A

MAGYARORSZÁGI KÁRPÁTEGYESÜLET ÉVKÖNYVE.

XIV. évfolyam 1887.

4 melléklettel.

Az új alapszabályokat is tartalmazza.

Az egyesület kiadványa.

IGLÓN.
NYOMATOTT SCHMIDT JÓZSEF KÖNYVNYOMDÁJÁBAN.
1887.

Az 1885. évi Budapesti orsz. általános kiállításon

„haladás és versenyképességért"

kiállitási nagy éremmel kitüntetve.

TÁTRAFÜRED

egy órányira a Kassa-oderbergi vasút **Podrád-felkai** állomásától, az ismeretes, a M.-Tátrán 1018 m. magasságban vadregényesen fekvő

klimatikus fürdő vízgyógyintézettel,

szép fenyvesek és nagyszerű havasi vidék közepette, kellemes savanyú és kitűnő forrásvizzel, ásvány- és törpefenyű-fürdőkkel, savókurával, beleheléssel és gyógytornászattal, **posta- és távirdával**, választékos árúcsarnokkal és különlegességi dohánytőzsdével

május 15-én nyilik meg.

Jó és kényelmes ellátásról gondoskodva van. Az **ismeretes budapesti vendéglős, Matejko Ede**, mint kipróbált szakember a konyha, pincze és szolgálat dolgában minden igényeknek megfelel. Közös ebéd (table d'hôte) 1 frt 40 kr.

A t. cz. vendégek rendelkezésére áll egy gyógyterem zongorával, kávéház tekeasztallal és újságokkal, könyvtár, kitünő nemzeti zene, kuglizó urak és hölgyek számára, croquet-tér, pisztolylövelde stb.

Az **elő-** (május-junius), valamint az **utóévadban** (szeptember) a **lakbér és élelmezésnél jelentékeny árleengedés.**

Minden nagyobb vasuti állomáson **egy harmaddal mérsékelt menet-tértijegyek** kaphatók. A végállomáson, Poprádon, bérkocsik mindig készen állanak.

Tátrafüred, hol a **M.-Kárpát-egyesületnek** képviselője van, a legjobb kiinduló pont a **M.-Tátra** valamennyi híres **kirándulására** nézve.

Fölvilágositast ád dr. **Jármay László**, fürdőorvos (egyébkor Budapesten), **lakás** iránt tudakozódhatni

M. ACADEMIA KÖNYVTÁRA

a fürdőigazgatóságnál

Tátrafüreden, valamint a tulajdonos

szepesi hitelbanknál, Lőcsén.

Körözvény.

Alapszabályaink értelmében egyesületünk **központból és osztályokból áll.** Mind azon tagok, kik nem csatlakoznak valamely osztályhoz, a központhoz tartoznak és közvetlenül a központi választmány vezetése alatt állanak.

Egyesületünk mostani szervezete lehetővé teszi, hogy működésünket az egész országra kiterjeszszük. De mivel ilyen extensiv munkálkodást csak nagyobb anyagi eszközökkel foganatosíthatnánk sikeresen, szükségesnek bizonyúlt jövedelmünk fokozása céljából akként intézkedni, hogy tagjaink száma a közel jövőben lehetőleg szaporodjék. Ezen oknál fogva a t. cz. tagtársainkhoz fordúlunk azon kérelemmel, hogy ismerősei körében egyesületünk számára **új tagokat szerezni** és nálunk minél előbb bejelenteni kegyeskedjenek.

Egyúttal van szerencsénk értesíteni, hogy Tátra-képekkel diszített szép tagsági okmányok (1 frt 10 krért), csínos egyesületi jelvények (1 frt 10 kr.), a Magas-Tátra képe Poprádról tekintve (50 kr.), a Gerlachfalvi-csúcs képe (20 kr.), a Zöldtó völgyének képe (30 kr.) az alúlirott egyesületi számvevőnél megrendelhetők és kivánatra megtekintés végett is elküldetnek.

Becses figyelmébe ajánljuk továbbá egyesületünk legújabb vállalatát is. A M. K. E. ugyanis megvette Klimkovics Ferenczne k **a Magas-Tátrát ábrázoló szép olajfestményét** és hű olajnyomat alakjában (40—95 cm. nagyságban) sokszorosíttatni akarja.

Minthogy azonban egyesületünk pénzereje más irányban van nagyon igénybe véve, aláirás, illetve adakozás útján kivánnók a szükséges pénzt előteremteni és azért teljes bizalommal fordúlunk a Magas-Tátra és az egyesület minden barátjához, kérve, hogy ezen vállalatunkat anyagi támogatásban részesíteni szíveskedjék. A képért járó tartozás törlesztésére bármily csekély összeget köszönettel fogadunk; **egy kép ára pedig 8 frt.** Megjegyezzük azonban, hogy a sokszorosítást csak akkor fogjuk eszközöltethetni, ha legalább 500 aláiró akad. A kép eredetije jelenleg Budapesten Seefehlner kereskedésében (Váczi-útcza 9. sz.) van kiállítva.

Végül becses figyelmébe ajánljuk egyesületünknek Poprádon felállított és f. évi julius hó elején megnyitandó **muzeumát** is, melynek számára muzeumi tárgyakat (a Kárpátokra vonatkozó tájképeket, fényképeket, állatokat, növényeket, ásványokat, ethnographiai czikkeket, könyveket, térképeket stb.) vagy pénzadományokat a legnagyobb köszönettel fogadunk.*

Ügyünket becses jó indulatába és szives pártfogásába ajánlva maradunk.

Lőcsén, 1887. február-hóban

a központi választmány nevében:

Dénes Ferencz,	**Dr. Roth Samu,**	**Mátyus Endre,**
központi pénztáros.	központi ügyvivő alelnök.	központi számvevő.

*) Lásd „Kérelem és felhívás“ a túlsó lapon.

Felhívás és kérelem!

Teljesen fölösleges és meddő munkát végeznénk, ha a múzeumok fontosságát a jelenkorban bizonyítgatni akarnók. Akár tisztán tudományos, akár pedig kizárólag gyakorlati czéljukat tekintjük, nagy becsük és hasznuk nem képezheti vita tárgyát. Minden kultur-állam, számos egyesület, ezer meg ezer intézet és nem egy magán ember alapított saját czéljainak megfelelő múzeumot, vagy legalább gyűjteményt. A mit a természet nagyot és szépet létrehozott, a mit az emberi szellem kigondolt, a mit a mesteri kéz létesített, mind az biztos menedékhelyre talált akár büszke palotában, akár igénytelen kis helyiségekben. Ki ne tapasztalta volna saját magán, hogy mennyire tágúltak ismeretei, mily nagy mértékben ébresztetett fel benne a szép iránti vonzalom és mennyire mozdíttatott elő a czélszerű iránti érzék a tudomány, művészet és ipar ezen templomaiban?

Ki csodálná tehát, hogy egyesületünk is fennállásának már harmadik évében elhatározta a Kárpáti-múzeum megalapítását, olyan közhasznú intézet létesítését, mely a Kárpátok gazdag kincsestárából származó tárgyak rendszeres kiállítása által egyrészről kutatásra és tanulmányozásra ösztönözzön bennünket, másrészről kielégítse kíváncsiságunkat és élvezetet nyújtson.

Szép és magasztos feladat! Méltó nemes lelkesülésre, méltó fáradhatatlan munkára!

1876. aug. 6-án az egyesület közgyűlése csekély 100 frtnyi összeget szavazott meg, és ma már egyesületünknek sokat igérő, legalább 20,000 frtnyi értéket képviselő múzeuma van! Homlokzatával a Magas-Tátra felé tekintve közel Poprádhoz csinos, emeletes épület áll, melynek világos és tágas termeiben mintegy 9000 tárgy kellőleg rendezve helyeztetik el. Állattani, növénytani, ásvány-földtani és touristika-ethnographiai osztályokba sorozva, e tárgyak idővel szemmellátható képét fogják feltárni mindannak, a mit kedves Kárpáthegységünk, Dévénytől Orsováig magában rejt. Lehetőleg hegycsoportok szerint rendezve, úgy hogy minden vidék tárgyai magukban véve is egy kicsiny egészet képezzenek, a múzeumnak, mint állandó kiállításnak, az a czélja, hogy úgy a tudósoknak, mint a touristáknak kellő tájékozást és felvilágosítást nyujtson, és ez által a hegyek látogatását kívánatosabbá és élvezetesebbé tegye.

Megnyugvással tekinthetnek a „Magyarországi Kárpát-egyesület“ tagjai e művökre, mert ők azok, a kik arra nem

sajnálták adományaikat, és a kik már eddig is serényen gyűjtögettek. Hála és elismerés legyen fáradozásuk jutalma!

De a Kárpáti-múzeum még mindig nagy gondozást igényel. 2000 frtot kellett kölcsön venni, hogy az épület befejeztethessék. A kölcsönösszeget és ennek esedékes kamatait részletekben kell visszafizetni. Azonfelül a belső berendezésre még jelentékeny összeg szükséges, ha azt akarjuk, hogy a czélszerűség és ízlés kivánalmainak csak némikép is eleget tegyünk. Nehéz állapot biz ez!

És ennek nyomása alatt fordúlunk egyesületünk 3300 tagjához, kérve-kérvén őket, ne hagyják cserben a szép és hazafias művet, melyet megalkottak, hanem tartsák meg ezutánra is szeretetükben és részesítsék továbbra is szíves támogatásukban! Az idők vaskeze ugyan mindannyiunk vállára ólomsúlylyal nehezedik, de azért mégis szent a meggyőződés bennünk, hogy az igazi hazafiság nemcsak a jó, hanem ellenkezőleg éppen a kedvezőtlen időkben válik be és áldozatra is kész.

A közgyűlés megbízása alapján fordúlunk t. tagtársainkhoz azon alázatos kérelemmel, lennének kegyesek **egy forintnyi évi díj fizetése mellett mint a múzeum pártoló tagjai jelentkezni.** Az áldozat, melyre tagtársainkat kérjük, tekintve a szép és nemes czélt, ugyancsak csekély.

Azon biztos reményben vagyunk, hogy felhivásunk „nem lesz a pusztában kiáltónak szava," s így a Kárpáti-múzeum sorsát biztató megnyugvással ajánljuk tisztelt tagtársaink hazafias jó indulatába.

Lőcse, 1887. április havában.

Gróf Csáky Albin,
egyesületi elnök.

Dr. Roth Samu,
ügyvivő alelnök.

Weber Samu,
II. alelnök és a növénytani szakosztály vezetője.

Wünschendorfer Károly,
a múzeum őre.

Páter Kálmán,
titkár.

Dr. Greisiger Mihály,
az állattani szakosztály vezetője.

Dénes Ferencz,
pénztáros.

Payer Jenő,
a tourisztika-ethnographiai szakoszt. vezetője.

Mátyus Endre,
számvivő.

Róth Márton,
az Évkönyv szerkesztője és az ásvány-földtani szakosztály vezetője.

Münnich Sándor,
könyvtáros.

Meghívó

a M. K. E. 1887. aug. 7-én délelőtti 10 órakor

Tátrafüreden tartandó

XIII. rendes közgyűlésére.

Tárgysorozat :

1. *Elnöki jelentés.*
2. *Múzeum-bizottsági jelentés.*
3. *A számvizsgáló bizottság jelentése.*
4. *A pénztáros jelentése.*
5. *A tisztviselők választása.*
5. *Indítványok.*

A közgyűlésen résztvevők vasúton 33 $^1/_3$% árleengedés mellett Poprádig utazhatnak.

Az elnökség.

A

MAGYARORSZÁGI KÁRPÁTEGYESÜLET ÉVKÖNYVE.

XIV. évfolyam 1887.

4 melléklettel.

Az új alapszabályokat is tartalmazza.

Az egyesület kiadványa.

IGLÓN.
NYOMATOTT SCHMIDT JÓZSEF KÖNYVNYOMDÁJÁBAN.
1887.

300880

M. ACADEMIA
KÖNYVTÁRA

TARTALOM.

I. Értekezések.

Oldal.

1. **Siegmeth Károly**: Az Abauj-torna-gömöri barlangvidék. Fordította: Dr. **Raisz Gedeon** 1
2. **Scholtz Albert**: A Hernád forrásvidéke 47
3. **Dénes Ferencz**: A Gyömbér az Alacsony-Tátrában. Fordította: **Mortenson Ede** 64
4. Dr. **Thirring Gusztáv**: Úti rajzok Árva vármegye déli részéből . 77
5. **Mihalik József**: Kirándulás a Kriván-ra 120
6. **Münnich Sándor**: A Gehohl. Fordította: **Somogyi Géza** 143
7. Dr. **Staub Mór**: A vegetatio kifejlődésének időpontjai Magyarország éjszaki felföldjén III. folytatása és vége 153
8. **Róth Márton**: A Kis-Nyereghágó 180

II. Egyesületi ügyek.

1. A XII. rendes közgyűlés jegyzőkönyve (187). 2. Elnöki jelentés (199). 3. A múzeumi bizottság jelentése (192). 4. Rendkivüli közgyűlés (193). 5. Választmányi ülések (193). 6. A M. K. E. 1886. évi számadása (200). 7. A Kárpáti-múzeum 1886. zárszámadása (203). 8. A M. K. E alapszabályai (205). 9. Az egyesület tisztviselői (212). 10. A helyi képviselők névsora (212). 11. Az osztályok jelentései (213). 12. Az összes bevételek és kiadások rovatos kimutatása (228). 13. Az új tagok névsora (230).

III. Apró közlemények.

A Siroka (240). Az Oltványi-forrás (244). A Kárpáti-múzeum (247). Az Erdélyi Kárpát-egyesület (250). Más hegyvidéki egyesületek (251). **Vegyesek**: Körözvények. Kérelem. Figyelmeztetés. Fölhivás a Kárpáti-múzeum dolgában.

Mellékletek: 1. Czukor-süveg (Szádellői-völgy)
2. Kriván (M. Tátra).
3. Oltványi-forrás (Tátrafüred).
4. Kárpáti-múzeum (Poprád).

Szerkesztő bizottság.

Elnök: Róth Márton, tanár Iglón, hová az Évkönyvre vonatkozó levelezések czímzendők.

Dr. Emeríczy Géza, Geyer Gyula, Kövi Imre, Münnich Sándor, dr. Roth Samu és Weber Samu.

A czikkek tartalma és alakjáért az illető szerzők felelősök.

Az utánnyomat joga fentartatik.

Sokszorosítás tilos.

Vervielfältigung vorbehalten.

Czukorsüveg a Szádellői-völgyben. — Zuckerhut im Szádellőer-Thale.

Wildner K. fényképe után. — Nach einer Photografie von K. Wildner.

BIBLIOTHECA ACADEMIAE SCIENTIARUM HUNGARICAE
MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

Az Abauj-torna-gömöri barlangvidék.

Siegmeth Károlytól.

Magyarra fordította dr. Raisz Gedeon.

(Melléklettel)

I.

A Magas-Tátrától délre és délkeletre, Gömör-, Abauj-Torna- és Szepesvármegyéken egy nagy őshegységi tömeg terül el. Hatalmas gránithegyek alkotják a vázát ennek a hegységnek, melynek nyugati része leginkább gneiszból és csillámpalából, a keleti pedig jobbadán ős agyagpalából van összealkotva. A hegytömeg éjszaki és délkeleti részén többnyire fensíkokat alkotó hatalmas mészhegységek terülnek el, melyek egy, jó részben még ember nem járta földalatti tündérvilágot hordanak méhökben, barlangjaikban. Ámulattal, de egyszersmind a szorongásnak egy nemével lép az ember ebbe az alvilágba és mélyen meghatva szemléli a csodás alkotások egész tömegét, melyet a természet csak évezredekkel mérhető idő alatt hozott itt létre; mély csodálat fogja el, meglesvén a természetet ezen titkos műhelyeiben, melyekben műveinek létrehozásán folyton folyvást dolgozik.

A hegységtömeg nyugati részének s az ebben rejlő barlangoknak és sziklavölgyeknek a meglátogatását tűzte ki ez idei kirándulásának czéljául a M. O. Kárpátegyesület „Keleti-Kárpátok" osztálya. Szívesen kérem a tisztelt olvasót, kövessen utunkon. Bevezetésképen megkisértem nagyobb vonásokkal ecsetelni a szóban levő vidéket s ily módon vázlatos helyrajzi képet nyujtani a szíves olvasónak.

Orografiai tekintetben három szakaszát kell e hegytömegnek megkülönböztetnünk, t. i. az Alacsony-Tátrát, a központi kárpáti Érczhegységet és az ez előtt délre fekvő mészfensíkokat.

Az Alacsony-Tátra a Magas-Tátrától délre nyugat-keleti irányban vonúl el és hosszanti kiterjedésében jóval túlhaladja ez utóbbit. Nyugaton a Prassiva-hegységgel kezdődik, melynek csúcsai kezdetben nem emelkednek 1500—1600 méteren felül; csak odább kelet felé ér el a hegység a

Chabanecz (1955 m.) és Kotlicska (1937 m.) csúcsokkal jelentékenyebb magasságot. Kelet felé való további folytatása a hegységnek a Gyömbér, mely éjszak felé meredek lejtőjű sziklacsúcsok sorozatából áll. Itt van az Alacsony-Tátra legmagasabb csúcsa is, a sziklás és messziről látható Gyömbércsúcs (2045 m.); aztán más, jelentékeny magasságú csúcsok, mint a Chopok, (2004 m.) a Polana és Krupova-Hola, mindkettő 1890 m. magas. A Rovienki (1604 m.), a Csertova Szvadba (Ördög-lakodalma) és az Urbovicza Uplasz (1393 m.) alacsonyabb csúcsok sorozatán végig a Vapeniczahegységbe jutunk, mely a Nagy-Vapeniczával (1602 m.) éri el a legnagyobb magasságát. Innét megint emelkedik a hegység és elérve az 1841 m. magas Orlovát, már a Királyhegy (Kralova-Hola 1943 m.) területén állunk.

A Királyhegy, az Alacsony-Tátrának ezen keleti előörse, ellentétben a sziklás Gyömbérrel kúpolaszerű alkatot mutat, mert gránittömege nem jut teljesen napfényre. Csak a kúp legmagasabb pontjától keletre eső Királysziklában (1693 m.) tör elő a gránittömeg, várromokhoz hasonló, vad és szaggatott szirttömeg alakjában. Ezen szirtek aljában mutogatják az asztalt, melyen Mátyás király egy fárasztó vadászat után étkezett volna. Kalchbrenner Károly mondja [1]), hogy ezen étkezés emlékének megörökítéseül a következő feliratot szándékozott a király a sziklába vésetni: „Hix fuit Mathias rex, decomedit ova sex“ (Itt járt Mátyás király, megevett hat tojást). Arról azonban, hogy meg is valósította volna a király, sehol sem történik említés; és nem is sikerült eddigelé senkinek fölfedezni a kérdéses föliratot. Vagy hogy talán épen a föliratos sziklát rombolták el azóta az irígy elemek!

A Királyhegyből három jelentékeny folyó ered, t. i. a Fekete-Vág az éjszaki lejtőn; a délkeletin a Garan, mely kevéssel azután nyugat felé kanyarodva, az Alacsony-Tátrát déli irányban határolja el; végre az éjszakkeleti oldalon a Göllnicz. Ha azonban tekintetbe veszszük, hogy a Hernádnak egyik forráspatakja, a Bisztra, a Királyhegynek egyik elágazásából, az Uplaszból veszi eredetét, és hogy a Hernád tulajdonképeni forrásai is a Királyhegy éjszaki előhegyeiben vannak: bátran állíthatni, hogy a Hernád is a Királyhegyből ered.

A központi-kárpáti Érczhegység az Alacsony-Tátrától délre és délkeletre, a Rima és Hernád között, Gömör-, Abauj-Torna- és Szepesmegyék területének egy részét foglalja el. A mi területünkbe azonban az Érczhegységnek csak az a

[1]) A Királyhegy. Magyarországi Kárpát-egyesületi Évkönyv 1875.

része esik, mely a Göllnicz és a Sajó, továbbá ez utóbbi és a Csetnek pataka között van.

A Királyhegy kelet felé való folytatását egy mészhegytömeg képezi, mely Káposztafalva és Igló mellett a Hernádig nyúlik és melybe a Göllnicz-folyó vájta bele felső folyásának medrét. Ezen hegység csúcsai csak csekély magassági különbözeteket mutatnak, valamennyien 1000 és 1200 méter közötti magasságnak, egyedül csak az Andrejszko nyulik fel 1271 méternyi magasságig. A fensíkszerű alkat is csak kevéssé jut itt még érvényre, csakis a Havrana-Szkala (Hollókő 1158 m.), a Gerava (Geravszka-Szkala 1104 m.) és a Glacz (1058 m.) mutatnak ilyen alkotot.

Számunkra különös fontossággal bír a Hanneshöhenek nevezett hegyhát, mely a Göllnicz jobb partján délnyugatról éjszakkeletre vonúl. Két főcsúcsa e hegyvonalnak a Tafel (1174 m.) és a Kriván (1120 m.); a Göllnicz-folyó felé néző éjszaknyugati oldalában van a Dobsinai-jégbarlang bejárata.

Ebből a mészhegységből fejlődik ki a Szulova-hegység, melynek főgerincze éjszaknyugat-délkeleti irányban vonúl a Sajó és a Göllnicz között. Jelentékenyebb kiemelkedései a Szmrecsinka (1268 m.), a Szulova-Hola (1258 m.), a Csertova-Hola (1248 m.), a Pozsálló vagy Ökörhegy (1215 m.) és a Pipitka (1270 m.) Ez utóbbinak folytatásaként részint a tornai fensikba megy át a hegygerincz, részint pedig kapcsolatba lép azzal a hegylánczczal, mely délre a Göllnicz- és Hernád-folyóktól egész Kassáig vonúl. A Szulova-hegység főgerincze ezenkívül még nyulványokat is bocsát ki magából, melyek Rozsnyó tőszomszédságában a Sajóig, más felől pedig a Göllniczig érnek el. Ugyanezen a hegygerinczen visznek át a Szepesből Gömörbe vezető útvonalak is. Ezek egyike, a Rozsnyóról Iglóra vezető, a Szmrécsinkától keletre 911 méter magasságban hágja át a gerinczet; — a másik, mely ugyancsak Rozsnyóról Krasznahorka felé Szomolnokon visz, az Uhornai-hágón vonúl át.

A Sajó jobb partján, közte és a Csetnek pataka között, szintén vonúl el egy hegyláncz, melynek kiemelkedő pontja a jellegzetes alakjáról már távolról felismerhető Rézhegy (Radzim 957 m.) és mely Rozsnyó közelében az Ivágyó-val végződik; — ettől délre már a pelsőczi fensík emelkedik.

Az Érczhegység délkeleti szakasza előtt fekvő mészfensíkok valamikor bizonyára teljesen egybefüggő lapos tetőt képeztek, mely csak idő folytán vált szét több részre. Most négy ily rész különböztethető meg.

1. A Murány és Csetnek pataka közötti fensík. Ez már

csak a Csetnek felé eső részében van meg teljes épségben; — a nyugati részét a víz behatása már teljesen megváltoztatta.

2. A pelsőczi fensík a Sajó és a Csetnek között kelet-nyugati, — a Rozsnyó és Pelsőcz között pedig éjszak-déli irányban terjed ki; elyptikus alakú és valamennyi oldalán a mészfensíkokat jellemző meredek hegyoldalakat mutatja.

3. Ennek szomszédja a Sajó tulsó partján hirtelen felszökő sziliczei fensík, mely leghosszabb kiterjedését nyugat-keleti irányban éri el. A Torna vize mély medret vájt magának ebbe a fensíkba, keleti irányban hosszúra nyúlt két szárnyra osztván azt el; az éjszakra eső szárny, az ú. n Felsőhegy, a Tornától kissé éjszaknyugatra eső Szádellői-völgyig terjed, míg a déli szárny, az Alsóhegy, Tornától délnyugatra az ú. n. Hegyorrával végződik. — A sziliczei fensík belsejében van az ismert legnagyobb három üreg, az aggteleki Baradla és a Domiczai- vagy Büdöstói-barlang, valamint a Sziliczei-jégbarlang is.

4. A sziliczei fensíknak Felsőhegy nevű szakaszától csak a Szádellői-völgyhasadék különíti el a tornai fensíkot mely kelet felé Jászóig és Szepsiig terjed.

Ezen fensíkokat különösen azok a már távolról felismerhető, ólomszürke színezetű és csak gyér növényzettel borított, igen meredek hegyoldalak jellemzik, melyeknek felső párkányszélei majdnem teljesen vízszintes vonaluak. De nagyon tévednénk azért, ha teljesen rónáknak és kopároknak képzelnők magokat a lapos tetőket; ellenkezőleg nagyon is egyenetlenek és szaggatottak azok, az erdőtenyészet pedig annyira dús rajtok, hogy pontos helyismeret nélkül alig lehet ott fenn eligazodni. — A víz a ritkaságok közzé tartozik ezeken a fensíkokon, mert a számtalan nyelő és ravaszlyuk mind fölfogja az esővizet és levezeti a számtalan földalatti üregbe.

Hogy területünknek hydrografiai viszonyairól is szóljunk valamit, megemlítjük röviden, hogy az ezen területet épen csak érintő Fekete-Vág és Garan kivételével, valamennyi patak és vízfolyás a Sajóba és a Hernádba ömlik. A Sajó két forráspataknak, a Sajó-pataknak és a Dobsina-pataknak, összefolyásából ered. Az előbbi Dobsinától nyugatra a Kipro és Sztolicsna (1480) havasok éjszakkeleti oldalán fakad és a dobsinai rendező pályaudvar közelében egyesül a Tresznik (1233—1398 m.) keleti oldalából fakadó Dobsina-patakkal. Eltekintve kisebb mellékpatakjaitól, Pelsőcznél a Csetnek vizét, Beretkénél pedig a Murány-patakot veszi föl a Sajó s aztán tágas völgyben halad tovább; Sajó-Szentpéter közelében, Ecseg mellett a Bódva egyesül vele, mely a tornai fensík éjszaki oldalán Ctósz mellett eredve, a sziliczei és tornai fensíkok vizeit veszi föl. Ónod határában még a Hernád öm-

lik a Sajóba, mely Tisza-Luczon alól, Kesznyétennél végre maga is a Tiszába szakad.

A Hernád a Királyhegy éjszaki előhegyeiből ered; forrásterülete Vikartócztól nyugatra és délnyugatra a Na-Jedlinki (1092 m.) és Csertovicza között van. A mi területünkre eső főmellékfolyója a Göllnicz, mely a Királyhegy éjszakkeleti lejtőjén ered és főirányában kelet felé folyva Margitfalva közelében a Hernádba szakad. A Göllnicznek legjelentékenyebb mellékfolyója a Pipitka éjszaki lejtőjén eredő Szomolnok vize, mely Remete mellett egyesül vele.

A mészterületeket kiválóan jellegzik a barlangi patakok kifolyásai, melyek különösen gazdag források képében látnak napvilágot; így a Csetnek völgyén Kún-Taplócza mellett, a Sajó-völgyben Gombaszög mellett és Jósafő közelében, a hasonnevű patak völgyében. Időszaki források sem ritkák a mészhegységben, ilyenek a Sziliczétől délkeletre fekvő Lófej és egy a Sztraczenai-völgytől oldalt a Hollókő közelében bugyogó időszaki forrás. Maga a Sztraczenai-völgy is onnan nyerte szláv eredetű nevét, hogy a Göllnicz vize egy helyen hirtelen elvész a mészkőzetben és csak jóval alább bukkan ismét fölszínre. A sziliczei és tornai fensík oldalában kisebb tavak is fordúlnak elő. De mindezekről a tüneményekről majd bővebben szólunk alább.

A Központi-Kárpátok őshegységi tömegének geologiai viszonyait nagyobb vonásokkal már a bevezetésben ismertettük volt. Területünket éjszak felől egy hatalmas gránitvonulat határolja, mely különösen az Alacsony-Tátra nyugati részében az uralkodó kőzet; a hegység belsejében, mintegy annak vázát alkotva, szintén föllép ez a kőzet, így a Tiszolcztól éjszakkeletre emelkedő Fabova-Holában, a Nagy-Rőczétől éjszakra eső Kakashegyben és a Szulova-hegység éjszaknyugati részében körülbelől a Dobsina—nagy-rőczei vonalig a gneisz és a csillámpala az uralkodó és hegység alkotó kőzet; keleti részében az ős agyagpala, melyet devoni szénképződménybeli és dyasbeli üledékes kőzetek fednek.

A terület éjszaki részében, a murányi fensíkban, a hegység központi tömegébe mélyen betolúlva, — továbbá a délkeleti szakaszban triasbeli mészkövek lépnek fel, melyek a délkeleti fensíkokban is nagy kiterjedésre jutnak. A nyugati résztől, mely úgy sem esik már a szóban lévő területbe, eltekintve, itt csak a hegytömeg keleti szakaszával fogunk behatóbban foglalkozni; de fentartjuk magunknak, hogy később, ha majd kirándulásunk leírása közben a helyszínére érkezünk, egyes részleteket megbeszélhessünk.

Míg az Alacsony-Tátra keleti részében még a gránit az

uralkodó kőzet, mely a Gyömbérben mint biotitgránit lép föl [1]): addig a hegység keleti részében már nem juthat napfényre ez a kőzet és a Csertova-Szvadbától kezdve már a csillámpalának és a gneisznak engedi át a tért.

A Királyhegyen éjszakon és keleten zöld devoni palák fedik a gneiszt és a csillámpalát; a devoni palák előtt éjszakon ismét szénképződménybeli mészkövek, dolomitok, dyasbeli homokkövek és kvarczitok meg melaphyrok [2]) feküsznek. Ezekhez többnyire triasbeli képződmények csatlakoznak. Délen közvetlenül a gneisz előtt ős agyagpala fekszik, melyet szénképződménybeli meszek, dyashomokkövek és triasdolomitok fednek. Ez utóbbiak mintegy előőrsei a délfelé eső murányi trias-mészfensíknak.

Stur kutatásai szerint a dyasbeli kőzetek három emeletben fordúlnak elő: a legalsó emelethez tálkos palák tartoznak, melyek kvarczhömpölyöket zárnak magukba; erre szemcsés grauwacke és kvarczit következik; a legfelső emeletbe azok a veres homokkövek esnek, melyeket melaphyrok törnek át és melyeket közvetlenül werfeni palák fednek. Az ezen homokkövek és a triashoz tartozó werfeni palák között sokszor igen nehéz megállapítani a határt.

A Királyhegytől keletre egy egész a Hernádig érő mészhegység van, mely a felső triasbeli meszekből és dolomitokból áll. A dolomitok különösen a nyugati részen túlnyomók s Pusztamező és Vernár között dolomit területen vezet az országút. A világos színű mészkövekben néhol gastropodák nyomaira akadni.

Az előbb említett mészkőhegységtől délkeleten a dobsinai hegység köti le figyelmünket. Dobsináról éjszakra kvarczdioritokat (diabas), kvarczitokat és zöld devoni palákat találunk; csekélyebb kiterjedésben mészköveket és palákat, kőszénképződménybeli homokköveket is. A várostól délre ős agyagpalák a túlnyomók. A mészhegységek határán diasbeli veres homokkövek és az alsó triashoz tartozó werfeni palák képezik az átmenetet.

A dioritokat [3]) ezelőtt gabbro névvel nevezték. A kvarczdioritokon kívül kvarcznélküliek is fordúlnak elő, ez utóbbiak

[1]) Roth Samu tanár szerint: (Egykori jégárak nyomai az Alacsony-Tátrában) a Bisztra- és Ludarova-völgyekben a Gyömbér éjszaki lejtőjén homlok- és oldalmorénák találhatók egykori jégárak nyomaiként.

[2]) A melaphyrokra vonatkozólag lásd: Dr. Roth Samu: „Az Alacsony-Tátra Melaphyrjainak górcsővi és lángkisérleti vizsgálata. Földt. K. 1878. VIII.

[3]) Dr. Posewitz Tivadar „Megjegyzések a dobsinai Zöldkőről. F. K. 1878. VIII.

Nagy László: „Adatok a dobsinai dioritról". F. K. 1880 X.

főként a Langenbergen és a Guglberg déli lejtőjén. Különösen megemlítendő még a Dobsina városától nyugatra, a Kälbeln és Birkeln nevű dombokon, valamint a Garten nevű hegyoldalán előjövő diallag-serpentin. [1])

A most következő Szulova-hegység majdnem egészen ős agyagpalából áll, mely itt messze elterjedve a Göllnicz és a Szomolnoki-patak egész területét elfoglalja; csak a Pozsállótól éjszakkeletre a Bukovinán (1240 m.), az Arany-asztalon (Goldener Tisch, 1318 m.), valamint az Uhornai-hágón egész Krasznahorkáig gneisz fordúl elő. Délen kőszénképződménybeli pala és homokkő, valamint dyashomokkő határolja az ős agyagpalát s egyúttal átmenetet képez a tornai mészkőfensíkba. Dernő közelében, az úgynevezett Veszárokban kösseni rétegeket konstatált Stürzenbaum [2]) és sok jellegzetes kövületet talált bennök.

A Sajó és a Csetnek-patak között fekvő hegység főtömegében szintén ős agyag- és csillámpalából áll, melyek előtt jó nagy területen mészkövek, palák és homokkövek feküsznek. A Radzimon triasbeli kagylósmész lép föl. A pelsőczi mészfensíkot éjszak felől diasbeli homokkő és szénképződménybeli pala, homokkő és mész határolják. A délkeleti mészfensík végre a triashoz tartozik, még pedig a felső triasmész itten az uralkodó kőzet. A sziliczei fensíkon, a Jósafői-völgy két oldalán le egész Szinig, továbbá a fensíknak keleti, Jabloncza felé eső lejtőjén s végre keskeny csík alakjában az Alsóhegy déli oldalán guttensteini meszet találunk. Perkupa és Szalonna között a Bódva két partján egészen elszigetelve lyasmárga fordúl elő, mely a felső triasbeli mészkövecket fedi s mint az alsó lyashoz tartozó képlet, egészen külön állást foglal el. Veres dyashomokkő Jabloncza, Körtvélyes, Almás, Szilas, Perkupa és Rákó határaiban fordúl elő. Ugyanitt szénképződménybeli meszeket is találni. A tornai fensík szintén triasmészből, maga a tornai Várhegy triasdolomitokból áll.

Területünk hegységei igen gazdagok mindenféle érczekben, melyek már a legrégibb korban bányásztattak és feldolgoztattak; a quadok, a góthok és a magyarok nagyban űzték a bányászatot. [3])

A bányászatnak a tatárjárás előtti időből származó nyomaira Jászón akadunk. Alig vonúltak ugyanis vissza a tatárok, máris

[1]) Dr. Roth Samu: „A jekelfalvi és dobsinai diallagserpentin leirása.“ F. K. 1881. XI.

[2]) Stürzenbaum József: „A dernői kösseni rétegről“. F. K. 1879. IX.

[3]) A bányászatot illető legtöbb történeti adat Wenzel Gusztáv: „Magyarország bányászatának Kritikai Története. Budapest. 1880.“ czímű művéből van véve.

újra megengedte Albert, premontrei prépost, a jászóiaknak a bányászatot, szabályozván egyúttal annak mindenféle viszonyait. IV. Béla király Kálmán öcscse által szintén megújíttatta 1255 a prépostság bányajogait, melyeket III. Endre király 1290. még ki is bővített. Általában a jászói prépostoknak köszönhető, hogy a bányászat a XIV. és XV. századokban nagy lendületet nyert ezen a vidéken.

Az is kétségtelen, hogy Dobsinán jóval a tatárjárás előtt űztek már bányászatot, és IV. Béla királynak egy 1243. évbeli okmányából kitűnik, hogy a királyok a dobsinai bányászatból már az említett időszak előtt is különféle hasznokat húztak.

A XV. században már szép virágzásnak örvendett területünkön a bányászat; bizonyítja ezt a felsőmagyarországi hét bányavárosi testület létezése is, mely 1487-ben Kassán tartotta első gyűlését.

„Item hernach stehent geschriben die artickel dy dy „perckstetb peschlossen haben zw Casschaw an sannd Ste„phanstag protbomartiris zw weynachten Anno 1487. (Item aztán meg vagynak írva az artikulusok, melyeket a bányavárosok hoztak Kassan Szt.-István, az első vértanú, napján karácsonkor. 1487.)

A jegyzőkönyv 13 pontból áll, melyeknek címei a következők [1]):

„1. Was der thun sall dez das vrtheil gesprochen wirth. „2. Eyn beschlissung der erbern steeth. 3. Wenn einer ein „vrtheil straffet was er pussfeldigk yst. 4. Die ander puss. „5., 6. Wie diese perckstetb yren stull haben solln. 7. Was „ein pergkmaister zu richtenn hath. 8. Welicher arbeter vmb „sein lon clageth. 9. Ad idem. 10. Was eyn perkmaister „zw richten hath. 11. Von schulth wegenn. 12. Wen „man Ein erb schaczen soll. 13. Von genugk thun der „schuldiger."

Rangban első volt ezen bányavárosok között Göllniczbánya; a többiek aztán ily sorban következtek utána: Szomolnok, Rudobánya, Jászó, Telkibánya, Rozsnyó és Igló.

A XVI. századtól kezdve hanyatlásnak indúlt a bányászat, mert egyes hatalmas családok, mint a Szapolyayak, pelsőczi Bebekek magokhoz ragadták volt a régi szabadalmakat és előjogokat. Igaz ugyan, hogy a mohácsi vész megtörte ezen családok hatalmát, és jobbérzelmű urak, a Thurzók, Palóczyak és mások léptek helyökre; mégsem sikerült többé a régi elő-

[1]) Lásd Wenzel Gusztáv fent idézett művét 361. és követk. l.

jogokat visszaállítani és a bányászatot a virágzás azon fokára emelni, melynek a XVI. századig örvendett volt.

Megérezték ezen viszonyok sajnos hatását a bányavárosok is, melyek Rozsnyó, Jászó és Igló kivételével mind a Szapolyayak hatalmába kerültek és melyeket I. Ferdinand 1526. és 27-ben Thurzó Eleknek adományozott. Göllniczbánya és Szomolnok e miatt Miksa királyhoz kérvényt intézett, melyben így panaszkodnak: „vnd wie in grosse armut vnd nott wir kumen; welches Euer Khö. Khay. vnd Khö. Maiestät in irem camerguett zu grossen Abbruch vnd geringerung derselben langet". . . . (és milyen szegénységbe és szükségbe jutottunk, a mi római cs. és kir. felségednek is a maga birtokán nagy csorbitására és megröviditésére szolgál).

De csak a Thurzó-nemzetség kihalta után III. Ferdinánd alatt 1637-ben nyerték vissza a városok szabadalmaikat.

A többi bányavárosok, s köztük Dobsina nem jártak ugyan ily rosszúl, de ezek is sokat szenvedtek a kedvezőtlen viszonyok miatt.

Csak a Rákóczy-féle zavarok megszüntével sikerült Láng Pálnak Dobsina városát elöjogaitól megfosztani, melyeket 1772-ben nyert ismét teljesen vissza.

Területünkön a bánya- és kohóművek a tornai fensík körül, a Sajó-, a Csetnek- és a Sztraczenai-völgyben vannak. Vas, antimon, kobalt, nikól, galmei, arany, ezüst és egyéb érczek bányásztatnak itt.

A vas[1]) vaspát, barna-, veres- és mágnes-vaskő alakjában fordúl elő. Vaspát Meczenzéfen, Nadabulán, Váralján, Alsó-Sajón, Felső-Sajón, Rédován és Dobsinán bányásztatik; barnavaskő Tornamegyében Rákón, Szent-Andráson, Dernőn, Barkán és Lucskán; Gömörmegyében pedig: Váralján, Rozsnyón a Rákoson és a Bányaoldalon, Veszverésen, Alsó-Sajón és a Vashegyen. Veresvasércz Barkán, Rákoson és Váralján, mágnesvaskő pedig Rozsnyón fordúl elő.

A felsorolt vasérczeket feldolgozó kohók közül az oláhpataki, alsó-sajói, betléri, berzétei, gombaszögi és dobsinai gróf Andrássy Manó tulajdonai; a csetneki, kúntaplóczai, henczkói és egy dobsinai a Concordia részvénytársulaté; a dernői gróf Andrássy Dénesé, a lúcskai gróf Zichy-Eerraris Bódogé; a sztraczenai végre Koburg-Gothai herczegé.

Ez a 14 kohó 1882-ben 455.884 mmázsa nyers vasat termelt és e végre 1,174.868 mmázsa vasérczet dolgozott fel.

[1]) Maderspach Livius „Magyarország Vasérczfekhelyei" Bpest. 1880

A Concordia és a dernői vasgyár együtt 9439 mmázsa nyers öntvényt állított elő; a dernői magában 4852 mmázsa kereskedelmi öntvényt és 11.010 mmázsa kemény öntvényt t. i. vasúti öntött kerekeket készített. [1])

Együttvéve 658 állandó kohómunkást foglalkoztatnak ezek a gyárak.

Antimonércz Jászó-Mindszenten, Rudnokon, Alsó- és Felső-Meczenzéfen, Csucsomban és Dobsinán találtatik.

Rézércz Felső-Meczenzéfen, Csetneken, Oláhpatakán és Dobsinán fordúl elő.

Kobalt és nikól kiváltképen Dobsina határában bányásztatik; a legutóbbi években azonban jelentékenyen hanyatlott ezen érczeknek a termelése. Tetőpontját 1878-ban érte el, a mikor is a termelt kobalt- és nikólérczek értéke meghaladta a 650.000 forintot; 1883-ban már csak 70.000 forintnyi értéket tett a termelés.

Galmei Pelsőcz-Ardón és környékén fordúl elő, csakhogy ez idő szerint nem termelik.

Arany és ezüst végre egyéb érczekkel keverve Dobsinán, Rozsnyón, Csetneken és más helyeken találkozik.

A bányászat mellett az erdőművelés is nagy jelentőségű területünkön; az erdőalkotó fák a tölgy, a bükk, a nyír, a jegenye-, lúcz- és veresfenyű. Ezeken kívül előfordúl még kisebb kiterjedésben a fűz, a jávor, a kőris és az ákáczfa. A Szádellői-völgyben elvétve még tiszafa (taxus baccata) is találkozik.

Gömörmegye területén 361.054 kat. hold, Abauj-Tornamegyében pedig 207.906 kat. hold van erdővel borítva.

Hogy azonban, a mennyire lehetséges, a szóban levő terület határain belül maradjunk, járásonként fogjuk tekintetbe venni az erdészeti viszonyokat, még pedig úgy, hogy Abauj-Tornától a tornai és csereháti, Gömörből pedig a tornaljai és rozsnyói járások, meg Rozsnyó és Dobsina városok erdőségeit fogjuk számba venni. Az alább következő táblás kimutatás, mely Bedő Albert min. tanácsos ily czímű jelentékeny művéből van véve: „A magyar állam erdőségeinek gazdasági és kereskedelmi leirása Budapest 1885“ áttekinthető képét nyújtja ezen viszonyoknak.

---

[1]) A gömöri vasipar „kiállítási füzetke“. — A kassai kereskedelmi és iparkamara jelentése. 1882. évben.

Megye	Járási vagy városi terület	Tölgyes	Bükk- vagy egyéb lombos fa	Tűlevelű fa	Összes erdőterület
		katasztrali hold			
Abauj-Torna	Cserehát	24624	10866	4941	40431
	Torna	22573	22729	707	46009
Gömör	Tornalja	52391	2460	—	54851
	Rozsnyó, járás	13981	43127	16561	73669
	„ város	—	2380	1986	4366
	Dobsina város	—	2723	7174	9897
	Összesen	113569	84285	31369	229223

Látjuk ebből, hogy a tölgyfa foglalja el az első helyet az erdőalkotó fák között, az egész erdőterületnek 50%-ját képezvén ez a fa; a nagy mészfensíkok és az erdőhelyek ezt uralják, Rozsnyótól éjszakra azonban már nem tenyészik. Második helyen, az erdőterület 37%-jával a bükkfa áll; területét a középhegységek képezik.

A tűlevelű erdő végre 13%-ját foglalja el az erdőterületnek, uralkodó területünknek éjszaki tájain, leginkább Rozsnyótól es Dobsinától éjszakra a Sajó- és Sztraczenai-völgyekben és ezek mellékvölgyeiben. Dobsina városa határában majdnem háromszor túlhaladja a tűlevelű állomány a bükköst, míg a tornaljai járásban épen semmi fenyves nincs. A legnagyobb tölgyállomány a tornaljai járásban van, t. i. az egész erdőterületnek mintegy 95%-ja; a legnagyobb bükkállomány, az egész erdőterületnek 58%-ja, a rozsnyói járásban található. A tornai járásban egyensúlyban vannak a tölgy és a bükk, míg a cserehátiban majdnem kétakkora területet foglal el a tölgy, mint a bükk.

Magától értetik, hogy ezen erdőségekben bőven található mindenféle vad; van itt medve, farkas, hiúz, róka, szarvas, vaddisznó, vadmacska, nyest, vidra, borz stb. A Királyhegy közelében az Orlován havasi morga is található.

Népességi viszonyok. Hogy területünk már a történelem előtti időszakban is lakott vidék volt, bizonyítják az Aggteleki-barlangban talált idevágó leletek, mint csontok, szerszámok, cserepek és ékszerek, melyek az ember megtelepülésének legrégibb tanújelei.[1])

A magyarok bejövetele előtt szarmáta, germán, hun, avar és szláv népek lakták Pannoniát.[2])

Természetes, hogy nem bocsátkozhatunk azon különben is leginkább mondaszerű népségek felsorolásába, melyek a magyar földet lakták, hanem csak arra kell szorítkoznunk, hogy kövessük azon gyér nyomokat, melyek területünknek a magyarok bejövetele előtti lakosságára vonatkozólag némi útbaigazítást nyújthatnak. Ezeken a nyomokon elsőben is a quádokkal találkozunk, azon germán népfajjal, mely a szévéknek egy ága, Morvaországból délkelet felé vett utjában e helyütt települt le és bányászattal foglalkozott. Itt való tartózkodásának biztos jeleit, Majláth Béla[3]) szerint, a Liptómegyében, a Felső-Garan és Vág völgyében (Pottornya, Liptó-Ujvár) található pogány-várakban bírjuk. A quádok még az avarok idejében is bányászatot űztek, sőt maradékaik valószínűleg még a magyarok bejövetelekor is területünkön laktak.

Velök egyidejüleg a szarmáta népcsaládhoz tartozó jászok merülnek fel, csakhogy ezek inkább a síkságot keresve a Tisza vidékén terültek el. Valamivel később a góth néptörzshöz tartozó gepidák lépnek itt fel, kiket aztán az egyesült longobárdok és avarok győznek és igáznak le. A longobárd királyfi, a győzedelmes Alboin, az elesett Kunimund király koponyájából serleget készíttetett magának, Rozamunda leányát pedig nőül vette. A gepidák földjét az avarok foglalják el Baján nevű khánjok vezérlete alatt; ők bírják két századnál hosszabb ideig, t. i. a frank-avar háborúig, (791—803), mely uralmoknak véget vetett. Nagy Károly egész a Dunáig birtokba veszi az avarok földjét és határainak biztosítására az Ostmarknak nevezett tartományt alapítja.

---

[1]) Báró Nyáry Jenő „Az Aggteleki-barlang mint őskori temető. Bpest. 1881.

[2]) Lásd: Fessler-Klein „Geschichte von Ungarn. I." Paul Hunfalvy „Ethnographie von Ungarn. Bpest. 1877." Ugyanő: „Die Ungarn oder Magyaren. Wien und Teschen 1881." Dr. J. H. Schwicker: „Die Deutschen in Ungarn und Siebenbürgen. Wien und Teschen 1881." Wenzel Gusztáv: „Magyarország bányászatának kritikai története. Bpest 1880." Majláth Béla: „Liptómegyei őstelepek. Archaeologiai Közlemények IX. 1873."

[3]) Lásd a fentebb idézett munkát, továbbá a nemzetközi anthropológiai és régészeti congressus munkálataiban: „Restes de fortifications paiennes dans le Comté de Liptó (Compte rendu de la huitiéme session á Budapeste 1876.)

Már az avarok idejében vándoroltak be szláv népek Oroszországból a kárpáti tartományokba, sőt magok az avarok hívták volt be őket a föld megmivelése végett. Ezen szláv törzsek később fel is szabadúltak, s mind jobban és jobban elterjedtek; végre, elhagyván az avarok régi lakóhelyeiket, a szlávok maradtak a föld egyedűli urai.

A IX-ik század második felébe esik Szvatopluk nagy morva birodalmának alapítása, kinek Vastag Károly Pannoniának legnagyobb részét is hűbérbe adta.

A mint Arnulf a német császári trónra lépett és hatalmát megerősítette, azon volt, hogy fenhatósági igényeit a nagy szláv birodalom felett is érvényre juttassa; háborúba keveredvén Szvatoplukkal, az akkor Etelközben letelepült magyarokat hívta ellene segitségűl. Ezek a pannóniai síkon legyőzvén a szlávokat, hazájokba tértek vissza, csakhogy ezt időközben a bessenyők foglalták volt el. Jobbnak látták tehát a magyarok tovább vándorolni; átkeltek a Kárpátokon és birtokba vették Magyarországot.

Az országnak a magyarok általi birtokbavételéről Kézai Simon, Márk, Turóczi és Béla király névtelen jegyzőjének többé-kevésbé mondaszerű krónikáiból nyerünk hírt.

A névtelen jegyző szerint a Duna és Tisza közötti terület egész a Kárpátokig Zalán bolgár fejedelmet uralta ez időtájban. Laborcz legyőzése után követséget menesztett Árpád Zalánhoz, mely 12 fehér ményt, 12 tevét, kabar fiúkat, ruthén leányokat és drága ruhákat vitt neki ajándékúl annak fejében, hogy a Sajóig való előnyomulását megengedje.

Árpád azután Szerencsnél ütötte fel táborát és a Sajótól a határig terjedő földet Böngör fiának, Borsnak, adományozta, a ki Borsod és Ujvár várait építtette. Eközben meghalt Szvatopluk, három fiára hagyván birodalmát; ezek mihamar viszálkodásba jutottak egymással. Arnulf császár pedig ugyancsak hasznára fordította viszálkodását. Szerencstől tovább vonúlt Árpád hadaival, Felső-Pannónia meghódítására: Gömör, Zólyom, Nógrád és Bars vidékein alig talált ellentállásra; csak a mai Nyitrában állta útját Zobor, morva fejedelem, kit azonban legyőzött. Ezzel véget ért 896-ban a nagy morva birodalom, melynek keleti részét végleg birtokba vették a a magyarok

A gyér lakosságú területen — a mint láttuk — már szláv törzseket és talán a quádok és avarok maradékait találták a magyarok. Német származású lakossága alig volt akkor még e területnek, ezek csak később jöttek be.

Azok a németek, — leginkább lovagok kiséretökkel, — a kik Géza vezér (972—997) és Sz.-István király (997—1038)

idejében jöttek az országba, alig birnak jelentőséggel területünkre nézve.

A németek tervszerű betelepítése csak II. Géza idejében kezdődött tulajdonképen és folyton tartott a XII., XIII. és XIV. századokon keresztül.[1])

A Szepességen és a területünkről nyugatra eső bányavárosokban alsó-németek települtek le leginkább; területünkön magán ellenben felső-németek, az ú. n. „Gründnerek."

E szerint csakugyan áll Hunfalvynak[2]) azon állitása, hogy Magyarországon az államot magyarok állapították meg, a városokat pedig a németek építették.

Kiváltképen a mi területünkön lettek a németek a tulajdonképeni városalapító elemmé; ők alapították, mint a bányászat mindmegannyi központjait, Göllniczbányát, Szomolnokot, Meczenzéfet, Rozsnyót, Dobsinát és a többi bányavárosokat.

Nagy barátja volt a városoknak már III. Endre király is (1290—1301), de virágzása tetőpontjára csak Róbert Károly alatt (1308—1342) jutott a városi elem és vele német telepeink. Különösen a bányavárosok örvendhettek ezen király kiváló kegyének. Utódja I. Lajos is kedvelte a városokat s ezek alatta nagy tekintélyre és jólétre tettek szert. De már a XV. században hanyatlani kezdett csillaguk; sokat szenvedtek a husziták betörései, egyes olygarchák túlkapásai, a török hadjáratok és az ellenreformátio által. Ezek a szomorú állapotok a XVI. és XVII. századok alatt is folyton tartottak és csak a XVIII. században kezdett ujra erősödni a városi német elem.

Jóllehet századokon át közvetlen egymás tőszomszédjában lakott a szepességi alsó-német és a „Gründner"-nek nevezett felső-német törzs: mégis mindenik híven meg tudta őrizni sajátságait nyelvben és szokásokban.

Engedje meg a szíves olvasó, hogy a tájszólások összehasonlítása végett nehány példát hozhassak fel.

A valódi szepesi tájszólás äu, ai, äi lapos kettős magánhangzóival ma már leginkább a Poprádvölgy városaiban és falvaiban dívik.

Az irodalomba két „vak szepesi" (blinde Zipser)[3]) vezette be azt a tájszólást, t. i. Lindner Ernő (Lëndner's Ërnst aus

[1]) Dr. J. Krones: Geschichte des deutschen Volksthumes im Karpathenlande. Graz, 1878.

[2]) Hunfalvy. Magyarország ethnografiája. 276. l.

[3]) A szepesiekről, (kikhez születéshelyére nézve fordító is számítja magát), az a mondás járja, hogy vakon születnek és kilenczednapig vakok. Ezt a tréfát eltűrik ugyan a szepesiek, de aztán ők sem maradnak adósak.

Käisenmark) és Weber Rezső tanár. Az előbbi az ő „Fartblihndijer Zëpserscher Liederposchen"-jában a nép gondolkozását híven visszaadó humoros költeményeknek egész gyűjteményét közölte; a szepességi kedélyes és igazszívű népnek minden barátja örömmel olvassa ezt a gyűjteményt. Mindketten, Lindner és Weber, Szepes szülöttei, pompásan fel fogták népöknek szellemét és találó élczeit.

Álljon itt két mutatvány Lindner Ernő ily című munkájából: „Fartblihndijer Zëpserscher Liederposchen."

wos er durch alle dëren Stäit
tschwëschen Gebirich und der Kundert
än sëtten schäin Geroch verbräit,
dass Allst derquëckt ës und verwundert,
en verflitzten Jong und verschëmten Jongfern
vor die Brost gestochen von Lëndners Ernst."

(Folyton viruló szepesi dalfűzér, — mely a hegység (Tátra) és a Hernád között oly szép szagot áraszt, hogy mindenki felüdül és elcsudálkozik — a furfangos legényeknek és szégyenlős leányoknak a mellére tűzte Lindner Ernő.)

„Herz ëm Herz"

Dain Räusenwang, dain Räusenmund,
Dain Bläuäug, dos säu blitzt,
Die hon glaich ën der erschten Stund
Main Herz mer wegstibitzt.

Du gäist . . . mir gëtt's bain Herz än Stëch,
Herr Jäi! wos ëss mët mir?
Ich schau . . . . so ho main Herz ich nëch,
Main Herz ës weg mët dir. stb.

(Szívet szívért. Rózsaorczád, rózsaszád, kék szemed, a mely úgy villámlik, már az első órában elorozták szívemet. Te elmész . . . szívemben szúrást érzek, — istenem, mi történt velem? Nézem . . . nincs már szívem, az én szívem eltűnt veled. stb.)

„Der fliegendije Minnich" (Mönch).

A zëpsersche Kläustergeschicht.

Én räuden Kläuster wor ämäul
Der schënste Jong von Zëpserland,

E Bild von Wirbel bis zur Säul
Därzu von schreklijen Verstand,
Éns Minnich-Gewand,
Én die Zell gebannt,
Und wie 's ën Bichchern ës geblieben
Von alden Zaiden offgeschrieben,
Wor Ziprius sain Nom genannt. stb.

(A repülő barát, kolostori történet. — A Veres-kolostorban volt egyszer a legszebb szepesi fiú, gyönyörű alak tetőtől talpig, ezenkívül rettenetes eszű, baráti öltözetben egy czellába zárkózva, neve pedig, mint a könyvekben írva vagyon, Cziprián vala stb.)

Weber Rezső pedig így szól „**Adolf der kühne Jäger**“ című versében:

Hajahi! Hajaho!
Säu ruf ich hie draussen aus väuler Brost.
Denn die Jogd, ja die Jogd, dos est meine Lost,
Dä hull ich mer en Väugel aus'n Lefften,
Schaich die Fichs und die Hosen über die Trefften,
Und en Wald erscht, en tonkeln, wie derqueckt mich die Loft.
Kann nech satt mich äudem on Fichtendoft,
Wenn die Hind en Grenden en die Heih kumm: Tschiff, tschaff,
Und die Bichsen dänn lostich drof knallen: Piff, paff!
Und of dos Gepiff und of dos Knalln
Die schlanken Beck — Bums! ibern Haufen falln,
Ach es des e Fraid! — stb.

(Adolf a merész vadász, — Hajahi! hajahó! így kiáltok ide künn telt torokkal, mert a vadászat, igenis a vadászat, ez az én kedvem, ott kerítem magamnak a madarat a' légből, ott kergetem a rókát és a nyulat a csapásokon, — hát még az erdőben, a sötét erdőben, mily üdítő ott a levegő, nem győzöm eléggé beszívni a fenyves illatot, — mikor a kutyák a völgyekből felfelé jönnek, csiff! csaff! és azután a puskák vigan szólnak piff! paff! és a lövöldözésre a nyulánk bakok csak úgy hullanak, — óh mily öröm ez! sat.)

A meczenzéfi és dobsinai gründnerek felső-német dialektusa már inkább az ausztriai tájszólásra emlékeztet; feltűnő, hogy a szó kezdetén v helyett b-t hangoztatnak.

Ha barátságban akarsz maradni a derék meczenzéfiekkel, és ha nem szereted testeden a kék foltokat, úgy azt tanácslom neked, szíves olvasóm, meg ne kérdezd valahogy: „Bo bohnt

da Glosafenstamacha? (Wo wohnt der Glasermeister? hol lakik az üveges?) Ezt a kérdést nemcsak tájszólásuk kigúnyolásának veszik, hanem egyúttal czélzásnak is arra a még nem igen régen múlt időre, mikor Meczenzéfen még hólyag volt üveg helyett az ablakokban.

A Göllnicz-völgyben azt dalolják:[1])

„Schätzal, mei Plimal, meins,
„Schmië ma mei róthn Schuh!
„Schmië se ma hébsch ónd fein,
„Benn du béllst mei Schätzal sein.“

avagy:

Madal bos hast lieba
Es Freien oda es Fieba?
Ens Fieba schlégt da — rein,
Ónd gefreiet muss doch sein.

(Kedvesem, én virágom, kend meg a piros csizmámat, kend meg csinosan és finoman, ha kedvesem akarsz lenni. — Kis leány mit szeretsz jobban, a szerelmet vagy a lázt? a lázba bele üt a . . . , és szerelmeteskedni még is kell.)

A dobsinai dialektust Klein Samu, ottani tanárnak, itt következő csínos versecskéjében mutatom be:[2])

O diese Liebe!

[1]) „Ben ich met mein Sisel spul,
„Sie am Bänkal, ich am Stuhl,
„Zmort mer as Harz, pai mainer Sél
„ Puntabreck, glaich bie ihr Spél.

[2]) „Tonz ber dann an Mégetes,
„Bie zwé Plaiel pei der Besch,
„Ach bi bollt ich goar so gearn
„For mai Sisel a Plaiel bearn!

[3]) „Sisel du, main Siselein,
„Harz for Harz, main muszt du sain.
„ Bie a Csunken en Top foll Kraut
„Es forn Pyriknecht a Braut.

(Óh, ezen szerelem. 1. Ha az én Zsuzsikámnak a szépet csapom, ő a padon, én a széken, lelkemre mondom.

[1]) Közölte Ratzenberger Ferencz a Karpathen-Post 1886. 43 és 44. számában.

[2]) A verset, valamint a csúfnevekre vonatkozó alábbi észrevételt Láng Gusztáv dobsinai városkapitány úr szívességének köszönöm.

úgy forog a szívem ide-oda, mint orsója. 2. Ha aztán magyart járunk mint két sulyok a mosásnál; óh mennyire szeretnék Zsuzsikám számára sulyokká válni. 3. Zsuzsikám, szívet szívért, enyim kell, hogy légy, mint a sonka a káposztás fazékba, úgy illik a legényhez a menyasszony.)

A csúfnevek adása Dobsinán annyira megrögzött szokás, hogy azokat megkülönböztetésül még az egyházi matrikákban, városi jegyzőkönyvekben és egyéb hivatalos okmányokban is széltiben használják.

A csúfnevek származtatása igen különböző:

Néha testbeli sajátságokra, hibákra vagy fogyatkozásokra vonatkoznak, így: Bucsko (vastag), Linkatócs (balog), Csinkel (csonka), Csekaticschen (tarka); máskor a szülék vagy nagyszülék neveit használják megkülönböztetésül, mint Kristals Suschen (Keresztély Zsuzsikája) vagy Pocka Mechals Moatz (Pack Mihályék Mátyása.) Gyakran a keresztnév elváltoztatása vagy kicsinyitéséből lesz a csúfnév, mint Jiaks Jakob (György Jakabja), Simékel (Simike), Jakäbel (Jakabka)

A lakóhely is alkalmat ád sokszor csúfnévre, így egy pavillon-szerű épületben lakott családon rajta maradt a Babilon csufnév; egy másikat Binkel-éknek neveztek el, mert egy zugban (Winkel) lakott; van Dobsinán Stiegsister (lépcső Esztike) csufnév is, mert viselője oly házban lakott, melyben véletlenül lépcső (Stiege) is volt. Állatneveket is használnak csúfnévül, peldául Bolf (Wolf, farkas), Päarchen (Bärchen), medvecske), Fixal (róka) stb. Ha valaki megfordúlt nagyobb városokban és ha ezzel dicsekszik is, menten elnevezik Hamburger, Wiener, Mexikaner, Eltschernek (Eltsch = Jolsva.)

Egy-egy szólásmód gyakori használatától is óvakodnia kell a dobsinainak, mert abból is rögtön csúfnevet faragnak számára; így van Dobsinán Dobzse László, Pise, (kártyajátékban használt kifejezés, annyi mint „szint vallani"), „Daten gehott" (dort gehabt, ott volt neki) és más egyéb. De utólérte a nemesis a csúfnevek osztogatásában oly bőkezű dobsinaiakat magokat is, mert szomszédjaik általában „bulénereknek" nevezik őket a nálok igen szokásos „buléner?" (wo? welcher? hol? ki?) után.

De elég legyen ám most már a csúfnevek fejezetéből, nehogy a derék dobsinaiak komolyan megneheztejenek reám, mit annyival inkább fognék sajnálni, mert kirándulásunk alkalmával igen előzékeny szívességgel fogadtak bennünket. A magam részéről különben is a városkapitány úrra hárítok minden felelősséget; miért fecsegte ki a bulénerek titkait?

A szlávok, a mint fentebb is láttuk, már a magyarok bejövetele előtt lakták az országot s így területünket is. Csakhogy a népesség akkoriban annyira gyér volt, az előbbi századok harczai annyira megtizedelték azt, hogy a mai szláv lakosságnak bizonyára csak egy igen csekély töredéke származtatható le az őslakosságtól. A területünkön manapság lakozó szlávok vagyis inkább tótok jobbadán a XV. században az országba be-betört huszitákkal és Giskra cseh zsoldosaival jöttek be (1442—1460). Gömör vármegye több helyén, így Csetneken, Jolsván, Rozsnyón, Kraszuahorka-Váraljáu még ma is állanak a husziták épitette templomok és láthatók az utraquistákra valló csillagos kelyhek. Dobsinán és más helyeken még ma is huszita eredetű egyházi énekeket használnak a protestánsok[1]). Már a cseh zsoldosok kezdték meg a Kárpátvidék elszlávositását, minek nem egy német és magyar vidék esett áldozatául. Igy tótosodott el Gömör, Szepes és Sáros vármegyék jó része, sőt a legújabb időig tartott ez az eltótosodási processus. A Bach korszak „dühös germanizátorai," Krcsicsek, Pospischil s. t. b. uraimék szintén inkább a tótosodást mozdították elő. Még ma is észlelhető, hogy úgy német, mint magyar családokban egyetlen tót cseléd kedvéért tótúl beszél az egész ház. Azért nem méltányolható eléggé a közoktatási kormány jelenlegi genialis vezetőjének azon előrelátó intézkedése, hogy leginkább a vegyesajkú vidékek népiskoláira fordíttassék a legnagyobb gond, mert ezekben kell első sorban és lehet is leginkább gátat vetni az eltótosodási folyamatnak, még pedig sürgősen, mert a panszlavizmus erős vonzó erővel bír. Az eltótosodás ezenfelül nálunk még culturális hátralépést is jelez, mint ezt különösen Szepes vármegye alsó részében észlelhetni.

Területünk népességi viszonyainak mai állapotát az alább következő táblázat tünteti fel, mely az 1880. évi népszámlálás hivatalos kimutatásaiból van összeállítva. A jelen közleménynek minden egyéb, a népességi és nemzetiségi viszonyokra vonatkozó adatai szintén azon népszámlálást vették alapúl.

---

[1]) Ladislaus Bartholomaeides „Inclyti superioris Ungariae Comitatus Gömöriensis Notitia historico-geografico-statistica. Leutschoviae 1806—1808.

Megye	járás vagy város	összes népesség	nemzetiség szerint				Vallás szerint				
			magyarok	németek	tótok	ruthének	katholikus		protestáns		zsidó
							róm.	gör.	ágostai	helv. h.	
Abauj-Torna	Cserehát	32237	18458	5680	6606	215	22997	2667	588	4384	1575
	Torna	17117	15288	140	1133	6	8075	1016	138	703	847
Gömör	Tornalja	31823	28634	231	1543	2	11875	5	4210	14259	145
	Rozsnyó, járás	27453	11261	564	14247	1	9836	32	13017	407	464
	Rozsnyó, város	4737	3884	259	400	1	2670	12	1554	215	282
	Dobsina, város	5592	358	3701	1273	—	1655	13	3856	17	45
	Összesen .	118959	77883	10581	25202	225	57108	3744	23363	29981	4666

A mint látjuk, területünkön az uralkodó népfajt a magyarok képezik, a mennyiben az összes népességnek 65.5%-ját teszik; utánok következnek sorra a tótok 21.2 %-kal. a németek 8.8 %-kal; a ruthének a népességnek alig 0.2 %-jét teszik.

Túlnyomó többségben vannak a magyarok a tornai és tornaljai járásokban, valamint Rozsnyó városában; a csereháti és rozsnyói járásokban a népességnek körülbelől a felét teszik, az előbb említettben a nagyobbik, az utóbbiban a kisebbik felét. Dobsina városában kisebbségben vannak. Az is megjegyzendő, hogy a magyarok előszeretettel a síkságokat és széles folyamvölgyeket lakják; nagyobb számban lepték meg a tornai fensík déli oldalán levő, vízben dús fensíkot Tornától majdnem Kassáig, a Bódva és a Torna-patak széles völgyeit, a sziliczei fensík egész vidékét s végre a Sajó völgyét Rozsnyótól lefelé.

A tótok a rozsnyói járásban a lakosságnak nagyobbik felét teszik, a csereháti járásban és Dobsinán csak egy ötödét. A Sajó felső völgyét, a Csetneki-völgyet és a rozsnyói járás mellékvölgyeit lakják leginkább; a csereháti járásban a tornai fensík éjszaki és keleti oldalán eső hegyes vidéket. A tornai járás két községében, Derenken és Falucskán, a tornaljai járásban pedig Pelsőcz-Ardón, Hosszuszón és Málén többségben vannak.

A németek Dobsinán vannak túlnyomó többségben, a csereháti járás lakosságának már csak egy hatodát teszik és itt kiváltképen a két Meczenzéf és Stósz ősrégi bányász- és iparos telepeket lakják.

Ruthének a csereháti járás Kány községében találtatnak s ezenkivül még ugyanezen járás Perecse nevű falvában is képviselvék.

Vallásfelekezet szerint osztályozva a lakosságot, a római katholikusokat találjuk többségben, utánok következnek a reformátusok, ágostai evangelikusok, zsidók és végre a görög katholikusok. Legtöbb r. katholikus van a csereháti járásban, ezután következnek a tornaljai, rozsnyói és tornai járások, Rozsnyó és Dobsina városai. A görög katholikusok leginkább a csereháti és tornai járásokban laknak, a többi járások lakosságának csak elenyésző kisebbségét képezik.

Az ágostai evangélikusok a rózsnyói járásban és Dobsina városában vannak többségben; a helvét hitvallásuak a tornaljai járásban. Ez utóbbiak tetemes számmal vannak ezenkívül a tornai, csereháti és rozsnyói járásokban is.

A zsidók szám szerint majdnem ugyanazt a sorrendet követik az egyes járásokban mint a róm. katholikusok. Leg-

számosabbak a cserehátiban, mind gyérebbek és gyérebbek a tornaljai, tornai, rozsnyóiban, Rozsnyó és Dobsina városokban. Általában igen gyéren találhatók a németek által lakott helyeken; Alsó- és Felső-Meczenzéfen, valamint Stószon egyetlen zsidó sem lakik. Régibb időben egyáltalán nem volt szabad a bányavárosokban zsidónak megtelepűlnie.

Ha az írni-olvasni tudók számát vennők a nép miveltségi fokának mértékeűl, nem épen örvendetes eredményre jutnánk. Dobsina és Rozsnyó városaiban a lakosságnak 68, illetőleg 67%-ja tud írni-olvasni, következik ezután a tornaljai járás 57%, a rozsnyói 54%, a tornai 47%-kal s végre a cserehäti 42-vel.[1])

Adja isten, hogy javúljon ez a viszony!

A szűk Hernád-völgy torkolatánál, ott, hol a hegyvidék a rónával határos, fekszik Felső-Magyarország fővárosa Kassa, a középkorban igen jelentékeny város, melyen a Keletre vivő nagy kereskedelmi utak vonúltak keresztűl és melynek falai alatt az elmúlt századok harczainak nem egy jelenete játszódott le.

Kassán gyülekezett össze 1886. évi augusztus 19-én egy népes touristacsapat oly czélból, hogy ismét együtt indúljanak mészhegységünk szikla-szurdokainak és messze elágazó barlangjainak meglátogatására. Számra nézve is tekintélyes társaság kerűlt együvé, melyben a szép nem is erősen volt képviselve, a mennyiben sokan életök párját is magukkal hozták, nagy hálára kötelezvén ez által bennünket. Végig tekintve hű csapatomon, nagy örömemre szolgált évenkénti kirándulásaink számos törzsvendégén kívűl oly régi tagtársakat is üdvözölhetnem, kik ezúttal első ízben bízták magokat vezetésemre. De legnagyobb örömmel és különös elégtétellel üdvözöltük mindnyájan azon kedves vendégeinket, kik az Alpesek tájairól jöttek a Kárpátok szépségeivel megismerkedni.

A délelőtt a város nevezetességeinek, névszerint az újitás alatt álló dómnak és a Felsőmagyarországi-múzeumnak a megtekintésére volt szánva. Nem bocsátkozhatom e helyen a város részletes leirásába, mert ez nagyon messzire vezetne és mert különben is szándékom annak idejében egy különálló czikket szentelni Évkönyvünkben Kassának és vidékének.

A Salkház vendéglőben elköltött ebéd után 2 órakor elindúltunk Torna felé.

Az országút délnyugati irányban halad a Kassa-aranyidkai hegyek alatt és szép kilátást enged a változatos alakzatú

[1]) Ezen kiszámitásnál a beszélni még nem tudókat levontuk.

Tokaj-eperjesi-hegylánczra. A 453 főnyi magyar és tót lakosságú Buzinka előtt nyugatra kanyarodik az út, mire magunk előtt látjuk Nagy-Idát, ezt a czigányairól híres, 1706 magyar lakossal biró mezővároskát. Az 1556. évben történt, hogy Forgách Simon ostrom alá vette a Perényi Ferencz által védelmezett Nagy-Idát. Perényi védő serege között egy lőfegyverekkel ellátott czigánycsapat is volt, mely elég jól viselte magát a védelem alatt; ez annyira sikeres is volt, hogy az ostromló már-már abban hagyta az ostromot. A czigányok, látván a sánczokról, hogyan szedi fel sátrait az ostromló had, csak ekkor bátorodtak neki igazán és ökleikkel fenyegetve ezt kiáltották le az ellenségnek: „Szerencsétek, hogy elfogyott a puskaporunk, mert különben megtanítottunk volna benneteket!“ Természetes, hogy e szóra Forgách is mást gondolt, újra lövetni kezdte a várat és 20 napi ostrom után augusztus 17-én be is vette. Ez röviden a nagyidai czigányok híres története, a mint az a néphagyományban mai napig fenmaradt.

Csécset (817 l.) és Makranczot (611 l.) elhagyva, közel három órai út után Szepsi mezővároskát érjük el (1856 l.); „sonst Zepsin ist ein feines oberungarisches Staedtlein volkreich und von guter Nahrung, und hat einen guten Jahrmarkt; auf welchen vielerley Sachen verhandelt und in andere Laender verfuehret werden“ [1]) (Szepsi különben fínom, népes és jó táplálkozású felső-magyarországi városka, jó vásárja van, hol sokféle dolgot adnak-vesznek és más országokba fuvaroznak). 1449-ben cseh zsoldosok szállották volt meg Szepsit és Giskra a város közelében váracsot is emelt, melyet 1451-ben Hunyady János vett be és romboltatott szét. A szép nagy góth plébánia-templom elég jelentékeny építmény; eredeti állapotában meg van még belőle a sanctuarium szép góth ablakaival és csúcsíves boltozatával; többi részét 1795-ben tűz pusztította el, mely után a főhajóra kúpolás boltozatot húztak. Szepsitől alig 10 percznyi távolságban, a Jászó féle vonuló mészfensík tövében egy messze elágazó, de még ki nem kutatott barlang is van.

Társaságunk Szepsin meg sem állapodik, de folytatja utját Torna felé; én azonban kérem a szíves olvasót, tegyen velem egy kis kitérőt az innét nem messze eső Jászóra, hogy meglátogassuk az ottani ősrégi premontrei apátságot és a felette érdekes barlangot.

Jászó-nak a története szorosan egybefügg a prépostságával. II. István király hozta be a premontrei rendet 1130-ban Magyarországra, Kálmán és II. Béla szintén buzgó pártfogói

[1]) Johann Christof Wagner „Delineatio provinciarum Pannoniae et Imperii Turcici in Oriente. Augsburg 1684.

voltak az apátságnak. A tatárok 1241. és 42-ben elpusztították a várost és a kolostort is, de már 1243-ban Albert prépost nevével találkozunk, a ki a visszatért lakosságot, az ú. n. „populus praepositurae"-t újra felruházta a bányászat jogával. [1]) 1255. IV. Béla király Kálmán öcscse által újra megerősítteti az apátság privilégiumait és bőkezűségével lehetővé teszi a klastrom újbóli fölépítését. [2])

A prépostság bányászati jogát 1290-ben III. Endre jelentékenyen kibővítette, Róbert Károly pedig a prépostság területén Szomolnok városát építtette és ennek fejében megengedte a prépostságnak, hogy egyéb birtokain bármiféle bányákat nyithasson a nélkül, hogy ezért a királyi kamarának illetéket kelljen fizetnie. [3]) I. Lajos 1364-ben igen fontos előjogot adott a prépostságnak, mely bányabirósági hatáskörét tetemesen kibővítette és minden időkre szabályozta. [4]) Zsigmond király elrendelte 1399-ben, hogy a jászói és meczenzéfi bányászok épugy használhassák a Fekete-erdőt, mint a göllnicziek és szomolnokiak ; és megerősítette a Nagy Lajos által a prépostságnak adott kiváltságokat is. [5]) Sokat szenvedett Jászó a cseh zsoldosoktól, kiknek egy csapatja Talafusz vezérlete alatt 1453 körül itt tanyázott és innét indult portyázásaira. Csak 1457-ben hagyta oda Talafusz Jászót, akkor is csak sarczért, melyet Kassa városa fizetett ki, hogy megszabadúljon a kényelmetlen szomszédtól ; Kassa városának ezenfelül még a vár fentartásának és megóvásának a kötelezettségét is magára kelle vállalnia, mi végett a jászói préposital perbe is keveredett. [6]) 1458-ban már megint a cseh zsoldosok kezén volt Jászó. Magyar Balázs vagy 5000 parasztot toborzott össze Borsod és Abauj megyékből zászlója alá, legyőzte Axamithot Sáros-Pataknál, aztán ostrom alá fogta Jászót, melynek várát végre Uderszki fel is adta neki, miután zsoldosainak nagy része éjnek idején megszökött. [7])

---

[1]) Wenzel Gusztáv „Magyarország bányászatának kritika története" Bpest. 1880, pag. 88.

[2]) Wenzel és a „Schematismus sacri, candidi et exempti ordinis praemonstratensis etc. Leutschoviae 1836.

[3]) Dr. Schwicker. „Die Deutschen in Ungarn und Siebenbürgen. Wien-Teschen 1881. pag. 309, — Fessler-Klein. Geschichte von Ungarn. II. pag. 69.

[4]) Wenzel. pag. 89 ; maga az okirat pag. 345.

[5]) Schwicker pag. 313 ; Wenzel pag. 89.

[6]) Dr. Franz X. Krones „Die böhmischen Söldner im östlichen Oberungarn. Graz, 1862.

[7]) Fessler-Klein III. pag. 12. Tutkó Josef. „Sz. k. Kassa városának történelmi évkönyve : Kassa. 1861. Korponay János „Abauj vármegye Monographiája. Kassa. 1866—1870. pag. 11.

1476-ban ugyanez a Magyar Balázs falakkal vétette körül a klastromot, hogy újabbi betörések ellen megóvja.

I. Ferdinánd 1550-ben decretumot adott ki, melynek rendelete szerint mindenki, a ki a prépostság levéltárába be akart menni, köteles volt előbb egész fegyverzetét letenni, „ut nobiles, qui pro litteris vel executione obtinendis ad conventum de Jászú proficiscuntur, depositis armis, unus, aut alter ordine intromittatur; . . .“

1613-ban a törökök által elűzött egri püspökség Jászóra tétetett át; de 1619-ben Bethlen Gábor hadvezére Szécsy György fosztotta ki és szállta meg a prépostságot. Erre az eseményre vonatkozik a Johann Beza „Neue Beschreibung des Königreichs Ungarn und darzu gehörigen Landen Stadte und vornehmster Oerter (Leipzig 1664)“ című művében található következő megjegyzés: „Jasso, Jassovia ein kleines, aber sehr lustiges Staedtlein, da der Bischof von Agria, oder Erla, mit seinen Domherren der Zeit wohnet, welche Domherren aber Anno 1619 von den Bethlenischen übel tractirt worden seyn. Es ist allhier auch noch ein besonderes Stift“. (Jászó kis, de igen víg városka, hol jelenleg az egri püspök kanonokjaival lakik, mely kanonok urakkal Bethlen emberei 1619-ben roszúl bántak. Van itt még külön káptalan is.)

1685 táján a többi felsőmagyarországi erős helyekkel együtt Jászó is Tökölyi birtokában volt; 1700-ban a morvaországi Znaim mellett levő klosterbrucki premontrei apátság megvásárolta a jászói és leleszi apátságokat s csak 1773-ban váltotta meg magát Jászó újra. [1])

1707-ben II. Rákóczy Ferencz birtokába került Jászó, de 1710-ben császári csapatok foglalták el újra.

Ennyi viszontagság után végre Sauberer András prépostban egy oly urat nyert Jászó, (Sauberer klosterbrucki administrator † 1779), ki méltán a prépostság második megalapítójának mondható; alatta épült a mostani zárda (1772—1776), alatta lett a prépostság megint önállóvá, Klosterbrucktól függetlenné.

II. József 1787-ben megszüntette az apátságot mint olyat, de I. Ferencz 1802-ben újra visszaállította.

Az apátsági épület impozáns benyomást tesz, de különösen méltó a megtekintésre a templom, mely belül márványfaragványokkal bőven van díszítve; szép freskói Kraeker Jánostól valók.

A templom 7 oltára mind márványból van s mindenik előtt két-két alabástrom-szobor áll; az orgona is említésre

[1]) Franz Josef Schwoy „Topographie vom Markgrafthum Mähren. III. Wien 1794.

méltó. Van a prépostságnak gazdag könyv- és igen érdekes levéltára, melynek legrégibb okmányait azonban elpusztították részint a tatárok, részint a tűz.

Egy régi, XII. századbeli kápolna is van a prépostságban, melyet Catapan püspök szentelt volt fel és melynek régi falfestményei érdekesek.[1])

A prépostsággal szemben emelkedik a 354 m. magas Kősziklahegy, a tornai mészfensík éjszakkeleti nyulványa; ezen állott volna hajdan Jászó vára. „Karl I. hat hier ein „Schloss auf einem steilen Felsen erbauen lassen. Es wird „daher der Ort auch in den alten Urkunden Jaszowwara und fortalitium Jaszow genannt“.[2]) (I. Károly várt építtetett itten meredek sziklán. Ezért régi okmányokban ezen hely Jászóvárának vagy jászói erődnek is neveztetik.)

Ennek a sziklahegynek az oldalán, jó magasan van a Jászói-barlang bejárata, melyet Richter prépost tett járhatóvá 1846-ban; ugyanő eszközöltette a barlang mérnöki felvételét is ifj. Prybila által.

Ezen idő előtt valószínűleg csak igen gyéren látogathatták a barlangot, mert sem Korabinsky, sem gróf Teleky vagy Fichtel, sem egyéb utazók, kik a jelen század elején és a múltnak végén megfordúltak volt e vidéken, nem tesznek róla említést, jóllehet Jászónak magának bőven adnak helyet irataikban. Mindamellett alig lehet kétség az iránt, hogy a háborús idők viszontagságai közepette, a tatárjárás alatt, valamint a török háborúk és a Bocskay- meg Rákóczy-féle zavarok idejében a lakosságnak menedékhelyűl szolgált a barlang; a barlang szájánál látható erődítési nyomok legalább arra mutatnak.

A barlang több, messze elágazó, de java részben még ki nem kutatott ágból áll; feltűnő benne, hogy — ellentétben az aggteleki Baradlával — inkább függőleges irányban nagyok az egyes üregek méretei; igen sok kürtő és kútalakú szakadék és meredek lejtésű ág van benne.

Az elég tágas bejáraton egy kezdetben emelkedő talajú csarnokba jutunk, melynek boltozata kürtő formában van áttörve; mintegy ötven méterrel odább szűkül a barlang és csak egy keskeny hasadékon át jut az ember falépcsőhöz, mely a barlang mélyebb színtájára vezet. Körülbelül 16 méternyi leszállás után keskeny sikátorba jutunk, mely annyira alacsony is, hogy néhol csak meghajolva juthatni át rajta. E helyen

[2]) Dr. Romer F. Floris. „Régi falképek Magyarországon. Monumenta Hungariae Archaeologica. III. 1874.

[3]) Korabinsky „Geographisch-Historisches und Produkten-Lexikon von Ungarn. Pozsony, 1786.

állati csontok, nevezetesen a barlangi medve (ursus spelaeus) csontjai találhatók. Ezen a kanyargó sikátoron lefelé és több kikutatatlan barlangág szádja előtt elhaladva, megiehetősen tágas csarnokba jutunk, melyet leomlott óriási sziklatömbök két részre osztanak.

Az első, nagyobbik üreg mintegy 12 m. magas, kúpolaszerű boltozattal bír, melyről több sajátságos alakú, szalonna-oldalakra emlékeztető és így is nevezett szikladarab csüng alá. A csarnok fenekén két mélység tátong; ezek egyike járhatatlan, a másikba azonban vagy 20 mnyire le lehet szállni, s ott egy körülbelől 50 m. hosszú ágba juthatni. A leszállás egyébiránt igen fáradságos és nem veszély nélküli s ezenfelül nem is jutalmazó.

A csarnok fenekén levő két kútnak a tetőzeten egy-egy fölfelé irányúlt kürtő felel meg. A hátsó üreg jóval kisebb, fenekéről csipkés és csúcsos szikladarabok meredeznek fölfelé. Az eddig bejárt üregekben még sehol sincs cseppkő, falaikat számos név és egyéb felírás borítja; az üregek fenekét denevérguanó lepte el, oly sok is itt a denevér, hogy rajzásuk, ha felriasztatnak, nem is kellemes a látogatóra.

Egy 40 m. hosszú, keskeny folyosón a 12 méterrel mélyebben fekvő Kis-templomba jutunk, melyet már cseppkő-alakzatok díszítenek. Oldalfalai mentén számos stalaktit-oszlop emelkedik a hófehérségű hullámos tetőzetig, mintha azt tartanák; egy helyen dús redőzetet utánzó cseppkő alakzat nyúlik ki a falból, az ú. n. Trónmennyezet; egy kerek, ablakszerű nyíláson át a barlang egy másik üregébe tekinthetünk, melyben az Orgona van, egy orgonasípokra emlékeztető cseppkő-oszlopokból álló képlet.

A barlangnak egy meredeken emelkedő, mintegy 3 m. magas üregéhez a bejáratot két-két hatalmas cseppkő-oszlop mutatja, melyek közül a bal felől álló a Krisztus sirja, a másik 4 méternyi átmérőjű pedig a Mária szobra. Ezeket elhagyva és az ú. n. Sekrestye előtt is elhaladva a Nagy-templomba jutunk; ennek talaja majdnem vízszintes, de a cseppkőalakzatok szépsége tekintetében azonban koránt sem ér föl a Kis-templommal. A Nagy templomból egy sikátor vezet a barlangnak legszebb részébe, az ú. n. Szívkamrába, mely nevét onnan vette, hogy egy tudós látogató ezen barlangrésznek a tetejétől fenekéig érő oszlop-csoportozatokat a szívkamrák trabekuláris izmaihoz hasonlította.

Visszatérve a Nagy-templomba, ebből egy 50 m. hosszú, keskeny folyosóba juthatunk, melyben jobbadán csak kúszva haladhatunk a végéig, hol a Kut-at, az eddigelé ismert barlang végét, érjük el. De épen ezen a tájon tátong még elénk

számos nyílás, meg annyi bejárat egy-egy még ki nem kutatott ágba; ezek a nyílások a visszavezető út föltalálását is nagyon megnehezítik, magam is jó ideig kerestem azt.

Abból a folyosóból, mely az előbb említett csarnokból a Kis-templomba vezet, balra egy másik sikátor ágazik ki; ebből egy 6 m. magas lábtón lemászva a barlangnak egy igen kietlen részébe jutunk; a tetőről lecsüngő sziklatömbök minden pillanatban leszakadással látszanak fenyegetni, a talajt pedig a már leomlott sziklák törmelékéből álló hegyek borítják. A sziklatömegek között még mélyebben fekvő barlangrészekbe juthatni, míg végre elérjük nagy fáradság árán az ú. n. Szőlőhegy-et, melynek stalaktitjai fürtalakú cseppkövekből állanak.

Látjuk, hogy a Jászói-barlang megjárása jó nehéz, sőt mélyebben fekvő tájaiban nem is veszély nélküli; minthogy pedig az újabb időben a lábtó jó karban tartására sem történik semmi, ez irányban is igen ajánlatos a kellő óvatosság.

A leírt nagy barlanggal majdnem egy magasságban van még egy kisebb, tojásdad átmetszetű és kettős bejáratú, tovább délre még egy egészen kis barlang.

A prépostság közelében torkollik a Tapolcza-patak völgye halastavával és vashámorával; az országút a Bódva völgyén halad fel éjszaknyugatnak Meczenzéfre. A Jászóról Aranyidkára vezető útba esik az 536 m. magasságban fekvő rudnoki fürdőhely vastartalmú ásványvizével.

De térjünk most már vissza Szepsibe és folytassuk utunkat Torna felé. Elhagyva a szepsii fürdőt, majd Somodit, a rozsnyói püspök nyaraló helyét (1265 lakossal és egy kis fürdővel), mihamar szemünkbe tűnnek a mészfensík ólomszínű lejtői és Torna várának egy nyulánk sziklakúpon álló romjai; azután elhaladva az Áji-völgy széles torkolata előtt, meglátjuk már Torna házait. A város határán díszes küldöttség fogad szíves „Isten hozottal“, élén Kaczvinszky Géza járásbíró úr. Mozsárdörgés közt vonúlunk be a vendégszerető városba, hol a derék tűzoltók szíves kalauzolása mellett csakhamar el is voltunk szállásolva.

Hagyjunk a touristáknak időt, hogy leverhessék ruháikról a út porát, magunk pedig ismerkedjünk meg egy kissé Tornának történetével és helyrajzi viszonyaival. [1])

---

[1]) Torna helyrajzára és történetére vonatkozólag — az egyes helyeken külön megemlített iratakon kívül — a következő munkákat használtam:

Fessler-Klein. „Geschichte von Ungarn.“

Pesty Frigyes. „A magyarországi várispánságok története.“ Bpest a. m. tud acad. 1882.“

Korponay János. „Abauj vármegye Monografiája.“ Kassa 1866—1870.

A tatárjárás előtti korszaktól épen semmi adattal sem bírunk Torna felől. Mint vármegye 1238-ból említtetik Torna első ízben (Fejér. Cod. dipl. XI. 409. l.), tornai főispánnak pedig valami Burád először 1272-ben. Az 1241-ik évi szerencsétlen mohii ütközet után IV. Béla és kisded csapatja éjszaki irányban menekült, Znyó vára felé; útközben Torna vidékén is tartózkodott.

A Hungar. und Siebenbürgische Chronica. Betruckt zu Zweybrücken 1663 a 221. lapon következőleg írja le a király menekülését:

„— — Sondern es geriethe auch König Béla selbst in „grosse Lebens Gefahr, denn als er seinem Pferd die Sporen „gab, vnd allbereit die Flucht nahm, kunte er mit demselben, „weiln es gefährlich verwundet war, nicht fortkommen, vnd „were gewisslich umb ihn geschehen gewesen, wann nicht „Andreas Forchach, Herr in Gymesch, sonst Ivanka genannt, „das beste bei der Sach gethan hätte. Dieser, dess Königs „Leben zu erhalten, schlug das seinige in die Schantz, stiege „von seinem, noch frischem vnd munterem Pferde, vnd hallfen, „sampt seinem Bruder, dem König darauff, eben bey hoher „Zeit: Massen ihnen die Tartaren vnd Scythen auff dem Fuss „nachjagten vnd sie verfolgten! Da dann der eine, in Erman- „gelung der Pferde, von ihnen ereylet vnd erschlagen wurde! „Andreas Forchach aber, weil er schnellen Fusses war, vnd „wol lauffen kunte, auch bissweilen von einem vnd dem „andern Reuter, vnd seinen guten Freunden mit nachgeschleppt „wurde, hat auf solche weise, seines Königs und sein eygen „Leben erhalten, vnd davon gebracht. König Béla hielte sich „inzwischen an den Polnischen Grentzen, in der Grafschafft „Thuroz, in frembder vnd vnbekandter Kleidung auff. — „Vom selbigen Schloss ist heut zu tage nichts als ein alt „Gemäuer übrig, wie auch ein alter Thurm auff einem hohen „Berg Znio genannt, dessen Grund obgedachter Forgach „gelegt: durch welches Gebäude die Gedächtnuss seiner rühm- „lichen Thaten vnd herrlichen Tugenden bey den Nachkommen „erhalten werden.“ (Hanem maga Béla király is életveszélybe

---

Myskovszky Viktor. „Harangjaink ismeretéhez.“ Archaeologiai Közlemények VIII. 1871.

Myskovszky Viktor. „Honi erődeink ismeretéhez. Arch. Közlem. IX. 1873.“

Myskovszky Viktor. „Die Tornaer Burgruine. Pannonia XXV. Jahrgang Nr. 54.“

Dr. Hunfalvy János. „A magyar birodalom földrajza. Bpest. 1886.“

Dr. Verédy Károly. „Torna vármegye népoktatásának állapota 1868—1882.“ (Mit einem Abriss der Geschichte von Torna.) Kassa, 1883.

Prof. Scholz Albert. „A tornai plató és környéke.“

került; azután midőn lovát megsarkantyúzta, futásnak indulván, nem bírt előrehaladni lova, mert veszélyesen meg volt sebesítve, s ő neki vége lett volna, ha Forgách András, gymesi várúr, máskép Ivánka, nem segített volna. Hogy királya életét megmentse, a magáét koczkáztatta. Leszállt még friss és virgoncz lováról s testvére segítségével felültette a királyt, épen jókor. Mert a tatárok és szittyák nyakukon voltak s üldözőbe vették, mire az egyik, lova nem lévén, utóléretett s felkonczoltatott. Forgách András pedig, mivel gyorslábú volt és jól tudott futni, azonkívül az egyik vagy másik lovastól és jó barátjától tovább hurczoltatott, ily módon királya és a maga életét megmentette. E közben Béla király a lengyel határon, Thúrócz grófságában tartózkodott idegen és ismeretlen öltözetben. Ezen várról manapság csak egy régi fal, valamint egy régi torony a Znió nevű magas hegyen maradt meg, melyek alapját nevezett Forgách letette, mely épület által dicső tettei és erényeinek az emléke az utókor számára tartatott fen.)

Tornán átutaztában a király talán a vár építését rendelte meg, vagy Bebek Mátyásnak adományozta a környéket és ez építette azután a várat. Béla király regényes menekülését kiszákmányolta a népmonda és nemcsak Torna várának az építését hozza vele kapcsolatba, hanem a Szádellői-völgyet és egyéb közeli helyeket is szerepelteti benne.

Úgy szól a monda, hogy élt hajdan ezen a vidéken egy Bubek vagy Bebek Mátyás nevű juhász, 7 fiúból és 7 leányból álló népes családjával.

„Bubek Mátyás vala neve a juhásznak
„S feje volt egy igen számos nagy családnak,
„Mivel 7 fia volt és hét szép leánya
„S egész gazdasága vala hét juhnyája.“ [1])

A fiúk, a mint fölcseperedtek, beálltak katonáknak és követték a királyt a tatárok elé, a leányok azonban otthon maradtak és, ha segítették is anyjokat a háztartásban, nem kis gondot okoztak apjoknak. Búsan és gonddal terhelten ült egykor a Somhegy [2]) oldalán s talán épen leányai jövőjén aggódott; egyszer csak egy kis egeret lát maga előtt a fűben játszani.

---

[1]) Tatár Péter (Medve Imre) szintén feldolgozta ezt a népregét „Tatár Péter regekunyhója“ czímű könyvecskéjében. Ezek a Tatár Péter-féle produktumok nem bírnak ugyan irodalmi becscsel, mert nem is ragaszkodnak mindig az eredeti népregéhez, de azért nem vétünk talán a jo ízlés ellen, ha curiosumképen idézünk belőlök egy-két ide vágó verset.

[2]) Hegy Dernő határában.

„Előtte a fűben játszik egy kis egér,
„Mely nem is fél tőle, hanem olyan kedvér,
„Hogy egészen hozzá megy Mátyás gazdához
„És lekuporodik annak a lábához.“

Mátyás jól tartotta az egeret kenyérrel és szalonnával s ez aztán egy egérlyukba tűnt el, de csakhamar visszatért és élenk czinczogással igyekezett a juhász figyelmét magára vonni.

„És a mint a juhász odanéz, hát látja,
„Hogy valami fénylik belül, megvizsgálja,
„Hát egy határ arany van ott egy rakáson,
„Annyi, mennyit soha senki egy rakáson
„Nem látott még soha. Bubek örül nagyon,
„Hogy egyszer úgy megszaporúlt a vagyon,
„Felszedte biz ő azt; lett vagy három véka,
„A piczinke egér roppant ajándéka.“

Ezen ékes rigmusokban elmondta Tatár Péter uram; nekem hát mondanom sem kell, hogy Bebek kincset talált a somhegyi egérlyukban és egyszerre nagy úrrá lett. Mikor aztán a király Torna és Szádellő vidékén bujdosott, egy nagy sajtot készített számára Bebek, melynek belsejét aranynyal töltötte meg.

A király ez ajándék viszonzásául megengedte neki, hogy nyájai számára hét aklot építhessen. Bebek barátunk Krasznahorkán, Tornán, Szádváron, Csetneken, a Sólyomkőn, Pelsőczön Berzétén olyan aklokat épített, hogy váraknak is beillettek. A kincs lelethelyén, a Somhegyen, is kezdett várat építeni.

„. . . de hasztalan volt az igyekezet,
„Mert, a mit csak nappal ő oda épített,
„Láthatatlan kezek a regényes dombra
„Áttették azt éjjel mind Krasznahorkára“

s így végre is le kellett róla mondania, hogy a Somhegyen építsen várat.

„Igy lett a juhászból és hét fiaibúl
„Ezen a vidéken oly hatalmas várúr,
„S a hős Bebek család derék dédősapja
„S annyi fénylő tettek legragyogóbb napja“.

Most is élnek, ha meg nem haltak!

A nép hite szerint a király Udvarnokon udvart tartott, Vendégiben vendégeit látta, Méhészen pedig méhest tartott. Szegény király! bizony egyéb gondod lehetett akkoriban, mint vendégek és méhek.

1243-ban királyi praedium volt Torna (Fejér Cod. dipl. IV.). Kún László idejében 1279-ben említtetik Torna először mint vár; ugyanis ez évben emeltettek nemesi rangra Fioch fia, Mihály, és Szepes fia, Tornát (Turna filius Zepus), mindketten hegymegi lakosok és tornai jobbágyok (jobagiones castri nostri de Tornova). Ebből az következtethető, hogy akkor Torna királyi birtok volt. 1312-ben, a rozgonyi ütközet után Torna alatt még egyszer megütközött a visszavonuló Csák Máté Róbert Károly hadaival s itt esett el a királyi előhad vezére Kompolthi László.

A XIV. század első felében úgy látszik, hogy valami Tornai János (Turne Janus) bírta a várat; sírköve ma is látható a tornai templomban ily felirattal: „Hic jacet Turne Janus. Obiit anno 1356.“ Más részről azonban meg van állapítva, hogy ez időben a Bebek-család volt birtokos Gömörben és Tornában; Bebek György, ki 1360—1369-ig tárnokmester volt, a görgői templomban van eltemetve, miről az ott befalazott, ily feliratú vörös márvány sírkő tanuskodik: „Hic „jacet Georgius Bubek, magister Tavernicorum regalium: qui „fecit extruere ecclesiam beatae virginis fratribus heremitis „ordinis Sti. Philippi heremite Anno Domini . . . 371.“

Albert király (1438—1439) a tornai Sáfárhoz és ennek fiaihoz (Stephano dicto Saffar de Thorna ac Sylvestro et Vito filijs) [1]) 1439-ben parancsot menesztett, hogy Szomolnokot és az ottani bányászatot ne nyugtalanítsák (Civitatis seu montananum nostrarum de Smolnyczbanya).

Bebekéknek — úgy látszik — mindíg fájt a foguk a bányaművekre, mert Göllniczbánya és Szomolnok városok panaszt tettek 1574-ben a királynál jogaik megcsonkitása és ellenök elkövetett erőszakoskodások végett:

„ — Hernach im 1556 Jar, als Georg Bebeck von „der Rhö. Kay. Maiestät abgefallen, vnd den vmliegenden „Kreiss bezwungen, dass sie Ime zinszbar vnd unterthan sein „mussen. Obgleich solches den von der Golnicz auch vilmals „ist zugemuttet worden, haben sie doch auch zu der zeit „Keinswegs ihre Trew von der Rö. kay. Maiestet wenden „wollen. Derwegen der Bebeckh sie mit gewaltiger macht „vberczogen, welchem sie souil moglichen gewest wiederstant, „doch leczlichen hat der Bebeckh die von der Gelnicz vber„wunden, vill ehrlichen leut gefangen vnd weggefuhrt, auch „die Stadt geplundert, dadurch die Stadt in grossen verderben „kemen, vill armen Witven und Wayssen verblieben“ . . . .

[1]) Az okmány olvasható: „Wenzel Gustav: Magyarország bányászatának kritikai története“ Bpest. 1880. pag. 333.

„Aber die Bebeckhen haben oftmals die hauer von der arbaitt „vertriebenn, die gapel vnnd schlecht eingehauen vnd mit „gewaltiger handt verhindert.“ . . . . „Auch von wegen der „zugefuegten beschwär von der herrschafft Torna villerley „Bergkwerckh in derselben Refier vngebauet liegen bleiben.“ (Aztán az 1556. esztendőben, midőn Bebek György elpártolt róm. cs. felségedtől és ezen kerületet leigázta, úgy hogy neki adót fizettek és alattvalókká lettek. Ámbár ezt a göllniczbányaiaktól követeite, még sem szegték meg a hűséget a róm. cs. felség irányában. Ezért Bebek nagy erővel rájok rontott; ők lehetőség szerint ellentállottak ugyan, elvégre azonban legyőzte a göllniczbányaikat, sok becsületes embert fogolylyá tett és elvitt magával, a várost is kifosztotta, mi által a város nagy nyomorba esett, sok szegény özvegy és árva maradt hátra . . . De Bebekék gyakran elkergették a bányászokat a munkától.)

Minthogy Bebekék Ulászló hívei voltak, a trónviszályok idejében sokat kelle Tornának szenvednie a cseh zsoldosoktól, Giskra be is vette és megszállotta a várat. Az 1445-iki pesti országgyűlés a közbéke fentartására 7 országkapitányt küldött ki; a tiszáninneni kerület éjszakkeleti megyéiben Rozgonyi György, Giskra János és Pelsőczi Bebek Imre lettek a kapitányok. Azt is kimondotta az országgyűlés, hogy mindazon várak, melyek a török elleni védelemre nem szolgálnak, lebontassanak. Sajó-Vámos és Pelsőcz, „mint Bebek birtokok“ nem voltak a lebontandók között. Ebből azt következtethetni, hogy Torna még akkor is a csehek kezén volt, mert különben, mint szintén Bebek birtok, épen nem soroztatott volna a lebontandók közzé. Természetes, hogy Giskra nem sokat törődött ezzel a törvénynyel, és valamennyi vár tovább is fennállott. Bebek Imre és László testvérek Dán, oláh vajda, árulása folytán szerencsétlenül végződött rigómezei csatában estek el 1448-ban.

Egy Bebek István részt vett 1451-ben Losoncznak, akkor szintén cseh rablófészeknek, ostromában; de megfutott, a mikor Hunyady a vár fölmentésére jövő Giskra ellen fordúlt. Az őrség egyik kirohanása alkalmával golyótól találva esett el az áruló és haldokolva bánta meg bűnét.

II. Ulászló alatt (1505—1515) Bebek János bírta Tornát; ennek egyik fia, Imre, mint székesfehérvári prépost vett részt és esett el a mohácsi ütközetben. Másik fia, Ferencz, a ki egy ideig gömöri főispán is volt, hol Tornán, hol Krasznahorkán tartózkodott és e helyekről sok erőszakoskodást követett el; később Szapolyay pártjára állott. Krasznahorkán pénzt is veretett, mely értéktelenségéről volt hirhedett.

1567-ben Mágócsy Gáspár foglalta el gyönge védelem

után Tornát; ugyanebben az évben halt ki Györgygyel a Bebek-nemzetség.

A Mágócsyak kihaltával a Keglevich-család birtokába ment át Torna. Keglevich Miklós aláírásával találkozunk egy 1637-ben kelt okmányon, melylyel megengedi Deák Gáspár és Haim Menyhért meczenzéfi lakosoknak, hogy a tornai erdőségben szénnek való fát vághassanak; az okmány magyarúl van fogalmazva és így szól: „. . . . illyen conditiók alatt, hogy „esztendőnkint tartozzanak nekünk két-két mása vassal, és ha „mikor valami szükségünkre kivántatnék, pénzen vennünk, „tehát tartozzanak mázáját adni száz nyolczvan pénzen, az sin „vasat pedig kilencz pénzen, minden tiz valónak egyiket tar„tozzanak nékünk adni.“ (Datum in Curia nostra Tornensi 16. Martii 1637).[1])

1678-ban Teleki Mihály szállta meg Tornát, de egész hadjárata meghiusúlt, mert Wrbna császári generálisnak sikerült Leslievel és Dünewalddal egyesülnie. Azután Tökölyi Imre lett a fölkelők vezére, a ki 1682. évi augusztus 14 én elfoglalta Kassát és kevéssel utóbb Tornát is. 1685-ben Schultz generálisnak adta fel magát Torna, a ki Lipót császár rendeletéből teljesen elpusztította a várat. Ez idő óta romban hever.

A romok egy nyulánk, 366 méter magas (a tornai templomnál 161 méterrel magasabb) mészkőkúpnak képezik a koronáját, mely már jó messziről szembe ötlik és mely csak egy keskeny és alacsony gerinczczel függ össze a mészplatóval a Szádellői- és Áji-völgyek között.

A fennmaradt omladékokból még jól kivehető a régi vár alapterve.

A főépület három emeletes volt, benne voltak a várúr lakó osztályai és a lovagterem; összefüggésben állott a még ma is fölismerhető őrtoronynyal (donjon), melynek alúl nem is volt bejárata. Az őrtorony a vársánczok és a kapuk védelméül és végveszély esetén a védők utolsó menedékhelyéül szolgált. A várat köröskörül erős kőfal övezte, melynek déli oldalából egy félkör alakú bástya szökött ki; ennek felső emelete boltozott folyósóval függött egybe a főépülettel. A várfal délkeleti oldalán két kisebb félkerek torony van. Az éjszak felé nyiló egyetlen kapun a téres külső várudvarra jutni s ebből egy másik kapun a belsőbe. A várba föl egy kigyódva kanyargó és a mész-sziklába vágott út vezet, melyen a kerékvágások még tisztán kivehetők. A várhegyről igen szép kilátás nyílik Tornára, a Bódva- és a Torna-patak széles völgyeire valamint a sziliczei és tornai fensíkokra.

[1]) Wenzel az id. h. 398—399. l.

A mai Torna kis mezőváros, 1470 tiszta magyarajkú és róm. kath. vallású lakossal; fekvése a tornai fensík déli lábánál és a regényes vár alatt igen kies és az utasra kellemes benyomást tevő.

A város éjszaki részén egy dombon álló és kőfallal körülvett templom a XIV. század első feléből való [1]) és az átmeneti korszakhoz tartozó góth stilben épült. Építője Tornai János (Turne Janus) volt, kinek sírköve és címere a templomban látható. A toronyban egy igen régi, valami Ágoston mester által öntött harang van, mely Myskovszky véleménye szerint a XV. századból való. A domb, a melyen a templom áll, praehistorikus tárgyaknak gazdag lelethelye.

A templom közelében van az ódonszerű úri kastély, mely valószínűleg a vár lerontása után épült és ma Dreher Antal úr tulajdona. A kastély kertjében egy $3^1/_2$ holdnyi területű szép tó van, mely a legkeményebb télen sem fagy be, valószínűleg azért, mert a közeli mészhegység üregeivel és barlangjaival van összefüggésben; legnagyobb mélysége 4 méter; igen szép és rendkívül nagy csukákat fognak benne. Megemlítendő még a vármegyeháza, a mely Tornának Abaujmegyével való egyesülése óta igen csöndes.

Touristáink ezenközben rendbe hozván öltözéküket, felsétáltak a várba, megtekintendők a romokat és élvezendők a szép kilátást. Odafent aggódva vettem észre, hogy nehányan az urak közül hiányzanak, de kisült, hogy a várhegy oldalában levő épített barlangok egyikébe mentek volt be, a hol bizonyosan meg sem szomjaztak.

Ezek a közönségesen pinczéknek nevezett mesterséges barlangok egyáltalán igen megnehezítik a várra való följuthatást; sőt egy kósza hír azt is állítja, hogy az igazi tornai ember még a legjobb akarattal sem érhet a várhegyen a pinczerégión túl.

Alkonyatkor alulról gyönyörködtünk a görög tűzzel megvilágított romokban és a koronként onnét felbocsátott röppentyűkben, mely szép látványt a tűzoltóságnak köszönhettük. Azután közös estebéd és az elmaradhatatlan táncz következett a tisztes megyeház helyiségeiben s csak jóval éjfél után oszoltunk el a legjobb és legvidámabb hangulatban.

Augusztus 20-án jókor reggel elindúltunk a Szádellői- és Áji-völgyek megtekintésére. Kocsik hosszú sora robogott tova a rozsnyói úton Udvarnokig (513 magyar l.), hol letérve az állami útról, éjszak felé fordúltunk Szádelő-nek (264 magyar l.), a mely község a róla nevezett völgy torkolata előtt fekszik.

[1]) Myskovszky Viktor „A tornai régi harang." Arch. közl. VIII.

Az e helyen fölhalmozott mészgörgeteg óriási mennyiségéből megitélhető a munka nagysága, a melyet a hóolvadás vagy záporok által megduzzasztott völgyi patak végez. A falut elhagyva megválunk járműveinktől; kellemes meglepetés is vár reánk, mert rozsnyói barátainkat találjuk itt. Kölcsönös szivélyes üdvözlés után együtt indúlunk tovább a völgyön felfelé. Hozzánk csatlakozott a falu népe is ünneplő ruhában (Szent István napja volt épen).

Tudjuk, hogy a fensíktól éjszakra fekvő hegység ősagyagpalából áll, mely előtt a kőszén formatióhoz tartozó palák és mészkövek, valamint dyasbeli veres homokkövek feküsznek. Ezeken fekszik aztán a felső triashoz tartozó mész, mely a fensíkot alkotja.

A völgy falainak meredekségéből következtetve, hajlandó az ember az első pillanatban azt tenni föl, hogy a szikla erőszakos megrepedésének köszöni a völgy létrejöttét (kevéssel ezelőtt még magam is ezen a véleményen voltam), vagy — tekintve a mögötte fekvő kőzet régibb voltát — legalább egy régibb vízmedret föltételezni (mint például a Dunajecz áttörésénél). Ha azonban minden körülményt gondosan szemügyre veszünk, szükségképen arra a föltevésre kell jutnunk, hogy úgy a Szádellői- mint az Áji-völgy mégis csak a víz lassú, de folytonos vájó munkájának köszöni létrejöttét, a mely vájó és mélyitő munkát itt a mészben még a víznek aknaszerűen alámosó erőművi és a szénsavnak oldó chémiai hatása is istápolt.

A szénsavas víznek ilyen hasznos hatását a mészfensíkok minden egyes szirtjén külön is észlelhetni kicsiben, sőt a víznek barlangképző aknamunkáját is tanulmányozhatni. Hogy a Szádellői-völgy csakugyan lassú erosio műve, arról a meredek sziklafalakban még jó magasságban is található kivájulások, kút- vagy barlangszerű lyukak is tanúskodnak. Egy a völgy közelében, de már fent a fensíkon levő ilyen kutról azt állítják, hogy csak akkor van benne víz, mikor a völgybeli patak kiárad; valószínűleg azért, mert ilyenkor nem folyhat le a kútba gyülemlett víz.

De nézzük már a völgyet. Meredek, majdnem függőleges oldalfalai 300 méternyi magasságig érnek föl; az ólomszürke kőzetet csak gyér növényzet borítja, cserjék és fák csak a sziklarepedésekben verhetnek gyökeret, itt is csak satnya tenyészetre juthatva. Fent a magasban nehány tiszafát (taxus) vehetünk ki, melynek szerfölött kemény és szívós fája ellentáll a viharnak. A völgy fenekét mindenütt vastag rétegben borítja el mészkő-törmelék és görgeteg, melyet egy 1878-ki nagy felhőszakadás vize hordott ide; a sziklákon itt-ott látható friss

törési és szakadási helyek egyébiránt azt mutatják, hogy a völgy falai is hozzájárulnak a „kikavicsoláshoz". Még csak két év előtt is nem kis feladat volt a völgyön végig menni; legjobb esetben is egy pár csizma adta meg az árát; csak kőről kőre ugrálva lehete haladni, a súgó patakon pedig számtalanszor kelle átgázolni, vagy a ki ezt nem akarta, híd gyanánt egy szál deszkát kellett maga után vitetnie vagy pedig egy-egy vékony fatörzsön himbálódzva átkelnie a vizen, a mi nem mindég esett meg száraz lábbal. Ma már a Kárpát-egyesület „Keleti Kárpátok" osztálya által készíttetett ösvény vezet a völgyön végig, a patakon való gyakori átkelést pedig szilárd és kényelmes pallók teszik könnyűvé.[1])

Hosszúra nyúlva, mint óriási kígyó halad a népes társaság a kanyargó keskeny ösvényen fölfelé, itt egy hídon átkelve, majd egy szikla mögött eltűnve. A sziklafalak mind közelebb és közelebb szorúlnak egymáshoz; fent a magasban kékes viszfény koronázza ormaikat, lent a szurdok aljában komor szürke árnyékba merűlnek. Egy malom romjai mellett haladunk el, melyet az 1878-ki árviz rombolt le. Fejünk fölött a kék égboltozatnak csak egy szalagját látjuk, melynek keskenysége megérteti velünk, miért szerepeltet a nép majd minden regéjében, mely a Szádellői-völgyről szól, egy-egy hőst vagy lovagot, ki a sziklahasadékon átugrott.

Ezen regék egyike még Attila hun király idejében szerepel s elmondja, hogy seregének egy nagy része Irnák, Dengesich és Ellák herczegek vezetése alatt éjszak felé vonúltában a géták és keleti góthok által szétveretett. A megsebesűlt Dengesichet övéi Attila szárnyas lovára ültették, melyen röpűlve száguldott tova. Igy érte el Torna vidékét; a szárnyas ló a Szádellői-völgy hasadék fölött is át akart ugrani, de ekkor már elhagyta a sebesűlt herczeget ereje s a lóról le a völgy mélyébe zuhant. (Ma is mutogatják a szárnyas ló patáinak és patkószegeinek a lenyomatait a sziklában). Holttestét Ellák föltalálta és a völgyben eltemette, maga pedig, megunván a harczos élet viszontagságait, népével együtt ezen a környéken telepűlt le.

Egy másik rege a lovagkorban játszik s így természetes, hogy a szerelemnek jut benne a főszerep.

A Szádellői-völgy sziklatetőin két vár állott hajdan szemben egymással; az egyikben Balázs lovag lakott Endre fiával, a

[1]) Az út- és hídépitési munkálatok végrehajtása első sorban a tornai helyi bizottság, különösen Köhler Albert, Kaczvinszky Géza, Hetzendorf Ede és Korotvizka Ferencz urak érdeme. A hidak építéséhez való fát gróf Zichy-Ferraris Géza és Dreher Antal urak ajándékozták.

másikban egy öreg néni oltalma alatt Melánia kisasszony, a. kiről mondanom sem kell, hogy angyali jó, tündérszép és dúsgazdag volt; ez is természetes, hogy a két vár nemzetsége régi idők óta engesztelhetetlen gyűlölettel viseltetett egymás iránt; — hisz egyébként már itt szakadna vége a mesének, még pedig lakzival. Endre és Melánia azonban korántsem gyűlölték, sőt forrón szerették egymást; minthogy azonban Dorottya néni sárkány módjára őrizte a szép leányt, nem egy könnyen közeledhetett hozzá Endre; de végre is módját ejtette, hogy szerelme tárgyával egy árnyas rózsalugasban találkozzék. Csakhogy ez a boldogság nem tartott soká, mert valaki felfödözte a néni előtt a találka helyét és Endre csak a lovagregék elmaradhatatlan kellékének, egy kötélhágcsónak, segélyével menekült meg a biztos börtön elől. A szerelem édes óráit búbánat követte. Melánia azonban hű és állhatatos maradt s minden kérőt kikosarazott. Időközben meghalt az öreg Balázs és Endre örökébe lépett. A mint egyszer a szép, halvány Melánia a vár kertjében sétált és vágyódva tekintett a szemben álló vár felé, egy nyíl röpült lábai elé s rajta egy levélke, melyet a néni elől keblébe rejtett s csak szobájában olvasott el. A levél irója arra kérte benne a leánykát, legyen állhatatos és adja tudtúl mindenkinek, hogy ő csak annak lesz nejévé, a ki lóháton egyik várból a másikba ugrat át. Melánia követte ez utasítást és kérői egyik a másik után távoztak, mert senki sem mert közülök az ugrásra vállalkozni. Ekkor egy fényes vértezetű lovas érkezik lebocsátott sisakkal, senki sem ismeri, csak Melánia tudja meg szivének hevesebb dobogásáról kilétét. A lovag neki ugrat s mint villám szökik át a mélység fölött a tulsó vár bástyája alá; nem kell mondanom, hogy Endre volt. Azonnal meg is ismertette magát és követelte díját. Erre Dorottya néni úgy megijedt, hogy rögtön megütötte a guta és szörnyet halt. Most már mi sem állott a szerelmesek utjában, egybekeltek és boldogan éltek Endre várában, melyet azontúl Ugrónak neveztek el. Ma már hiába keresnéd szíves olvasóm e várak romjait, helyeiket azonban megmutathatom neked, ha kedved van egy sziklafalra felkapaszkodni; — talán ne bántsuk mi azt.

De menjünk tovább; a völgy most annyira megszűkül, hogy a zúgó patak mellett alig jut hely az ösvénynek, melynek meredek sziklák teljesen elállni látszanak további útját. Egy ily útbaálló sziklát megkerülve, csodás és elragadó látvány áll előttünk: a meredek szirtfalak alkotta színkör közepén egy szabadon álló, czukorsüveg alakú nyulánk szirt, a „Czukorsüveg“,[1])

[1]) A nép „turós-zsacskó“-nak nevezi a szirtot. Fordító.

a Szádellői-völgy fődísze és fénypontja. Borzadálylyal tekint fel a vándor a szédítő magasságba, hová más nem juthat fel, mint a lég szárnyasa. A völgy felőli oldalon teljesen függőleges, sőt előrehajlott a sziklatűnek a fala, sehol egy párkány, sehol egy repedés rajta, melybe az ember lábát megvethesse; cserje nem verhet gyökeret oldalain, fa nem koronázza csúcsát!

Nemde nyájas olvasónőm? ez a hely is olyan, hogy nem is képzelhető, hogy ne lenne valami regényes monda hozzáfűzve. Csakugyan van is, és ha megengeded, elmondom röviden, úgy a mint a nép szájából hallottam.

Lakott Szádellőn hajdanában egy deli hajadon, kinek szépsége heted-hét országra szólt, lenge termetével és könnyű lábaival bizton járta a sziklákat, sőt a Czukorsüvegre is könnyű szerrel feljutott. Akadt is kérője nem egy a szép lánynak, de ez azt vette fejecskéjébe, hogy csak annak adja kezét, a ki őt a Czukorsüveg tetéjen öleli meg. Már több kérő éltével lakolt a merész vállalkozásért, míg végre volt a sok között egy olyan is, a ki iránt a szép leány szíve sem maradt közönyös. Ez az ifjú is vállalkozott, hogy felmegy a sziklacsúcsra az édes díjért; a kitűzött napon nagy nézősereg vette körül a szirtet, melynek tetején a lányka állott már, a völgy virágaiból font koszorút tartva kezében és epedve várta a merész ifjút. Ez bátran és ügyesen haladt mind fölebb és fölebb s már-már elérte a csúcsot, — egyszer csak megsiklott a lába s a mélységbe zuhant. A leány még megragadta ruháját, de vesztére, mert ő is vele bukott. A halálban egyesült pár összezúzott testeit közös sírba temették a Czukorsüveg lábánál.

Tisztelettel indítványozom: állíttassék egy emléktábla a szerencsétleneknek Jókai örményének híres mondásával:

„Ne mászsz a fára, nem fulsz belája,
Ne menj a vízbe, le nem esolsz".

A Czukorsüveg melletti sziklafalban, jókora magasságban van egy bokrokkal elfedett barlang is, melynek száját igen szép a kilátás; lábaink alatt a vad sziklavölgy, mély árnyékba merűlve, túl rajta a torna síkság ragyogó napfényben.

Joh. Math. Korabinszky „Geographisch-historisches und Produkten-Lexicon von Ungarn" czimű művében van egy hely, mely bizonyára erre a barlangra vonatkozik és mely így szól: „Sadellő Sadel, ein ungr. Dorf im Torner Kom. $^1/_4$ M. von „Torna W. NW. Es befindet sich allhier eine überaus grosse „Höhle, in welche sich König Béla IV. als er bey dem Flusse „Schajo geschlagen wurde in Sicherheit begeben haben soll.

„Auch hält man dafür, dass diese Höhle von anderen Menschen „bewohnt worden, weil man noch eine Menge Gebeine von „allerhand Thieren darinnen antrift.“ (Szadellő, Szadel, magyar falu Tornavármegyében, $^1/_2$ mfld. Tornától NyÉNy. Van itten egy fölötte nagy barlang, melybe IV. Béla menekült, midőn a Sajó mellett megveretett. Azt is mondják, hogy ezen barlangot más emberek lakták, mivel benne mindenféle állat csontjait találhatni).

És csakugyan vannak is jelek, melyek a mellett szólanak, hogy emberek tartózkodási helyéül szolgált a barlang; magában a völgyben is találhatók cserepek és más egyéb, történelem előtti lakókra valló eszközök.

Innen túl már kezd veszteni vadságából a szurdok, oldalfalai kevésbbé meredekek és cserjékkel, fákkal jobban benőttek. Az ú. n. Királykút pompás, kristálytiszta vizéből oltjuk még szomjunkat, a mit úgy mondják, hogy IV. Béla király is megtett e helyen; és kevéssel odább, a Vinkély és Szárpatak összefolyásánál egy szép, minden oldalról sűrű, szálas erdő által környezett réten állapodunk meg. A tiszta patak itt még halk robogással siklik tova bokor árnyalta partjai közöttt és senki sem tenné föl róla, hogy alább vad hegyi zúgó alakjában fog szirtről-szirtre szökdelni. Ezen az idyllí helyen hosszabb pihenőt tartottunk és erőt gyűjtöttünk további utunkra.

Hosszú asztalok és padok voltak itt felállítva, nagy üstökben pedig rotyogva főtt a gulyáshús; a bokrok tövében földdel fedett és csapra vert hordókat vettünk észre, s mindjárt gondoltuk, hogy nem vízzel vannak megtöltve. Az egész társaságot nagyon kellemesen lepte meg, midőn Hetzendorf Ede, jószágigazgató úr, a terület birtokosának, Dreher Antal úrnak, nevében üdvözölt és kért bennünket, hogy Dreher úr vendégeiül tekintsük magunkat.

A közgyűlés végeztével jócskán hozzá is láttunk a falatozáshoz és csakhamar derült hangulatba jutottunk; egyik felköszöntő a másikat érte s természetes, hogy ezekben mindenek előtt a vendégszerető házi úrról emlékeztünk meg. A czigány is ráhúzta, és tánczra kerekedett a fiatalság, míg az érettebb korúak a szép pázsitra heveredve, részint Bacchusnak, részint Gambrinusnak áldoztak; közbe-közbe víg dal is hangzott fel s így tölt el a legkellemesebben néhány óra.

Ne zavarjuk a társaságot, menjünk magunkban egy darabon fel a Szárpatak völgyén; két malomnak a romjait érjük, melyek közűl az alsó már igen igen régen romban hever, csak vízárkai és alapfalai jelölik egykori helyét. Ez a malom hajdan Gazdag Máté tulajdona volt, ki ifjú korában a Tökölyi hívei

közzé tartozott [1]) és ki utóbb megtakarított vagyonkájával itt húzta meg magát. A vértörvényszékek elől bújdosó bajtársai közül nem egy tartózkodott nála. Gazdagnak a vagyona szépen gyarapodott és csak egy hiányzott házi boldogságához, a gyermek. A mint egykor birtokának határait bejárta, egy szikla-üregben haldokló nőt talált, ölében síró csecsemővel; mindkettőt bevitte malmába, hol a nő nemsokára meghalt. Az árvát magokénak fogadták Gazdagék, Rózsának nevezték el s nagy örömük telt a szépen fejlődő gyermekben. A molnárleány szépségének és szívjóságának híre ment a vidéken s a malmot vadászok és úrfiak is sűrűn látogatták kérőkként. Különösen két ifjú vetélkedett Rózsa kezéért, János és Miklós.

Aközben megint nehéz háborús idők következtek s a két vetélytárs is elment a hadba a haza védelmére; búcsúzáskor az öreg molnár azt mondotta nekik, hogy annak adja majd leányát kettőjük közül, ki a harczban nagyobb vitézi tetteket fog végbevinni. A háborúnak még vége sem volt és János már bekopogtatott a malomba, de nem mint vitéz harczos, hanem mint főnöke azon vérszomjas rablócsapatok egyikének, melyek akkortájt a Kárpátok egész vidékén barangoltak. A malomba azért jött János, hogy Rózsát magának követelje, az öreg molnár azonban megtagadta tőle a leány kezét, sőt, a mint János erőszakkal fenyegetődzött, védelmi állapotba helyezte malmát. Eközben megköttetett a béke s Miklós is hazatért mint dicskoszorúzott vitéz huszártiszt; a molnár és gyámleánya tárt karokkal fogadták s nemsokára megtartották a kézfogót. Az esküvőt megelőző napon fényes násznéppel vonúlt a vőlegény a völgyön fel, midőn az út egyik kanyarulatán vésztjósló tűzfényt vettek észre, siettették lépteiket s elérték a lánggal égő malmot, melyben János embereivel rabolt és pusztított. Heves küzdelem fejlődött ki násznép és rablók között, mindkét részről többen megsebesültek, sőt halva is maradtak, de végre is megfutamodott a rablócsapat. Miklós átkutatta a leégett malom romjait, a molnárnak és nejének holttesteit meg is találta, de menyasszonyának nyoma se volt. Egy szörnyű gondolat villant meg agyában: menyasszonyát bizonyosan elrabolta vetélytársa! Gyorsan nehány elszánt társat vett magához és elindúlt a rablók fölkeresésére és kedvesének megmentésére. A Szádellői-völgy egyik barlangja előtt gyanús mozgást vettek észre, óvatosan oda lopóztak, meg-

[1]) Ez a rege, valamint a fentebbi kettő, t. i. a Czukorsüvegről és a hun királyfiról szóló terjedelmesen le van írva a „Vasárnapi Ujság“ 1864. évi 30., 31. és 32. számaiban.

lepték az oda vonúlt rablókat s mind egy szálig lemészárolták őket, köztük Jánost is.

Nem messze e helytől megtalálta Miklós kedvesét is a saját és bajtársai nagy örömére.

A malom omladékai közöttt egy vasládában megtalálták a molnár kincsét is. Kevéssel ezután egybekelt a mátkapár, de elköltöztek e vidékről, mely csak fájó emlékeket költött bennök. A malom soha sem épült fel többé.

A Szárpatak völgye itt már egészen erdei völgy jellegét veszi föl és tovább haladva rajta, az 1118.3 m. magas Csükerész-re jutunk.[1]) A völgytől nyugatra a Hollókő (880.7 m) emelkedik ki a fensíkból, egy szaggatott, vad mészszirt, melynek közelében több sziklahasadék és barlang van. Scholtz Albert tanár mind megvizsgálta ezeket és szerinte legjelentékenyebb közöttük a Hólyuk-nak nevezett hasadék, melybe a nevezett tanár egész 225 méternyire jutott, de mely egykor valószínűleg jóval nagyobb lehetett. Scholtz tanár véleménye szerint összefüggésben van a Hólyuk egy másik hasadékkal, melynek falai jégkristályokkal vannak ellepve; az igen meredek hajlású barlangfenék is jéggel borított. Egy helyen igen hirtelen meredek a fenék esése, úgy hogy a további behatolás segédeszközök nélkül nem lehetséges. Kívánatos volna ez üregnek behatóbb átkutatása, mert nem lehetetlen, hogy egy nagyobb kiterjedésű jégbarlangnak képezi részét.

Nehéz próbát állott ki az utazó társaság fegyelmezettsége, midőn, tekintettel még hátralevő utunknak hosszú és részben fárasztó voltára, indulót fuvattam. Mindenki oly jól érezte itt magát, hogy szívesen elmaradt volna estig is; de végre győzött a fegyelem, és útnak indúltunk a falucskai érdemes bíró vezetése alatt, ki fontos szerepének tudatában méltóságos léptekkel haladt előttünk zászlóval kezében. A társaságból csak azok maradtak vissza, kiknek nem volt szándékukban az Áji-völgybe jönni.

Jó meredek erdei ösvényen értünk fel a Szádellői- és Áji-völgyek közötti fensíkra, honnét gyönyörű látvány tárúlt szemeink elé: lábaink alatt a bejárt völgyhasadék feküdt, melynek minden kanyarulatát követhettük szemeinkkel; a Czukor-süveg szépen kivált a körúlvevő sziklafak közűl, de mily kicsinynek tűnt fel innen a magasból! — mintha nem is az az égbe törő hatalmas sziklabütű volna, melyre alulról szédűlve néztünk fel. Lám, Czukor-süveg barátom! — veled

[1]) L. Scholtz Albert tanárnak: „A tornai plató és környéke" kitűnő dolgozatát.

is közös sok földi nagyságnak az a tulajdona, hogy alúlról tekintve bámuljuk nagyságodat; de ha magadnál magasabb álláspontra helyezkedünk, látjuk, hogy te sem vagy oly nagy, mint a milyennek látszol; hisz alig érsz fel a sziklafalak fél magasságáig! — — Szerencséd jó Czukor-süveg, hogy a legtöbben csak alulról látnak!

A sziklatömkelegen túl a síkságot látjuk és rajta, épen a sziklák csipkés határán Udvarnokot; szóval oly tájkép áll előttünk, mely regényességben ritkítja párját.

Magán a fensíkon fiatal tölgyerdő váltakozik kisebb-nagyobb tisztásokkal; sok itt a különféle mélységű és kiterjedésű töbör, melyek némelyike összerepedezett sziklatömegekkel látszik betömöttnek lenni; ezek a *töbrök* beomlott üregek szádjai és a földalatti vízfolyások vízfogó tölcséreiül tekinthetők.

A Falucska közelében levő 892 m magas Grecsu-Verchnál elérjük a *Falucskai-barlangot*, melyet egy kissé behatóbban meg fogunk szemlélni.

A barlang szádja bokroktól fedve, egy kiálló kőszikla tövében van; egy igen szűk folyosóba jutunk rajta, melyben 4—5 perczig kell négy kézláb, sőt néhol hason csúszva tova haladnunk, azután hirtelen tágas csarnokká bővül az üreg, melynek boltozatát hatalmas cseppkőoszlop látszik támogatni; több karcsú oszlop, orgona, kemencze és függönyalakú cseppkőképződmények díszítik ezt a csarnokot.

Egy sziklahasadékon át nagyon szép, minden oldalról teljesen zárt üregbe tekinthetni ismét, melyet *Kápolnának* neveztem el. A csarnokból két ág nyílik, az egyik felhágó irányban halad és sziklahasadékban végződik, a másik lefelé tart; e tájon mindenütt beomlás jeleit mutatja a barlang. Oldalt is ágazik ki a csarnokból még egy emelkedő ág, valamint a bejáró sikátorból jobbra szintén egy.

Scholtz Albert tanár mérése szerint 78 méternyi hosszú a barlang járható része. Beszéli Scholtz tanár e barlangra vonatkozólag, „hogy megtörtént, egyszer egy juhász a juhoknak „darabonként ellopásába beleunván, egyszerre egész nyájat „lopott s azt a barlangba terelte. A barlang azután pár napig „soha nem látott vígságnak volt tanuja. Ott lakmározott az „egész falucskai kupaktanács, ott sütötték s ették a birkákat „s fogyasztották hozzá a megfelelő mennyiségű pálinkát, mit „a zsidó a bőrökért szolgáltatott“; míg végre a hatóság neszét véve a dolognak közbelépett. Ezen alkalommal — fájdalom — egészen be is kormozták a lakmározók a barlang nagy részét;

de meg az esemény által bizonyos hírre is tett szert a barlang, sokan kezdték fölkeresni és cseppkődíszétől megfosztani. Szerencsére sértetlen maradt a hátsó rész, mert ez csak egy igen szűk sikátoron, hason csúszva érhető el. Egy tágas terem ez, melyet cseppkőfüggöny oszt kétfelé és mely teli van szebbnél szebb képletekkel.

A Falucskai-barlangon kivül még több kisebb barlangszerű üreg és kútalakú Ravaszlyuk van a fensíkon; ilyenek a Krulova-bánya, a Djira, továbbá a görgői darázskőbánya közöttében az Oltárlyuk, valamint Udvarnok és Görgő közelt a Miklóskő aljában az ú. n. Ördöglyuk.

Meredek, pázsittal benőtt lejtőn, melyen a társaságnak nehány magát megnevezni vonakodó tagja el is esett, az 557 tót ajkú lakost számláló Falucska községet értük. A község az Áji-völgy felső végén egy tágabb völgykatlanban igen festői fekvéssel bír.

Kevés hely van még magas hegyvidékeken is, mely annyira el volna a világtól zárva, mint Falucska, melyhez szekeren egyáltalában nem férhetni. Régibb időben bányászatot is űztek itt.

Falucskán alól már az Áji-völgyben vagyunk; ez itt fent egy szerfelett szűk erdős völgy, melynek mélyen a gyalogösvény alatt levő fenekén hegyi patak vájt magának keskeny medret. A patak vizét csak itt-ott pillanthatjuk meg, csupán mormogása hallik fel a mélységből. Alább sziklásabb lesz a völgy s egyszer csak egy sziklafal felső párkányán találjuk magunkat, melynek oldalában keskeny gyalogösvény vezet le a mélységbe; egyfelől meredek sziklafal, másfelől szédítő mélység, s ugyancsak jó fej és biztos láb kell hozzá, hogy baj nélkül lejusson az ember az Ördög-hídján, mint e helyet nevezik.

Az Ördöghíd képezi a válaszfalat a völgy felső és alsó emelete között s úgy képződhetett, hogy a víz eleintén csak földalatti medrekben folyván, ezeket annyira kivájta, hogy e helyen egyszer csak beomlott a mészfal s azután idő multával mind bővebbre vájta a víz a völgyet.

Különösen a hölgyeknek volt nehéz feladat az Ördög-hídján való lejutás, de végre is minden baleset nélkül szerencsésen lejutottunk mindnyájan; és hogy így jutottunk le, azt is a tornai tűzoltó uraknak köszönhetjük, kik a hölgyek iránti előzékeny udvariasságból kötelet húztak végig az ösvény falán s ezzel könyítették meg a hölgyeknek (és másoknak is) a lejutást.

Csak alulról vehető ki tisztán, hogy a szikla egész szé-

lességében elzárja a völgyet és hogy a patak egy sziklatorokból, bizonyára az egykori barlangüreg maradványából — zuhog le.

Innét fogva egymást követik a szebbnél szebb tájképek, melyeknek szépsége szóval le sem írható. Itt is van fönt magasan egy barlang. A patak vize egy helyütt eltűnik a mésztalajban, hogy valamivel alább újra előbukkanjon, — nagy omladéklejtők, úgynevezett p é n t e k - e r g e t ő k (eregetők) váltakoznak szaggatott sziklaoldalakkal; a kőomlások alól pompás vizű gazdag források buzognak mindenfelé. A völgy vadregényessége közepett jól esik a szemnek egy csöndes kis tó tükrén megpihenni, melybe kis vízesés ömlik. Alább megint egy igen szép darázskő-fal zárja el a patak utját, úgy hogy ez oldalt tér el, de végre is szép ivű szökéssel jut le a párkányról, melyből méltóságosan emelkedik ki egy szép szirt. Még alább megint vízesést képez a patak s egy cseppkőbarlang is található; megint különálló kisebb-nagyobb szirteket és igen szép darázskő-képződményeket érünk, végre az úgynevezett s z a l l o n n á s e r g e t ő t elhagyva Á j falut érjük el (543 magyar lakossal). A völgy tulsó oldalán a várba vezető utat látjuk fölfelé kanyarogni; mondják, hogy valami zárdának a romjai is láthatók ott.

Ájban már ott várakozó szekereinkre ültünk és alkonyat tájban szerencsésen elértük Tornát, hol vacsorára megint a megyeház helyiségeiben jöttünk össze; itt találtuk már társaságunk azon tagjait, kik a Szádellői-völgyben maradtak vissza. Ezek még jó ideig mulatoztak volt ottan jó bor és zeneszó mellett; egyikök azt jelentette nekem, hogy a hidak és pallók a Szádellői-völgyben visszajövet mintha meggyengültek volna, mert többen igen jelentékeny ingást vettek rajtok észre, sőt hogy az ösvény is keskenyebb lett volna mint reggel.

Ez estve hamar nyugalomra tértünk, mert másnap, aug. 21-én korán kelle útra kelnünk Aggtelek felé.

Tornáról egyenest Rozsnyóra két úton juthatni: az egyik az állami út, mely Udvarnok, Görgő, Almás, Hárskút és Krasznahorka-Váralján visz keresztül; eleintén a Torna-patak völgyén visz az út fölfelé, azután az almási és körtvélyesi szőlők között; a Szoros-kövön, az ország legrégibb műutainak egyikén, átkelünk a sziliczei fensík éjszaki nyúlványán. A tulsó oldalon gyönyörű kilátás nyílik Krasznahorkára és Rozsnyóra, a Sajó-völgyre és az ezt környező hegyekre, melyek közül különösen a Pozsálló és a Pipitka válnak ki.

A másik útvonal, mely Udvarnoktól Barkán, Lucskán, Kovácsvágáson és Dernőn keresztül visz a szép Csermos-

nya-völgyön, szintén igen érdekes. Szűk erdős völgyön halad az út mindenütt, melyet regényes sziklacsoportok tesznek változatossá. Az ezen völgyön levő két vasgyárat is megszemlélheti, ki erre veszi útját. Az egyik, a lucskai, a gróf Zichy-Ferraris-é; ez 1884-ben 40000 métermázsa nyersvasat termelt és 24 kohómunkást meg 80 bányászt foglalkoztatott. Az itt termelt vas kemény-öntvényre alkalmatos.

A másik, a gróf Andrássy Dénes-féle dernői vasgyár, 1884-ben kohójában 21426 métermázsa szürke nyersvasat és 3907 métermázsa öntvényárút termelt; kúpolás pestjeiből 4852 métermázsa kereskedelmi öntvény és 11010 métermázsa vasúti keréköntvény került ki. Ez a gyár 182 kohómunkást és 80 bányászt foglalkoztat; ezenkívül mindkét gyár sok favágónak, szénégetőnek és fuvarosnak ad kenyeret. Kovácsvágás lakosai mind fuvarosok. Krasznahorka-Váralja közelében az állami utat éri el ez az útvonal.

Gyönyörű reggelre virradtunk és ragyogó napfényben haladtunk az úgynevezett Hegyorra alatt (a sziliczei fensík nyugati nyúlványa Torna közelében) be a Bódva-völgybe.

A völgy két oldala közötti ellentét azonnal feltűnik, jobbra a mészfensík meredek oldalai, balra hullámos erdős dombsor, mely részint szénképződménybeli löszből, részint dyasból áll. Vendégi (327 lak.), Nádaska (256 lak.), Komjáti (529 lak.) és Szilas (827 lak.) mellett elhaladva egyenesen egy a völgy közepén emelkedő dombnak tartunk, mely a Szögligeti-völgy széles torkolata előtt áll és melyről Szádvár romjait látjuk meg.

Szádvár is azon 7 vár egyike, melyeket állítólag Bebek Mátyás épített. Már 1336-ból van említés téve a Zaard várához tartozó jobbágyokról és 1338-ban már Bertalan mestert találjuk Zaardváron (Katona és Fejér szerint Szádváron) mint Drugeth nádor várnagyát.

A XVI. században a Bebekek bírták Szádvárt; midőn Bebek György Szapolyay közbenjárására szabadulván ki a török fogságból, ennek a pártjára állott, Miksa király jószágainak elkobozását rendelte el és ezen rendelet végrehajtását Schwendi Lázárra bízta, ki elfoglalván Szendrőt, 1567. január 14-én bevette Szádvárt is. 1604-ben Bocskay foglalta volt el. Erre a két eseményre vonatkozik Beza[1]) megjegyzése; Szendrőről szólva azt mondja a 36. oldalon:

[1]) Johann Beza „Neue Beschreibung des Königreichs Vngarn, und darzugehöriger Landen, Städte und vornehmster Oerter.“ Leipzig, 1664.

„. . . dass solcher (noch den Christen gehöriger) Ort an „einen Pestilentzischen, und ungesundenen Lufft gelegen seye, „zwei Schlösser, eines innerhalb der Mauern, und das ander, „Namens Zadvar, auff dem Berg habe.“ (. . . hogy ezen (még a kereszténység kezében levő) hely dögvészes és egészségtelen levegőben fekszik s két várral bír, egyik a falakon belől, a másik, Zadvar nevű, a hegyen).

Tovább a 334. lapon ez áll: „Saduara, Sadvaria, ist in dem „angedeuten Krieg, An. 1605 von 60 Teutschen Soldaten, „den Heyducken übergeben worden, welches doch so starck, „und fest, dass Lazarus von Schwendi im Jenner Anno 1567 „(da es des Georgii Bebeci Gemahlin, der Sophiae Patociae, „deren besagter Eheherr damaln in Siebenbürgen var gehörte) „solches mit gantzer Macht belagert, und lang stürmen lassen, „biss er es durch Vbergab, bekommen. Denn es auff einem „hohen Berg gelegen ist.“ (Saduara, Saduaria az említett háborúban 1605-ben 60 német katona részéről át lett adva a hajdúknak, pedig olyan erős, hogy Schwendi Lázár 1567. január hóban (midőn Bebek György felesége, Patócsy Zsófia bírta, kinek férje akkor Erdélyben volt) egész hatalommal körűltáborolta s vivatta, míg megadta magát).

Szin-nél (608 l.) a Jósvafő- vagy Jósafő-patak szűk völgyébe érünk, melynek mindkét oldala a triasbeli guttensteini mészből áll; Petri községen áthaladva (367 l.) Jósafőt érjük; itt már át kell hágnunk a fensík tulsó oldalára.

A Jósafői-völgyön, de valamivel feljebb egy igen gazdag forrás bugyog a fensík oldalából, ez a Baradlában folyó pataknak a kifolyása; nem messze ismét van egy beomlott tárna, melyen át egykor — a mint mondják — a barlangba akartak erről az oldalról jutni, mi azért nem sikerült volna, mert földalatti tóhoz jutottak, melyen nem mertek átkelni. De ez csak szóbeszéd, biztos adatok nincsenek ezirant.

Rövid pihenés után a fensíkra vezető úton ennek tetejére értünk, honnét szép a kilátás Jósafőre és szűk völgyére.

Átlépve a torna-gömöri határvonalat, az úgynevezett Vörös-tó mellett visz el utunk, mely egy tojásdad bemélyedésben gyülemlett össze. Még több ily bemélyedés, többr mellett haladunk el, melyek mind egy-egy barlangmenetnek felelnek meg; kettő ezek közűl, az út balfelén, csak keskeny gerincz által van egymástól elválasztva. Ezen a helyen fog a barlang második bejárata kitöretni.

Negyedfél órai utazás után elérjük Aggteleket (483 magyar lakos) és egyenesen a barlanghoz hajtatunk, melynek szádja a helységtől nyugatra meredek sziklafal tövében van. Itt nagy társaság fogadott, élén Baksay Dániel úr, aggteleki ref. lelkész és a barlang gondozója [1]).

[1]) A ki rövidebb úton, például egyenesen Budapestről akarja a barlangot meglátogatni, az legjobban teszi, ha Bánréve felé Tornaljáig utazik vasúton, honnét elég jó országúton nem egész két óra alatt érhet Aggtelekre.

A Hernád forrásvidéke és felső völgye Iglóig.

Scholtz Albert-től.

Az Alacsony-Tátra nevű hegycsoportnak keleti végkolossusa a Hola vagyis a Királyhegy. Tulajdon neve az egy csúcsnak, de egyúttal gyűjtő neve mind azon emelkedéseknek, melyek amazzal közvetlenül összekötvék. S csak akkor, ha a Királyhegy nevét az utóbbi értelemben veszszük, mondható, hogy a Fekete-Vág, Garan és Göllnicz-folyón kívül a Hernád is benne ered.

A Királyhegy magaslatain három megye találkozik: Gömör-, Liptó- és Szepesmegye. A Liptó és Szepes közti határvonal a Királyhegy emelkedéseiről éjszak-éjszaknyugati irányban leereszkedve, jó darabon a Fekete-Vág völgyeiben húzódik, melyben Teplicska fekszik, az utolsó helység, melyet a Liptó felől a Királyhegyre igyekvő ér.

A Fekete-Vág jobb partján huzódik a Királyhegytől elágazólag egy éjszak-éjszaknyugati irányban folyton alacsonyodó és szélesedő hegysor, mely az Alacsony- és Magas-Tátra közti kapocsnak tekinthető. Ezen emelkedés helyenként annyira kiszélesedik, hogy szinte fensíknak is nevezhető: mint Csorba felett a Fehér-Vág és Poprád közti területen, és Sunyava mellett a Fekete-Vág és Poprád közti vízválasztót képezve. Mindkét helyen a szomszédos völgyek utakkal vannak összekötve. Egy harmadik út vezet végtére a fent nevezett Teplicskából, szinte a szóban levő emelkedésen át Vikartócz felé (238 ház, 1319 róm. kath. lakossal), mely már hernádvölgyi helység; utána nyerte a Poprád és Hernád közti hegysor Vikartóczi-hegységnek nevét.

A Hernád azon ága, mely mellett Vikartócz épült, ily módon nem a Királyhegyen ered, hanem a Királyhegy csúcsától légvonalban közel 8 kmnyi távolságban. E völgyben van még Vikartóczon alúl Kravjan helység (96 ház, 660 róm. kath. lakossal). Mind kettőnek tót ajku lakosai a csekély földmivelés mellett különösen erdei munkával keresik kenyeröket. Fontos szerepet játszik továbbá e völgyecskében az állattenyésztés is. A völgy vizenyős rétjei, de még jobban a hegyi lejtők illatos

legelői nagyban elősegítik. Hogy kedvező az állattenyésztésre, különösen juh- és tehéntartásra e vidék, annak bizonyítéka az ugóczi püspöki major is, hol éveken át a kitűnő és széles körökben ismeretessé vált ugóczi sajtot készítették; most — valószínűleg gazdasági tekintetekből — e sajt készítése a szomszéd savniki uradalomba helyeztetett át.

Ugócz közelében egyesül a Hernád fenti ágával egy másik vízér, melyet Bisztrá-nak neveznek. Szerintem jobb volna e patakot — a völgyében épült Kubach (176 ház, 1529 r. kath. lakossal) helység után — Kubachi-Hernádnak nevezni, annyival is inkább, mivel vízmennyisége a Hernád fenti ágával egyenlő s mivel — ezt is Hernádnak nevezve — inkább jogosúlt volna azt mondani, hogy a Hernád a Királyhegyen ered, mivel ennek forrásai már közelebb esnek a Királyhegy csúcsához. Ered az ugyanis a Királyhegytől éjszakra aláereszkedő emelkedéseken, melyeket együttesen a Hinczava (Cserto-Vrch, Javorinka, Sztredna-Hola, Borzova) névvel jelölnek. Ezen, mélyen kivájt völgyek által szelt terület összes vizeinek egyesítése után éjszak-keleti irányban folyik s — mint már említém — Ugócz mellett egyesül a Hernád előbbi ágával. Kubach mellett a völgy már meglehetősen kitágúlt s maga a helység igen szép képet mutat, kivált az Ugócz felett meredeken emelkedő hegygerinczről, a honnan rajta s az egész völgyen mintegy madártávlatból végig lehet tekinteni. Tótajkú lakosainak foglalkozása az, a mi Vikartócz és Kravjanban, csak hogy itt a földmivelés már némileg előtérbe lép. A Kubachi-völgy gyakori áradásoknak van kitéve; a helység maga sokat szenved felhőszakadásszerű záporoktól s gyakran ismétlődő zivataroktól.

A Hernád harmadik ága az, mely a — közigazgatásilag már Gömörhöz tartozó — Vernár helység körűli hegyvidék vizeit összegyűjti, tehát olyan vizeket, melyek a Királyhegytől keletre huzódó Vernári- és Kis-Holán s az azokkal összekötött Popován látnak napvilágot. A Popován át vezet a Szepességet Gömörrel, illetőleg a Poprád és Hernád völgyét a Göllnicz- és Sajó-völgyekkel összekötő út.

Alig képzelhető szebb panoráma, mint a mely a touristának ez útról kinálkozik, midőn a Popova magaslatairól Vernár felé aláereszkedik: magának a kitűnő műútnak merész szerpentinái: az út melletti gazdag flóra, mely a levegőt édes illattal telíti s szemeinket gyönyörködteti; a szomszédos hegyek rengeteg fenyvesei; a Holák zöldelő tompa kúpjai, a rajtok legelésző csordák és juhnyájakkal; a pásztor mélabús tilinkózása, mely füleinkhez hat, s a távolban a Magas-Tátra kékelő ormai, melyeknek hasadékaiból a fehér hó tekint felénk: mindez

együttvéve oly megragadó, oly fenséges, hogy e kép állandóan emlékezetünkbe vésődik.

Vernár maga (96 ház, 681 gör. és r. kath. lakossal) kis, szegény, hegyi helység. A falu férfiai az erdőben dolgoznak, vagy mint pásztorok keresik kenyeröket, az asszonyok a mezei munkát végezik, így a helységben csak aggastyánokat, gyerekeket és czigányokat találunk, kik — ez lévén ittató állomása a Tátra vidékéről a Dobsinai-jégbarlanghoz menőknek — koldúlva veszik körül az idegent. Dicséretesen legyen kiemelve, hogy a vernári korcsmában mindég jó bor kapható, a mi maholnap a felvidéki korcsmákban már a ritkaságok közzé tartozik.

Vernárról a patak egyenesen éjszaki irányban halad. Völgye helyenként annyira szűk, hogy alig marad helye a mellette haladó útnak; a víz merész kaszkádokban tör magának rést az útját álló sziklatömegeken, melyek kivált a bal parton emelkedő festői sziklacsoportozatokból leszakadoztak. A völgy felett emelkedő lejtők erdei helyenként le vannak ugyan tarolva, áldozatúl estek a völgyben felállított püspöki gőzfürésznek, de a letarolt részek gondozása tanúskodik egyszersmind arról is, hogy itt nem csak irtanak, de ültetnek is s hogy rövid idő múlva a levágott területek ujból sűrű erdőséggel lesznek borítva.

Éjszak felé, a jobbról emelkedő Baba-hegy alatt elhaladva a völgy lassan tágúlni kezd s nem sokára előtűnik Grénicz helység, melynek közelében a Hernád e harmadik — vernárinak nevezhető — ága a két előbbivel egyesül. Grénicz (144 h. 1221 r. kath. és ev. lak.) meglehetős csínos, tiszta, tót helység; a házak tanúskodnak arról, hogy itt a föld már gazdagabban jutalmazza a ráfordított munkát, de tanúskodnak arról is, hogy e helységet gyakran pusztító tűzvészek látogatják.

A Grénicztől Poprád felé vezetett s legújabban kiszélesített s jó karba helyezett út, melyen kivált a Vernári-Hernád völgyéből sok deszkát, léczet és cserző anyagot szállítanak a Kassa-Oderbergi vasút állomásai felé, a hegygerincz tulsó oldalán a Virágos-völgy-be aláereszkedik. Ennek csekély vize, noha előttünk a Poprádnak helységekkel behintett völgye kitárva áll, még is a Hernádba folyik. A Virágos-völgy vize s a Poprádba ömlő Teplicz-patak közti lapály a Fekete- és Balti-tenger közti vízválasztónak puszta szemmel alig észrevehető, legalacsonyabb része. (Lásd: Földrajzi Közlemények XIV. köt. IV. füzet.)

A virágos-völgyi Csink nevű patakocska az idyllikus völgy elhagyása után keletre kanyarodik s magába veszi azon hév- s kivált ásvanyvizekben oly gazdag völgykatlan összes vizeit, melyet a Poprádot Lőcsével összekötő kitűnő út Hoze-

lecztől (30 h. 191 r. k. és ev. l.) Jánóczig (33 h. 222 r. k. l.) szel. E völgykatlanban van Filicz (35 h. 217 r. k. és ev. l.), Gánócz (28 h. 257 r. k. és ev. l.), Kisócz (29 h. 220 r. k. l.), Miklósfalu (10 h. 88 r. k. l.), Horka (8 h. 67 r. k. l.), Szt-András (17 h. 120 r. k. lak.), Svabócz (63 h. 380 r. kath. és ev. lak.) és Primócz (12 h. 82 r. k. l.), mindegyik gyógyhatású és ásványvizekkel megáldva, melyek hovatovább mind tágabb körökben keresett kereskedelmi czikkekké válnak. A lakosság e völgykatlanban szintén kizárólagosan tótajkú; foglalkozik kiválólag földmiveléssel, melyet a kevésbé termékeny talajon hangyaszorgalommal űz. Említendő még, hogy a gánóczi mészkő s a szt-andrási vaskő kidolgozása és elszállítása a lakosság egy részének némi mellékkeresetet biztosít. A lakosság szép testalkotású, de a túlságos pálinka-ivás szomorú következményei itt is mind nagyobb mértékben kezdenek mutatkozni.

Gánóczon kis fürdő is létezik a mészlerakodásból származott domb aljában; az e dombban nyitott kőbánya igen szépen jövedelmez, a mészkőben található lenyomatok és kövületek geologiai tekintetben igen érdekesek. A falu alatti rétségen számos katlan található, melyeken át a gázok nagy erővel törnek a felszínre. E katlanok körül láthatni rovarok és kisebb madárkák döglött testeit, megölte őket a kitörő szénsav, midőn elég gondatlanok voltak, túlságosan közel letelepedni. Ugyanitt található egy már messziről fehérlő dombocska, tetején forrással, melyből szintén nagy buborékokat képezve sok szénsav kiszabadúl. A mint a víz e forrásból lefelé csergedez, leülepedik belőle mésztartalma s így itt a falu felett emelkedő domb képződését világosan szemeink elé tárulva látjuk.

Primócz mellett a Vikartóczi-hegysor véget ér. A fenti völgykatlan vizei itt ugyanis a hegysort mély hasadékban átvájták s azután egyenesen déli irányban folyva, Bethlenfalva közelében a Hernádba ömlenek.

A Királyhegy éjszaki lejtői, úgy mint a tőle keletre elágazó hegygerincz emelkedései is sűrű fenyvesekkel vannak borítva. A hegység alapkőzete a Hernád völgye felé mész, de vannak helyek, különösen a Bisztra s a Vikartóczi-Hernád mentében, hol földpát, kvarcz, sőt csillámpala és gránit-részletek is találhatók. A Vikartóczi-hegysor is mészből van alkotva, bár itt is agyagpalás részletek igen gyakoriak. Említendő, hogy a Virágos-völgyben gyönyörű melaphyr-darabok találhatók s hogy közelében ezüst tartalmú kőzet van, melyre régente bányásztak is, a miről több elhagyott tárna és akna is tanúskodik, melyekből most a virágos-völgyi fürdő nyeri vizét.

A virágos-völgyi hágótól a primóczi szorosig (Medzi-Huri) terjedő hegygerincz éjszaki része sűrű fenyvesekkel, a déli lejtők már kivételesen lombos fákkal is vannak borítva. A vágások kitűnő zamatú szamóczát bőviben szolgáltatnak. Ezt, valamint a nagy mennyiségű gombfajokat a lakosság most már értékesíti, kevésbé a málnát, mely pedig szintén nagy mennyiségben található. A primóczi szorostól kelet felé a dombos emelkedések kétfelé válnak: az egyik ág éjszakkeleti irányban haladva, a lőcsei hegyekkel lép összeköttetésbe, a másik délkeleti irányban mindinkább alacsonyodva Káposztafalu irányában húzódik. Ezen emelkedéseken a mész lassan elmaradozik s itt azután a dombok főalkotórésze homokpala és agyag, mint a fenti katlanban is, hol helyenként a meszes emelkedések csak a felszínre tört meszes víz lerakodásának következményei.

De ideje, hogy a Hernádhoz visszatérjünk, melyet Grénicz mellett elhagytunk. Grénicztől iránya Bethlenfalváig (86 ház 487 r. kath. lak.) egyenesen keleti, innen a káposztafalvi hámorig délkeleti. Jobbról e területen kisebb patakokat azon hegységből nyer, mely a fent említett Popovától kelet felé húzódva a Göllnicz és Hernád közti választalat képezi s ennek kivált azon részéből, melyet Kopanecz és Geravának neveznek. Innen kivált a Béla-patak tör magának utat nyugat-éjszaki, majd meg éjszak-keleti irányban s a káposztafalvi hámornál ömlik a Hernádba.

Grénicztől kezdve a völgy folytonosan szélesedik, termékeny völgykatlant képezve, melyben a már említett Bethlenfalván és Káposztafalván (164 h. 1566 r. k. l.) kívül még Savnik (158 h. 1074 r. k. l.) található. Savnikban a szepesi püspök nyaraló kastélya köti le figyelmünket, Betlenfalván gőzmalom emelkedik, Káposztafalván a vashámorok, mint több más szepesi vasmű és bánya jelenleg már szünetelnek.

A tótajkú lakosság tehát itt is ujból csak a földművelésre és állattenyésztésre lesz utalva, pedig már megszokta volt a mellékkeresetet, mit kivált a vashámorok nyujtottak neki. Innen a sűrű kivándorlás Amerikába, mely e vidékről napról-napra nagyobb mértéket ölt. Nagy dolog az, hogy egy vidék erős lakossága akar dolgozni és nem talál munkát! Nem volna-e helyén, hogy e felett egy kissé gondolkoznának azok, a kik arra hivatvák?

A primóczi szoroson keresztül van vezetve a Kassa-Oderbergi vasút is, nagyszerű gáton, mely a szűk hasádékot áthidalja. Innen a káposztafalvi állomáshoz jutunk. Vidernik (63 ház 341 róm. kath. lak.) helység szomszédságában azon földháton, mely a primóczi szoros melletti emelkedéseket

összeköti a Zselena-Hura nevű kúpalakú hegygyel, mely a Hernád bal partján a káposztafalvi hámor felett emelkedik.

A Kassa-Oderbergi vasútnak Káposztafalu és Igló közti vonala, egy kisebb kiterjedésű erdőrészecskétől eltekintve, mindenütt rét és szántóföldek között vezet számos átvágáson keresztül, egyes völgyecskék áthidalásának vagy feltöltésének kikerülése czéljából — nagyokat kerülve. Balra tőlünk, tehát éjszak felé halmos lapály terül el, melynek közepe táján Csütörtökhely-nek (Mecsedelfaluval együtt 96 h 752 r. k. l.) az alacsony házikókból kiemelkedő gótizlésű templomrészlete figyelmünket leköti. Jobbra tőlünk a terület fokozatosan emelkedik, majd erdőborított hegyvidékké válik, mely a Hernád és Göllnicz közti területet borítja.

De hát hol is van a Hernád-völgy? Káposztafalunál jobbra volt tőlünk, Iglónál innét jobb felől előbukkan s a két állomás közti területen a Hernád hollétét nem voltunk képesek felfedezni.

Nem annyira a kiváncsiság, mint inkább ezen sajátságos hydrographiai problema kiderítése arra késztet, hogy más alkalommal a nevezett két állomás közti — Hadusfalu (32 h. 112 r. k. l.) nevű — megállóhelyen kiszálljunk. Utunk innen egyenesen déli irányban Tamásfalura vezet, melynek vendéglőjében tiszteséges ellátásban részesülünk. Tamásfaluról (67 h. 381 r. k. l.) ösvényünk — meredeken kapaszkodva — először sovány mezőségen, azután sűrű fenyveseken vezet át. Fejebb és fejebb hatolunk, míg utunkban egy előttünk tátongó, irtózatos mélység megakaszt! Előttünk a Hernádvölgy impozáns fenségében, előttünk a „Hernád áttörése“, melyet — a szomszéd hasonnevű helységek mellőzésével — egyszerűen Jezsuita-szorosnak nevezhetnők. Itt a magasról azután a Jezsuita-szoros majdnem egész kiterjedésében áttekinthető.

A kinek valaha alkalma volt szűk és szakadozott sziklavölgyet a völgyfenékről s azután ugyanazt valamely a völgy felett emelkedő sziklacsúcsról áttekinteni, tudja, hogy különböző a benyomás, a mit az alulról felfelé és felülről lefelé való szemlélés az illetőben okoz. Én, a ki a Szádellői- és Ájisziklavölgyek fenségét huzamosb időn át mind két álláspontról élvezhetni szerencsés voltam, ki a Dunajecz hullámain három kivájt fadarabból álló tutajon tettem az utat a galicziai Scsavniczára s onnan vissza a hegygerinczen át, mely betekintést enged a tekervényes sziklavölgy részleteibe, ki a Sztraczenaivölgyet nem csak a patak melletti országútról, de az időszaki forráshoz vezető szűk ösvényről áttekintettem: mondhatom, hogy mindenkoron impozánsabbnak találtam azt a képet, melyet a nevezett sziklavölgyek a felülről letekintőnek nyujtanak, s

fokozott mértékben találtam ezt itt, midőn a rémítő mélység felé kihajló sziklára állottam, a honnan a völgy, vagy is jobban mondva a hegyhasadék nagyobb része áttekinthető, melynek mélyében a Hernád vize minden lépten nyomon kanyarodva s az utját álló sziklákat nyaldosva, tajtékzó haraggal tör magának rést és utat, hogy egyes tágabb katlanokban — jobban kőmedenczékben — megpihenve, új erőt gyűjthessen a munka folytatására. Álláspontunkkal szemben kristálytiszta vizű hegyi patak ömlik a Hernádba. Felette emelkedik a történelmileg is szerepelt Menedék-kő (Lapis refugii). Tetejét sűrű fenyves borítja, a Hernád felé aláereszkedő sziklafalát festőien díszíti a résekbe fogózkodó bokrozat s a termetes fenyűfák, melyekhez emberi kéz nem férhet, míg a vihar a völgyfenékre le nem teperi. A fehér sziklafalakon helylyel-közel nyílások látszanak — barlang-nyilások, melyeket a nép hol ezüst, hol arany, kígyó-, sárkánylyuknak elnevezett a nélkül, hogy legtöbbjének megközelítését még csak meg is kisérelhette volna.

A felséges képet, mely e pontról a szemlélő elé tárúl, részleteiben leírni én nem vagyok képes; látni kell azt! — Legfeljebb Jókai tolla volna képes megközelítőleg előnkbe varázsolni azt, a mi e ponton leigéz, megbűvöl annyira, hogy szinte nehezünkre esik e ritka látványtól megválni.

S hogyan van az, hogy e helyen oly kivételesen fordúl meg idegen, hogy Tamásfalu apraja nagyja összecsődűl, ha idegent közeledni lát s szájtátva rázza fejét, nem tudván megérteni, hogy mit is keresnek ott az urak a „Mihalova-Dzira“ környékén? Megmondom az okát. A poprádvölgyi lakosok élhetetlensége, hogy ne mondjam, indolentiája az, mely annyi ezer idegent fosztott meg már eddig is egy kellemes visszaemlékezéstől, melyet innen magával haza vihetett volna. Az ottani városkák lakói között is kevés ember akad, ki itt járt volna, hogyan indítsa tehát oda az idegent, ki pedig látni s élvezni akar?

És azután, hogy őszinték legyünk, van talán a dologban egy kis egoismusnak is része. Ha az idegen a Dunajecz völgyébe menni akar, 2—3 napra alkalmatosságra van szüksége, ha azonban a Jezsuita-szoros megtekintésére szorítkozik, akkor egy nap alatt teszi meg az utat — esetleg vasuttal is, hogy az alkalmatosságért járó napi díjat megtakarítsa. Ha ebbeli feltevésemben csalatkoztam, annál jobb, mert egyéni meggyőződésem úgyis az, hogy az idegen, a ki a scsavniczai utat programmjába felvette, ettől a Hernád-szoros megtekintése után sem fog elállani, sőt ellenkezőleg még az is, a ki eredetileg oda nem szándékozott, a Jezsuita-szoros nagyszerűségének

megszemlélése után — már csak az összehasonlítás czéljából is — oda fog igyekezni.

Remélhetőleg ez rövid idő múlva változni fog s akkor talán arról is lesz gondoskodva, hogy Tamásfalu végén a czigányok fülrepesztő muzsikálásától és tolakodó kéregetésétől meg leszünk óva. Ez különben nem csak itt van úgy, van az másutt is s nem csak Szepesmegye területén. Sajnos, hogy az illető megyei hatóságok ez ügyre még eddig nagyobb figyelmet nem fordítottak.

A Jezsuita-szoros bejárása a völgyfenéken még most igen nehéz, s nagy ügygyel-bajjal csak csekély vízállásnál lehetséges, mivel a folyót többször át kell gázolni, valahányszor azon parton, hol esetleg haladunk, a sziklafal meredeken, helyenként függőlegesen a mederből kiemelkedik. A csónakkal vagy akár csak talppal való bejárhatása érdekében pedig még eddig mi sem történt. A völgy egy része a káposztafalvi nyilásnál áttekinthető, hol bal partján a meredek s barlangokkal átlyukasztott Zselena-Hura emelkedik, melynek tetején várromladék maradványai láthatók. Egy másik nyilás van Letánfalu (112 h. 680 r. k. l.) felől, hol a folyó a regényes fekvésű letánfalvi malomnál át is van hidalva s a honnan a meredek sziklafal oldalán merész hegyi út vezet a Lapis refugii magaslataira. Egy harmadik nyílás van Tamásfalu felől a völgy azon tágabb részébe, melynek közepét a Jezsuita-malom foglalja el s végre megközelíthető az a szepes-sümegi vasgyár felől, hol a Hernád a szűk völgy elhagyásával az iglói katlan területére folyik.

A nevezett négy nyílás bár melyikéről is közelítené meg valaki a völgy egyes részeit, a fáradságot bizonyára nem fogja megbánni. A természetnek itt szemlélhető fenséges alkotásai maradandó emléket hagynak mindenkiben, kinek egyáltalában érzéke van a természet szépségei iránt.

Az én czélom azonban ez uttal nem pusztán az, hogy szélesebb körök figyelmét a Hernád-völgy e részére irányítsam, hogy szepesieket és idegeneket e vad sziklavölgy megszemlélésére buzdítsam; engem kiválóan azon kérdés megfejtése érdekel: miért van az, hogy a Hernád a Vidernik és Zselena-Hura közti csekély emelkedést kikerűlvén jobbra kanyarodott, hogy ott az útját álló hegységet áttörje s az erosionak oly nagyszerű példáját előnkbe állítsa?

Előre kijelentem, hogy e kérdés megfejtésében végérvényes itéletet hozni annál kevésbé bátorkodhatom, mivel a káposztafalvi medencze talaj-, jobban mondva rétegviszonyait nem ismerem annyira, hogy itéletemet erre is teljes bizton-

sággal állapíthatnám. De van két ismert tényező, mely következtetést enged.

Az első az Igló és Szepes-Sümeg (149 h. 1254 r. k. l.) közti kavics-réteg; a másik, eltekintve a Szepes-Sümeg és Káposztafalu közti emelkedés alapkőzetétől, a Káposztafalu és Szepes-Sümeg közti vagyis inkább a Jezsuita-szoros balparti emelkedésének földalatti üregekben való bővelkedése, melyek némelyikéhez a nép a legtarkább mondákat fűzi, jezsuitákkal, veres barátokkal hozván azokat összeköttetésbe. Vannak az üregek között csakugyan olyanok is, melyek szabályosságuk s egyenletes magasság és szélességüknél fogva emberásta folyósóknak látszanak.

A jelzett tényezők alapján most már a dolgot így képzelem. A káposztafalvi völgykatlant fel Gréniczig, tehát közel 8 km. hosszúságban, hegyi tó foglalta el, berámázva a mai vikartóczi s a Geravától elágazó emelkedések őserdeitől. A vidék klimája s ebből folyólag növényzete is akkor még más mint a mai, a mint azt a gánóczi kőbánya lenyomatai világosan bizonyítják. A tó legmélyebb ott, hol ma a káposztafalvi vashámor áll. Itt a vízből meredek, festői sziklafal emelkedik, melynek fehérsége éles ellentétben áll a világos-zöld víztükör s az erdőség sötét-zöld szinezésével. A tó vizének lefolyása akkor valószinűleg nem egységes s történik a Vidernik és a Zselena-Hura közti részen, azon irányban, melyet ma a Wenigbach jelöl. A mai Zselena-Hura és a Menedék-kő akkor még összefüggő fensík volt, melyet délkeletre a csörgedező hegyi patak mélyen vájt sziklavölgye határolt. Ezen patak akkor ott egyesült a Hernáddal, hol ma Szepes-Sümeg közelében a Kassa-Oderbergi vasút kavicsbányai vannak.

Míg e patak játszó kedvvel s pajzán kedvteléssel ágyát mélyítette, addig a tó csendes komolysággal s az eredmény biztos tudatával fogott a munkához s behatolt egyes réseken az útját álló mésztömegbe. Más részről a tóból kifolyó víznek egy része a hegylejtők alatti vastagszemű homokkő-rétegek felett keresett és talált kibuvót s jutott idővel oda, hol ma a Jezsuita-malom áll. A tó régi kifolyása kiszáradt s a Hernád ott kezdett folyni, hol ma a tamásfalvi czigányok rikító zenéjükkel üdvözlik az idegent.

A fenti kis pataknak a mai iglói völgykatlan felé nyíló völgye most már a Hernád völgyévé lett s ezzel hatalmasan tágult s szélesedett. A kis patak uralma fejebb szorult; ellenségén úgy boszúlta meg magát, hogy, a mennyire tőle tellett, alkalmatlanságot és munkát szerzett neki, hatalmas sziklákat gurítván abba, melyeket azután annak aprózni és tovább czipelni kellett.

A mint a kis patak, hogy ellenségét boszantsa, mind mélyebbre és mélyebbre fúrta magát, nagy örömmel vette észre, hogy szövetséges társai is akadnak, új források jelentkezvén medrében, melyek munkájában hatalmasan elősegítették. Persze szegény nem tudhatta azt, hogy e források álnok ellenségének szövetségesei, melyeket az a sziklarepedéseken át oda menesztett, hogy a szegény patakot idővel innen is kiszoríthassa. S ki is szorította! A források napról napra hatalmasabbak lettek s egy reggelen a kis patak arra ébredt, hogy ő többé nem úr a maga házában: ellensége, kit lent gondolt, felülről támadta meg, a tó vize az eléggé kitágúlt földalatti üregen kifolyt, a szép sziklafal, a tó partjának remeke, kapu lett, melyen a víz kiszivárgott. A Hernád régi medre újból kiszáradott vala, mint maga a tó is. A víz folytatta földalatti munkáját, míg a felette levő fensík összedűlt, így akarván boszút állani az álnok vízen, mely őt attól az egy élvezettől is megfosztotta, hogy magát a tó tükrében nézegethette.

Hogy a Hernád, mielőtt a fejletlenség bélyegét még ma is magán hordó sziklahasadáson át utat talált, a Vidernik és a Zselena-Hura közti területen a mai Letánfalu irányában folyt, azt ténynek kell venni. E terület rétegei: agyag- és homokpala, s a hegység felé nagyszemű conglomerát. Mi okozta, hogy a folyó ezen, az erosionak épen nem nagyon ellentálló rétegeken át nem vájt magának állandó medret? E kérdés megfejtésére csak azon körülmény nyujt némi támaszpontot, hogy a hegység áttörése azon helyen történt, hol a fenti rétegek elmaradván a mészkő lép előtérbe, tehát oly kőzet, mely az átszivárgás, földalatti folyás, barlangképződés, azaz a földalatti erosio számtalan nemeinek jelentkezésére legalkalmatosabb. Bizonyosnak vehető továbbá az is, hogy az áttörés nem egyszerre s nem egy helyen történt. A sziklavölgy első megtekintésénél is feltűnik, hogy annak a Jezsuita-malom és a Lapis refugii közti része a legfejlettebb, s ez jogosít engem azon feltevésre, hogy e völgy primitiv formában már létezett, mielőtt a Hernád ide került volna. Kevésbé kifejlett a völgy a Lapis refugii aljától a letánfalvi nyílásig s legvadabb a letánfalvi malom és káposztafalvi vashámor között, mi ismét arra a következtetésre jogosít, hogy az áttörés legelőször a a mai tamásfalvi völgyeléstől a Jezsuita-malom felé, később a letánfalvi nyíláson s legutoljára a mai szorulat bejáratánál történt.

De a szepes-sümegi vasgyár és Jezsuita-malom közti völgy kivált bal partja egész eddigi feltevéseimmel homlokegyenest ellenkezni látszik, mivel ez sokkal későbbi eredetre

látszik vallani, mint a feljebb elterülő völgyrészek. Ez azonban csak látszat, előidézve az eléggé lejtős balparti emelkedés erdőírtás-okozta kopársága által, s fokozva az által, hogy e kopár lejtőn a légköri csapadék-okozta elmállás és görelyképződés sokkal nagyobb mértékben történik ez idő szerint, mint más részeken, hol a fejszések pusztító munkájának legyőzhetetlen akadályok állanak útjában.

S végezetre még csak egy bizonyítékot kivánok felhozni eddigi feltevéseim igazolására: ez az iglói völgykatlan azon részének a rétegezése, mely Szepes-Sümegtől kezdve a Hernád és a Wenigbach között a kettő egyesüléséig terjed.

Itt az alapkőzet sötét színezetű (kékes-szürke) agyag- és márgapala. Ezen az alapon nyugszik, mint első alluvium, egy conglomerátokból, gránítokból és csillámpalából álló réteg, felette mészkavicsréteg, közel 2 m. vastagságban s e felett fekete és agyagos föld, a terület humusrétege.

Az alapkőzeten nyugvó alluviális első réteg bizonyítja, hogy akkor, midőn a Hernád itt gránítokat, csillámpalákat és melaphyr-darabokat lerakott, még nem folyhatott keresztül a trias-mészbe vájt szűk szorulaton, sőt jogosíthat még azon feltevésre is, hogy akkor a Hernád vizeivel ide még a tátraalji vizek egy része is eljuthatott. A trias-mészen keresztül csak később tört magának utat s akkor amaz első rétegre rakta a hatalmas mészkavics-réteget, mely között eddigi ásatások alkalmával nem ritkán 30 cm. átmérőjű darabok is kerültek felszínre. Szerintem az iglói fensík rétegezése a Jezsuita-szoros születési okmánya.

Midőn a Hernád a Jezsuita-szorost elhagyva Szepes-Sümegnél az iglói völgykatlanba lép, azt keleti irányban szeli át egészen odáig, hol majdnem egymással szemben a Wenigbach és a Taubnitz-patak vele egyesül. Amaz jelentékeny vidékének nagy kiterjedésénél fogva, ez azért, mivel többecske vízzel gazdagítja a Hernádot.

Az első patak egyesíti azon egész területnek vizeit, melyet a Jezsuita-szorost balról kisérő hegysor s ezzel kapcsolatban, Viderniktől kezdve, éjszakra és éjszak-keletre, majd meg keletre azok a dombok környezik, melyek a Lőcsei-hegységgel összeköttetésben keleti nyúlványukkal a Lőcsei-patak és a Hernád között egészen Markusfalváig húzódnak.

E terület nem mondható regényesnek, sőt ellenkezőleg hosszúra nyúló felszántott dombsorai, csörgedező patakot nélkülöző völgyelései unalmasnak láttatják kivált arra nézve, ki e területen az Igló-Poprádd összekötő kocsiúton halad. De ha kevés is jutott e vidéknek a regényességből, melyet itt — úgy látszik — mind a Hernád-szoros egyesít magában,

földe mégis elég termékenynek mondható. Ha a tót ajkú lakosság kitartó szorgalma daczára e területen még sem tud zöld ágra vergődni, bár rátartós viselkedése és csínosabb ruházkodása jobb módra látszik mutatni: az kivált a nép sűrűségének a következménye s annak, hogy más kereseti ág nélkül kizárólag a mezőgazdaságra van utalva. A nép csínosabb ruházkodásával érthetetlen ellentétet képez lakóházainak s általában a helységek épületeinek primitiv alkotása. Ennek oka azonban a nép szegénységén felül inkább a szilárd építő anyag hiányában s a jó épületi fát szolgáltató erdők távollétében keresendő.

A nagyszámú helységekben tehát, melyek e területen épültek, úgy mint a már említetteken kívül Arnótfalu (33 ház 153 r. k. l.), Mecsedelfalu, Csontfalu (15 ház 70 r. k. l.), Mahalfalu (41 ház 222 r. k. l.) és Pikóczon (8 ház 55 r. k. l.) összesen aligha egyéb megtekinteni valót talál az idegen, mint a szepes-sümegi Csáky-féle házat (ugyanitt a már többször említett vasgyár és több vashámor) s a csütörtökhelyi régi minorita-klastromot magasra törő kápolnájával, mely, kivált a vasútról tekintve, Csütörtökhelyet, igénytelen kicsisége daczára, dominálóvá teszi az egész vidéken.

Nem hagyhatom itt említetlenül Hadusfalu nem feltűnő ugyan, de vendégszerető úri lakát sem. Nem annyira a ház, mint inkább birtokosa említésre méltó, ki barátot ép úgy, mint idegent nem egyszer kalauzolt a Jezsuita-szoros csudáihoz s ki az ilyenkor a kirándulóknak meglepetésére rendezett erdei mulatságok által nem kis részben hozzájárult ahhoz, hogy az ott töltött órák állandó helyet foglaljanak emlékezetünkben.

A másik patak, mely az iglói völgykatlanban a Hernádba ömlik: a Taubnitz. Ez a Göllnicz folyót a Hernádtól elválasztó hegygerincz Ördögfej, Hüll, Mészáros, Murány és Grätel nevű emelkedéseinek éjszaki lejtői alatt fakadó forrásokból ered s azután éjszakkeleti irányban igyekszik a Hernád felé. Mindazok, kik az iglói vasúti állomáson kiszállva a feketehegyi hidegvíz-gyógyintézetbe indúltak, elragadtatással beszélnek a Taubnitz-völgy szépségéről. S valóban szép is az! Vetekedhetik a poprádi Virágos-völgygyel, s még azon előnye is van, hogy a hideg éjszaki szél nem érheti. Sajnos, hogy Igló intelligens közönsége még eddig nem tudta magát elhatározni arra, hogy itt fürdőt vagy legalább nyaraló helyet létesítsen. Vannak ugyan már egyes iglói polgároknak nyaralói, de mit ér az az idegennek, ki pár napot, esetleg hetet akarna itt tölteni a fenyves illattal telített, friss hegyi levegőben, zöld pázsitos rétek és virágborította lejtők között? E völgynek klimatikus, esetleg hidegvíz-kurával összekötött gyógyhelylyé

való avatása ellen csak egy argumentumot lehetne felhozni, s ez az, hogy esős napokon a közel János-hutta kénes füstje a völgybe lecsapódik. Ez azonban, ha magában véve baj is, nyári időben ritkán történik s azután, úgy hallom, a János-hutta életének napjai is meg vannak számlálva.[1]) Jó lesz tehát az iglóiaknak a gondolattal megbarátkozni és úgy saját, mint a nagy közönség érdekében e szép völgy élvezhetésére valamit tenni!

A régi dicsőség emlékein élődő János-huttán kívül említésre méltó e völgyben az államilag is subventionált halteny é s z t ő. Ajánlom minden idegennek, ki Iglón megfordúl, hogy e helyet megtekinteni el ne mulaszsza. Ott van továbbá lejebb egy gyps-malom, melynek gyártmánya nagy kellendőségnek örvend, míg a kereskedelembe nem bocsátható részeket az iglói gazdák szántóföldjeik és rétjeik javítására használják. Említendő még egy kapahámor, továbbá az állami mintagazdászat, majd meg közelebb a városhoz rézhámorok, pokróczgyár, daramalom stb., — mind meg annyi bizonyíték arra, hogy a lakosság itt az ipar legkülönfélébb nemeit meghonosítani akarta. Még inkább tanúskodik arról a Hernád mellett épült műmalom, melynek őrleménye keresett czikk szerte e hazában, tovább fejebb egy gőzfűrész, majd meg a tímárok műhelyei, közelében gőzzel dolgozó dobozgyár, összekötve vonalzóintézettel és könyvnyomdával, — s a papírmalom szomszédságában a tönkrement keményitő-gyár, mely szomorú bizonyságot tesz arról, hogy e józan gondolkozású lakosságot az eltévesztett speculatio tévutra vezetni s érzékenyen megkárosítani képes volt.

Maga I g l ó, rendezett tanácsú bányaváros (822 ház; 7871 német és tót, r. k. és ev. lakossal) külsőleg, kivált a vasutról nézve, keveset mutat; Poprádról jőve még imponál az idegennek az állami tanítóképző s a körülötte újabb időben épült pár magánház, de Kassáról közeledve egyebet sem látunk, mint csűröket és gazdasági épületeket, s a sok házfedél közül magasan kiemelkedő csonka tornyot, melynek elhanyagolt állapotáról az idegen a városra magára következtetést vonni jogosítottnak érzi magát. Annál jobban lesz meglepetve az idegen, ha a vasútról leszállva a városba hajt. Ott van mindjárt a bejáratnál a tanítóképző intezeten túl az ev. főgymnasium díszes tornacsarnokkal; a város közepén szembe ötlik az ev. és kath. templom közti téren a szép városház; a kath. templomot körűlvevő árnyas sétahely mellett emelkedik a szép kath. népiskola, melylyel szemben az ev. felső leányiskola csínos frontja

[1]) Épen e nyáron beszüntették.

leköti figyelmünket, úgy mint szintén a lőcsei utczával szemben a vasból öntött honvédemlék, az 1849-ben itt elesett hősök emlékére. A főutczát képező két házsor díszesebbnél díszesebb s mind emeletes épületeket mutat fel, melyek birtokosaik jólétét érthetően hirdetik. A város kellőleg csatornázva van. A vasút mellettin kívül van még két vendégfogadója, egy sörfőzője, több mezőgazdasági szeszgyára stb. A Hernád felé néző részeit gyümölcsös és virágos kertek veszik körül, melyekhez hasonlókat a Szepességen legfejebb Lőcse tudna felmutatni.

Itt minden jólétre és magasabb culturára vall. E jólét alapoka a város tulajdonát képező rengeteg erdőkön kívül, melyeknek a kereskedelembe bocsátott czikkei a vasúti állomás körüli területeken felhalmozva feküsznek, kivált a múltban keresendő, midőn a város a szomszéd helységek határaiban fekvő s jó részben iglói polgárok tulajdonát képező bányák még jobban jövedelmeztek, mint ma napság. A bányák megmunkálása és kezelése sok embernek keresetet nyujtott, a városba folyó jövedelem pedig befektetésekre fordíttatott — iparvállalatokba és kivált a gazdaságokba, melyek ebből folyólag itt sokkal jobban jövedelmeznek, mint bárhol másutt a Szepességen. A kézműipar itt nem hanyatlott, sőt a vasútnak erre való vitele óta fokozódott s az általános jólétnek, vagy, hogy túlzással ne vádoltassam, a becsületes megélhetésnek egyik legfontosabb következménye azon számos intézmény, melyet a város szellemi fejlettségének fokozására életbe léptettek.

Ha a tátraalji nyaralók valamelyikében tartózkodó idegen — mert hisz a viszonyokat nem ismerők számára van ezen czikk írva s nem az iglóiak kedvéért — netalán e sorok által indítatva, a Jezsuita-szoros megtekintése után Iglóra is betekint s ha saját szemeivel látta, hogy itt a poprádvölgyi városkáktól mily elütő élet és munkálkodás mutatkozik, még csak egyre figyelmeztetem: fáradjon fel a vasúti állomás, illetőleg a Wenigbach felett emelkedő dombra, az úgy nevezett B l a u m o n d-ra s tekintse meg onnan a tájt, mely e pontról a szemlélőnek kinálkozik.

Jobbra, a távolban a Magas-Tátra égbe emelkedő csúcsai, magas sziklafalként, melynek teljes áttekintését innen mi előhegység sem akadályozza, a Hernád balparti dombvidéke összefolyván a Poprád-völgyével, mintha egy összefüggő lapályt képezne: nyugat felé a Királyhegy széles háta s éjszaki lejtői, a Hernád forrás-vidéke; a Jezsuita-szoros nyilása a szepessümegi vasolvasztó hátterében; a Királyhegygyel kelet felé összekötött hegygerincz folytatása, a zavadkai tisztásokkal s a porácsi, messzire látható templommal, egy a hegygerinczen átvezető hágó tetején, s mindezektől körülrámázva a iglói völgy-

katlan teljes egészében, jól művelt földjeivel, zöldelő rétjeivel, határát öntöző vizeivel, a város maga egész kiterjedésében, ipartelepeivel, kertjeivel s a városon kivűl lévő árnyas mulató helyeivel s vasúti állomásával, melyből éppen egy tehervonat halad lefelé a Hernád hídján át dübörgő robajjal. S végre, ha mindezeknek a nézésével betelt, nyugodjanak meg szemei azon fasorokon, melyek a városból öt irányban kiinduló utakat szegélyezik. E fasorok mutatják a különbséget Igló és a többi szepesi városok lakói közt. Az utakat szegélyző fák mindegyike az iglói lakosok műveltségének, praktikus irányának s a szép iránti érzékének élő emlékoszlopai.

A Gyömbér az Alacsony-Tátrában.

Dénes Ferencztől.

Magyarra fordította: Mortenson Ede.

A Gyömbér tetőpontja az Alacsony-Tátrának s 2045 m. magas. Az Alacsony-Tátra, mely a „Liptói-Alpok“ helytelen nevezete alatt is ismerős, a Magas-Tátrától délre és délnyugatra fekszik s ettől a Felső-Poprád mélyedése, az alacsony, kopasz Csorbai-hágó s a Vág nagyszerű völgye választja el. — Miként a Központi-Kárpátok a Chocstól, az Árva- és Vág-folyók összefolyásánál, a Kotlini- és Zsdjári-völgyig egy meglehetősen élesen elkülönített, e mellett azonban mégis tisztán tagozott s a Nyugati-Kárpátok tömegével ha nem is hegyrajzi, de földtani tekintetben összefüggő hegységet képeznek, úgy az Alacsony-Tátra is gyönyörű alpesi hegység, mely az ő nagyszerű és elragadó alakjával a szomszéd hegylánczolatoktól igen jól és élesen elkülöníthető. Nyugaton a Revucza-völgy s a Besztercze-patak az 1010 m. mélyen fekvő Stureczi-hágóval különíti el a Nagy-Fátra lánczolatától, mely utóbbinak különben is egészen más iránya van. Keleten végoszlopát képezi a gyönyörűen boltívezett, 1950 m. m. Királyhegy, melynek keleti szárnyai határozott rohamossággal sülyednek a Garan, Vág, Hernád és Göllniczpatak mély völgyeibe. Délre végre a Garan felső folyása az, melynek népes völgyén át a 600—1000 méterrel alacsonyabb Osztrovszki-csoportra tekint le. És miként a Központi-Kárpátok a Chocs mezozoicus lánczolata, azután a gneisz és gránitból álló Liptó- galiczíai-havasok, végre a csaknem tisztán gránitból álló, szirtes alakzatú Magas-Tátra jelentékeny tömegeire oszlanak, úgy a Liptói-Alpok is három részre darabolhatók, melyek közül az első a Stureczi-hágótól az 1477. m. m. Predajna mélyedése által képzett hágóig, a második tovább az 1238 m. m. Ördög-lakodalmáig, a harmadik végre ez utóbbitól az 1056 m. m. Popova-hágóig — a Királyhegy keleti lábánál — nyúlik el. — Ezen, számtalan patak és csermely által áztatott, gyönyörű völgyek által szelt hegylánczolat hossza mintegy 85 km. (12 mtf.), szélessége pedig 20—35 km. ($2^1/_2$— $4^1/_2$ mtf.). Tömegének emelkedettségét

illetőleg nyomban a Központi-Kárpátok után következik s ez utóbbi tekintetben nagyon is felülmulja a Nyugati-Kárpátok minden egyéb lánczolatait s tömegeit.

A nyugati első részletnek gerinczmagassága 1500—1600 m., a melyen 1650—1754 m. m. kúpok ülnek s 1550—1477 m. hágók mélyednek be. A második, középső részletnek, a tulajdonképi Gyömbér-hegységnek, mely mintegy 30 km. hosszú, — nyugati, rövidebb részletén a gerincz magassága 1600 m., a kúpmagasság 1644 m. s a mélyedés 1540 m.; a keleti, jóval hosszabb részletén a gerinczmagasság 1900 m., mélyedései 1600—1700 m., s hosszúra nyúlt kúpjai 1650—2045 m. magasak. A harmadik keleti hegységrészleten a gerinczmagasság előbb 1400, azután 1750 m., mely felett a kúpok 1943 m. magasságra emelkednek, a mélyedések pedig 1300 (sőt egy helyen 1190) méternyire sülyednek.

A lánczolatnak azonban még a viszonylagos magassága sem csekély, habár tudvalevő dolog, hogy a Közp.-Kárpátok s az Alacsony-Tátra körül van a Nyug.-Kárpátoknak legmagasabb, 400—800 méternyi talajemelkedése. A Garan völgye ugyanis 350 mtről 900 méternyire emelkedik a Királyhegy lábánál s a Vág völgye 470 méterről 900 méternyire a Csorbai-hágónál, úgy hogy a Gyömbér csúcsa épen 1470 méterrel haladja túl Liptó-Sz.-Miklós városát s 1550 méterrel Breznóbánya városát. Mindamellett sem a Garan, sem a Vág völgyéből nem tűnik ki a Gyömbér lánczolata egész magasságban és tömegében, minthogy e nagyon is tagozott hegység oldalágait s előhegyeit csaknem egészen a két folyam tükréig bocsátja ki s ezek azután a háttérben fekvő tulajdonképi hegytömeget majdnem egészen eltakarják. Annál meglepőbb azonban a lánczolat, mely túl az erdőhatáron, sőt magasabb csúcsaiban még az 1900 m. magas törpe fenyők határán is túl kiemelkedik, ha ezt egy 1400—1800 m. m. álláspontról szemléljük. Ily álláspontok első sorban az 1613 m. m. Chocs Lucski-fürdő mellett és főleg a 2184 m. m. Baranyecz déli lejtői a Liptói-havasokban, Liptó-Újvártól csak 10 kmtnyire éjszaki irányban. Ha letelepszünk úgy 1800 m. magasságban e hegységnek valamely napos, gyönyörű buja füvel benőtt s itt-ott ezüstös gneisz-lapoktól csillámló déli lejtőjén s azután dél felé tekintünk, akkor szemünkben ötlik az Alacsony-Tátra egész kiterjedésében a Királyhegytől keleten a Prassiváig nyugaton. Az egész területet az előtérben a gyönyörű Liptó szegélyezi az ő ezüstfényű Vág folyamával s számtalan patakjával, melyek egyrészt a Központi-Kárpátokból, másrészt pedig az Alacsony-Tátrából erednek. Ép szemben terül el azonban a Gyömbér-csúcs körül hosszan s egyenlő magasságban

elnyúló hegygerincz, melyet maga a csúcs s csak kevéssé alacsonyabb szomszédai nem igen szárnyalnak túl. Úgy a gerincz, mint a csúcs kopaszok, sziklafalaikon nincs növényi élet; katlanszerű mélyedéseiben július-augusztusig eltartó hócsíkok tündökölnek, melyek azután késő őszszel nagyterjedelmű hómezőkké növik ki magukat. A kopasz csúcsok és sziklás meredélyek előtt pedig fokozatosan alacsonyabb, de azért még mindig 1400—1600 m. m. előhegyek terűlnek el, a melyek távolságuk s fölületük minőségének mérvéhez képest mint zöld rétek, világos mészkő szakadékok, vagy pedig mint sötét kék erdős kúpok terűlnek el, a szerint pedig, a mint a napsugarai érik azokat, mint elragadó kép tárúlnak ki szemeink előtt gyönyörű színpompájukban. Jobbra és balra ismét más hegyláncolatok emelkednek ki, nyugaton és délnyugaton a Magyar-Morva-határhegységig, délkeletre pedig az Eperjes-tokaji-trachithegységig.

Délen az 1459 m. m. Polana, Dettva mellett, azután az 1341 m. m. Vepor s az 1441 m. m. Fabova-Hola, közel Breznóbányához, nyújthatnak pompás kilátást az éjszak felé elterülő hatalmas Gyömbér-lánczolatra, s innen aztán dél felé beláthatni azon messze elterülő hegyvidéket is, mely lassanként a Sajó- és Ipoly-melléki lapályba sülyed.

Az Alacsony-Tátra iránya nem mondható határozottan kelet-nyugatinak, sem határozottan egységesnek. E tekintetben is bizonyos hasonlat van közötte s a Központi-Kárpátok közt, úgy, hogy a két hegytömeg tengelyének irányát, mindeniket külön a Nyug.-Kárpátokkal való összefüggés nélkűl tekintve, — nem igen lehet kimagyarázni. Miként a Központi-Kárpátok, főleg nyugati részletükben a Chocs-csoportozat, és keleti részletükben a Magas-Tátra a Kriványtól a Homlokosig délnyugattól éjszakkeleti irányban húzódnak s a középső részlet is, a Liptó-galicziai-havasok a Banikovtól s Baranyecztől kezdve a Javorinától nem messze fekvő Wakszmundszkáig és Rosztokáig csak látszólag nyúlnak kelet-nyugati irányban, valóságban kelet-kelet-éjszakról nyugat-nyugat-délre húzódnak el: úgy az Alacsony-Tátra iránya is délnyugatról éjszakkeletre van a Sturecztől és Beszterczebányától egész az Ördög-lakodalmáig s Liptó-Újvárig s csak a keleti részlet innen egész a Királyhegyig irányúl határozottan nyugat-keletre, e mellett azonban az éjszaki és déli melléknyúlványok, a helyett hogy határozottan éjszakra vagy délre nyúlnának ki, inkább elhajolnak, amott keletre, emitt nyugatra. És hogy az Alacsony-Tátrától kelet felé még messzebb elterülő lánczolatok el nem fordúlnak délnyugat-éjszakkeletről, nyugat-keleten át éjsz.-nyug.-délkeletre, határozottan mutatja az Osztrovszki-lánczolat, a

Lőcse-lublói erdővidék és azon domb- és hegytömegek iránya, melyek a Sajónak Putnok melletti elhajlásától egész a Hernádnak Abos melletti kanyarulatáig terülnek el. Épen így képeznek a Bakony, Vértes, Gerecs, Pilis, a Cserehát a Mátrával, a Bükkhegységgel s a Kassáig elterülő Alsó-Hegyaljával egy délnyugatról éjszakkeletre húzódó óriási hegyvonalat, mely teljesen megfelel azon egyformán hosszú hegylánczolatnak, mely Pozsonytól a Skáva-folyóig, sőt Krakóig és Wieliczkáig egészen párhuzamos irányban huzódik el, míg a közbenfekvő tömegrészletek is, és pedig 1-ör a Kis-Fátra, a Kriván-Fátra, a Javorina, a Pilszko és a Babiagura a Vág és az Árva nyugati oldalán; 2-or a Nyitrahegység, a Nagy-Fátra és a Chocscsoport; 3-or az Osztrovszki-lánczolat, a rőczei hegyek s a Lőcse-lublói-hegyek és végre 4-er a Sajó és Bodva közötti hegyvonalak, azután a Göllnicz alsó folyása s a kassai mélyedés között elhúzódó, habár helylyel-közel szakadozott, délnyugatról éjszakkeletre elhúzódó hegysorok összefüggnek. És ezen hosszú irányuknál fogva a Nyug.-Kárpátok egészen úgy tűnnek fel, mint közvetlen folytatásai az éjszakkeleti Alpoknak, a mint az utóbbiak már a Dráva és Inn felső folyásánál is éjszakkeleti irányt vesznek. A pozsonyi és váczi kis magyar Alföld, azután a Rába felső vidékén s a Kárpátok folyóinak torkolatánál elnyúló síkságok, mint általában tudva van, geologiai szempontból véve a dolgot, csak igen későkori beszakadások, melyek az Alpok és Kárpátok egykori hegyrajzi összefüggését megszakították s a folyamoknak is egészen más irányt adtak. Hisz állítólag a Duna is ama süllyedés előtt nem dél felé, hanem felebb éjszakkelet felé folyt. Sőt úgy látszik, hogy ez a süllyedés a Nyugati-Kárpátokat is magával ragadta, a miből a Kárpátoknak nem egy az Alpoktól oly sok tekintetben eltérő vonása könnyen kimagyarázható. Mert az Alpok sokkal összefügőbb, absolute és relative is magasabb, itt-ott nehány száz kmnyire elhúzódó hegysorok, lánczolatok, míg ellenben a Kárpátok inkább szigetszerű, mérsékelt magaslatok, melyeknek hossziránya ugyancsak kevés eltéréssel ugyanazon vonalba esik, de a folyamok, pl. a Vág áttörésének nem tudott sikeresen ellenállni. Az Alpoknál ennélfogva a központi lánczolat rendszere, — a Központi-Alpok, — daczára a több geologiai korszakon keresztül tartó lemállásnak, a maga zavartalan egységében tűnik ki, mely egység a jegeczes palának hatalmas rétegeiben világosan mutatkozik. A Nyugati-Kárpátoknál ellenben a tulajdonkép így nevezendő Központi-Kárpátoknak jegeczedett őskőzetekből alakúlt egysége a süllyedés folytán megsemmisült s az ösztömeg annyira alámerült, hogy csupán egyes oly hegyszigetek maradtak ki félig meddig, me-

lyeknek jegeczedett ősmagvuk van, persze körülvéve ifjabb képződésű kőrétegekkel. Még a neogen korszakbeli tenger is be tudott hatolni ezen hegyszigetek közé, a mely tengernek üllepedése, mint a völgyeknek neogen takarója egész az Árva völgyéig fentartotta magát.

Végre a Keleti-Alpokban igen kevés a vulkanikus (eruptiv) képződésű kőzet, míg a Nyugati-Kárpátok a szó teljes értelmében hemzsegnek ezektől. A három korszak ezen vulkanikus tömegei megdönthetlenül bizonyítják ezen korszakonként bekövetkezett süllyedést. És a süllyedésre való ezen hajlam már igen régi keletű. Kezdődik a diaskorszakkal és terjed a közép eoczén időkig; mert látjuk, hogy gránitok, tehát őskori eruptiv kőzetek, melaphyrok, tehát középkori vulkanikus tömegek, és végre nagymennyiségű trachytok (nagy kiterjedésben Körmöcz- és Selmeczbánya körül és csekélyebb szigetekben más helyeken is), tehát újkori eruptiv kőzetek, képezik legnagyobb részben a Kárpátok belső magvát és csak éjszak-keleten Losoncz, Zólyom és Breznóbánya között egyrészről s Kassa és Eperjes között más részről tartotta fenn még magát egy összefüggő, ránczokba szedett őspalákból álló terület.

Az Alpokat tehát a földgömb burkolatának hatalmas összetorlódása tette óriási hegylánczolattá, míg ellenben a Nyugati-Kárpátoknál a Központi-Alpoknak megfelelő belső öv, mely délkeletre van a Vág és Árva mélyedésétől, ugyanszintén délkeletről éjszaknyugatra irányult torlódás által keletkezett, de ezenkivül a különböző korszakban süllyedett is ellentétben azon kréta- és eoczén korszakbeli külső hegylánczolattal, mely ama hosszú völgymélyedéstől éjszaknyugatra fekszik, ezen süllyedés alkalmával mélyreható szakadásokat szenvedett, mely szakadások-okozta repedéseken át a sok vulkanikus és akkor még folyékony, puha anyag részint felhatolhatott egészen a felületig részint lemállás (denudatio) folytán került felszínre, és azután még későbbkori oldalnyomásokat és torlódásokat is kellett eltűrnie, mint ez főleg a Magas-Tátránál világosan látható.

Ebből látjuk továbbá, hogy a most úgynevezett Központi-Kárpátok elnevezése a Chocstól egészen a Homlokosig egyáltalában nem egyenértékű a Központi-Alpok nevével, hanem mint a Nyugati-Kárpátok csak szerény része felel meg az Alpok szintén csak csekély részletének, p. a Montblancz-lánczolatnak, és hogy tényleg a „Központi-Alpok“ nevéről nevezték el minden alap nélkül a Kárpátok ezen részletét „Központi-Kárpátoknak.“ Mert Központi-Karpátoknak kellene mindazt neveznünk, a mi egyrészről Kassa, Losoncz, Komárom között, és más részről a Vág, Árva és Dunajecz völgye kö-

zött fekszik. A mostani „Központi-Kárpátok“ elnevezése helyett behozhatnók a „Kis-, Közép- és Magas-Tátra“ elnevezést, a midőn aztán az az „Alacsony-Tátra“ elnevezés a maga három részével, t. i. a Prassiva-, Gyömbér- és Királyhegycsoporttal teljesen jogosúlt és a helyzetnek megfelelő lenne. Épen ily helytelen és ismét csak nagyon kis területre vonatkozik a „Liptói-havasok“ elnevezése is, s mi úgy ezt, mint a Központi-Kárpátok nevét is a legszívesebben bedobnók az elavúlt nomenclaturák lomtárába.

Most azonban már áttekintettük a Nyugati-Kárpátokat egészen, a nélkül, hogy felmentünk volna a Gyömbérre. Mielőtt azonban ezt tennők, közelebbről kell megvizsgálnunk magának a Gyömbérnek hegytömegét.

Az Alacsony-Tátrának épen úgy mint a Magasnak magvát gránit képezi. Általában a Nyugati-Kárpátok csak a gránitnak köszönhetik, hogy legalább két hegytömegökben, a Központi-Kárpátok és az Alacsony-Tátrában, megmenthették a „Havasok“ és „Alpok“ jellegét. És ha a többi gránittömegekkel együtt még a többi eruptiv csoportoktól is eltekintünk, akkor a Nyugati-Kárpátoknak alig maradna meg fele, a mint tovább keletre a Keleti-Kárpátoknak kristályos központi rétegei a Hernád völgyétől Erdélynek éjszak-nyugati széléig teljesen elsülyedtek és most már egy új eoczén és diluvialis takaró által befödettek, a mely takarón a Tisza és mellékfolyói bolyongnak vagy messze terjedő lápok teszik járhatatlanná a mélyebben fekvő területeket. A Nyugati-Kárpátok, melyeknek jellemző hossziránya vagy csapása (Gebirgs-Streichen) a Dunajecz és Poprád áttörésétől Erdély délkeleti szögletéig éjszak-nyugatról délkeletre vonúl és melyeket egész hosszában Kézdi-Vásárhelytől egész Homonna és Eperjesig eruptiv trachyt csoportok kisérnek, és melyek végre a nagy Alföldet hatalmas védbástyaként szegélyzik: a Nyugati-Kárpátok, mondjuk, csak Mármarosban és Moldvában tüntetik ki ó-kristályos palákból képzett alaprétegeiket, valamint hogy a beláthatatlan Alföld délkeleti határhegységeit hatalmas hegyrendszer képezi, mely kristályos alapját nagy kiterjedésben mutatja és nagyszerű kanyarulatokban (torsiók) lassanként átcsap a Balkánhegység rendszerébe. — Ezen torsiókkal azonban hasonlóképp mélyreható repedések alakúltak, melyek közül némelyek vulkanikus kőzeteket adnak gazdag érczekkel, mások a hatalmas Duna vizének engedtek lefolyást s így lecsapolták Alföldünket.

A Vaskaputól a Gyömbérig! Nagy út! Miként fogjuk ezt megtenni? Három irányában a szélrózsának kisértük figyelemmel a határhegységeket, a magyar haza e természetes védbástyáit s most nem marad egyéb hátra, mint, hogy szem-

ügyre vegyük a negyediket is, a délnyugatit. Ez utolsó kerítés Kragujevácznál kezdődik, elhuzódik Bródon és Barcson át egész Légrádig és N.-Kanizsáig; ezzel aztán már járt úton vagyunk, s most gyorsan éjszakkelet felé, hogy mihamarább visszajussunk az Alacsony-Tátrához s hogy abban a gyönyörű, de eddig jóformán csak neve után ismeretes Gyömbér-hegynél tiszteleghessünk.

A Gyömbér nagyon hozzáférhető, főleg mióta a „Magyarországi Kárpát-egyesület" liptói osztálya és ennek hazafias tevékenységét gyámolító pártfogói, Kubinyi Gyula kamarás és Szentiványi József urak, a Déménfalvi-völgyben egy minden igénynek megfelelő, kényelmes menedékházat építettek s e mellett egy igen használható útat lovasok számára, mely a Styavnicza-völgyből felvezet a Gyömbér tetejére. Az eddigi nehézségek ilyformán teljesen el vannak hárítva. Megteszszük tehát az útat a Gyömbérre s a kiindulásnak pontjául Liptó-Sz.-Miklóst választjuk, a liptói osztály székhelyét, a hol az osztály tisztviselői, első sorban Mihalik József tanár úr igen szívesen megadják a szükséges útbaigazításokat. Mielőtt azonban elindulnánk, meg kell változtatnunk nézpontunkat s a tárgyilagosból átmennünk az alanyiba, egyuttal kérvén szíves olvasóinkat, legyenek kegyesek követni bennünket azon az úton, melyet mi hárman és pedig dr. Roth Samu, Róth Márton és Dénes Ferencz, imént említett társunk Mihalik úr kiséretében megtettünk.

Poprádról mentünk Liptó-Sz.-Miklósra, hol Mihalik úrhoz szállunk s társaságában délután Bodafalvára Kubínyi Gyula úrhoz utaztunk tovább. Itt a házi úr, a ki a liptói osztálynak elnöke s ki az osztály felvirulását szívén hordja, szívélyes vendégszeretettel fogadott. Csatlakozott azután hozzánk ő is meg Hugó fia is, ki szintén nagyon tud lelkesülni a hegyekért. Utunk az új, még akkor nem teljesen elkészült menedékház felé vezetett s oda érve, az első tekintetre észrevettük, hogy ez a menedékház valamennyi egyesületi ilyféle épület között a legjobban berendezett s a legkényelmesebb. Az osztály elnökének szíves vendégszeretete, a pontos szolgálat, az ételek és italok kitűnő volta itt tartott bennünket késő estig. Hisz a menedékház fekvése is nagyszerű! Egy festői szépségű völgynyilás elején épült, mely völgy a Gyömbér csúcsáról húzódik le. Közvetlenül a menedékház mögött hatalmas sziklakapuvá szorítják össze a völgyet a jobb és baloldalon nehány száz méternyi magasra tornyosúló s fehéren csillámló sziklafalak. A völgy úgy közepe táján kitágúl. Jobb oldalán, mintegy 100 méternyire a menedékház felett van a nagy s eddig tüzetesen még ki nem kémelt Deménfalvi-Jégbarlang nyilása,

melyhez gyönyörű növényzet közepette — az itt még eddig megkímélt hófehérke is — egy jó karban tartott gyalogút vezet.

A sötét éj végre arra intett bennünket, hogy induljunk. A meggyújtott fáklya-maradványok lobogó fénye megvilágítá az útat; azonban nem volt elegendő arra nézve, hogy a tiszta vizű s zuhogó patak földalatti vízeséseit felfedezhessük. Egy-két hibás lépés a térdig érő hideg vízbe elvette kedvünket és bátorságunkat tovább is keresni s azután fáklyafény mellett bámúlni akarni a földalatti csodát, mint valami Salzach-alagútat kicsiben. Felkerestük rendes utunkat s tovább ballagtunk azon, míg mintegy másfél órai derekas gyaloglás után — közben fáklyáink is kialudtak — a völgynek azon pontjára nem értünk, melyen, mint említettük, messze kitágúl s áthaladva a harmatos réten egy üresen álló szénapajtát foglaltunk el éji szállásúl. Az éj a 900 m. magasban hűvös volt s egy kis tűz melege nagyon is jól esett volna. Kutatva keresve jártuk körül a csillagos éjben a kunyhót, s nagy szerencsénkre csakhamar egy egész dőlt fát találtunk, melyet aztán egyesült erővel bevonszoltunk a kunyhóba. Ágait sorban tördeltük le és csak pillanat műve volt vígan lobogó, pattogó tüzet éleszteni. Prometheus barátságos tűz-sugarai által megvilágítva és felmelegedve a „vacsora“ itt ugyancsak ízlett volna ám, ha emberünk a menedékházból elhozta volna, — így hát koplalnunk kellett. Végezetre csendes álomra hajtottuk fejeinket; előre megállapított sorrend szerint azonban egyik-egyikünknek felváltva folyton vígyázni kellett volna a tűzre és őrt állani a netaláni két- vagy négy lábú szörnyetegek miatt. Minthogy azonban az első őr a többit mély álmából föl nem rázhatta, önkénytelenül is helyettesítenie kellett amazokat, egész addig, míg az utolsó hajnalcsillag fénye el nem tűnt az égről. Híven őrzött és szerencsésen feltápászkodott Gyömbér-pajtásainak köszönetéről kénytelen volt lemondani s úgy kellett magát tettetnie, mintha gúnyos mosolyukat észre sem venné. Reggelizni azonban reggelizhetett velök, — emberünk végre elhozván az elemózsiát — és aztán így felfrissülve és felüdülve tovább is mehetett velük.

Vígan barkácsoltunk odább a „Lúcsky“ tágas rétjén, míg nem mintegy félóra múlva ismét az erdőbe értünk s aztán annak szent árnyában haladtunk tovább. Egy órai gyaloglás után az erdő ritkúlt, a gyérebben álló fák fokozatosan alacsonyabbakká lőnek, midőn aztán kevéssel utóbb elértük az erdő felső határát. Hatalmas gránitgörgeteg borítá a talajt, és sok sziklában másodrendű intrusiv-csíkok szilárdabb minőségű gránitból valának észlelhetők és annyiban voltak feltünők, a mennyiben ily csíkok a Tátra gránitjában csak

igen ritkán fordúlnak elő. Kevéssel ezután elhagytuk a völgyet és balra egy oldalág lejtőjére kapaszkodtunk fel, mely egyenesen a Gyömbér nyugati oldalától éjszakra nyúlik ki. Felérve már 1600 m. magasba jutottunk; eleségszállítónk, egy odavaló pásztor, nem győzött eléggé csodálkozni a felett, hogy nekünk még ez a magasság sem elég, holott még az ő ökrei sem akarnak magasabbra hatolni. Okadatolására azonban nem sokat adtunk s szorítottuk őt, hogy velünk odább jöjjön, mert gyomrunk nem igen volt hajlandó lemondani az általa továbbítandó kosár szilárd és csepfolyós tartalmáról. Végre, miután még körülbelől egy órán át gyalogoltunk a gerinczen, felértünk a főgerinczre s szabad kilátásunk volt dél felé a Garan völgyén s azon túl is az Ipoly távoli mélyedésére. Még csak 150 méternyit kelle másznunk, hogy felérjünk a Gyömbérre. Mivel azonban itt a lejtő nem tulságosan meredek s ezenfelül az egyedül járható déli lejtő nagyrészben be van hintve szikladarabokkal és ezek az útat megnehezítik s végre mivel a főcsúcsnak nehány előcsúcsa is rászedett bennünket, telve türelmetlenséggel és fáradtan csak $^3/_4$ órai mászás és kapaszkodás után értünk fel 9 órakor a 2045 m. m. tetőre.

Ekkor azután kényelmes nyugalommal élvezhettük a vidék tanulságos képét s a gyönyörű kilátást s erre 9—11 óráig épen elegendő időnk volt.

Maga a Gyömbér egy $2^1/_2$ km. hosszú hegyhátat képez, melynek déli, nem igen meredek lejtőjén pompás alpesi rétek terülnek el, melyek helylyel-közel óriási gránit törmelék-mezőkkel váltakoznak. A törpe-fenyűnek már 1900 m. magasban hire-hamva sincs. Alig 100 mtrel lejebb itt a déli lejtőn egy meglehetősen erős forrás fakad, melynek vize csörögve hullik alá a Styavnicza-völgybe. Ez a déli oldal tehát ezzel a forrással, mely egy másodperczben több liternyi vizet ad, épen oly alkalmas lenne arra nézve, hogy itt valaki egy vendéglőt építsen, mint a Schafberg vagy a Wendelsteinen, arra pedig, hogy ott mint az Obiron, Säntisen, Szt.-Gothárdon, sat. egy hegyi meteorologiai állomás állíttassék, a mi hegyünk magasságánál és fekvésénél fogva, de mint a Nyugati-Kárpátok központja is mintegy teremtve van. De mikor válik az ige testté!? A hegygerincz csaknem egyenletesen magas, a mennyiben keleti pontja 1950, a nyugati pedig 1927 m. magas, a melyből a 2045 m. m. tetőponton kívűl még két, 2000 m.-nél magasabb hegyhát emelkedik ki.

Kelet felé azután a hegyoldal az 1300 m. m. Styavnicza-völgybe sülyed alá, míg nyugat felé mintegy 15 kilométernyire egy hosszú hegyhát nyúlik ki 1900—2020 m. magas kúpok-

kal, mely után 1550 méternyi horpadás és egy délnyugat felé forduló kanyarulat következik.

A Gyömbérnek éjszaki lejtője, ellentétben a lóháton is könnyen bejárható déli lejtővel, sziklás és rendkívül meredek, sőt sok helyütt járhatatlan. A sziklahasadékokban és a párkányokon mindenütt szebbnél-szebb alpesi virágok díszlenek, közöttük: Chrysanthemum alpinum, Poa disticha, Carex atrata, Hieracium alpinum, Pedicularis verticillata, Luzula spadicea, Senecio carpaticus, Campanula alpina, Aronicum Clusii, Salix herbacea, Meum mutellina, Gentiana punctata, Sedum repens, Geum montanum, Sempervivum montanum, Primula minima, Ranunculas montanus, Saxifraga bryoides, Anemone alpina, Homogyne alpina, Viola biflora. A hegynek e sziklás és meredek éjszaki szakadékai két kis völgykatlanba nyúlnak le, melyek közül a keleti körülbelől $1^1/_2$ kmter széles és 2 km. hosszú; a nyugati nagyobb amattól egy 1850 m. m. gyepes hegyhát által van elválasztva, de sokkal keskenyebb, mint amaz. Ez utóbbinak alján 1650 m. magasan van egy kis, vagy 100 lépésnyi hosszú tó, körülvéve óriási görgeteggel s alsó szélén sziklasáncz zárja el. E tócsa és a törmelékek egész alakzata arra mutat, hogy itt hajdan kis jégár (gletscher) volt, és a keleti szélesebb völgyben, melynek alja 1550 méternyi magasan van, a bal oldalán teljes épségben fennmaradott oldalmorénát láthatni. Ezen oldalmoréna körülbelől 500 m. hosszú, s a völgy felé 10—15 méternyi magas, a völgy lejtője felé pedig, — a mely mellesleg említve csaknem kizárólagosan gyeptalaj —, 3—4 m. magas és koronájánál 2—3 m. széles. A diluvialis időben tehát, midőn a Magas-Tátra tudvalevőleg annyira be volt borítva örökös hóval és jéggel, hogy első rendű glecserei, a fehértó-völgyi, a tarpatak-völgyi a felka-völgyi, de főleg a roppant kiterjedésű menguszfalu-völgyi glecser leért egész a hegység lábáig, akkoriban a mi Gyömbérünk is jégbeburkolt havas volt, körülbelől olyformán mint most a Dachstein, míg ellenben a Magas-Tátra annyira lehetett bejegesedve, mint mostan a Montblanc-lánczolat, sőt talán mint az Újseelandi-Alpok.

A Gyömbér e két völgyében valamivel lejebb is óriási szögletes gránit szikladarabok hevernek, melyekről alig képzelhető, hogy víz által sodortattak oda. És így lehetséges, hogy a déli lejtőn is közvetlenül a csúcs alatt elterülő törmelék mezők a csúcsot befedő örökös hóburkolat termékei. A hóhahatár itt, legalább is az éjszaki oldalon 1650—1700 m. magasan lehetett, és e törmelékkel telt két völgy még most is ad tanyát jelentékeny mennyiségű hónak egész augusztusig. Hasonló jégnyomok lehetnek a nyugati szomszéd csúcsok alatt

is, különösen az egészen hasonló fekvésű és alkatú sziklás völgykatlanban a 2025 m. magas Krupova Hola (Krupova-havas). Az egykori hómezők helyén azonban most a legüdébb alpesi rétek terűlnek el, melyekre mindenünnen utak vezetnek s a melyeken bégető nyájak töltik a nyarat.

Az előbbeni évtizedekben a Gyömbér fontos volt mint bányaterület. Számos akna és sok helyen még most is halmokban heverő érczkövei 1800 méternyi magasságig tanúskodnak a most már megszűnt bányaiparról, mely még csak Magurka körűl, a Zselezno-völgyben, űzetik. Az előbbi évszázadokban az egész Bocza-völgyben, mely nem messze a Gyömbér éjszakkeleti aljától veszi kezdetét, Maluzsinától fogva fel egész Felső-Boczáig, tehát 7 km.-nél nagyobb kiterjedésben virágzó aranymosás létezett, melynek maradványai, ezer és ezernyi 2—4 m. m. megfeketűlt kőhalmok, még máig is láthatók. Az első aranymosók és bányászok itt is németek voltak, kiknek utódai azonban már rég eltótosodtak. Még csak német családnevek és helyrajzi elnevezések emlékeztetnek a most már megsemmisűlt ipar és üzőinek eredetére.

A Gyömbérről gyönyörű kilátás nyílik a távolba, melynél szebb és nagyobbszerű a Tátra bármely csúcsáról sem kínálkozik. És ez igen könnyen kimagyarázható, ha magas álláspontunk helyzetét elképzeljük. A Gyömbér ugyanis a Nyugati-Kárpátoknak épen központját képezi, melyeknek természetes határai keleten az Ondava és a Tisza, délen a Mátra és a Cserehát alja, azután a Duna, nyugaton a Morva, Beczva és Odera völgye, éjszakon végre a Visztula. Mert ha a Gyömbérről merőleges vonalat képzelünk a Nyugati-Kárpátokat alkotó főbb lánczolatok csapásaira, akkor e lánczolatokat ama vonal épen középen metszi, úgy hogy azoknak ezen vonal által metszett éjszaki és déli felei álláspontunktól egyenlő távolságra esnek. Ezenkívűl a Gyömbér valamennyi hegycsoportot, kivéve a M.-Tátrát, 500—1000 méternyivel múlja felűl, annyira, hogy e hegysorok egymásutánja is feltűnik a messze távolba tévelygő szemeink előtt. Sőt még a M.-Tátra sem akadályozza nagyon a szabad kilátást, minthogy innen tekintve nem hosszirányában, hanem csak a magában véve sem igen nagy szélességben mutatkozik.

Messze keleten még az Eperjes-tokaji-trachithegységen túl fekvő néhány kúp is kimagaslik, s nem lehetetlen, hogy a Dunának jobb partvidéki egyik másik kúpja szinte látható.

Persze Fortuna istenasszony nagy kegyenczének kell lennünk, hogy oly tiszta időnk legyen fent a magasban s lent a völgyekben, a síkokon, hogy az elméletileg láthatót tényleg is lássuk s felismerjük. Azt mondják, hogy tiszta téli napo-

kon Fortuna istenasszonya a legelőzékenyebb. De mit keressünk a messze távolban, ha a szép oly közel van? Ime az éjszaki oldal óriási katlanaiból hatalmas felhőtömegek gomolyognak fel, melyeket a legragyogóbb napsugarak vakítóan fehérré tesznek. A felhők méltóságos csendben emelkednek fölebb és fölebb s csakhamar elérik álláspontunkat, a hegygerinczet. Szakadatlan figyelemmel kisérjük ezen óriási koulissák fenséges üzelmeit, midőn egyszerre közvetlenül bámuló szemeink előtt szentek csoportja tűnik fel azok között. Mindenik szent óriás, mint Sophocles tragoediáinak valamely alakja, s mindenik feje kettős dicskörrel, egy belső fehérrel s ugyanolyan külsővel van körülvéve, melyben a szivárvány minden színe képviselve van. De lám, ezek a szentek, úgy látszik, hogy nagyon tréfás természetüek: utánozzák minden mozdulatunkat. S jobban megtekintve őket, mindenik szent valamelyikünk körvonalozott alakját öltötte magára. Ekkor aztán jámbor elragadtatásunk vídám világias hahotába ment át, mert azt látjuk, hogy csak a Gyömbér-rémmel van teendőnk. A Brockenhegy touristái az ilyet „Brockenrém"-nek (Brockengespenst) nevezik. De a felhők közénk és a nap közé tolakodnak, s ezzel eltűnik a mi Gyömbérünk vagy a németek Brocken rémje. A felhők mind magasabbra szállnak, mindinkább elsötétűlnek és összetömörűlnek s így aztán arra intenek bennünket, hogy idejekorán indúljunk vissza.

Visszafelé ismét nyugatra indúltunk, s midőn közvetlenül a nyugati völgykatlan felső részéhez értünk, egy sziklarepedésen át ereszkedtünk le. Ez alkalommal azt vettük észre, hogy a Gyömbér-gránit tömegei is álrétegezést, a geologusok által úgynevezett „clivage"-t mutatnak, mint azt tudvalevőleg mindenütt a Tátra-gránitban már régidők óta, így Sonklar megfigyelései óta észlelték. De míg a Magas-Tátrában a gránit ezen álrétegei 50—70 foknyi meredekek és éjszaknyugat felé emelkednek s ennek folytán minden csúcs, a legkisebbtől a legnagyobbig, éjszaknyugat felé hajol, minek következtében az egész M.-Tátra vonalában az éjszaki gránit lejtő sokkal meredekebb és mélyebbre ereszkedik: addig a Gyömbér álrétegei csak 10—12 foknyira emelkednek tisztán éjszak felé, a miből éjszaki oldalának meredélyei könnyen kimagyarázhatók. E tekintetben is tehát sokat mondó hasonlatosság van a M.-Tátra s a Gyömbér-lánczolat között, mely annál meglepőbb lesz, ha szemügyre veszszük, hogy úgy a Gyömbér, mint a Tátra éjszaki lejtőjének niveauján a gránitot diashomokkő fedi, a mire aztán triasféle s végre még mélyebben krétakorszakbeli rétegek következnek. És végre, hogy valjon a Tátra és a Gyömbér gránitja nem tartozik-e ugyanazon

földalatti gránitfészekhez, az úgynevezett batholitikus gránittömeghez, ezt itt csak mint szerény hypothesist merjük említeni. Eléggé feltűnő ugyanis, hogy a Magas-Tátra csapásának meghosszabbított iránya összeesik a Gyömbér tömegével.

Midőn leértünk a hegykatlan aljára, (mely azonban, mint már említettük, még mindig 1650 m.-nyi magas) s megvizsgáltuk az ott felhalmozott kőtörmeléket, mely az alsó szélén szabályosan s félköralakúlag 5—7 m. magas s meredek sánczczá van felhalmozva, egy az adott körülményekhez képest eléggé járható hegyi és erdei úton haladtunk lefelé s $2^1/_2$ órai gyaloglás után a Styavnicza-völgybe értünk le, egy festői szépségű mélyedésben fekvő vadászlakhoz, mely Szentiványi József úr tulajdona, a ki, mint azt mindenki tudja, a Csorbai-tó melletti virágzó telep megalkotója, s a ki a Gyömbér és látogatói irányában már eddig is oly nagy érdemeket szerzett magának s remélhetőleg a jövőben még nagyobbakat fog szerezni. Már eddig is nagylelkűsége s bőkezűsége folytán egy lovas út keszült a Gyömbér tetejéig, melyet most a bel- és külföldi touristák kényök-kedvök szerint használhatnak annyival is inkább, mivel a kerülőlakban, a mely fölött mintegy 60 méternyire gyönyörű gloriette áll s melyből elragadó kilátás nyílik a völgyből fenségesen kiemelkedő hatalmas Gyömbérre, szíves fogadtatásra s a legolcsóbb ellátásra számíthatnak.

Az ezután következő s lefelé vezető út is, melyen azonban már kocsin is lehet haladni, gyönyörű völgy mentében vezet, melynek mindkét lejtője hatalmas mészkő sziklákból áll. Végre leérünk az 1560 m. m. Poludnicza tövéhez a Vág völgyébe, azután odább Szent-Ivánnál elértük a kristálytiszta s hullámzó Vágot s a vasúti állomást.

Ezen kirándulás tehát, a Déménfalvi-völgy s az ott fekvő menedékháztól s az ottani jégbarlangtól a Lúcsky-réteken át a Gyömbérre, s onnan lefelé a Bisztra vagy Ludarova-völgyön át le a Szentiványi-féle kerülőlakig a Styavnicza-völgyben, vagy pedig megfordítva, a természet minden igaz barátját a Kárpátok újabb és újabb szépségeivel és alpesi jellegeivel fogja megismertetni, s a kirándulás különben sem nagy fáradalmaiért a Gyömbér minden látogatója bőven meg lesz jutalmazva. Mint nagyon megbízható s nélkülözhetetlen útmutatót melegen ajánljuk a bécsi kat. földrajzi intézet által kiadott speczialis térképet (2 db. 10 zon. XXI col. és 9 zon. XXI col.), melynek segélyével térképeket olvasni tudó minden ember kalauz nélkül sem tévesztheti el az említett utakat.

Úti rajzok Árva vármegye déli részéből.

Dr. Thirring Gusztáv-tól.

Messze éjszakon, Galiczia határán, hazánk legzordabb vidékén, hatalmas hegységektől körülvéve, melyek a közlekedéstől csaknem teljesen elzárják, fekszik hazánknak egyik legkevésbbé ismert megyéje: Árva. Távol a politikai élet, a szellemi műveltség és a kereskedelem góczpontjától, elvágva a szomszédos megyékkel való érintkezéstől, úgyszólván egészen magára van a megye útalva. Félreeső fekvése sok tekintetben akadályozza gyorsabb fejlődését, zord égalja csak szegényes létet biztosít lakossága legnagyobb részének: sok tekintetben csakugyan árva a megye. Annál érdekesebb a megye geographiai szempontból s a természeti szépségek iránt érzékkel bíró utazó sok érdekes s szép pontot talál itt, mely eddig senki figyelmét magára nem vonta, hisz nagyon csekély azok száma, kik ezt a félreeső, elhagyatott vidéket felkeresik s még az úti kalauzok sem tesznek róla említést. Természeti szépségein kívül történelmi emlékei s ethnographiai viszonyai is figyelmet érdemelnek, mint a melyek eddig nagyon kevéssé vannak ismertetve. Mindezek ama reményt keltik fel bennem, hogy ez Évkönyv tisztelt olvasóinak helyeslésére számíthatok, midőn eme rövid közleményben déli Árva megyének érdekesebb helyeit bemutatni s róluk egyet-mást elmondani akarok, annál is inkább, mivel a magyar irodalom e tárgyra vonatkozó tüzetesebb földrajzi ismertetésnek még mindig híján van. S bár tudom, hogy soraim korántsem elégíthetik ki az érdeklődő szakembert, talán sikerül egyik-másik olvasó figyelmét hazánk eme kevéssé méltatott vidékére felhívni, a mely sok szempontból teljes érdeklődésünkre tarthat igényt. Jegyzeteimet az 1883. év nyarán gyűjtöttem, a midőn Lojka Hugo tanár úr társaságában Árva megye déli részét — főleg botanikai gyűjtés czéljából — bejárva, ott több hetet töltöttem.

1. A Vág karlováni szorosa.

Szép nyári nap délutánján érkeztünk Kralován-ba, Árva megye délnyugati sarkában fekvő egyetlen vasúti állomására. A Kassa-Oderbergi vasút, Ruttkát elhagyva, keleti irány-

ban megy a Vág folyó mentében, annak bal partján. A Vág völgye, melybe itt nyílik a szép, tág turóczi lapály, 4—5 km. széles s mindkét oldalán hirtelenül s igen meredekül emelkedő hegycsoportok kerítik be, délen a Nagy-Fátra hegycsoportja, éjszakon a Kis-Fátra vagy Kriván-Fátra, melynek magas ormai fehérlő mészkő falaikkal s itt-ott mutatkozó hófoltjaikkal már messziről magukra vonják figyelmünket. A vasút toronyirányban neki megy a meredek sziklafalaknak, melyek kelet felé teljesen elrekeszteni látszanak a Vág völgyét. Hol jön itt ki a Vág folyó? kérdjük önkénytelenül, hisz előttünk szakadatlan hegytömeg tornyosúl, melyen átjárót alig találunk. De csakhamar észre veszszük azt a keskeny rést, melyen a folyó keresztül tört az útját álló hegységen. Itt kezdődik a Vág kralováni szorosa, mely sok tekintetben emlékeztet a szépségéről híres sztrecsnói szorosra. Mindkét oldalon, de főképen a folyó bal partján meredek, magas, túlnyomóan erdővel borított, de helyenként regényes sziklacsoportokkal ékített hegyek emelkednek, melyek a Vág völgyét oly keskenyre szorítják, hogy a vasút s az országút a folyó mellett alig férnek meg. Most a folyó hirtelen kanyarulatot tesz dél felé, hogy a Kis-Fátra hegység legdélibb, orralakulag kinyúló hegyfokát (az 568 m. magas Mala-Fátrát) megkerülje; az országút, mely itt a sziklákba van bevágva, követni kénytelen a folyó szeszélyes kanyarulatát, a vasút ellenben a hegyfokon keresztül tört alagúton áthaladva siet Kralován felé. Az alagúton túl a Vág völgye lassanként kissé kitágúl, de a fél kilometer szélességet alig haladja meg. Ezt a részét a szorosnak, főleg az alagút környékét a Vág völgyének legszebb részei közé számíthatjuk. A Mala-Fátrával szemben emelkedő Szokol-Vrchról (781 m.), melynek gerincze Árva és Turócz megyék határát jelöli, bájos kép tárúl szemünk elé. Lábaink alatt mélyen lenn a kanyargó folyó látszólag csöndesen folydogál s rajta lassan, zajtalanúl siklanak végig a tót lakosok tutajai. Ha csak az alagúthoz közeledő vasúti vonat füttye vagy robogása nem hallatszik, semmi sem szakítja meg a csöndet, s zavartalanúl gyönyörködhetünk a természet szépségében, melylyel e tájat oly pazarúl elhalmozta. A folyót híven kiséri az országút, mígnem egy újabb kanyarulatánál ezt is szemünk elől tévesztjük. Nyugat felé keskeny kis völgy nyílik a Vág medrébe, azon egy kis hegyi patak, a Szutovka hömpölyg alá, vizével nehány malmot hajtva, melyek a különben csöndes tájképet némileg megélénkítik; azokon túl már Trencsén megye hegyei merednek ég felé, de írígy felhők nem engedik azok csúcsait megpillantanunk. A csöndet csak a talpas tótok egy-egy kiáltása vagy bús nótája zavarja meg,

melynek dallama oly szívrehatóan hangzik fel hozzánk. A folyó innenső partja csöndes, elhagyatott. A magas hegyet, melyen állunk, erdő borítja; fenyves és lombos váltakozik itt tarka vegyülékben. Csak egyes helyekről, melyeken hatalmas sziklák tornyosúlnak ég felé, nyílik kilátás a völgybe; egy helyen nagy üregre bukkanunk, melyhez kényelmesen juthatunk fel; az üreg befelé hirtelen szűkül, aláereszkedik s keskeny résként az ellenkező oldalon igen meredeken lefelé nyílik, — ki tudja, hová? A Szokol-hegy bizarr szikláitól, melyek a völgy felől a legkülönbözőbb alakokban mutatkoznak, leszállunk a folyó mellé. Itt kis ösvényre bukkanunk, melyen a folyó mentében, fenyvesben folytatjuk útunkat kelet felé. Útunk kisebb-nagyobb réteken visz át, melyeken egy-két sovány marha legel; tót vezetőnk növénytani ismereteit tárja fel előttünk, rendre megnevezve az egyes fákat s cserjéket, s hosszas keresés után ráakad egy cserjére, mely szerinte (s helyesen) azon vidéken három vármegyében nem fordúl elő, csak Árvában: ez a Berberis (sóskafa). Útunk a meredek Kopa (1181 m.) alját követi, melynek szép nagy veresfenyűit már távolról felismerjük élénk zöld színükről. Innen kis csónak visz át a tulsó partra, Kralovánba.

Az innenső (jobb) partról mutatkozik csak a kralováni katlan teljes szépségében. A hatalmas Kopa egész „homlokzatát" fordítja felénk: hatalmas hegy, nem igen magas, de nagyon meredek, széles s tömeges; valóságos sziklabástyaként szegélyzi a Vág völgyét dél felől, megmászása nagy meredekségénél fogva sok fáradságba kerül. Jó részét fenyvesek takarják, ezekkel szép hegyi rétek váltakoznak, másutt ismét hatalmas sziklák ütik ki magukat. Midőn a réteken a szénát lekaszálják, beledobják a hegylejtő apró árkaiba s barázdáiba s azokon — oly meredek a hegy — szépen lecsúszik. Nevezetes a hegy arról is, hogy tetején karvastagságú tiszafák (Taxus baccata) tenyésznek. — A folyó ellenkező (éjszaki, jobb) partján, az Árva torkolatától keletre emelkedik a Liptói-mészkőhegység legnyugatibb tagja, az 1169 m. magas Síp; ennek felső része meredek sziklafallal ereszkedik le a folyó felé; alakja oly sajátságos, hogy, a ki egyszer látta, könnyen ráismer róla Kralovánra.

Kralován itt fekszik eme gyönyörű völgyszorosban; kis falucska, alig 20—30 házból áll, oly szegényes, hogy még templomja sincs; keleti végén van a korcsma. A falutól keletre nehány száz lépésnyire van a vasúti állomás s a „felső" korcsma, melyben az idegen nem csak jó és olcsó konyhát, de 2 tisztességes vendégszobát is talál. A Túróczból jövő országút végig megy a falun s áthidalván a Vág folyót, annak menté-

ben mint másodrendű út folytatódik Rózsahegy felé. A főút Kralovánnál befordúl az Árva völgyébe s abban Árvaváralja s és Turdossin felé tart. A vasút, átmenvén az Árva folyón, a Vág völgyében halad tovább felfelé.

Az Árva folyó itt ömlik a Vágba mintegy 430 m. magasságban*). A hol a két folyó egyesűl, közel ellentett irányuk van; az Árva a főfolyót kitéríti éjszaknyugati irányából dél felé.

Kralován fekvése, vidéke pompás, levegője kitünő; klimatikus gyógyhelynek való szebb helyet alig lehetne találni, a baj csak az, hogy égalja kissé zord. De azért akadnak, kik itt hónapokat töltenek (így pld. egy boroszlói lichenologus az egész nyarat itt töltötte); s a kinek nincsenek nagyon magas igényei, az itt igen jól érezheti magát.

2. Az Árva völgye Kralovántól Podbjelig.

Kralován és Alsó-Kubin közt a vasúti vonatokhoz való csatlakozással társaskocsi közlekedik, melyre a jegyeket Kralovánban a felső korcsmában kapni (személyenként 1 frt vagy 1 frt 20 kr.) Ez irányban folytattuk mi is utunkat Árvaváralja felé. A műút, mely innen Árva megye belsejébe visz, kitünő s semmi kivánni valót nem hagy. Az Árva folyó jobb partján húzódik a völgyben fel felé; e völgy alsó részében igen keskeny s nagyon mélyen van bevágódva; az út nagyobbára a hegyoldalban, a folyónál jóval magasabban visz s sok helyt a sziklába van vágva, másutt közvetlenül a folyó partjához száll alá. A völgynek ez a része tájképi tekintetben — kivéve talán a mokrádi tágulatot s Árvaváralja környékét — az egész völgynek legszebb szakasza s kétségkívül meglep minden idegent. Az út elején a völgy nyugati oldalán meredek, sok helyütt függélyes gránitsziklák emelkednek, másutt hatalmas gránittömzsök hevernek az út mellett, jeléül annak, hogy az útat úgy kellett a kőbe repeszteni. De a mint feljebb megyünk a völgyben, megváltozik a viszony. Ott általában a nyugati oldal enyhébb emelkedésű, nyájasabb, míg a keleti oldalon emelkedő hegyek meredekebbek, szaggatottabbak, zordabbak, a folyóból hirtelenül emelkednek ki s tőlük a víz színe egészen sötét-fekete. Mindkét oldalát erdők takarják, de míg bal kéz felől csupa lomberdő van, addig a keleti part hegyeit gyönyörű

*) Rowland Vilmos: Statistisch-topographische Beschreibung der Compossessorats-Herrschaft Árva (Árvaváralja 1879) című igen becses művében, mely az egész megyéről érdekes képet nyújt, az Árva torkolatát 230 méternyire teszi a t. f. Nyilvánvaló, hogy ez adat téves.

sötét fenyvesek fedik, melyekből mindenütt kopasz, meztelen sziklák emelkednek ki.

Mintegy háromnegyedórai kocsikázás után elértük az első falut: P á r n i c z á t. Itt a Rjéka vagy Zazrivanka folyócska ömlik az Árvába; a völgy innen kezdve felfelé jóval tágabb, mint volt eddig, talpát mezők, szántóföldek foglalják el, nyugat (illetőleg éjszak) felől enyhe dombok szegélyzik a völgylapályt, melyek csak jóval odább éjszak felé érnek el nagyobb magasságot. Sajátságos érzet fog el e tót község láttára. Az egész falu fából épült, a templomon kívül kőépülete talán nincs is; a házak egymáshoz közel állanak, képzelhető, hogy ily községekben mily iszonyú pusztítást okozhat a tűz. Mindazáltal — úgy mondták ottlétünkkor — Párniczán ember-emlékezet óta nem volt tűzvész; azóta azonban nagy csapás érte: a mult 1886. év szeptember havában ugyanis az egész falu a lángok martaléka lett. A falu meglehetős szegényes állapotra enged következtetni. Ezekben az apró alacsony viskókban csak szegény népség lakhatik, mely a föld rögéhez tapad s magasra nem emelkedhetik soha, tán nem is kiván egyebet ennél a nyomoruságos életnél, mely munkából s lerészegedésből áll. Az árvai tót házak szerkezete a lehető legegyszerűbb. Négy nagy gerenda képezi a ház alapját, a 4 sarokra 4 gerendát állítanak függélyesen s ezekre ismét négy vizszintes gerenda jő. Ez a ház váza. A közti űrt vizszintesen egymásra rakott gerendákkal töltik ki, elől a 2 ablak, oldalt az ajtó számára egy kis nyilást hagynak s a ház készen van. Tetejét zsuppal vagy zsindelylyel fedik s az az utcza felé rendesen ereszt képez. Ilyformán az egész ház fából áll, legfeljebb alapját építik kőből. A ház ablakai nagyon aprók s mindig be vannak csukva.

Párniczán túl a vidék egyszerre megváltozik. Az Árva keskeny, regényes völgye egyszerre kitágul, a magas meredek hegyek messze visszahuzódnak s alacsony, enyhe lejtőjű, nagyrészt felszántott, részben azonban erdős dombok, melyek alig haladják meg a 6—700 m. magasságot, tolódnak a Liptói-havasok elé, melyek közül a hatalmas Chocs (1613 m.) méltóságosan tekint alá az alacsony dombvidékre. Útunk folyton az Árva jobb partját követi, melyen itt sűrűn követik egymást a községek: először az uttól távolabb eső I s z t e b n e csínos kastélyával, majd a nála jóval nagyobb és szebb N a g y f a l u (Velkáves vagy Velicsna), azután K i s- és N a g y-B i s z t e r e c z Szmrecsányi Dárius főispán kastélyával, utóbb Z a s z k a l és J e l s a v a. Nagy-Biszterecznen túl átkeltünk a folyó bal partjára, melyen a megye székhelye, A l s ó-K u b i n fekszik.

Alsó-Kubin jelentéktelen (1536 lak.), de elég csínos helység, melynek csak a megyei hivatalok adnak némi jelentőséget. Maga a község különben semmi nevezetességet nem bír felmutatni, kivéve a nem ok nélkül híres Csaplovics-féle könyvtárt. A község hosszan nyúlik el a Lesztin patak mentében s egyes csínosabb házai (itt csaknem minden ház kőből épült) díszére szolgálnak hosszú piaczának.

A társaskocsi csak Alsó-Kubinig közlekedik, innen csak bérkocsik mennek tovább Arvaváralja felé. A völgy itt is meglehetős tág és nyájas s csak alacsonyabb hegyek környezik. Mokrágy közelében a folyó nagy kanyarulatot tesz s itt az országút ismét a túlsó (jobb) partra megy át, melyen Knyazsa község fekszik. Az út itt számos kanyarulattal felmegy egy meglehetős magas hegyre, melynek tetejéről igen szép kilátás nyílik az Árva szép völgytágulatára. Kétségkívül ez az Árva völgyének legszebb pontja s csak nehezen tudunk innen elválni. Az út legmagasabb pontján kis kápolna áll; amint ezt elhagytuk, egyszerre éjszak felé is nyílik kilátás s a festői szépségű völgyben meredek sziklaorom tetején Árva büszke vára tűnik szemünkbe, megette az árvai Magura-hegység hosszú erdős gerincze; a maga összességében kimondhatatlanúl szép látvány.

Útunk innen gyorsan visz le a völgybe, az Árva folyó mellé; a Siroka nevű mintagazdaság, mely az árvai uradalomhoz tartozik, jobb kéz felől marad mélyen lábaink alatt az Árva tág s kies völgylapályán. A folyó túlsó partján a 802 m. magas Kicsera sötét erdői zárják el a kilátást, míg a folyón innen a Szkalka (800 m.) sziklái integetnek felénk. Ezen túl Árva megye legcsínosabb községe, Árvaváralja, fekszik, mely mögött Árva vára, hazai váraink egyik legnagyobbszerűje, — útunk legközelebbi czélja — fekszik. De mielőtt erről szólnánk, vegyük szemügyre az Árva folyó völgyének felsőbb részét is.

Árvaváralján túl a völgy egészben véve ugyanoly jellemű, mint Párniczától Alsó-Kubinig. Nem keskeny, mindenütt legalább 1 km. széles s csak egyes helyeken szorúl össze 3—400 mnyire; másutt (mint Felső-Lehota és Paraszt-Dubova közt) erősen kitágúl; a völgy talpa mindenütt fel van szántva s talaja termékeny, baj csak az, hogy — főleg tavaszszal hóolvadáskor, mikor az Árvába mindenfelől nagymennyiségű víz ömlik — a folyó gyakran kilép medréből s nagy pusztítást visz végbe; az árvaváraljai erős híd is áldozatúl esett a különben csöndes és elég jámbor, szelíd folyó időközi féktelen dühének. A folyó jobb partján a Magura-hegység emelkedik, melynek erdős főgerincze feltűnően egyenes irányban vo-

núl délnyugatról éjszakkelet felé; iránya az Árva folyóéval párhuzamos, csakhogy ez utóbbi útja nagyon kanyargós. A főgerinczhez derékszög alatt számos mellékág csatlakozik, ezek közt számos kisebb-nagyobb völgy nyílik, melyek patakjai mind az Árva vizét gyarapítják. A hegység végső nyúlványai, melyek az országúttal határosak, többnyire művelés alatt vannak, az erdő csak nehány helyen ereszkedik le a folyóig.

Az országút, mely a völgy ezen részén végig kigyódzik, Árvaváraljából Turdossinra s Trsztenába s onnan az árvai nagy lapályon át Jablonkára visz; Árvaváralja felől először Alsó-Lehotát éri, melynek egyetlen házsora az országutat szegélyzi. Ezen túl Felső-Lehota fekszik a folyó egyik tetemes kanyarulatánál, odább pedig Paraszt-Dubova hegyen fekvő temploma vonja magára figyelmünket. Az országút (s a folyó) ezen dél felé messzire kinyuló hegyet megkerülve Dluhára jut, melynek hosszú s széles főutczáját csínos templom dísziti. Dluhán túl a völgy igen keskenyedik s az országút a folyó balpartjára tér át; amint azonban a Velka-Holicza éjszaki nyúlványát megkerülte, kiér a krivai szép lapályra, melyen Kriva fekszik. Krivától keletre széleshátú, de az Árva felé meredekűl aláereszkedő hegy, a 803 m. magas Grapi emelkedik, mely éjszaknyugat felé keskeny, hosszú nyúlványt bocsát; ez az Árva s a vele legalsó részében párhuzamos irányú Sztudena patak közt 751 m. magasságig emelkedik s nyugat felé, azaz az Árva felé szédítő meredekségű, csaknem függélyes meztelen sziklafallal egész hirtelenül végződik, míg a Sztudena felé szép rétekkel s ligetekkel takart lejtője egész lassan s enyhén ereszkedik alá. E hegyfok a Bjela, melynek éjszaki tövében az Árva és Sztudena egyesülésénél a róla nevezett Podbjel falu fekszik. A hegyfok s a falu a fehérlő szikláktól vették nevöket; a folyó tulsó oldalán meredekűl emelkedő hegyek veres mészkő-szikláik által tűnnek ki, melyek vastartalmuktól nyerték ezen, már messziről is feltűnő színöket. Podbjelben az utas is jól érezheti magát, mert vendéglőjében jól étkezhetik, sörfőzője pedig kitűnő italról gondoskodik.

Látható e rövid leirásból, hogy az Árva-völgye, bár magas hegyek közt nyílik s zord éghajlatú mégis igen népes, lakott vidék; Kralovántól Podbjelig, tehát mintegy 40 km. távolságban huszonkét falu fekszik (a fentebbi leirásban csak a főbbeket említettük), innen pedig Usztyáig, vagyis a Feketeés Fehér-Árva egyesüléséig még 7 község van s azok legsűrűbben Nagyfalu és Mokrágy közt feküsznek. Nagyobb jelentőségre mind eme községek közül azonban csak egy vergődött: Árvaváralja.

3. Árvaváralja.

Árvaváralja, régebben Árva megye székhelye, az Árva völgyének egy kis tágulatában a folyó jobb partján fekszik, melynek víztükre itt 500 méternyire van a tenger felett. Kis község, kizáróláig az árvai uradalom tisztjeinek telepe s így igen tiszta, csínos község. Takaros házakból áll, melyek közt szép kertek terülnek el, azok mögött pedig impozáns sziklacsúcs tetején a hatalmas Árva vára büszkélkedik, mely hajdan az egész vídéket uralta s egyike volt Felső-Magyarország legnevezetesebb várainak. A vár tövében épültek Árvaváralja házai, melyek közül a hajdani megyeház, a szép vendégfogadó, az erdészeti hivatal, a kath. templom és paplak, a postahivatal stb. érdemelnek említést. Van azonkívül itt iskola, fürdőház, távíró állomás. A község nagyon kicsike, mindössze 40 házból áll, melyekben 355 lélek lakik. De minthogy lakói mind intelligens emberek (paraszt itt nem lakik), s az idegen iránt rendkívül barátságosak s vendégszeretők, az idegen szívesen időzik eme kedves helyen, mely természeti szépségein kívül történelmi emlékei által is felhívja figyelmét s felkelti érdeklődését.

Hatalmas sziklabércz csúcsán épült a büszke Árva vára, a régi dicsőség s fény eme kitünő tanúja. Sokszor szerepelt a magyar történelemben, székhelye volt egy dicső életű nemes családnak, vitézül küzdött hazánk függetlenségéért és szabadságáért s nem egy ostromló sereg volt kénytelen alóla eredménytelenül elvonúlni. Sokat szenvedett a vár a politikai és vallási küzdelmek viszontagságos századaiban, ellenállott támadó seregeknek s daczolt az emberi kéz romboló hatalmának. S ha egy iszonyú elemi csapás századunk elején el nem hamvasztja az egész várat, talán még máig is középkori állapotában változatlanúl marad ránk. Igy némileg modernizálva s megújítva áll előttünk, de így is tiszteletreméltó emléke régi történelmünknek s bámulnunk kell ama előttünk ismeretlen kor merész vállalkozó szellemét, melynek fiai a büszke vár alapjait elsők vetették meg eme hozzáférhetetlennek látszó helyen, győzelmeskedve a természet legnehezebb akadályain.

Mennyi fáradságba, mily emberfeletti munkába kerülhetett eme hatalmas vár felépítése s mily hosszú időnek kellett eltelnie, míg mai terjedelmében teljesen kiépült! Mert bizonyos, hogy a vár nem egy időből való, nem egy nemzedék kitartó munkásságának eredménye, hanem egyes részei különböző időkben épültek fel s kétségkívül hosszú évszázadok

teltek le, míg az teljesen elkészült. Története messze visszanyúlik történelmünk legrégibb idejébe s eredetét homály borítja, melyet eddig eloszlatni nem sikerült s melyről talán sohasem leszünk képesek fellebbenteni a titokzatosság fátylát, mely azt szemeink elől eltakarja. De ez csak annál inkább költi fel érdeklődésünket a nagyszerű vár iránt, s arra késztet, hogy multját s jelenét megösmerni törekedjünk. Nézzük először jelenét.

Hatalmas sziklabércz, mely zordságánál s magasságánál fogva imponál, emelkedik az Árva jobb partján. Szinte függélyesen emelkedik ki a rohamos folyóból, — melynek a tavaszi hóolvadáskor vagy nagy esők után igen tetemes — víztömege teljes erővel neki megy a meredek sziklafalnak s róla visszaverődve, déli irányban kénytelen útját folytatni. Veszélyes helye ez a folyónak s nem csuda hogy az árvaváraljai híd oly gyakran esik áldozatúl a nekivadúlt folyó féktelen csapongásainak. A meredek várhegy — közel függélyes irányban — 111 méternyire emelkedik a víz tükre fölé s a folyó felé fordúlt oldala kopár s meztelen, merő szikla, melyről az esővíz a legcsekélyebb termőföldet is lemosta már rég. Ez oldalról teljesen megközelíthetlen a vár; nincs ember, a ki itt fel tudjon mászni s biztos halál várna arra, a ki ezt az emberfeletti vakmerő vállalatot megkisérleni merészelné. A hegy keskeny sziklacsúcsba végződik mely valódi czukorsüvegként, mint hatalmas monolith tetőzi az egész várat s annak legfelső részét hordja. Ha eme, a folyó medre fölé kihajló szikláról lepillantunk a szédítő meredekségü sziklafalon alúl folyó vízre s arra az irtóztató feneketlenségre, mely a vár legfelső részét körűlfutó erkély alatt tátong, ha meggondoljuk hogy innen egy lépés, egy ugrás . . . . . önkéntelenül a borzadás egy bizonyos neme vesz rajtunk erőt s szinte megkönnyebűlve lélekzünk fel, midőn ismét szilárd talajt érzünk lábaink alatt.

Az ellenkező oldalon, nyugaton a várhegy sokkal szelídebben emelkedik fel (bár itt is elég meredek); ez a lejtő egészen elüt a folyóra néző keleti lejtőtől; a zord sziklák helyett itt nagy részt gyeptérségek s ligetek mezében pompázik a hatalmas szirt, sőt éjszaki oldalán egész kis fenyves erdőség borítja a lejtő egy részét. Nyugat felől visz fel az út — kényelmes gyalog- és szekérút — ama kapuhoz, melyen át a várba jutunk.

Árva vára három részből, alsó, középső és felső részből áll. Legrégibb része kétségkívűl a felső vár vagy fellegvár, melynek durva masszív kőfalai egy ismeretlen kor embereinek keze munkásságára vallanak. A középső vár épitészeti jellege már újabb s csinosabb, az alsóé pedig már

arról tanuskodik, hogy építőjének a biztonság mellett a czélszerűségre s kényelemre is volt gondja.

Az alsó várat igen magas s vastag fal veszi körül; három kapun s közbe eső kis udvarokon haladunk át (egyik kapun Dubove Jánosnak, a vár egykori urának, czímerét látjuk), míg végre a tulajdonképeni várudvarra érünk, ahol egy tágas terraszról s a várfal sarkán emelt filagóriából szép kilátást élvezünk Árvaváraljára s az Árva folyóra. A filagóriával szemben van egy kerek torony, melyben az árvai uradalom levéltára őríztetik. Ugyanitt van amaz érdekes múzeum is, mely Árvamegye természetrajzi és gazdasági viszonyairól hű képet nyujt; van itt igen szép állatgyűjtemény, mely főleg az idevaló madarak, emlősök, hüllők s rovarok különböző nemeit s fajait kimerítő részletességgel mutatja be. Egy másik gyüjtemény a megye gazdasági viszonyainak feltüntetésére szolgál s tartalmazza az itt termő gabonafajokat (demonstrálva azt is, hogy az időjárás minő befolyást gyakorol a gabona fejlődésére s nagyságára), szép maggyűjteményt s az erdei fák különböző nemeit. Ehhez ásvány- és kőzetgyűjtemény csatlakozik. Igen érdekes amaz ethnographiai gyűjtemény, mely az árvai tót lakosság lakóházait, gazdasági épületeit, gazdasági foglalkozását, továbbá az ezen vidéken készülő hidakat, vízfogókat, gazdasági s egyéb gépeket csínos mintákban bemutatja, ilyformán bepillantást engedve a lakosság életébe s szokásaiba. Ugyanitt vannak kiállítva ama szép fafaragványok, melyeket Árvaváralja és vidékének fiatalsága Robonyi tanító buzdítására s vezetése alatt nagy ügyességgel állít elő. Van végül itt nehány gazdasági s erdészeti térkép s egy pár dombormű.

A levéltár helyiségéhez csatlakoznak azon épületek, melyek a várurak s az uradalmi tisztek lakásaiúl szolgáltak, továbbá a Thurzó György nádor idejéből való góth izlésű kápolna Thurzó György, Thurzó Imre s több családtag sírjával.

Valamivel magasabban fekszik azon épület, melyet Thurzó György emeltetett lakásáúl; itt van a vár egyik legérdekesebb terme, mely az uradalom főkormányzóinak arczképeit foglalja magában Tökölyi Istvántól gróf Zichy Edmundig; egy másik teremben levő régi kép Thurzó Györgyöt és nejét Czobor Erzsébetet a ravatalon ábrázolja s azon kívül újabb képek is vannak itt elhelyezve.

A középső várban a híres kút köti le figyelmünket, mely Thurzó Ferencz idejében 2 év alatt furatott a sziklába, állítólag 91 m. (288′) mélységig [1]) s mely mindig kitűnő vizet

[1]) Így mondja Kubínyi Miklós „Árva vára“ cz. munkája 18. lapján; ugyanott „egykorú okmány“ lapján azt is mondja, hogy a kút 17 öllel = 32 méterrel mélyebbre ásatott le mint az Árva víztükre; ha ez adatok

szolgáltat. Ugyanitt van egy négyszögletes épület is, melyet Henszlmann a donjonnak tart, hová az őrség a legnagyobb veszély idején menekült.

A középső várat a fellegvárral magas toronyszerű épület köti össze, mely hajdan Dubovei Jánosnak s utóbb Thurzó Ferencznek lakása volt. Ez a része a várnak az 1800-iki tűzvész óta üresen áll, mint a középső vár nagy része is s csak az időjárás romboló ereje ellen van tetővel védve; innen magas falépcsőn jutunk fel a vár legmagasabb részébe, a meredek sziklán álló keskeny toronyszerű épületbe, melynek felső része körül Rowland Vilmos főerdőmester úr erkélyt készíttetett. E torony éjszaki oldalán csínos kis szoba van, melyből a vasrácsozattal ellátott sziklára kiléphetünk. Ez a legmagasabb hely, melyet Árva várában elérhetünk. Innen valamint az erkélyről gyönyörű kilátás esik a mélyen lenn fekvő helységre s környékére, a dél-árvai dombvidékre s a liptói havasok magas gerinczére, melynek csúcsai közül a Biela szkala, a Szalatina, az Oszobita s mások jól felismerhetők.

* * *

Árva várának eredete a rege homályos birodalmában vész el; kicsoda alapította, mikor épült fel, kik voltak legelső urai? ezek mind olyan kérdések, melyekre feleletet adni nem tudunk. Kubínyi Miklós, a vár érdemes történetírója [1]) szerint a vár (legalább részben) már a honfoglalás idejében fennállott; Árvamegye azon időben a nagy Zólyommegye részét képezte és az árvai várnagyok tiszte rendesen a zólyomi és liptói főispánságokkal volt összekötve. A 13. század első felében azonban a vár már nem volt királyi birtok, hanem a Balassa ősök tulajdona. Ezektől IV. Béla ismét visszaváltotta s újra a zólyomi főispán hatósága alá helyezte. Az Árpád-ház kihalta után Danch vagy Tamás mester bírta a várat 8 évig, de 1320-ban Róbert Károly ismét visszaváltotta a királyi javakat, azok közt Árvát is, s a vár körül a várbeli szolgálatok teljesítésére jobbágyokat telepített le. De már 1380-ban ismét nem volt a vár királyi birtok, mert ekkor — bár csak rövid ideig — a Kazai testvérek birták. Ez után a vár gyakran cserélt urat; a 15. század elején a Stibor-család bírta, kitől azonban Baliczky, turóczi főispán, a maga részére elfoglalta. Utóbb a rabló lengyel Komorovszky Péter, ki az egész fel-

helyesek, a kút szája s így a középső vár talaja 559 m. magasságban van; az Árva tükrének ugyanis 500 m. t. f. magassága van Árvaváraljánál. A vár legmagasabb pontja 611 méter.

[1]) Eme rövid történelmi vázlatot egészen ifj. Kubínyi Miklós „Árva vára" czímű becses monographiája (Pest 1872) alapján közlöm.

földet rettegésben tartotta, kerítette hatalmába s vele Mátyás király, hogy ártalmatlanná tegye, 1462-ben békét kötött; de ő 1471-ben ismét elpártolt tőle s Kázmér lengyel királyhoz csatlakozott s csak midőn Mátyás őt 1474-ben sereggel megtámadta, adta fel a várat 8000 forintért; seregét Mátyás zsoldjába fogadta s ez volt a híres fekete sereg magva. Néhány évvel később Mátyás fiának Korvin Jánosnak adományozá a várat, kitől egy ízben Szapolyay István ragadta el. Korvin János és Kristóf halála után (1505) ennek javai s így Árva vára is a Szapolyayak kezébe kerültek s a vár kapitánya Kosztka Miklós a várat fentartotta még akkor is, midőn Szapolyay szerencsecsillaga már leáldozott. Végre azonban 1534-ben Ferdinand a maga pártjára nyerte meg Kosztkát, neki adván Lietava és Sztrecsnó várát, míg rokona Dubovay (vagy Dubove) János Árva várát nyerte el az ahhoz tartozó uradalommal s a főispáni méltósággal együtt. Dubove a várat megerősítette, újjá átalakította s ezután a vár már nem esett Szapolyay kezébe. Dubove halála után (1545) Ferdinand király az örökösök versengését arra használta fel, hogy a várat Révay Ferencz, turóczi főispánnak és nádorhelyettesnek, adja 4 évre 8000 forintért, de Szedlniczky Venczel (Dubove sógora) mint várparancsnok továbbra is megtartotta hivatalát s 7 éven át bírta a várat. 1556-ban a protestáns hitre tért bethlenfalvi Thurzó Ferencz (nyitrai püspök) Kosztka Miklós leányát Borbálát nőül véve, a beruházott összegeket Szedlniczkynek kifizette és Árva várát, melylyel Ferdinand által ő és netalán születendő fia életfogytiglan megadományoztatott, visszaváltotta. Így került Árva vára a Thurzó-család birtokába, melynek idejében legfényesebb korát élte.

A dúsgazdag főúr mindent megtett a vár megerősítése és szépítése körül, ellátta vízzel (ő ásatta a híres kútat), függő kerteket, mulató helyeket rendeztetett be, egyszóval oly fényessé alakította át, aminő még soha előbb nem volt. Halála előtt 1574-ben a várat két fiának Györgynek és Ferencznek hagyá oly feltétel alatt, hogy a vár jövedelmét egyaránt megosszák. Utóda fia, a nagy Thurzó György volt, ki Bocskay felkelése alatt is hű maradt Rudolfhoz, bár a hajduk árvamegyei birtokait kegyetlenül pusztították. Rudolf e hűséget azzal jutalmazta meg, hogy Thurzót az általa eddig csupán inscriptiókép bírt Árva várral és uradalmával, valamint az örökös főispáni méltósággal megajándékozá, ez utóbbit fi- és leányágra is kiterjesztvén. A kitűnő férfiú, ki 1609-ben nádorrá emeltetett, 49 éves korában 1616. deczember 24-én halt meg s Bittsén temettetett el, a honnan neje testét Árva várába vitette. Végrendeletével, melyben kimondta, hogy utódai csak a jövedelem megfelelő

részeire tarthatnak igényt, míg a vár maga a rokonság közös birtoka marad, megvetette az árvai közbirtokosság alapját, mely ma is fennáll.

Thurzó György fia Imre 1619-ben Bethlen pártjára állt; 1621. október 19-én 23 éves korában bekövetkezett halála után anyjára, Czobor Erzsébetre (Thurzó György özvegyére) szállt vissza a vár a főispáni méltósággal együtt, melyet ő (miután a főispáni esküt letette) halála napjáig tényleg viselt. Halála után (1626.) gr. Illésházy Gáspár (Thurzó Ilona férje), majd ennek fia Gábor, utóbb ifj. Tökölyi István (Thurzó Katalin fia) voltak a közbirtokosság igazgatói és ez utóbbi 1670-ben részt vett a Wesselényi-féle összeesküvésben is, miért is Heister és Spankau tábornokok Árva várát megtámadták; de miután Tökölyi deczember 1-én meghalt, az őrség a várat méltányos feltételek alatt feladta és abba Eszterházy Pál deczember 10-én a német őrség élén bevonult. Eszterházy Tökölyi árváit gondviselése alá vette és közülök az ifjabbat, Évát, néhány évvel később nőül is vette.

1678-ban Árva vára megnyitá kapúit Tökölyi Imre előtt, de utóbb ismét Lipót kezére került és csak 1703. deczember 5-én adta fel a császári őrség parancsnoka a várat Luby Györgynek, Rákóczy Ferencz hívének. A vár ezután Rákóczy partján maradt s csak az 1708—9-iki téli kemény ostrom után, midőn az lángba is borult, volt kénytelen Winkler Vilmos ezredes azt 1709. április 11-én feladni. Ez volt a vár utolsó ostroma.

Ez után csöndesek voltak Árva vár napjai; az uradalom kormányzói főleg arra törekedtek, hogy a birtokot rendbe szedjék s jövedelmező képességét lehetőleg fokozzák. Közülök főleg ifj. gr. Erdődy György tűnt ki bölcs igazgatása által, s neki sikerült az uradalom jövedelmét 10.000 frtról 30.000 frtra emelni; Erdődka községet is ő alapította. Halála után a magyar királyi kincstár vette át az igazgatást és ez időben esett ki a jogaira keveset ügyelő vérség kezéből az árvamegyei főispáni méltóság is. 1782-ben a vérség saját kebeléből herczeg Eszterházy Miklóst választá meg a közös javak igazgatójának, ki mellé gróf Zichy Ferencz választatott főkormányzói helyettesnek; Eszterházy halála után 1792-ben Zichy lett a kormányzó. Az ő kormányzása alatt Árva várát súlyos csapás érte; 1800. április 18-án ugyanis a villám a várba csapván, ez teljesen leégett. Az irtóztató tűzvész, mely az egész várat elhamvasztotta, 16 napig tartott. Vázsonykeői gróf Zichy Ferencz a várat ujra befödette s helyreállíttatta. Halála után (1812.) Erdődy József gróf lett a közös javak igazgatója, majd 1824-ben ifj. gróf Zichy Ferencz.

Az 1848-iki események következtében a vár elhanyagoltatott s csak 1852 nyarán állíttatott kissé helyre, midőn I. Ferencz József király meglátogatta. Zichy Ferencz halála után (1862.) gróf Zichy Ödön választatott meg az uradalom kormányzójává, kinek kitűnő vezetése mellett az uradalom nagy lendületet vett s a vár is annyira restauráltatott, hogy az az időjárás romboló befolyása ellen teljesen védve van.

* * *

Az árvai uradalom mai kiterjedésében 40.060 hektárt tesz, melynek túlnyomó része (30.713 hektár) erdő, 7138 hektár havasi legelő, 542 hektár szántóföld s 591 hektár rét; a többi kert, belsőség stb.; a terméketlen terület 978 hektárra rúg. Az uradalom főkincse tehát erdőségeiben rejlik s ezeket gondosan kezeli (évenként 187 hektár erdő kerül letarolás alá). Egyedűli mezőgazdasága az Árvaváralja melletti sirokai major, melynek kiterjedése szántóföld-, rét- és legelőben 207 hektár.

4. Az Árvai Magura-hegység.

Az Árvai Magura-hegység a Kis-Fátra hegylánczolathoz tartozik s annak legéjszakibb tagját képezi. A Kis-Fátra az éjszak-nyugati Kárpátok második nagy hegylánczolata, mely ÉK-ről DNy-ra csap a Vág és a Nyitra meg Túrócz folyók közt. Éjszaki részében a Vág keresztül tör a hegységen (Sztrecsnói-szoros) s itt a folyó völgye, mely Liptómegyében (a Magas- és Alacsony-Tátrával párhuzamosan K-ről Ny-ra húzódván) hosszanti völgy, kereszt- vagy harántvölgygyé változik. A Kis-Fátra hegyláncz azon része, mely a Vág ezen keresztültörésétől, a sztrecsnói szorostól éjszakra esik, egy összefüggő hegylánczot képez, melyben Hunfalvy [1]) két tagot különböztet meg, t. i. a délit vagy a szorosabb értelemben vett Kis-Fátrát s az éjszakit vagyis az Árvai-Magurát. Az 1:144.000 mértékű katonai térképek az előbbit is Magura névvel illetik, azonban úgy a geologiai, mint az orographiai viszonyok jogosulttá teszik a hegységnek két tagra való felosztását.

A tágabb értelemben vett Magura-hegység Trencsén, Turócz és Árvamegyékben terül el s mint tekintélyes hegyláncz DNy-ról ÉK-re csap. Természetes határai nyugaton és délen a Vág völgye (a Sztrecsnói-szorossal) Várnától egészen Kralovánig, délkeleten és keleten az egyesült Árva völgye egész

[1]) A magyar birodalom természeti viszonyainak leirása. I. kötet, 187. l.

hosszában Usztyától Kralovánig, éjszakon a Vágba ömlő Varinka (vagy Béla) folyócska völgye, majd a Tyerhovai- vagy Pupov-hágó (766 m.) s odább keletre a Zazrivanka legfelső szakasza s a Hrusztinka völgye. Lokczától kezdve pedig Usztyáig a Fehér-Árva. A Hrusztinka és a Zazrivanka legfelső szakaszai közt a hegységnek nincs természetes határa, ott az a Kubinszka-Holá-hoz (1345 m.) csatlakozó Mincsol hegyhát által, mely délről éjszak-felé hosszan elnyúlik, összefügg az 1326 méter magas Parács-csal s így az Osszus hegységgel vagyis a Kárpátok éjszaknyugati határlánczolatával. A gerincz legmélyebb pontja (a Cserni-Vrch vagy Drsatin) 1131 m.

Az így körülhatárolt hegység egész hossza DNy-ÉK-i irányban a Sztrecsnói-szorostól Usztyáig mintegy 56 km., szélessége 7 és 12 km. közt változik s legkeskenyebb Árvaváralja mellett. A hegység tehát mintegy 600 □km. területet foglal el.

A Zazrivanka vagy Rjéka völgye az egész hegységet két részre osztja, melyek egymástól tetemesen különböznek. A déli vagyis a szoros értelemben vett Kis-Fátra, melyet Kriván-Fátrának, Kis-Kriványnak, Turóczi- vagy Várnai-havasoknak is szoktak nevezni, igen szaggatott tömeges, vadregényes völgyekben bővelkedő, meredek rendetlen hegytömeg, melyben főgerinczet alig lehet megkülönböztetni, s a mellékágak minden irányban csapnak. Az éjszaki rész, vagyis a tulajdonképeni Árvai-Magura ellenben alacsonyabb, szelídebb erdős hegyláncz, melynek — főleg éjszaki részében — lassan s menedékesen emelkedő főágához többé-kevésbbé párhuzamos (DK-ÉNy-i csapású) mellékágak csatlakoznak. E helyen csak az utóbbiról akarunk szólani.

Az Árvai-Magura egész terjedelmében Árvamegyébe esik s miként láttuk DNy-ÉK-i irányt követ. Hossza a Zazrivanka völgyétől Usztyáig 34 km., szélesége 7—11 km. A Magura bár nem igen magas, de szakadatlan lánczot képez, mely csak közepe táján, Árvaváralja és Hrusztin közt van egy tetemes mélyedés, a Priszlop-hágó (812 m.) által behorpasztva. E hágónál a DNy-ról ÉK-re csapó főgerincz egyszerre megszakad s azután mintegy 3 kmmel odább délre folytatódik előbbi irányban, úgy hogy a gerincz mintegy el van tolva. Itt tehát olyféle viszony van, minőt nagyban a Pyrenéekben észlelünk (Aran-völgy).

A Magura főgerincze és mellékágai túlnyomóan erdőkkel vannak borítva, ormai gömbölydedek, nem igen magasak s lejtőik enyhén emelkednek. Legtömegesebb s legmagasabb a hegység nyugati része, melyben a hegység legmagasabb csúcsa

a havasi legelőkkel fedett Kubini-havas (Kubinszka-Hola, 1315 m.) fekszik. Utánna a Mincsol (1341 m.), mely a Parács felé nyúlik ki, és a dél felé kiágazó Kocska (1224 m.) és Liszicza (1213 m.) legmagasabbak. A főgerinczhez mindkét oldalon kisebb-nagyobb mellékágak csatlakoznak; ezek közül a déliek jóval hosszabbak az éjszakiaknál, mivel a Zazrivanka és a Hrusztinka völgyei a gerinczhez sokkal közelebb esvén, mint az Árva folyó, ez oldalon (éjszakon) hosszabb oldalágak kifejlődését nem engedték. Mindazáltal a déli ágak egészben véve valamivel meredekebbek, mivel az Árva völgye mélyebben fekszik mint az éjszaki oldalon említett 2 patak völgyei; ugyanez okból a hegység déli lejtőjének völgyei mélyebbre vannak bevágódva, mint az éjszakra nyílók.

A Magura keleti szakaszának főgerincze Árvaváralja mellett, egészen az Árva partján kezdődik s mindinkább kiszélesbedve, ÉK-i irányban feltűnően egyenes vonalban a Fehér-Árváig húzódik; a Budin-ban kulminál, melynek magassága 1220 m. A főgerincz iránya s szerkezete a lehető legegyszerűbb és legszabályosabb s ugyanilyenek oldalágai is. Ezek, hasonlóképen a Kis-Fátrához, a hegység éjszaki oldalán rövidebbek s alacsonyabbak mint a déliek; ez utóbbiak egyszersmind meredekebbek is s kiterjedtebb erdőségekkel vannak borítva, mivel az éjszaki mellékágak nagy része, mintegy 900 m. magasságig mezőgazdasági művelés alatt áll. Sajátságos, hogy a déli oldalon az erdő mélyebbre ereszkedik alá, mint az éjszakin. A völgyek általában keskenyek, főleg a dél felé nyílók, míg az éjszakiak gyorsabban szélesednek s csakhamar a Hrusztinka völgyébe nyílnak. Minthogy az egyesült Árva-völgye jóval mélyebbre van bevágódva, mint a Fehér-Árváé vagy a Hrusztinkáé, azért a dél felé nyíló völgyek esése is nagyobb. Ennek szemléltetésére felsoroljuk a két folyóvíz szintjének magasságát az éjszaki és a déli oldal megfelelő pontjain:

Északi oldal. Hrusztinka patak		Déli oldal.	
Hrusztin felett	700 m.	Egyesült Árva Árvaváralja mellett	500 m
„ Hrusztin alatt	679 „	Dluha mellett (híd)	532 „
„ Babin mellett	660 „	Kriva „ (híd)	543 „
„ Vaszilló alatt	644 „	Podbjel „ (híd)	548 „
„ Loczka mellett (torkolata)	624 „	a Studena torkolata (körűlbelől)	550 „
Fehér-Árva a Neszele torkolata mellett	618 „	Nizsna mellett	555 „
„ Jaszeniczától keletre	613 „	Krasznahorka (híd)	546 „
„ Námesztó mellett	600 „	Usztya körűlbelől	580 „
„ Námesztói malom	596 „		

Ebből kitűnik, hogy a Magura-hegységet éjszak felől határoló völgyelés a vele párhuzamos délinél jóval magasabban fekszik; de mivel amaz ÉK-felé aláereszkedik, ez ellenben ezen irányban emelkedik, a különbség a hegység éjszaki vége felé mindinkább csökken, míg végre Usztya és Námesztó közt egészen elenyészik.

A Hrusztinka és az Árva völgyei helységekkel tele vannak szórva, ellenben a Zazrivanka völgyében csak egy község, Zázriva fekszik. Valamennyi közül Hrusztin fekszik legmagasabban (697 m.) Magán a hegységen át csak egy járható közlekedő út visz, t. i. Árvaváraljáról a Priszlop hágón át (812 m.) Hrusztinba s innen a Hrusztinka völgyén le Námesztóba, s onnan a Fehér-Árva völgyében le Usztyára. Egy másik út Párniczáról a Zazrivanka völgyén fel Zázrivára s onnan a Tyerhovai-hágón át (766 m.) Tyerhovára megyen. Végül az Árva mentében megy végig a már fentebb ismertetett országút.

5. Az Árva-Liptói-mészkőhegység.

Az Árva folyó völgye Kralovántól Usztyáig és az árvai fensík, melynek legmélyebb vonalát a Fekete-Árva jelöli, Árvamegye orographiai viszonyainak taglalásában nagy fontosságú; az ezek által képezett depresszió ugyanis, mely DN—ÉKi irányban húzódik végig a megyén, orographiailag határ- és választóvonala a megye összes hegységeinek; a mi e határvonaltól éjszakra esik, azt mind a Kárpátok éjszaknyugati nagy csoportjához, és pedig egyfelől a határlánczolat-, másfelől a Kis-Fátra csoporthoz számítjuk; ellenben a tőle délre emelkedő hegycsoportok a Központi-Kárpátok rendszeréhez tartoznak, e névvel jelölve mind ama hegycsoportokat, melyek a Fekete és egyesült Árva, a Vág, Poprád és Dunajecz völgyei közt terűlnek el. Ezen tisztán orographiai osztályozás szerint e hegyrendszerbe tartozik a Magas-Tátra, melyhez kelet felől a liptói havasok vagy Liptói-Magura név alatt ismeretes hegységek csatlakoznak. Az egész hegyrendszer fő csapási iránya Ny—Ki s legimpozánsabb, legszebb, s legérdekesebb része kétségkívűl a Magas-Tátra, melyet nyugat felől a Béla völgye, vagyis a Koprova völgy választ el a szorosabb értelemben vett Liptói-havasoktól. Ezek sok tekintetben hasonlítanak a Magas-Tátrához s azért annak nyugati tagjaként is tekinthetjük. Rendesen a bobróczi-völgyet tekintik e hegysor nyugati határaként s ez annyiból igazolt, hogy e völgy egy csak 1574 m. magas, tehát a hegység főgerinczénél 400 méterrel mélyebb hágóra visz fel, mely a főgerinczet tetemesen behorpasztja. E sorok írója

hajlandó e határvonalat odább nyugatra, a Kvacsánka völgyére helyezni, amint ezt alább még tüzetesebben kifejteni igyekszik; e völgytől nyugatra ugyanis egészen megváltozik a hegység jelleme, s azért indokolt ennek a főhegységtől való elválasztása. Ezen nyugati előhegységnek, melyben 3 fő csoportot, a Síp, Chocs és Prószéki-csoportot különböztetünk meg, általánosan elfogadott közös neve nincs; Hunfalvy régibb munkájában*) Liptói-Magurának, a bécsi katonai földrajzi intézet legújabb orohydrographiai térképe Hrdosin hegységnek nevezi; legajánlatosabb talán az Árva-liptói-mészkőhegység elnevezés, melyet Hunfalvy legújabb munkájában**) használ.

Ez a hegység Árva és Liptó megyék határán emelkedik s éjszakon és nyugaton az Árva völgye, délen a Vág lapálya által határoltatik; keleten — miként említettük — összefügg a Liptói-havasokkal, magába foglalja tehát Árvamegye déli vidékének java részét. Főleg dél felől tekintve nyújt imponáló képet, mert dél felé, a liptói lapály felé hirtelenül ereszkedik alá s helyenként hatalmas sziklafalak alakjában meredek eséssel egyszerre ér véget.

Egészen elütő a jellege, ha éjszak felől nézzük; hiányzik az a meredek, szaggatott volta, mely déli lejtőinek kiválóan jellemző tulajdonsága; sokkal lassabban, enyhébben ereszkedik alá s átmegy egy hegyes dombos, hullámos felföldre, mely egészen az Árva folyóig terül el. Rendkívül érdekes ez a hegység orographiai szempontból főleg azért, mert keleti részében az Árva és Vág vízválasztó vonala, vagyis főgerincze nem esik össze a legnagyobb emelkedés vonalával vagyis a hegység látszólagos főgerinczével. De mielőtt emez érdekes viszonyok részletesebb taglalásába bocsátkoznánk, vegyük szemügyre a hegység nyugati részét, a Síp- és Chocs-csoportokat.

A hegység az Árva és Vág egyesülésénél, Kralovánnál veszi kezdetét. A két folyó mélyen bevájt medre képezte sarokban hirtelenül, magas sziklafalakkal emelkedik fel a Síp hatalmas hegytömege. (1169 m.) Meredek kopasz lejtőit, bizarr sziklacsoportjait már messziről felismerjük s mint a vidék legmagasabb ormá, uralják az összes hegyek. Keskeny gerinczéről, mely nyugatról kelet felé csap, szűk, nehezen járható völgyek, vagy inkább árkok, szakadékok húzódnak le a Vág völgyébe; jelentéktelen vízerecskék öntözik e szakadékokat, de esős időben ezek oldalairól óriási vízmennyiségek hömpö-

*) A magyar birodalom természeti viszonyainak leírása I. kötet.
**) A magyar birodalom földrajza.

lyögnek alá, a különben ártatlan patakocskák veszélyes zuhogókká válnak s a hegylejtőkről lemosva a földet, nagy mennyniségű kőzetanyagot szállítanak le a völgyek alsó részeibe s a Vág medrébe. A hegytömeg éjszaki oldala valamivel szelídebb s túlnyomólag erdős, míg a déli meredek lejtő sok helyütt kopár s sziklás. Kelet felé a hegytömeg főgerincze rendkívül hirtelenül ereszkedik alá s egy igen mély (csak 722 m. magasságú) nyereg annyira behorpasztja, hogy egész különálló hegytömegként jelentkezik a szemlélőnek. E mély nyergen túl, melyre a szomszédos Sztankován község szántóföldjei felnyúlnak, a gerincz egyenesen délre fordúl, majd ismét visszakanyarodik éjszak felé s azután éjszakkeletnek tart, mindenütt jelölve a két szomszédos megye határát. Magassága mely a sztankováni kanyarúlatnál meghaladta a 900 métert, itt Komjatna és Zsaskó községek közt leszáll *608 meterig* s ez a *Központi-Kárpátok főgerinczének legmélyebb pontja.* A gerinczet itt széles, lankás földhát képezi, mely egész terjedelmében fel van szántva s melyről mindkét oldalt tág, enyhe völgyek nyílnak, a hol a mezőgazdaság akadálytalanúl folyik. Mily különbség a csak néhány kilométerrel odább lévő Síp zord szurdokaihoz képest! A Hradok nevű dombnál (716 m.) a gerincz délkelet felé fordúl s a Bresztova nevű magaslatban 782 m.-ig emelkedik, de csak hogy azonnal 730 méterre szálljon alá. Ez a nyereg kettős fontossággal bír; egyfelől mert elválasztja a Síp-csoportot a Chocstól, és másfelől, mert rajta megy át az egyedüli közlekedő út, mely a Vág liptói lapályát az Árva völgyével köti össze.

Már a Síp-hegycsoportban is mutatkozik az árva-liptói mészkőhegység említett jellege, hogy t. i. legmagasabb ormai nem esnek a vízválasztó főgerinczbe; így a Havran (1035 m.) hosszú gerincze, melyet a Vág folyó Sztankovánnál körülfoly s az Osztre (1069 m.) a gerincztől délre esik s mindegyik több mint száz méterrel haladja meg; de még feltünőbb ez a hegység keleti részében, melynek magassága 650 és 780 m. közt váltakozik; itt a főgerincz elé (dél felől) hatalmas hegytömeg van tolva, mely mellett (ez utóbbi magasságánál és kiterjedésénél fogva) maga a főgerincz egészen eltünik; ez a hegytömeg közvetlenül az említett Dubova i-hágó-nál (730 m.) csatlakozik a fővonalhoz s a Komjatna és Likavka patakok közt eleintén dél felé csap, majd egyszerre derékszög alatt ketté oszolva képezi azt a hegysort, mely — mint valóságos homlokbástya — ÉN—DKi irányban kiséri a Vág völgyét. E hegysor legmagasabb csúcsai a Kecska vagy Bukovecz (1140 m.), a Radicsina (1137 m.) és a Cseb-

rád (1060 m.); a két utóbbi hegy közt a gerincz 771 méternyire ereszkedik alá s eme mély nyergen (melyet a legközelebbi helységről Hrboltói-hágó-nak nevezhetünk) járható út visz át Oláh-Dubovára. Közlekedés szempontjából azonban csak amaz országútnak van fontossága, mely Rózsahegyről a Likavka völgyén felfelé haladva visz Oláh-Dubovára s onnan a dubovai nyeregre felkapaszkodva, az ellenkező oldalon Jaszenovára és Alsó-Kubinra, tehát az Árva völgyébe megyen.

* * *

A Dubovai-nyergen túl (kelet felé) terül el az Árva-liptói-mészkőhegység második és harmadik főcsoportja a Chocs és Prószéki-hegycsoport, melyekről a következőkben szólani akarunk. A Dubovai-hágónál a gerincz hirtelenül emelkedik s itt emelkedik az egész hegylánczlegmagasabb csucsa: a Chocs (1613 m.). Az egészben véve alacsony gerincz fölé (hisz annak legmagasabb csúcsai is alig haladják meg az 1100 m. magasságot) e hegytömeg messzire kiemelkedik s joggal mondhatjuk, hogy uralja az egész vidéket. Már messziről feltünik hatalmas alakja s szinte kihívja a turistát megmászására; s ezt ajánlhatjuk is mindenkinek, mert nem nagyon fárasztó s szép kilátásánál fogva hálás is. A vidék lakossága jól ismeri e hegyet, hiszen ez jósolja meg neki az időt. Mikor csúcsa tiszta, derült: biztosan szép idő várható; de mikor ősz feje ködbe borúlt, a mikor „pipázik," mint a liptói nép tartja, rosszra fordúl az időjárás s esőre vagy égi háborúra számíthatunk. A tourista sajnálkozva veheti észre, hogy a Chocs nagyon is sokszor gyújt pipára, mert a Chocs ismeretes gyakori vészes zivatarairól és záporairól.

A Chocs hegytömege egyfelől a Likavka és Lesztin, másfelől a Rasztocsna völgye vagyis a Lucskii-völgy és a Vág közt terül el; főtömegéből mintegy sugarasan indúlnak ki mellékágai, melyek főleg dél felől érnek el tetemes hosszúságot, a mennyiben csak a Vágot kisérő dombokban szűnnek meg. Maga a Chocs Árva és Liptómegye határán emelkedik s éjszaki lejtője igen meredek s helyenként óriási magasságú, közel függélyes sziklafalakként tornyosúl fel. Megmászása azért ez oldalról nem ajánlható; sokkal könnyebben mászható meg Felső-Kubinból, mely a Chocs éjszaknyugati tövében fekszik, de legkényelmesebben Lucski fürdőből, tehát DK felől érhetjük el. Nyugat felől (Oláh-Dubrovából) szintén jó útja van.

Egy forró nyári napon, korán reggel indúltunk el Felső-Kubinból a Nagy-Chocs felé; a tikkasztó hőség, mely már kora hajnalban szinte tűrhetetlen volt, sejteté velünk egy olyan zivatar közeledtét, melyről mint a Chocs-partiek múlhatatlan

kisérőjéről már sokat meséltek volt nekünk. De ez nem riasztott vissza s jókedvűen indúltunk útnak.

Felső-Kubin szántóföldjein végig haladva, csakhamar elértük a fenyvest s itt kezdtük meg a hegymászást. Jó meredek helyen másztunk felfelé s körülbelől egy órai kapaszkodás után elértük a Chocs hátát. A hegy gerincze a Dubovai-hágótól nyugatról kelet felé hosszan nyúlik el s legmagasabb csúcsát keleti végpontján éri el. Míg a Chocs lejtői meglehetős meredekek, sőt helyenként alig járhatók, addig maga a gerincz szeliden domborodó s csak enyhén emelkedő hegyhát, mely egész kiterjedésében havasi legelőül szolgál. E hegyháton folytatjuk — most már minden fáradság nélkül — útunkat kelet felé. Számtalan boróka-bokor tarkítja a különben egyforma lejtőt; utóbb a boróka helyébe szép fenyűfák lépnek, melyek egyenként vagy csoportokban egymás mellett állva valóban díszére szolgálnak az egész tájnak. A hegylejtő utolsó, legmagasabb része ismét meredekül, terraszszerűleg emelkedik fel s ezen terraszok kopár, rideg sziklafalakkal tornyosúlnak fel egyik a másik fölé. A sziklákon való mászkálást kikerűlendők, a terraszokat dél felől körül kellett járnunk. Itt a terraszok alatt igen szép, gyönyörű fenyűkkel ékített nagy rét, az úgynevezett Polana terül el, mely a Nagy-Chocs s egy tőle délre emelkedő erdős kúp közti nyerget egész terjedelmében foglalja el. Valóban szép e rét és környéke s nem lehet csudálni, ha a kubiniak erre a különben már jó magasan fekvő helyre szeretnek kirándulni. Körűljárva a terraszok mészkőszirtjeit s falait, még egy kis kapaszkodó várt ránk s azután a Nagy-Chocs tetején, 1613 m. magasságban álltunk. Legmagasabb pontját trigonometriai gúla jelöli.

A kilátás, mely a Chocs tetejéről nyílik kárpótol az út (egyébiránt elég csekély) fáradalmaiért. Minden irányban szabad a kilátás s semmi sem vet szemünk elé gátat. Éjszakon az Árva szép völgye kanyarodik el alattunk, számos barátságos községe közül A.-Kubin, Nagyfalu, Árvaváralja tűnik szemünkbe; túl rajta a Magura hegység hullámos erdőségei s odább nyugatra a vad s meredek Roszutecz (itt Rozecznek nevezik), Stoh és Zebrák s más hegyek merednek ég felé. Majd felismerjük a Vág-kralováni szorosát, azt a keskeny hasadékot, melyen a folyó útat tört Túrócz szép lapályára, — megismerjük a Kralován melletti Kopát s a megette feltornyosuló Nagy-Fátrát s a turóczi lapályon túl — melyet egész kiterjedésében látunk be, — a Kis-Fátra hosszú hegylánczа tűnik szemünkbe. De mindennél szebb a Vág lapálya; ezüstszalagként kigyódzik rajta végig a szép folyó, melybe minden

oldal felől kisebb erecskék ömlenek bele, s számtalan apró-cseprő falucska, köztük néhány nagyobb község (Rózsahegy, Német-Lipcse, Liszkova) tarkítja a termékeny lapályt, mely kedvességében figyelmünket hosszú időre lebilincseli. A lapályon túl az Alacsony-Tátra hatalmas lánczolata, a Prassiva, a Gyömbér s a ködbe burkolt Királyhegy (Kralova-Hola) vet véget kilátásunknak. Nem kevésbbé érdekes táj mutatkozik keleten: a Liptói-havasok összekúszált, szabálytalan csoportja, főleg a Rohács-csoport, s azontúl tiszta időben a Magas-Tátra nyugati előőrse, a Kriván, kérkedik ferdén felfelé nyúló sziklacsúcsával.

De nem soká élvezhettük a szép kilátást; az előre sejtett zivatar csakugyan kitört, egyszerre sűrű köd ereszkedett le s az eleintén tűrhető eső valóságos felhőszakadássá fajúlt. Ily körülmények közt nem volt más hátra, mint lehető gyorsan visszatérni. De a sűrű ködben, melytől alig láttunk 20 lépésnyire, nem volt az oly könnyű feladat, s bár vezetőnk jól ismerte az útat, legkevésbbé sem csodálkoztunk, midőn azt mindazáltal elvesztve, egyszerre egy meredek sziklalejtő szélén álltunk. Nem érezvén semmiféle hajlandóságot e nyaktörő lekúszás megkisérlésére, ismét vissza, fel kellett másznunk, hogy útunkat megkeressük. Hosszas ide-oda bolyongás után végre ráakadtunk s azután ezen haladtunk lefelé. Ezalatt a zivatar irtóztató módon dühöngött, az eső szakadatlanúl omlott alá s a villámok folyton czikáztak s tőlünk hol jobbra, hol balra csaptak le a fenyűfák közé: szerencséről szólhattunk, hogy baleset nélkül értünk le Felső-Kubinba, a hol azután fél napi pihenőt tartottunk.

* * *

A Nagy-Chocs csoportját a Lucskii-völgy választja el az Árva-liptói-hegység keleti részétől. E völgyön szekérrel is járható út megy fel Lucski fürdőből, mely éjszaki irányban Oszádka kis falucskába visz; ez már a Lesztini-völgyben, tehát az Árva vizkörnyékén fekszik. Az út a hegység főgerinczét egy alacsony nyergen szegi, melynek magassága nem haladja meg a 800 métert. A Chocshoz képest, melynek magassága 1613 m., ez mindenesetre oly csekély szám, mely figyelmünket felkölti. A Chocs csoportja tehát mind kelet, mind nyugat felé rendkívűl mélyre leereszkedő nyergek által van a hegység többi szakaszától teljesen elkülönítve s ez a körülmény, valamint nagy magassága magyarázza meg nagy szerepét, melyet az Árva s Liptó határán emelkedő hegylánczban játszik; benne kulminál a hegyláncz s ez egész déli Árvának egyik legkitünőbb csúcsa.

Az Oszádkai-hágón túl a hegység főgerincze az Osztron hegyben 1105 meterre emelkedik, de azontúl ismét tetemesen csökken magassága. S itt kezdődik a hegységnek ama sajátszerű szakasza, mely a geographus figyelmét a legnagyobb mértékben kell, hogy magára vonja s melyről e helyen tüzetesebben akarunk megemlékezni, minthogy ezen viszonyok eddig sehol sincsenek ismertetve.

A főgerincz innen egészben véve éjszakkeleti vagy keleti-éjszakkeleti irányt vesz fel, egészen letörpül s lankás dombsor alakjában húzódik odább. E dombsor magassága 800 és 1100 m. közt váltakozik; hosszúra nyúló, enyhe lejtőjű, hullámos felületű, nagyobbára földmívelés alá fogott s csak egy-két helyen erdővel borított dombok lánczolata az, melyet számos sekély völgy barázdál, de egy sem tör keresztül; néhány hágó csorbítja e lánczolatot s azokon járható útak mennek át, de nagyobb közlekedő út egy sem szeli a gerinczét. Ily mélyebb hágók vannak Malatiná-nál, Nagy-Borové-nél (a Priszlop, 897 m.), Kis-Borové-nél s Huti közelében; legjártabb út az utolsóé, mely a kvacsáni völgyből Huti községen át visz Zubereczre, az Árva völgyébe. Ezen alacsony hullámos gerinczre támaszkodik azon egész hepe-hupás vidék, mely tőle éjszakra az Árva folyóig s a Sztudena patakig elterül s mely — habár néhány mélyebb völgy szeldeli is — legjobban hullámos felföldnek nevezhető. Jellege egészen elütő a Síp vagy a Chocs-hegycsoportétól; főleg széles hullámos hátai jellemzik, melyek szelíd hajlattal ereszkednek alá s azért földmívelésre kiválóan alkalmasak; innen van, hogy ezen egész területen, mely az Árva s a Sztudena közét egészen Liptómegye határáig foglalja magában, az erdő nagyon háttérbe szorúl s csak egyes helyeken találunk kiterjedtebb erdőségeket, holott a megye többi hegységei főként óriási kiterjedésű erdőik által tűnnek ki.

A hullámos gerincz, melyet — csekély kivétellel — a megye határa is követ, vizválasztó szerepénél fogva is érdemel említést; az éjszaki lejtőin fakadó vizek mind az Árvába sietnek, míg a déli lejtők a Vágnak adóznak. A gerincz déli oldalához ugyanily, sőt mondhatni még szélesebb s szelidebb dombhátak csatlakoznak s így az dél felől mintegy 2—3 km. szélességben ugyanoly jellemű felföldbe megy át. De azon túl e mellékágak lassanként tetemes magasságra emelkednek s azután dél felé igen meredek, sziklás lejtőkkel ereszkednek alá a Vág liptói lapályára. S mivel ez utóbbi jóval alacsonyabb mint a dél-árvai felföld, természetes hogy a hegység ezen déli párkánya sokkal magasabbnak látszik (s tényleg magasabb is) mint a lassan, észrevétlenül emelkedő éjszaki

lejtője. Az a tetemes hegysorozat tehát, mely a Vág völgyét a Chocstól a Kvacsáni-völgyig hatalmas sziklás bástyafalként határolja, nem más mint a délárvai felföld déli meredek párkánya, s így szabályos hegységnek nem vehető, mert tényleg csak egyoldalúlag (dél felé) van kifejlődve, éjszakon ellenben a nevezett felföldre támaszkodik, mely bele csaknem észrevétlenül vagy igen lassú emelkedéssel megy át.

Ezek után már most világos az is, hogy az eddigi leírások, melyek eme déli párkányhegységet az árva-liptói mészkőhegység főgerincze gyanánt említették, helyeseknek nem tekinthetők, mert habár igaz, hogy a legmagasabb kúpok eme párkányba esnek, az a hegység főgerinczének már azért sem tekinthető, mivel nem is képez összefüggő gerinczet, hanem nem egyéb, mint a főgerinczhez csatlakozó déli oldalágak meredek homlokzatainak egymás mellé sorakozása, melyek bár keskeny, de igen mély s tetemes völgyek által egymástól teljesen el vannak választva. Eme völgyek mind a (valódi) főgerincz déli oldalán erednek s annak oldalágai közé vannak bevágódva; holott az eddigi leírások szerint, melyek a párkányhegységet tekintik a hegység főgerinczének, ezek egytől-egyig keresztül törnék s így számos apró részre darabolnák e főgerinczet.

A nevezett párkányhegység már egészen Liptómegyébe esik, de a mennyiben a dél-árvai felfölddel szoros kapcsolatban áll, azt okvetlenül azzal együtt kellett tárgyalnunk, Magassága elég tetemes s legmagasabb csúcsa a Proszecsnó vagyis a Prószéki-hegy (1373 m.), melyről az egész csoportot is szokták elnevezni. Nevezetesebb csúcsai a következők:

a Lucskii-völgy és a Kalamicsanka völgye vagyis Kelemenfalvi-völgy közt a Magura (1168 m.) s a Lucski fürdő feletti Pleska (980 m);

a Kalamicsanka s a Szesztercs patak vagyis a Malatinai-völgy közt a Szielnicska-Hora (1051 m.) s a Szielnicsky-Hrad (1001 m.);

a Malatinai-völgy és a Sz.-Anna völgye közt a Heliás (1180 m.) s a Paterova (1209 m.);

a Sz.-Anna völgye és a Proszecsanka vagy Prószéki völgy közt a Lomno (1278 m,);

a Prószéki- és a Kvacsáni-völgy közt a Proszecsnó vagy Prószéki-hegy (1373 m.), az egész csoport legmagasabb csúcsa, igen kiterjedt, nyugatról keletre hosszan elnyúló erdős hegy, tetején havasi legelőkkel.

A hegység legnagyobb s legnevezetesebb völgye a Kvacsanka völgye vagyis a Kvacsáni-völgy, melyet felső részében Hutii-völgynek is neveznek. E völgy a főge-

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

rinczről, Árva- s Liptómegyék határáról jön le s egészben véve DDNyi irányú; felső része tágabb s szelidebb s itt feküsznek szétszórva Huti falú házai; a hol a folyócskája a párkányhegységen áttör, ott keskennyé válik s számos kanyarodással folytatja útját; ez a szakasza igen szép. Kvacsánnál a folyócska kilép a Vág lapályára s Sz.-Mária s Párisháza közt a nevezett folyóba ömlik.

Említettük, hogy a Kvacsáni (Hutii)-völgyben szekérrel járható út is megy fel, mely a főgerincz egyik alacsony hágóján, a 900 méternél alig valamivel magasabb Hutii-hágón kel át s azután Zubereczre s Habovkára visz le. Ezt a völgyet s ezt a hágót tekintjük az Árva-liptói-mészkőhegység határául s ami attól keletre van, azt mind már a Liptói-havasokhoz számítjuk, eltérőleg az eddigi osztályozástól, mely az Árva-liptói-mészkőhegység fogalmát a Bobróczi-völgyig terjesztette ki. Mert habár igaz, hogy a különben is igen nagy, széles s mély Bobróczi-völgy a hegység egyik aránylag mély hágójára visz fel, melyen túl (keletre) veszik csak fel a liptói havasok igazi jellegüket, mégis a Kvacsáni- és Bobróczi-völgyek közt emelkedő hegycsoportok sokkal inkább egyeznek meg a Liptói-havasokkal, mint az Árva-liptói-mészkőhegyekkel, mert azok egészen szabályosan, rendesen kiképződött önálló főhegygerincz s épp oly mellékgerinczekből állanak s nemcsak egyoldalúlag kiképződött párkányhegységet képeznek mint Árvamegyének a Nagy-Chocs és a Kvacsáni-völgy közt emelkedő déli határlánczolata.

Éjszak felől a Sztudena völgyének alsó része (Podbjeltől Zubereczig) s az ebbe bele ömlő Borova voda képezi az árva-liptói mészkőhegységhez csatlakozó délárvai felföld határvonalát. A Sztudena egyike az Árva legnagyobb s legvadabb mellékvizeinek. Messze fenn a liptói havasok belsejében, a Rohács aljában fakad Rowland szerint 1840 m. magasságban. Bresztovánál, mintegy 900 m. magasságban szűnik meg keskeny völgye s kitágúl 2 km. széles s mintegy 5 km. hosszú lapálylyá, mely Bresztovától Habovkáig terjed; ezen fekszik Zuberecz is. Habovkán alúl ismét összeszűkül s szélessége alig haladja meg a 3—400 métert. Eme, felső részében vadregényes völgy itt már egészen elvesztette festői szépségét s tájképi szempontból semmi különöset nem bír felmutatni; csak 2—300 méternyire a völgy talpa fölé emelkedő hegyek környezik, melyeken szántóföldek, kertek s rétek váltakoznak. Egy szegényes tót falu is fekszik itt, Bjelipotok, azaz Fehérpatak, melynek lakói ottlétünk alatt még nem heverték volt ki az előző évi tűzvész csapását. Bjelipotokon alúl a völgy kissé kiszélesedik s — miként már fentebb említők — Podbjelnél az Árva völgyébe torkollik.

Az Árva-liptói mészkőhegység hosszmetszete.
Längenprofil des Árva-liptauer Kalkgebirges.

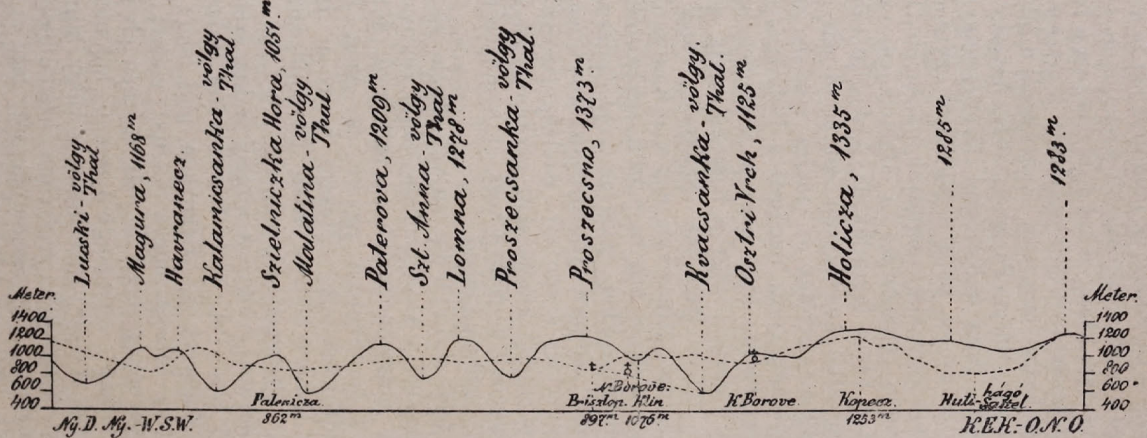

A vízválasztó főgerincz.
Hauptrücken der Wasserscheide

Déli párkányhegység.
Südliches Randgebirge.

Hosszmérték-Längenmasstab 1:150000
Magasságmérték-Höhenmasstab 1:20000.

Az előadottak megvilágosítására a mellékelt ábra szolgál, mely az Árva-Liptói mészkőhegység fő- vagy vízválasztó gerinczét s déli párkányhegységét hosszmetszetben mutatja. Világosan kitűnik ebből, hogy ez utóbbi mennyivel magasabb a vízválasztónál s hogy miként tör azon át a hegység számos völgye.

A mi e hegységek geologiai viszonyait illeti már említettük, hogy főleg a mészkő és dolomit jellemzi, melyről az általános elnevezés is van véve. A dolomit, mely főleg a Chocs hegyen van jellemzőleg kifejlődve, a honnan Chocs dolomitnak is nevezik, uralkodó kőzete e hegységeknek s nem csak a Síp és Havrana, továbbá a Csebrád, Radicsina és Kecska, majd a Rózsahegy-kubini országúton túl a Chocs, továbbá a Malatinai-völgytől a Kvacsáni-völgyön túlig a hegység főtömegét képezi, hanem a Vág baloldalán is fellép s nevezetesen a kralováni szoros balpartján emelkedő hegyeket (Szokol, Kopa) ez alkotja. E dolomit fiatal krétakorbeli; a hegységben azonban régibb korbeli képződmények is előfordúlnak; a Chocs legalsó kőzete vörös homokkő; erre a rhäti formáczióba tartozó kösseni rétegek, majd a jurabeli foltos márga (Lias) és mész következik, végre a neocommárga s a dolomit, mely a csúcsokat alkotja. A dolomit övtől éjszakra elterülő vidék az Árva és Sztudena völgyéig felső eocenkorbeli (Flysch) képződményekből áll s a völgyekben diluvium és alluvium lép fel. Helyenként vasérczek nyomaira akadnak, sőt ezek feldolgozására az árvai uradalom a harminczas években Podbjelben kohót és hámort is állított fel, de az érczek előfordulása oly csekély volt, hogy a munkát nemsokára be kellett szüntetni.

6. A Liptói-havasok.

Az előző fejezetben említettük, hogy az eddigi felfogástól eltérőleg, mely a Bobróczi-völgyet s az 1574 m. magas Palenicza-hágót tekinti az Árva-liptói-mészkőhegység és a Liptói-havasok határaként, a két hegység közti határt a Kvacsanka völgyére s a Hutii-nyeregre tesszük. Kimutattuk, hogy e völgyig terül el a dél-árvai felföld, mely dél felé meredek párkányhegységgel ereszkedik alá a Vág liptói lapályára s láttuk hogy az árva-liptói mészkőhegység legmagasabb csúcsai mind eme, számos völgy által megszakított párkányhegységben vannak, míg maga a vízválasztó főgerincz jelentéktelen dombsor által képeztetik. A Kvacsanka völgyén túl egészen megváltoznak e viszonyok; nincs többé hullámos fel-

föld, miként amott, nincs párkányhegység, nincsenek áttörő folyók s völgyek: — egy teljesen kiképződött gerinczes hegységgel van itt dolgunk, annak legmagasabb csúcsai mind a főgerinczbe esnek, mely egyszersmind vízválasztó s hozzá kisebb-nagyobb rendes oldalágak, szabályos völgyrendszerek csatlakoznak. Ez okokból tekintjük a Központi-Kárpátok eme két teljesen elütő jellegű tagja közt a kvacsáni völgyet s a hutii hágót választó vonalúl s hisszük, hogy felfogásunk jogosúltnak bizonyúl.

Ez a hegység úgy tekinthető, mint a Magas-Tátra nyugati tagja s főgerincze a Tátráéba tényleg át is megy, hisz még mélyebb nyereg sem különíti el tőle. A Koprova nagy völgyét szokták a két nagy hegység közt választó vonal gyanánt felvenni, amely egy 1988 m. magasságú nyeregre visz fel. Ez a határvonal csakugyan helyesen van felállítva, mert a Koprova völgyén túl ölti magára a Tátra ama sajátszerű szaggatott, vadregényes, zord, de mindamellett — vagy talán — inkább mindennek folytán oly elragadó szép s nagyszerű jelleget, mely legsajátosabb tulajdona s melynélfogva minden más hegységet felülmúl.

Tagadhatatlan, hogy a Liptói-havasok sok tekintetben hasonlítanak a Magas-Tátrához, s főleg a Szalatinszki Vrch és a Rohács és Volovecz közti szakaszuk szakasztott mássa a Tátra főgerinczének minden jellemző vonásával, csak zordsága csekélyebb. De a havasok többi része mégis annyiban eltér a Tátrától, hogy gerinczeik szélesebbek, kevésbbé meredekek s könnyebben megmászhatók mint a Tátráéi, völgyei tágabbak, nem oly zárkozottak mint a Tátrában, az erdők sokkal gyakoriabbak, a legelők sokkal kiterjedtebbek s ezzel kapcsolatban a sziklacsoportok ritkábbak, s a sziklás gerinczek kevésbbé szaggatottak s tűalakúak mint amott.

A hegység geologiai tekintetben is sok tekintetben rokon a Tátrával, mert főleg gránitból áll, mely többnyire finom szemcséjű és nehezen korhad, a mi által az alsó Árvavölgy (Kralován és Párnicza közt) nagyszemű, s a nagy földpáttartalomnál fogva erősen elmálló gránitjától könnyen felismerhető. Eme gránitból van felépítve az egész hegység a Kvacsanka-völgytől a Koprováig és tovább, és csak a déli lejtőkön, főleg már Líptómegyében lép fel a gneisz nagyobb kiterjedésben, reá pedig fiatal üledékes kőzetek települnek. A Sztudena jobb partján a Chocs-dolomit is fellép s keleti irányban messze követhető Galiczíába.

Közvetlenül a kvacsáni völgy szorosánál kezdődik a Liptói-havasok főgerincze. Széles lassan emelkedő s megle-

hetős lapos erdős hegyhátként emelkedik fel e gerincz a kvacsáni völgy bal oldalán s vele párhuzamosan ÉK felé csap; magassága 1100 és 1300 m. közt változik, tehát még nem tetemes. A Szuchi patak kanyarulatánál a gerincz is keletre fordúl s gyorsan emelkedve, a sziklás Biela-Szkalán át a Szivo-Vrchbe megy át, melynek magassága már 1806 m. Éjszaki lejtője szelid hajlatú, de dél felé igen hirtelenül, helyenként meredek sziklafalakkal esik. A Szivo-Vrchtől kezdve a gerincz hatalmas kanyarodást tesz É. felé, majd ismét délre fordúlva számos éles kanyarulattal egészben véve keletnek csap. A Szivón túl mély hágó csorbítja (1574 m.), azon túl azonban gyorsan emelkedik s a Szalatinától kezdve mindenütt meghaladja a 2000 métert. Itt már egészen a zord magas hegység jellegét ölti magára s ez a része az, mely sok tekintetben a Magas-Tátrához hasonlít. Az egész gerincz keskeny sziklafal, melynek szaggatott, gyakran hozzáférhetetlen, bizarr alakú éle sajátszerű, a borzalmassal vegyes gyönyör érzetét kelti bennünk. Legmagasabb csúcsai a Szalatina (2050 m.), a Spaléna (2084 m.), a Banikov-Vrch (2178 m.), melyben a főgerincz kulminál, a Placslivo (2126 m.), a Rohács (2072 m.), a hegység leghiresebb s sok tekintetben nevezetes hegye, végül a Volovecz (2065 m.). A Volovecz Árva s Liptómegye és Galiczia egybeszögellésénél emelkedik; a Biela-Szkalától egészen idáig híven követte a két megye közös határa a főgerinczet; itt a határok elválnak s míg Árváé (mely egyszersmind az ország határa is) egyenesen éjszaki irányt vesz, addig Liptóé (mely szintén országos határ) teljesen összeesik a főgerinczczel, mely keleti irányát ezentúl is megtartja. Eme, felölelt területünkön kívül eső részéről itt csak annyit akarunk megjegyezni, hogy zord jellegét még egy ideig körülbelől a Viszoki-Vrchig (2170 m.) megtartja, odább keletre azonban ismét szelidebb hajlásokkal hullámosan elvonuló, de mindenütt tetemes (1900—2100 m. magasságú) háttá változik, mely eme általános jellegét egészen a Svinniczáig (2293 m.), a Magas Tátra nyugati sarokbástyájáig, megtartja.

Ezen főgerinczhez úgy dél, mint éjszak felől tetemes magasságuknál fogva jelentékeny oldalágak csatlakoznak; a déliek Liptómegye éjszaki részét borítják s tetemes völgyek által választatnak el egymástól; e völgyek közül a Szuchi pataké vagyis a Matyasóczi-völgy, a Jalóczi- vagy Bobróczi-völgy, a Szmrecsanka völgye, a Kis-Béla vagy Pribilinai és a Racskova völgye, a Kameniszta völgye, a Tycha és a Koprova említendők. Az éjszaki oldalon csak a Sztudena völgye és a Fekete-

Dunajecz völgye vagyis a Kosczieliszkói-völgy említendő. Általában véve mondhatni, hogy a déli hegység déli lejtője vizekben gazdagabb mint az éjszaki s hogy annak völgyei sokkal számosabbak és nagyobbak, mint az éjszaki lejtőéi. Úgyszintén az oldalágak magassága is a hegység liptói oldalán jóval nagyobb mint az Árvában; mert míg ott az oldalágak számos csúcsa haladja meg a 2000 métert, sőt az egész hegység két legmagasabb csúcsa (a Bisztra 2250 m., és a Jakubina vagy Magura Vizsna 2189 m.) is azok közt foglal helyet, addig az éjszaki mellékláncznak egyetlen egy orma sem éri el a 2000 métert, sőt az 1800 m. magasságot is csak néhány csúcs haladja meg.

A liptói havasok gerinczén néhány hágó van, mely bár szekérrel nem járható, mégis némi jelentőséggel bír; ilyen a Palenicza-hágó (1574 m.), mely a bobróczi völgyet a zubereczivel köti össze; a Racskova völgy fölötti (1946 m.) a Piszna-hágó (1789 m.), a Kameniszta és a Kosczieliszkói-völgy közt és végül a Tycha-hágó (1689 m.), mely a Tycha völgyéből a kosczieliszkóiba visz át.

A Liptói-havasok főgerincze egész hosszában a vízválasztó szerepét gyakorolja; déli lejtőinek összes folyóvizei egyenesen a Vágba jutnak. Északi vizerei ellenben nemcsak két folyó, az Árva és Dunajecz, hanem ezek által két tenger, a Fekete- és a Keleti-tenger vizrendszeréhez tartoznak. A nevezetes vizválasztót, mely az európai nagy vizválasztó része, azon hegylánczolat képezi, mely az Árva, Liptó és Galiczia egybeszögellésénél emelkedő Volovecz hegyből éjszaki irányban ágazik ki s mint folyton kisebbedő s lelapúló földhát a középárvai lapályba megy át, mely nedves rétjeiből s kiterjedt mocsaraiból mind két tengerbe juttat vizet s így (Pekelnik táján) tényleg kapcsot létesit a Fekete- és Keleti-tenger közt.

* * *

Egy hetet töltöttünk a Liptói-havasok közt s bár a kedvezőtlen időjárás folytán terveinknek csak egy részét valósíthattuk meg, mégis több szép kirándulást tehettünk a hegység különböző részeibe s így vele nagyjából legalább megismerkedhettünk. Kiinduló pontunk a Sztudena völgyének egyik erdészlaka, Bresztova volt, a hol Prcs József erdővéd egyszerű házában — ha nem is kényelmet — de igaz vendégszeretetet s kedélyességet találtunk.

Bresztova azon helyen fekszik, a hol a Sztudena keskeny völgye a zubereczi tágabb katlanná szélesül. Árvavárallja felől jőve, Podbjelnél fordúlunk be a Sztudena völgyébe; néhány kis falun (Bjelipotok, Habovka, Zuberecz) megyünk

végig, azután pompás fenyvesbe fordúlunk be; jó fél óráig haladunk itt tovább, végűl kiérünk az erdőből s ekkor bájos kép tárul szemeink elé. A völgy itt hirtelenűl megkeskenyedik, alját szép rétek borítják, melyek mellett a vad Sztudena rohan alá, környezve a legszebb sötét fenyves erdőktől; egyedűl a zúgó patak moraja élénkíti meg a képet, — de nem, hisz ott a rét és az erdő szélén, a hegy tövében egyszerű ház tűnik szemünkbe, melynek lakói — szekerünket megpillantva — látszólag meglepetve összefutnak s fejeiket összedugdosva találgatják: valjon ki jöhet most? A háttérben magas hegyek emelkednek fel, melyek sötét erdeivel oly szép ellentétet képeznek a mögöttük feltornyosuló bizarr alakú sziklák, — odább pedig az Oszobita szédítő meredekségű kúpja uralg valamennyi hegytető fölött, meztelen szikláival mintegy hivogatva az idegent, hogy látogasson fel hozzája — ha tud.

Ilyen Bresztova fekvése. Említsük-e még a pompás levegőt, mely oly edzőleg hat testünk szervezetére, s azt a felséges friss vizet, amit itt ihatunk, a melyből hogyha ittunk, hetekig sem tudunk más vizhez hozzá szokni? Hogyha ez a hely Svájczban van, évenkint sok ezer ember keresi fel s gyönyörködik benne; de itt a hazában senkisem törődik vele, még a Kárpát-egyesület sem terjesztette ki ide működését, azért itt minden eredeti szépségben van meg, úgy ahogy azt a természet megalkotta.

Bresztova fekvésénél fogva nagyon kedvező hely az Árvai- és Liptói-havasokra teendő kirándulásokra; ez az egyedüli lakóhely a hegység belsejében, ahonnan minden irányban kirándulásokat tehetünk. Legérdekesebb a Rohács és az Oszobita megmászása. Első kirándulásunk czélpontja a Rohács volt.

Korán reggel hagytuk el Bresztovát az erdővéd és két tót legény társaságában. Útunk a Sztudena völgyét követte felfelé s lassan emelkedve folyton szép fenyvesben haladtunk előre, amely minél tovább haladtunk, annál sűrűbbé, járatlanabbá vált. Hasonlókép folyton rosszabbá vált az út is s nagyon kellett ügyelnünk, mert a fák gyökereit sűrű moh fedte, mely alatt gyakran tetemes üregek tátongtak s egy bal lépés könnyen végzetessé válhatott volna. Utóbb kiértünk egy rétre, melyen kis koliba állott. Azután ismét az erdőben haladtunk előre, előttünk erdős domb feküdt. — amint erre is felmásztunk, alattunk mély völgykatlant pillantottunk meg. Erdő borítja ezt is, de ez szomorú látványt nyújt. A legszebb, a legvastagabb fenyűfák törzsei mind ketté törvék, ágaik letördelvék, koronájuktól megfosztvák; így állanak előttünk az

erdők legóriásibb fái. Egy hólavina pusztításainak jeleit ismerjük fel benne s borzalommal gondolunk arra a végzetes pillanatra, midőn a hegyoldalban mozgásba jött óriási hótömeg irtóztató erővel a völgybe csapott le, megsemmisítve mindent, mi útjába akad, széttörve a legvastagabb fatörzseket, oly könnyű szerrel, a mint mi gyufát törünk ketté. Egyedül csak a törpe fenyű bír ellentállani a lavinák hatalmának, szívós ágai a hó súlya alatt lehajolnak a földre, de nem törnek el, s mihelyt a hó elolvad, vagy tovább csúszik, teljes épségben újra felemelkednek.

Lenn a völgyben lepihentünk s megebédeltünk. Ebéd után folytattuk útunkat, mely a mind jobban keskenyülő völgyben délkeleti irányban felfelé vezetett. A Sztudena patak, mely itt már nagyon kicsiny, óriási léptekkel siet lefelé, nagyokat szökik egyik szikláról a másikra, mintegy kigúnyolva bennünket, hogy ily nehezen s nagy fáradsággal tudunk csak oda felkapaszkodni, a honnan ő néhány percz alatt játszva szökik alá. Jó másfél óra hosszáig tart ez a kissé fárasztó, de legkevésbbé sem veszélyes út, most már csak egy kis dombháton kell átmennünk, — de a mint tetejére felérünk, meglepetve állunk meg s a bámulat hangjai lebbennek el ajkainkról. Fáradságunkért kárpótol az a kép, mely itt szemeink elé tárúl: gyönyörű szép nagy tó fekszik lábaink alatt, melynek kristálytiszta vizében az egész környék visszatükröződik. A törpe fenyű széles övként szegélyzi a tavat, azon felül impozáns sziklák emelkednek, melyek meztelen falain már a törpe fenyű sem bír gyökeret verni, csak egyes havasi növények tenyésznek itt, de ezek kitűnnek szépségük által. Vadregényes, zordságánál fogva ritka szép sziklagerinczczé egyesülnek a tavat környező magas hegyek, melyek mindegyike a 2000 métert meghaladja: a Zseleno, Placslivo (2126 m.), Rohács (2072 m.) és Volovecz (2065 m.); gerinczök kicsorbásodott szűk éllé keskenyül, mely a legkülönbözőbb formákat ölti fel, hol torony-, hol tű-alakú s a legtöbb helyen függélyes sziklafalakkal hirtelenül végződik. Szép az ellentét köztük s a velök szemben emelkedő alacsonyabb hegyek közt melyek lejtőit havasi legelők takarják, tarkítva a törpe fenyűk kisebb-nagyobb csoportja által. S ha visszafordúlunk, az egész regényes völgyet látjuk, melyen feljöttünk vala. Bizony a Rohács tengerszeme nem az utolsó a Kárpátokban. (Teng. fel magassága 1840 m.)

Ezen tavon kívül még néhány kisebb tó is van itt s mindegyik vize kristálytiszta s jéghideg. Rowland érdekes munkájában egyenként leírja e tavakat, azért itt külön megemlítésük fölösleges.

A Rohács csúcsa a tóhoz már csak egy vagy másfél órányira volt; a beállott rosz idő azonban meghiusította tervünk megvalósítását s visszatérésre kényszerített. Gyorsan siettünk haza felé s mire besötétedett, elértük Bresztovát.

* * *

Épp oly érdekes, sőt sok tekintetben még hálásabb volt egy másik kirándulásunk, az Oszobitára.*) Útunk eleintén a Sztudena völgyében vitt felfelé, de azután befordúlt a Javorinától délre eső ama keskeny völgybe, mely az Oszobitáról K—Nyi irányban huzódik le. Gyönyörű fenyvesben, melynek ős fáiról méternyi hosszuságban csüngött alá az Usnea barbata nevű zuzmó, önkéntelenül is a vénség képét idézve fel — haladtunk tovább mindinkább meredekebbé s fárasztóbbá váló úton. Hosszas hegymászás után elértük az erdő szélét s ezen túl havasi legelő borította a hegyvonulat lejtőit egészen fel az Oszobita iszonyú szikláig, melyek valóságos bástyafokként koronázzák a magas hegy csúcsát s messzire felismerhetők hatalmas alakjuknál s mészkövük fehérlő színénél fogva. Rendkívűl fárasztó volt a meredek gyepen való felkapaszkodás: végre felértünk az Oszobita és a tőle délre emelkedő hegycsúcs közti nyeregre, ahonnan — miután kissé megpihentünk — az utóbbi csúcsra mentünk fel. Ennek magassága 1583 m., csúcsát a törpe fenyű takarja, de legtetejéről nagyszerű kilátás kinálkozik a délre emelkedő Liptói-havasok egész lánczolatára a Szivó-Vrchtől a Voloveczig és Hruby-Vrchig, mely előtt a Sztudena hatalmas völgye összes mellékvölgyeivel festői szépségben, a színek legtarkább vegyülékében s a természeti jelenségek legérdekesebb változatosságában mutatkozik. Az ellenkező oldalon az árvai lapály s felföld terül el alattunk szomszédos hegyeivel egészen a Chocs meredek csoportjáig; lenn a völgyben Árva vára ötlik szemünkbe.

A hegycsúcsot, melyen álltunk, egy aránylag nem mély nyereg választja el a tőle éjszakra eső Oszobitától (1687 m.). Ennek hátán impozáns letompított gúla ül, ennek iszonyú meredek lejtőit alpesi legelők takarják, melyek alól hatalmas mészkő-szirtek bújnak ki. Legmeredekebb a nyereg felőli (déli) lejtő, mig a keleti (az Oraviczai-völgy felé) valamivel enyhéb hajlatú, de még mindég igen meredek. Lementünk tehát a nyeregre s kis gyalog ösvényen körüljártuk az Oszobita keleti oldalát, oly helyet keresendők, melyről a meg-

*) A táborkari térképen (1.75.000) hibásan Osabida név alatt fordúl elő.

mászás könnyebben volna eszközölhető. Hosszas keresés után találtunk is egy ily helyet s tüstént neki indúltunk a hegycsúcsnak. Alig 160 méternyire emelkedett a csúcs fölöttünk, de keserves munkába került, míg oda eljutottunk. A hegylejtő itt is gyepes s rajta helyenként a törpe fenyű (más fa e magasságban nincsen már) kisebb-nagyobb csoportjai vannak elszórva. Eleintén elég gyorsan haladtunk előre, de a lejtő mind meredekebbé vált s mind nagyobb fáradságba került a kapaszkodás. Soká tartott, míg egyik törpe fenyűtől a másikig jutottunk, bár azok elég közel voltak egymáshoz, számtalanszor kellett megpihennünk s tót vezetőink is — a kik különben kitűnő hegymászók voltak — már-már elcsüggedtek, midőn az utolsó darabon négykézláb kellett tovább másznunk. Végre felértünk — nem az Oszobitára, hanem a tőle éjszakra levő nyeregre, mely az Okoliektől (1617 m.) választja el; a vörös áfonya (Vaccinium Vitis Idaea) és többféle moh, helyenkint törpe fenyű e nyerget egészen elborítja. Föléje az Oszobita még mintegy 80 méternyire emelkedik; de ezt az útat már könnyű szerrel tettük meg s így hosszas, és valóban nagyon fárasztó mászkálás után feljutottunk az Oszobita csúcsára (1687 m.), melyen háromszögellési jel áll. De fáradságunkért dús kárpótlást kaptunk abban a felséges kilátásban, melyhez fogható bizonyára kevés van a Központi-Kárpátokban. Egész Árvamegye van előttünk mint egy térkép kiterítve, nagy része erdős, de közben a lapályosabb részen kiterjedt mezőségeket is pillantunk meg, melyeknek számos község (Trsztena, Turdossin, Jablonka, Csimhova, Vitanova, Oravicze, Usztya stb.) ad életet. A nagy árvai lapályt éjszak felől a Babiagura (1725 m.) és Pilszko (1537 m.) hegységek zárják be s azokon túl Szilézia hegyei kékellenek. Kelet felé a lapály messze Galicziába folytatódik, ahol Novitarg és számos más lengyel község tűnik elő, még odább pedig Galiczia nagy rónájára esik pillantásunk. Vele szemben az egész Magas-Tátra tornyosúl fel, mely hótakart bizarr meredek szikláival, a tiszta légkörben minden egyes megkülönböztethető részletével leírhatatlan szépségű, fenséges képet varázsol szemeink elé. Sűrűn egymás mellett nyulakodnak fel a hatalmas hegyóriások, alig engedve bepillantanunk mély, zord völgyeikbe. A másik oldalon (nyugat felé) az Árva völgye a Magura hegységgel, azontúl a Parács, Okruchlicza s Roszutecz, végül mint a panoráma sarokbástyája a Chocs látható. Dél felé sokkal kisebb körű a kilátás, de a Liptói-havasok koszorúja, mely neki határt szab, szintén igen szép s nagyszerű.

Soká gyönyörködtünk a kilátás nagyszerűségében, de végre is indulnunk kellett. Az Oszobita hatalmas mészkő-

szikláin nagy mennyiségben tenyész a havasi hófehérke (Gnaphalium Leontopodium), Tátránknak eme egyszerüségében oly bájos virágja. Mi — sajnos — nem szedhettünk belőle, mert nagyon korán (julius első felében) jártunk itt, amidőn még nem virágzott. Később — mint vezetőink állíták — a hegyoldal egészen megfehéredik a sok havasi hófehérke, mely itt nagyon sűrűn terem, mert nem bántja senki. Ide fel bizony ritkán vetődik tourista.

Délután 5 óra tájban indúltunk haza felé. Hogy a meredek hegymászást kikerüljük, az Oszobita gerinczén mentünk (elég kényelmesen) nyugat fele egészen az erdő széléig (mintegy 1400 m. magasságig). Itt azután dél felé torony irányt szálltunk lefelé; igaz, hogy ez még meredekebb volt, mint a hol feljöttünk, de ezen már most nem segíthettünk s végül is szerencsésen leértünk abba a völgybe, melyben reggel felfelé haladtunk volt. Itt — körülbelől 1100 m. magasságban — a fenyves közepén fekvő regényes szépségű rétre értünk, a hol letelepedve pattogó tűz mellett sütöttük meg burgonyáinkat s fogyasztottuk el ebédünk (ezt az Oszobita nyergén ettük volt) még meglévő maradékait. A rét közelében kis tó fekszik az erdő sűrűjében; fekvése igen csínos, de vize egész feketének látszik s azért nem tesz kellemes benyomást. A tó területe 20 ár s vizét az Oszobita aljában fakadó forrásokból nyeri. Mondják, hogy igen mély, de semmi bizonyosat nem tudni róla. Innen hamar értünk vissza Bresztovára, a hol még néhány napot szántunk botanikai excursióknak, azután Isten hozzádot mondva a szép Árvának, a szomszédmegyét, Liptót, látogattuk meg.

A Bresztova vidékén gyűjtött növények közül néhányat itt megemlítünk.

A Bresztova körüli erdőkben: Fumaria hygrometrica, Hypnum cupressiforme, Neckerea crispa, Phyteuma orbiculare L., Eriophorum latifolium Hoppe, Paris quadrifolia, Pyrola uniflora L., Lonicera nigra L., Listera cordata.

A Bresztova melletti Radovie-Szkali nevű dolomit-sziklákon: Hypnum molluscum, Cladonia pixidata, Asplenium viride Huds., Aspidium lobatum Sw., Cystopteris sudetica A. Br., Phegopteris Robertiana, Corallorhiza innata R. Br., Tofjeldia calyculata Wahl, Platanthera bifolia Rich., Atragene alpina L., Pyrola secunda L., Daphne Mezereum L., Rubus saxatilis L., Carduus glaucus.

A Rohácson: Bartsia alpina L., Anemone alpina L., Anemone narcissiflora L., Primula elatior Jacq., Rhodiola rosea L., Oxytropis sordida Koch, Pedicularis Hacquetii Graf, Salix retusa S.

7. Árvamegye lakói.

Árvamegye lakossága, annak szokásai s erkölcsei sok tekintetben érdekesek, s vázlatunk hiányos volna, ha azokról is legalább röviden meg nem emlékeznénk. Néhány heti ott időzésünk ugyan elégtelen volt arra, hogy azokkal behatóbban megismerkedjünk; csak inkább általános képet alkothattunk a megye ethnographiai viszonyairól, mert a legtöbb időt oly helyen töltöttük, a hol csak maga az anyatermészet kínálkozott összes bájaival, míg a föld népével szorosabb érintkezésbe jönnünk nem igen lehetett. Útijegyzeteimnek ez irányban mutatkozó hézagosságát azonban alkalmam volt pótolni egy oly irodalmi műből, mely Árvamegye lakosságával tüzetesen foglalkozik s azt minden oldal felől beható tanulmány tárgyává teszi. Értjük néhai iglói Szontagh Dániel kir. tanácsos s kerületi táblai bíró „Árvamegye monographiája“ című kéziratban levő nagybecsű munkáját, melynek ide vonatkozó részét a boldogúlt fia, iglói Szontagh Hugo, nagy-martoni aljárásbíró úr, lekötelező szívességgel bocsátotta rendelkezésemre. Eme nagybecsű monographia, mely 30 évi ernyedetlen munkásság gyümölcse, eddig kiadva nincs s így a nagyobb közönség előtt ismeretlen. De hisszük s óhajtjuk, hogy eme nagy tudományos mű nem sokára közkincscsé fog válni s Árvamegye csak önmagát becsülné meg s legszebb módon fejezné ki kegyeletét s háláját egykori legtudósabb férfia iránt, ha a monographia kiadatása végett a szükséges lépéseket mielőbb megtenné vagy annak kiadatási jogát megszerezné. A közeledő ezer éves jubilaeum alkalmából megyéink sorra igyekeznek multjukat irodalmi becsű munkákban megörökiteni s e hazafias mozgalomban Árvamegye sem maradhat hátra. Ezt annál kevésbbé teheti, mert már készen meg van ama mű, mely az alapos monographiák kellékeivel birva, egyedűl van hivatva irodalmunk eme nagy hézagának méltó módon való betöltésére.

Midőn a következőkben Árva megye lakóit a nevezett monographia alapján röviden ismertetem, egyuttal iglói Szontagh Hugo úrnak a kézirat átengedéséért őszinte köszönetemet fejezem ki.

* * *

Árva megye benszülött népe általában erős, izmos és szálas termetű, a hegyi lakosságnak valóságos mintaképe. Nagyságuk által különösen Jablonka, Pekelnik, Lieszek, Zázriva, Zsaskó és más helységek lakói tűnnek ki, kiknek fiatalsága még a gránátosok soraiban is kiváló helyet foglalt el. Van azonban a megyében középnagyságú, eltörpült

faj is, mely nagyobbára új gyarmatok telepítése alkalmával Galicziából és Trencsén megyéből költözött be, részint pedig a hiányos táplálkozás s egyes ártalmas vízek élvezete által csenevészedett el s veszíté el ilyformán eredeti typusát. Az előbbiekhez számíthatók a námesztói járás mindazon havasaljai újabb telepei, melyek a Thurzó grófok idejében különféle gyülevész néppel népesíttettek be; ilyenek Mutne Veszele, Novoty, Zakamene, Szihelne, Benedikó, Erdődka, Tyapesó, Vanyovka stb. Ezek lakói a benszülöttektől nemcsak kevésbbé szép arczkifejezésük, hanem kedvezőtlenebb testalkotásuk által is különböznek. Az utóbbiakhoz tartoznak a Zabidó, Habovka, Bjelipotok s Oravka községekben előforduló golyvás családok.

A lakosság mindennapi eledele a tej, sajt, vaj s hozzá árpakenyér, főétkeik pedig árpalisztből habart kása és gulyasa vagyis ritka és sűrű mamaliga, burgonya és káposzta. Otthon hizlalt aprómarhából csak a sertést s az ürűt szokták házi szükségletre levágni, a többit mind a piaczra viszik s pénzre fordítják. Nagyon elterjedt a pálinka élvezete, férfiak s nők, fiúk és leányok közt egyaránt.

Nyelvük s viseletük szerint a megye lakói nagy eltérést mutatnak. A megye nagyobb része, ugymint a kubini és vári egész járások s a trsztenai járás alsó helységei tót lakosságuak; ellenben a beszkidaljai lakosok Erdődkától Zubriczáig, onnan pedig Haldovka és Chisnéig lengyelek, és pedig a beszkidaljaiak az úgynev. vizi lengyelt, a Beszkidek és Központi-Kárpátok közöttiek pedig a gorál tájnyelvet beszélik.

A tótok ismét négy csoportra oszlanak a hajdani egyházközségek kerületei szerint. E szerint a nagyfalvi, kubini és lesstinyei régi egyházak területén élők a legtisztább nyelven beszélnek, kivéve hogy úgy, amint beszélnek, írnak is. Ehhez legközelebb áll a zázrivai, párniczai, zsaskói és isztebnei nyelvjárás, mint a hajdani zsaskói anyaegyházhoz tartozott terület nyelve; ez csak annyiban tér el a tiszta tót nyelvtől, hogy gyakoriak benne a betűkihagyások, mi által egyes szavak tetemesen megrövidűlnek. A harmadik a parasztdubova-chlebniczi anyaegyházak tájnyelve, mely annyiban különbözik az első osztályú tiszta tót nyelvtől, hogy kiejtésénél az á-t sűrűn változtatja át e-vé. A negyedik a námesztó-turdossin-trsztenai régi egyházak helységeinek nyelvjárása, mely szerint minden szó a fogak közt meglágyítva selypesen s oly hangsúlyozással ejtetik ki, hogy az alvidéki tótnak is feszült figyelmébe kerül minden szó megértése, főleg a trsztenaiaknál, kik minduntalan „djoszko“ (ördögöcske) közbevetéssel szapo-

rítják beszédüket. E négy különbséget igen emeli még azon további körülmény, hogy a két utóbbinak hangsúlyozása daráló folytonos egyhanguságban kereng, holott a párnicza-zsaskói nyelvjárás bizonyos éneklő modorban folyik, mintha egyre kérdező és felelő hangok közt folynék a szóváltás.

A ruhaviselet szintén a régi anyaegyházak szerint különbözik s azok szerint híven fennmaradt. A lengyel községekben főleg két rendbeli felső ruha a jellemző, t. i. a rövid hunya és a hosszú halina, mind a kettő fekete szűrposztóból s veres és sárga zsinórokkal s ugyanoly színű gömbölyű bojtocskákkal kiczifrázva. A hunya az ágyékig ér s magas gallérán tömött zsinórzatot hord, a hosszú halina ellenben elől az öl-szárnyain sűrűbben van zsinórozva. Mind a két felöltönyhez kék posztós lajbli jár, mely oly rövid, hogy alig takarja a hast s sok gombocskával s veres zsinórral van díszítve. Ehhez járúl egy tűszőszíj, mely a hunyásoknál a meztelen hasra, a halinásoknál a halina fölött csatoltatik össze. Lábbelije mindkét csoportnak bocskor, fejtakaróúl pedig igen keskeny szélű kalapot viselnek, azon különbséggel, hogy a hunyásoknál a bocskorszíj (navlaki) a nadrág bokája táján kívűl van körűltűzve, a halinásoknál ellenben a nadrág alatt van összekötve, s a nadrág vége a bocskoron szabadon függ. Éltesebb férfiak mindkét osztályban felöltönyűl sárga ködmönt viselnek télen-nyáron, esős időben kifordítva vagy panyókásan hunyával fedve. Ezen ködmön a magyar hosszú mente modora szerint van szabva s mindenütt, ahol a mentén zsinórzat van, ott a ködmön 3 újjnyi tiszta fehér bőrszalaggal van körűlvonva s eme fehér mezők zsinór helyett veres és fekete színű hímzésekkel kivarrva.

A lengyel nők a kirívó színes piperét nagyban kedvelik; a vagyonosoknál nagy veres kendő dívik a fejen, mely két szélével a nyakhoz kötve, egyik szegletével a hátán függ le egészen a térd aljáig. E kendő alól a homlok körűl hajfodrocskák függenek ki. Derekán a finom patyolat ingvállra zöldszínű selyemlajblit viselnek, bal kezeiken pedig fehér nagy kendőt (presteradlo) hordanak eső ellen; felső szoknyájuk kék selyem, hosszú előkötőjük sárga selyem, lábaikon sárga kordován csizma. A szegényebbek fejkendő helyett közvetlenűl a fehér abroszt úgy kötik fejükre, hogy alsó része a csípő aljáig egyenes keretben mantill gyanánt függ derekuk körűl, különben a kendő szélei kötésekkel és csipkékkel is vannak ékítve. Ingeik gallértalanok széles vállakkal, hosszú újjakkal, valamint a vállon, úgy az újjak aljain veres szalagocskákkal átfűzve, melyre csak téli időben szokás lajblit felvenni. Felső szoknyájuk sárga színű virágokkal díszlik s legszebbnek tar-

tatik az, amely legrikítóbb. Lábaikat szintén sárga csizma fedi. A nyakék mind a két csoportnál kláris, azon különbséggel, hogy a vagyonosabbak értékesebb zsinórokkal kérkednek. A hunya sokkal elterjedtebb a megyében, mint a hosszú halina. Az elsőt Erdődkától a Beszkídek alatt egész Jablonkáig az úgynevezett vízi lengyelek viselik, az utóbbit pedig a podvilki, oravkai, bukovinai, pekelniki s hladovkai egyházak körében lakó gorálok vagyis hegyi lengyelek hordják.

Áttérvén a tót ruházatra, ez a megyében a férfiaknál mindenek előtt két főcsoportra oszlik, az egyiknél a fekete, a másiknál a fekér szűrposztós halinák divatosak. A fekete a zsaskói, isztebnei, nagyfalvai, alsó-kubini s lestinyei evang. anyaegyházakhoz tartozó vagyonosabb lakosok felöltönye, a fehér ellenben sokkal elterjedtebb, mert ez azonkívül, hogy a most felhozott egyházközségekben lakó vagyontalanabbak hordják, az egész vári járás és a námesztó- s oravicza-völgyi népségnek is közös felső ruhája. Valamint e nagy terjedelmű vidék férfi-ruhaviseletének a halina teszi a fődarabját, úgy a fehér halináknál azok különböző szabása és zsinórozása mindmegannyi alosztályt képez. A megye tót halináinak főbbike a kubini járás evang. egyházaiban divatozó fekete színű, mely is szabását s zsinórozását illetőleg a Zrínyi-dolmányt igen megközelíti. Gallérja 2—$2^1/_2$ újj magas, újjai egész a markig hosszak, dereka a mellkashoz és a csípőkhez hozzáálló, öle elől egymást egészen fedi, hátúl pedig két hosszú ránczban függ le. Zsinórozása veres, zöld és sárga és olyformán van reáillesztve, hogy a veres a borítást, a zöld és sárga ellenben a sujtást képezi. A zsinórozás tömöttsége a tulajdonos megrendelésétől függ; legczifrábbakat a nagyfalvaiak hordanak. Az öl szögleteiben s a hátulsó ránczok fejein veres-zöld-sárga színű bojtocska is jön rá. Gomb helyett sárga nagy kapcsok szorítják a derekat a testhez; ezt azonban csak akkor használják, ha tűző szíj nincs derekukon. Azonkívül sötét kék posztós lajblit viselnek, a feljebbi háromszínű zsinórral kiczifrázva, fehér lapos gombocskákkal sűrűn megrakva, még a két oldalzseb felett is. Nadrágjuk mindkét csoportnál fehér szűrposztóból készül és zsinórzata a fekete halinásoknál a halinánál említett három színű szokott lenni. Fehér halinához fekete borításos s veres sujtásos zsinórzat való, a külbokák feletti nyílás egy arasznyira zsinórozva s kapcsokkal van ellátva. Lábbelinek a vagyonosabbak topánt viselnek veres gömbölyű bojttal s hasonló bojtos szegéssel; a szegényebbek bocskort hordanak s ez utóbbi egész a bokabeli nyilásig kívűlről van hosszú fekete szíjjal a lábhoz tűzve. Fejtakaróúl 5—6 újjnyi széles karimájú kalapot hord mind a két csoport fekete széles szalaggal s

veres és zöld zafiánbőrből vágott szűk zsinórocskákkal, melyek a fekete szalag alját körűlveszik.

A tót nők fejdíszül kötéses színes fejkötőt viselnek, mely oly kicsiny, hogy csak a haj kontya borítékáúl szolgál. Ehhez egy 6 újj széles kötés vagyis csipke úgy van illesztve, hogy a fejtetőt egész a homlokig takarván, mindkét halánték körűl lefügg egészen vállig. A nép, mihelyt valahová a házon kívűl kilép, mindíg a fejkötőre középszerű nagyságú kendőt köt, mely vagy csak fehér vagy kékszínű, ez utóbbi apró fehér virágokkal festett vászonból való s a szerint viselik, a mint azt a szoknya fehér vagy kék színe megkivánja. A leányok azonkívűl virítós, színes kendővel takarják fejüket, azonban a nap forrósága vagy a hideg ellenére is különben fedetlen fővel járkálnak. Nyakékük 4—6 soros granátzsinórból áll. A lajbli világos kék vagy zöld a nőknél, a leányoknál virágos vagy pipacsveres színű, ez utóbbiaknál a váll felett még veres szalagocskákkal kiékítve. Felső szoknyájuk vagy tiszta fehér vagy sötét kék színre festett fehér apró virágú, mindkettő házi vászonból, egész a bokáig érő kerettel, melynek hátulsó része számtalan szűk ránczba megy át. A vagyonosabb leányok ünnepi piperének több színű virító szoknyát és előkötőt viselnek, ezt azonban az ős tót ruhaviselettől eltérő utánzásnak kell kijelentenünk. Előkötőt úgy a kék, mint a fehér szoknyához egyaránt kéket hordanak, azon különbséggel, hogy a kötő a legvilágosabb kék színű festett patyolat, s így a szoknya sötét kékjétől erősen elüt. Felöltönyűl a nők ünnepnapokra kék posztós mentét kék zsinórzattal a férfimente szabása szerint varrva, hétköznapra pedig hasonló szabású ködmönt viselnek. A leány felső ruhája egyedűl a ködmön — mentét csak férjhez menetele alkalmával kap. Láböltözékök ünnepnapokon fekete kordoványcsizma, mezei munkánál pedig bocskor egész a lábikráig érő fekete szíjjas feltüzéssel.

Az imént leírt négy főcsoport ruhaviseletén kívűl vannak még a megyében bizonyos ruhaszabási eltérések; ezek szintén a nép eredeti viseletét tüntetik fel. Ilyen a férfiaknál a fehérszínű rövid kankó (haljenka) ez a legnagyobb területen, t. i. az egész vári járásban, az oraviczai s hrusztini völgy lakóinál mint helyi divat van elterjedve. Ez a kubini járás fehér halináitól lényegesen különbözik abban, hogy csak úgy van szabva, mint a zsák s vagy egészen zsinórzat nélküli, vagy csak egyszerű vékony zsinórkával van körűlszegve; a zsinór és az újjhajtók hasonló színűek. Ezen felöltönyhez oly szorosan ragaszkodnak az illetők, hogy másféle szabásuban a házból sem lépnének ki, templomban pedig nála nélkül a világért sem jelennének meg. Ezek zsinóra s hajtóka színéhez

az illető egyházközségek lakosai kimondhatatlan szigorral ragaszkodnak s e szerint a chlebniczei egyházban a fekete, a bjelipotoki völgyben a kék, a csimhovaiban a megygyszín az uralkodó. Igy találjuk ezt e környék asszonyainál is mint régi szokást. Ezek a felöltönyös ködmönöknél[1]) szintén a ködmön s a prém színéhez erősen ragaszkodnak. A kubini járásbeli evang. egyházak asszonyai kizárólag fehér színű s fekete prémű ködmönt viselnek, ezek ellenében a chlebniczei s paraszt-dubovai egyházbeliek sárga színű és farkasprémű, a bzinei, puczói s zázrivai templomokhoz tartozók pedig, sárga színűhez kékre festett bárányprémet viselnek, — mind kettőnél egész a térdig érőt.

Ezek volnának az eredeti ruhaviselet főbb különbségei; az ezektől eltérő sajátságok nem egyebek, mint későbbi utánzások s a szomszédság divatainak felvétele, melyek leginkább a városbeliek és a vászonkereskedők által hozattak be s ezek körében divatoznak.

Árvamegye népének természeti hajlamaira s foglalkozására áttérve, első sorban a vászonszövést kell megemlítenünk.

Minthogy vászonszövésre e nép a lennek otthon való sikeres termesztése által önként rá van utalva, azért a len megdolgozásával, fonásával, vászoncsinálással, ennek fehérítésével s árubaadásával már legrégibb korban megbarátkozott. A trsztenai és námesztói járás háznépe minden különbség nélkül férfi és nő, apraja-nagyja sorba fon. A nők még járáskelés közben is forgatják az orsót, a fejkendőjük alá kötött lencsomagból húzogatva és sodorgatva a fonalat. Ez a pásztorok szokásos fonásmódja, nehogy a guzsalyt magukkal kelljen czipelni. A kész fonalat (loketki, pradenka) a ház gazdája (loketkár) viszi eladni, lepedőben úgy a hátához kötve, hogy a fonal végei kifüggvén, azokat a vevő lekötés nélkül megnézhesse, ha pedig csak egyet árúl, azt a bal kezén hordja mutogatóba. A vászonszövésnél hasonlóan az egész család vesz részt. Az öregek s gyerekek a csövecskék csörlésével, a nagyok a szövőszék megetti főmunkával, az értelmesebb cselédek meg a felillesztett fonal igazgatásával foglalkoznak. A kész vászondarabok nyers állapotban adatnak el vásár vagy ünnepnapokon többnyire az oravkai s jablonkai templomoknál, a hol minden isteni tisztelet után fonal- és vászonvásár van szokásban. A vászonszövéssel annak fehérítése is lévén összekötve, vászonkereskedők által összevásárlott nyers darabokat

[1]) Van újjnélküli ködmönke is, mely az egész megyében ugyanazon egy lajbliszerű szabású.

szintén e megye lakosai (Jablonka és Lieszek lakói nagyban) vállalják magukra. Ez lugzás, cséplés, fehérítőre való kiterítés, azon való gyakori öntözés s szárítás folytonos alkalmazása s ezek újbóli váltakozása által történik s a havasi vizek befolyása által hófehér színt nyernek. A fehérítők mindenütt patakok mentében tisztás partokon vonúlnak el, ezeken a lugzó katlanok vannak beillesztve, melyek minden külön család számára egy őr-viskóval vannak ellátva, melyben a mosás s fehérítés műszerei közűl az idegennek főleg a két csép tűnik fel, melylyel a lugzásból jött vászondarabok, a patakba vetve, a hamu üledékétől kellően kicsépeltetnek és megtisztíttatnak.

A másik főfoglalkozása az árvai népnek a fejős házi állatok tenyésztése. A borjút s a bárányt, míg szopósak, tulajdon lakószobájába befogadja s gondosan ápolja. Szarvasmarhából s juhból annyit igyekszik nevelni, hogy a szükséges tejen, vajon s túrón kívűl minden évben legalább egy-egy darabot pénzre is fordithasson, a gyapjúból pedig otthon annyi szűrposztót készíthessen, a mennyi családja felső ruháira s hálópokróczaira szükséges. A hányszor csak érkezése van, kimegy a havasra, hogy járó jószága aklai s kosárainak czélszerűségéről meggyőződhessék s kedves marhájának sót nyújthasson.

A harmadik kedvencz foglalkozása az erdei munka, melyen természeti hajlamánál fogva egész lelkével csüng. Vágásra érett fapagonyoknak e nép fejszéje által kell leteríttetniök. Ők mint hegyi lakók az erdő mellékes járulékaiban megtalálják tulajdon előnyeiket. Ők azok, kik a pagonyban zsindelyt is csinálnak, a levágott fák kérgét lehámozzák s a hegy aljába csusztatják, onnan a fűrészek vagy parti rakodó helyekre elfuvarozzák, a parton tutajokká összeszerkesztik s ezeket az Alföldre szállítják. A fűrészmalmoknál is ők fuvarozzák a deszkát vagy léczet a parti kikötőkbe, e mellett egy-egy deszkát s léczet tulajdon szükségükre is kialkusznak s vele házfedeleiket takargatják. S így az erdei munka az árvai népnek jelentékeny jövedelmi forrása.

* * *

Eddig iglói Szontagh Dániel munkája. Az újabb időben a viszonyok sok tekintetben megváltoztak s nem épen a lakosság előnyére. A gyári termelés fokozódása s úgyszólván teljes uralomra jutása a házi- s kézi ipar fejlődését csaknem lehetetlenné tette s ennek következtében az árvamegyei vászonszövés s kereskedés is csaknem egészen megszűnt. Námesztó környékének lakói azelőtt kiterjedt kereskedést üztek vászonnal s az árvai gyolcsos tótok nemcsak az Alföldet, hanem a

külföldet is bejárták s ily úton szép vagyonra tettek szert; volt idő, midőn Árvamegye egyik faluja Szerbiát, egy másik Bulgáriát járta be gyolcs-árúival, sőt a század harminczas éveiben egy zubrohlavai (Námesztó mellett) gyolcsos tótnak Jeruzsálemben és Alexandriában volt gyolcsraktára.*) Ma mindennek vége. Századunk első felében a nép maga termelte a kendert és lent, az asszonyok magok fonták meg s készítették ruháikat, fehérneműiket s idegen gyártmányt a világért sem viseltek volna. Ma a vásárokon veszik a gyári munkákat s a kattun mindinkább elterjed. S ezzel természetesen elterjed az újabb divat s a régi eredeti népviselet lassanként kiszorúl, vagy legalább is a mai divathoz képest módosúl. S így, mint hazánk annyi más vidékén is, kivetkőztetik a népet eredeti szokásaiból, erkölcseiből; de kérdés valjon hasznára van-e, jobb-e az új mód?

Az árvai nép ezzel egyik jelentékeny kereseti forrását vesztette el s ez annyival sajnosabb, mivel hazánk ezen részében a földmívelés csak igen sanyarú életet biztosít a népnek.

De az árvai nép csöndesen tűri sorsát. Az árvai tót rendkívül szerény igényű, hozzá van szokva a szegénységhez s nem is vágyódik szebb jövőre. Csendes, nyugodt magaviseletű, egészben véve szelíd, jámbor, az úrral szemben alázatos, bár nem mindíg őszinte s igaz, e mellett vallásos s istenfélő. Főhibája az, hogy túlságosan megelégedett, mert ez a tulajdonsága útját vágja minden magasabb törekvésnek, nemesebb ambitiónak. S ehez járúl még ivásra való nagy hajlama, melyet a korcsmák még jobban fokoznak; a pálinka a népet testileg, lelkileg tönkre teszi. Pedig kár érte, mert a nép általában hazafias érzelmű, hazáját szereti s ragaszkodik hozzá s csak a „kaputos izgatók“ bujtogatták fel helyenként a magyar nemzet s állam-eszme ellen. Anyanyelvére nézve Árvamegye 81,643 lakosa közül 78.592 (96%) tót, 2292 (3%) német s csak 368 (vagyis 0.45%) magyar. Mily nagyszerű, magasztos feladat vár itt az iskolára, a társadalomra, a közművelődési egyesületekre, — szép, de nehéz feladat, melynek megoldásához a társadalom minden tagjának közreműködése szükséges, de a mely előbb-utóbb sikerűlni fog.

*) Hőke Lajos: Vándorló tótok. („Fővárosi Lapok.“ 1886. 335. sz.)

Kirándulás a Kriványra.

Mihalik József-től.

Melléklettel.

— C s o r b a, egy percz! — hangzott a kalauz rekedt hangja s mi az álmot kezdtük kidörzsölni szemeinkből, mely rövid utazásunk alatt a vasuti kocsiban meglepett. Egy nagyot nyujtózkodtunk, aztán a kiszálláshoz láttunk, mi málháink csekély volta miatt nem tartott sokáig.

Reggeli fél háromra járt az idő. Az ég leplezetlen s tiszta volt; a csillagok ezüst-ragyogással hintették felénk pislogó fénykévéiket az indigo színű égről, melynek egyhangu sötét színét csak kelet felől hasította meg egy parányi rózsás sárga fénycsík, jelezve a közeledő hajnalt.

Az idő hűvös volt; tagjainkat keresztül-kasúl járta a fris, hideg havasi lég, mely megvaczogtatá fogainkat.

A természet csendes volt még, mintha minden kihalt volna belőle, csak az állomási épületek egyikéhez tartozó kakas álmos kukurékolása zavará meg olykor-olykor a hangtalan némaságot, mire hármastagú kompániánk egy fidélebb tagja felelgetett vissza, utánozván a növendék-kakas rekedt kiáltásait.

A hajnali csípős lég csakhamar eloszlatta álmunkat s miután egyet-egyet húztunk volt a szilvóriumos kulacs öblös kebeléből, munkához láttunk.

Még otthon jó előre elkészítettük volt úti programmunkat mely az volt, hogy a C s o r b a i - t ó t ó l a K r i v á n t m á s z s z u k m e g.

Két alföldi útitársam, dr. K. F. orvos és P. L. földbirtokos, még soha sem járt erre, jó magam már nyolczadszor tettem meg ezt az útat, én voltam tehát a kiránduló társaságban minden: kalauz, felszerelő, élelmező és kvártélycsináló biztos, rám is bizták magukat egészen.

Úgyszólván még teljesen sötét volt; a tájék egyes részletei a sűrű egyforma feketeségben vesztek még el, csak a bronzból öntöttnek látszó M a g a s - T á t r a domináló szirteinek

Minden utánzás tilos.

Vervielfältigung vorbehalten.

A Kriván Pod-Bánszkó felől. — Der Kriván von Pod-Bánszkó aus.

éles körvonalai mutatkoztak a felhőtelen égen merész nagyszerűségükben, itt-ott felcsillámolva azokon egy-egy kiváló fehér folt: az örök hó világító foltja. Mielőtt azonban tovább mentünk volna, szemügyre vettük az állomást s a környéket. Nem kerülhetem el, hogy a szives olvasónak nehány rövid vonással képet ne nyujtsak a csorbai állomás felől, minek szükségét már csak azon körülmény is igazolja, hogy ez a pont a vasuti állomása a már-már világhirre vergődött Csorbai-tónak. Csorba vasut-állomás (régebbi neve Hochwald) a Magas-Tátra hegylánczolatát az Alacsony-Tátrával összekapcsoló nagy hegyháton, a csorbai (hochwaldi) fensíkon, 915 m. tengerszín feletti magasságban, a Vág- és Poprádvölgy kezdete közt, fekszik. E fensík nyugat s kelet felé erősen lejtősödik s e két oldali lejtő legmagasabb pontját épen maga a csorbai állomás képezi úgy, hogy ha az állomáson véletlenül szabaddá lesz egy waggon — a mit úgy hívnak, hogy „megszökik“ — az nagy vágtatással rohan lefelé s csak Lucsivnán vagy Király-Lehotán áll meg, ha megállitják.

E lejtősödés nagy szerepet játszik a vidék topografiájában s vizrajzilag rendkívül fontos, mert ez okozza azt, hogy e fensík a Balti- és Fekete-tenger közt vizválasztót képez, vagyis a hochwaldi fensík keleti oldalán fakadó vizek a Baltitengerbe, a nyugatin eredők pedig a Fekete tengerbe ömlenek.

Maga a vasúti állomás csak nehány évvel ezelőtt egy kisded, rozoga faépületből állott, ma már, tekintve a nagymérvű touristaforgalmat, nagyobbítva van az, habár a főépületben levő várószoba az utóbbi évek folyamán nagyon is szűknek bizonyult s valóban kivánatos volna, hogy az egy nagyobbszerű, a korízlésnek s a touristák igényeinek megfelelő, czélszerűen berendezett váró-teremmel láttatnék el. Az állomási főnök, a mennyire teheti, gondoskodott ugyan, hogy az utas nála egyszerű, ízletes eledeleket és italt, szükség esetén még nehány fekvő helyet is kapjon mérsékelt áron, de mint mondom, ez mind nincs arányban a ma már jelentékenynyé vált tourista-forgalommal s tourista igényekkel.

Mindezeket a dolgokat azonban mi nem vettük igénybe, mert el voltunk látva minden élelmi s luxus-czikkel, mi útunkra s uton kívüli mulatságunkra szükséges volt. Rágyújtottunk egy-egy jól szelelő szivarra (ez egyszer lehetetlen volt Szapáry ellen debattálnunk, mert szivaraink — tessék elhinni — jól szeleltek) s a Csorbai-tó felé vezető utnak indítottuk lépteinket. Mert miként fentebb mondám, tervünk volt az állomástól a „Tátrák gyöngyét“ felkeresni, honnan a Kriván szándékoztuk megmászni.

A nap más szakában sűrű sorokban állanak az állomás feletti dombon szekerek, melyek az utast a tóhoz felszállítják, most egyet sem találtunk itt ezekből, mert éjnek idején nem igen szokott tourista ide érkezni, a mit a szekeresek nagyon jól tudnak, azért ki sem mennek az állomáshoz.

Nem is volt erre szükségünk. Valódi touristák voltunk mi, kik gyalog szeretik élvezni a kirándulás kellemeit s a kiknek annál jobban esik az élvezet, minél jobban elfáradtak tagjaik.

A Csorbai-tó az állomástól éjszak felé emelkedő hegy tetején fekszik, melyhez két út vezet. Az egyik, a szekérút, az állomástól jobbra kezdődik, a ,másik a gyalogút, pedig szemben a főépülettel nyílik s toronyirányában vezet fel a tóhoz. Ez utóbbin egy félórával előbb juthatni a czélponthoz, de megjárása sokkal fárasztóbb, mint amazé. Mi a kocsiúton indultunk felfelé.

A csekély emelkedésű út mihamar egy erdőbe vezetett, melynek balzsamos gyantaillatával alig bírtak táguló tüdeink betelni.

Bár a nap még nem bukkant ki a hegyek mögűl, a világosság fokról-fokra elevenebb lett s mi a többnyire fenyvesen átvezető út tisztásairól véghetetlen gyönyörrel pillantottuk át a sötétségből kibontakozni kezdő felséges panoráma egyes részleteit. Utitársaim exaltált hangon deklamáltak s minden verset, mit életükben valaha megtanultak s melyek a hajnalt, a természetet, a földi szépet dicsőítik, mind, mind elmondták lelkesűlten, szenvedélylyel.

Én hagytam őket; természetesnek találtam a fogékony lélek ilyetén nyilvánulását a természet iránt, csak arra voltam mégis bensőmben kiváncsi, vajjon mit deklamálnak el majd ezek az urak akkor, ha az igazi szép, a bűvös-bájos hegyi tó szűz arcza előtt állanak? Mi jön akkor a nyelvükre? Vers-e, avagy próza; kiáltani fognak-e meglepetésükben, vagy sírni az örömtől?

Megkettőztettük lépteinket, hogy mihamarább a czélponthoz érjünk. A regényes út benyomását csak ott zavarta meg bennünk egy gyászos kép, a hol az emberi nyereségvágy és anyagi haszon után való törekedés rajta hagyta a szép természeten barbár kéznyomát erdőpusztitás alakjában. Az úton eddig szép erdő kisért, itt elmaradt az egy darabon s csak mint ezernyi sírkereszt, a letarolt erdő fakó törzsei mutogatták felénk dermesztő ábrázataikat.

Elszorult bennünk a lélek. Hogy olyan ember is van, a kinek szíve megengedi ezt! . . . Szótlanúl mentünk tovább.

míg ismét egy nyájas erdő fogadott, hol önkéntelenül visszatért szívünkbe az öröm.

Igy értünk fel a Csorbai-tóhoz. Utasaimat odavezettem a „Józseflak“ verandája elé, a honnan egyszerre bukkant fel előttünk a gyönyörű tó, a felséges tájék.

A nap e pillanatban tűnt elő a hegyek mögül s aranyragyogással hintett be mindent, hegyet, völgyet, tavat, erdőt. Az ezernyi kis madár vídám csattogása eleveníté fel a néma erdő csendjét . . . . két társam szótlanúl állott. Klopstock, Petőfi, Goethe, Arany, Vida egy hanggal sem jött nyelvükre. Elhallgatott a költő az eleven költemény láttára!

Szívemből meg voltam elégedve e hatással. Az igazi érzelem hallgatag, néma; a tökéletes boldogság nem tud ömlengeni.

Hogy meddig álltunk e kép előtt így, szótlanúl, azt nem tudom megmondani, annyi tény, hogy sokáig, míg végre a gondolatot legyőzte bennünk a szó s utitársaim a megindulás legmélyebb hangján csak annyit tudtak elrebegni: — Ez isteni!

A telepen még minden csendes volt; a kedves villák ablakainak fatáblái még be voltak téve s a napközben itt tapasztalható sürgés-forgás s emberi zaj helyett csak a néma csendbe felvegyülő madárének zavarta meg a természet hallgatását.

Nem láttunk a tóparton a vendégek közül egyet sem, de a törpe-fenyű árnyalta úton egy délczeg, galambősz férfiut pillantottunk meg, a mint két kezét hátúl összefogva szoborként, mozdulatlanúl állott s tekintetét az öröm kimondhatatlan élvezetével a Magas-Tátra fantasztikus bérczeire függeszté. Csendesen maradtunk, hogy élvezetében ne háborítsuk. Így maradtunk jó ideig, míg végre ő tovább folytatá útját.

— Látják, uraim — mondám én — ez azon férfiu, kinek neve és áldott működése a Magas-Tátrától örökre elválaszthatatlan; ezen férfiú a Csorbai-tó ura: gömöri Szent-Iványi József.

S míg mi körűljártuk a tavat, feléledt a telep is. A vendégek s touristák csoportosan jelentek meg a fehér poronddal behintett úton, s itt találkoztunk sétaközben a tó urával is, kinek — mint régi ismerős — útitársaimat bemutattam, kik nagyon vágytak őt megismerni. Azonnal vendégeiül jelentett ki; az ő általánosan ismert szeretetreméltóságával invitált meg mindjárt reggelire, de rögtön ebédre meg vacsorára is, sőt még éjjeli szállásúl is felajánlotta egyik lakosztályát, mit természetesen a legnagyobb köszönettel s hálával elfogadtunk, mert a szívélyes meghivásnak lehetetlen volt ellentmondanunk.

Megállapított programmunkban úgy volt megírva, hogy egy napot a Csorbai-tónál töltünk el s innen kirándulásokat

rendezünk alkalmas pontokra s így az ittmarasztalás egy cseppet sem zavarta meg uti tervünket.

Úgy határoztuk, hogy reggeli után azonnal a Mliniczavölgybe a Fátyol-vizeséshez megyünk, s a mennyire időnk engedi, felrándulunk a Szkoktóhoz is, ebédre visszatérünk a tóhoz, délután pedig a Poprádi tavat keressük fel.

A Csorbai-tó leirásával nem foglalkozhatom itten, annyival is inkább nem, mert ezt már úgyis egy külön munkában megtettem*). De hiába is magyarázgatnám annak szépségét e holt papiron a szíves olvasó előtt. A ki látta, é r z i lelkében e gyönyörű kép kedves és kiirthatatlan reminiszczenczióját, a ki nem látta, puszta leírás után képtelen lenne azt úgy elképzelni, a mint valóban van. Elhagyom a Mliniczavölgybe s a Poprádi-tóhoz tett kedves kirándulásokat is, mert leirásom czélját egyéb képezi, legfeljebb annyit mondhatok, hogy ezek fényesen sikerültek s a sikerhez minden bizonynyal a felséges augusztusi nap is nagyon hozzá járult.

Este azon elhatározással tértünk pihenőre, hogy hajnalban a Kriván felé vesszük utunkat s hogy még délelőtt annak görbe csúcsán fogyasztjuk el egyszerü tourista ebédünket s a Szent-Iványi József úr által nekünk ajándékozott felséges „csömöri" bort, mit minden ember kellemesen ismer, ki a Csorbai-tó urának vendégszerető házánál megfordult s e nedv szép virtusokra hangoló cseppjeit megízlelé.

Gyönyörű reggelre viradtunk másnap. A hajnal harmadik órája már útban lelt a görbe Kriván felé s ifjú jó kedvünkben versenyt csattogtunk az erdő madaraival; ki véknyan, ki vastagon szólt bele a természet konczertjébe, — a kitől hogy tellett!

A doktor barátom (a Csorbai-tónál élvezett csömöri „per tu" pajtásokká közelített bennünket) még polkázni is kezdett széles jó kedvében; az oldalán fityegő táska csak úgy hányta a czigány-kereket utána a levegőben, a földbirtokos pedig váltig azt fejtegette, hogy S c h o p e n h a u e r soha sem volt hegyek közt, különben el nem keseredik vala oly mélyen világnézletében.

Elkezdett filozofálni.

— Akarat és törekvés, mondja a pessimista bölcs, az embernek egész lényege, olthatatlan szomjhoz hasonló. Minden törekvés szükölködésből ered, elégületlenségből a meglevő állapottal, szenvedés tehát, a meddig kielégitve nincs. De maradandó kielégítés nem létezik, sőt mindig csak ujabb törekvésnek lehet kiinduló pontja. A törekvést mindenütt sokszorosan

*) Lásd: Mihalik József: „A Csorbai-tó" és V. Évkönyv.

korlátozva, küzködve látjuk, tehát mindig mint szenvedést: végső czélja a törekvésnek nincs, tehát se vége, se hossza a szenvedésnek . . .! Ez az, a mit én megdöntök, mert erőm tudatában akaratom betölti a czélt. A Kriványra akarok mászni és felmászom reája, ha ezer Schopenhauer állja is útamat s ha a tetején leszek, czélhoz értem. Újabb czélom nincs, mert a lejutás már csak természetes folyománya a helyzetnek. . . .

Hagytam bölcselni ezt, de a doktort szükségesnek találtam izomereje konzerválására figyelmeztetni.

— Majd ott a Kriván csúcsán polkázhatol; addig jó lesz spórolni a lábszárakkal!

Ily hangulat közt értünk a Kárpát-egyesület által tört úton a felső erdőhatárban vándorolva $^3/_4$ óra alatt a Furkota-völgy elé, a Furkota-patakhoz, melynek csergő kristálytiszta vizén minden kellemetlen akadály nélkül csakhamar átgázoltunk.

A poetikus hangulatu doktor nefelejtset szaggatott a patak partján, kalapjához tűzé azt s, mint rendesen, most is verset czitált a csergő viz és a kis nefelejts tiszteletére:

„Tiszta csermely fakad a halom tövébe
Mintha zene volna édes csevegése,
Kicsiny nefelejtsek mosolyognak szépen,
Mint kékszemű lánykák, a patak mentében.“

Az előttünk nyíló völgy a legritkábban látogatott Tátra-völgyek egyike, pedig a felső részében — 2157 m. magasban — fekvő Wahlenberg-tó megérdemelné, hogy többször felkeressék. A tó nagyságra nézve igen közel áll a Poprádi-tóhoz, vize feketés zöld színű, nevét pedig Wahlenberg svéd tudós után kapta, ki a Magas-Tátrát a svéd akadémia megbizásából 1813-ban beutazta.

A mi útunk czélja más volt: csak bele pillantottunk tehát e szép völgybe s aztán búcsut vettünk tőle — a viszontlátásig.

Egy félórai továbbhaladás után a Predni-Handel nevezetü völgybe értünk s bár még — napfelkelte előtt — a világosság nem volt valami fényes, mi akadályra sem találtunk a fák és bokrok tömkelegében s csakhamar elértünk a Zlomiszkó hegyipatakhoz. Itt kétfelé ágazik az út; az egyik ág jobbra éjszaknyugatnak, a másik pedig dél felé vezet. Ez utóbbi a belánszkói erdei szekérút, mely hajdanában nem volt oly semmittevő szerepre kárhoztatva, mint mai napság. Mikor még a Kriván oldalából aranyat bányásztak, ezen az úton fuvarozták le a nemes érczet a zúzókhoz. Sokat tudna ez az ösvény beszélni a múlt idők történetéből s azokból az évekből, mikor még a Kriván környékéről kalapácsütések s az érczzúzók moraja riasztotta el a kampós zergét s midőn még

porondján csikorogva haladtak a drága teherrel megrakott tót szekerek . . . . bezzeg, ma már csak gyom és gaz veri fel alig taposott rögét!

A Zlomiszkó-patak a Kriván alatti Zöld tóból folyik alá, ép oly tiszta vizü, mint bármely más idevaló hegyi viz s medrében óriási gránitdarabok feküsznek.

A milyen csekély és szerény e patak száraz időben, oly borzasztó tud lenni, ha az esőtől vagy az olvadó hó vizétől megdagad. Ilyenkor nem ismernek habjai irgalmat; szaggatnak tépnek, mit útbakapnak, s a mázsányi gránittömböket egymáshoz ütögetve, kopogtatva görgetik tovább-tovább, mik kényszerutjukban nyöszörgő, nyikorgó hangot hallatnak s kinjukban a léget kénkő-szaggal töltik be.

Át kellett a patakon haladnunk, mert a gyenge fahidat elvitte a viz s csak a fejfái maradtak meg a rozoga „mű"-nek. Nagy szolgálatunkra voltak tehát a gránittömbök; egyikről a másikra ugráltunk s így jutottunk át a tulsó partra. S miután előbb jót ittunk annak üdítő cseppjeiből, kulacsainkat töltöttük meg belőle a mennybeli útra.

A patak ezen oldalától tovább vezet az út felfelé a hegynek. Még csak itt kezdődik az igazi hegymászás, mert eddig útunk többé-kevésbbé dombos területeken vezetett át. A patak felett szép havasi legelőt találtunk s azon, az út irányában fölfelé haladva, egy marha-csordára bukkantunk. Szerencsés jó reggelt kivánt a pásztor, egy becsületes, tisztességtudó öreg tót, ki kalaplevéve közeledett felénk s gyufáért esedezett. Adtunk neki nemcsak gyufát, de dohányt is s egy kupicza papramorgót; a doktor humanizmusa még annyira is kiterjedt, hogy egy darab szalonával s egy jókora karaj kenyérrel vendégelte meg az atyafit, mit az alázatos hálálkodással megköszönvén, tőle „z bohom" (Isten veled) köszöntéssel elbúcsúztunk.

E havasi rét olyan, mint egy óriási temető. Bársonypuha gyeppamlagát lépten-nyomon áttöri egy-egy sziklatömzs, melynek rideg, kopasz fala vörös, szürke sötétbarna, feketesárga s fehér szinben, mint ezernyi monumentum, tűnik elő; termékétlen, nem zöldel rajta páfrány, egyetlen egy fűszál sem s csak szürke-fekete, sárga vagy veres havasi zuzmó borítja ruházat gyanánt.

Ily hajlatok, sziklapárkányok, lépcsőszerü emelkedések és hasadékok közt vezet a tört ösvény mindig feljebb és feljebb. Eltűnt már a nyáj is, csak a kolompszó hallatszik fel kongó-bongó hangvegyülékben, hogy álmos lesz tőle az ember. A nap tányérja erősen hint reánk milliárdnyi aranyszínű sugárt, a hegymászás fokozza és sietteti lélekzetvételünket, szótlanúl,

csendesen haladunk egymás mellett, míg végre a hátramaradt doktor lélekzése elakad s bennünket könyörgő hangon megállásra kér.

Visszatekintünk s előttünk a legszebb tájképek egyike nyílik, mit valaha láttunk. Olyan e kép, mint a hímes pillangó szívárványszínt játszó gyöngéd szárnya, csakhogy még több benne a színárnyalat. Lábaink előtt fekszik a girbe-görbe Liptó legnagyobb része gőzkörben elvesző hegylánczolataival s a mi a legszebb, magának a Krivánnak két nyujtványa, melyek közül egyik nyugatnak, a másik pedig délkeletnek vonul.

Felséges e látvány innen! Olyan, mint egy óriási kortina, melyre egy vakmerő festő ecsete őrült-merész fantáziával egy világot teremtett!

Tovább haladtunk, de lépten-nyomon megállottunk, hogy bámuljuk a csodát; majd a Belánszko vizére esett tekintetünk, mely a két hegynyujtvány közt oly magasban, mint a minőben a Tátrán már csak ritkán lelünk forrásvizet, veszi eredetét. A víz egy 200 méter magas meredek sziklafalról zuhan le őrült vágtatással s oly robajjal, mely a léget messze betölti.

A nap mindig feljebb-feljebb haladt égi pályáján, a mi homlokunkon is fokonként több volt a verejték. Két utitársam, kik nem igen voltak még hozzászokva az ily expeditióhoz, kérdezték, messze van e még a tető?

— Messze nincs, hanem magasan. Különben is eddig még csak sétáltunk, nemsokára következik a mászás, s ha a Nad-Pavlovu hegyhátra érünk, megláthatjuk magát a Krivánt is.

Két útitársam olyan lett, mint a kinek az orra vére folyik. Panaszkodtak, hogy szerfelett izzadnak s ha ez így tart, ők aligha mehetnek tovább.

Kitartásra buzdítottam őket s kézzel-lábbal igyekeztem őket kapaczitálni, hogy az izzadás csak addig tart, míg van mit izzadni; ha az ember egészen kiizzadta magát, eláll az magamagától s higyjék el uraim, minél erősebb mértékben történik a kigőzölgés, annál hamarább következik be ez az időpont.

Sikerült őket megtéritenem; szót fogadtak, de szótlanúl követtek is egészen a Zöld-tó erkélye alá, hol csekély pihenőt tartottunk. Azután tovább folytattuk utunkat nyugat felé s mintegy félórai haladás után elértük a Nad-Pavlovu hegyhátat, melyről felséges kilátást élveztünk éjszak felé magára a Krivánra, nyugaton pedig a Kopát szemlélhettük.

Idáig tett útunkban a fenyű törpülését szemmelláthatólag észrevehettük, majd a törpe-fenyű régióba érkezénk, de itt a

Nad-Pavlován még ez is elmaradt tőlünk, vagy alig araszny törpe bokorrá sinylődve a földön kínlódva vegetált. E pont, mely 1825·8 m. magasságban fekszik, képezi a törpe-fenyű (Pinus Mughus L.) tenyésztének felső határát, míg a jegenye fenyű (Pinus abies L.) 1489.4 méternél szűnik meg. A vegetatió nagyon silány itten; a száraz alpesi füvek közül alig üti fel fejét egy kisded virág, mind a mellett bőven szedhettünk itt Hieracium alpinum-ot, mely hazáját találja e magasságban. Egyedüli hűséges kisérőnk a Csorbai-tótól az Alchemilla volt, melynek karélyos levélkéjében mint apró kis gyémánt, a napsugárt ragyogó színeire szétbontva, pihent egy-egy kis harmatcsepp.

Innen még tovább vezet az út felfelé. Ne gondolja azonban az olvasó ez „út"-at olyas valaminek, a mihez a közéletben rendes körülmények közt az út fogalmát kötni szokták. A tourista más magyarázatot ád ennek a szónak, mint az az ember, a ki boulevardot, országútat vagy akadály nélkül járható épitményt nevez annak, mert a tourista útnak mond minden ösvényt, marhacsapást vagy nyomot, a melyen bár nehezen haladhat, de a nyakát mégsem töri ki.

Ez az út is épen ilyen valami, a mit inkább „kevésbbé rossz" csapásnak lehetne elnevezni, de melyen mégis aránylag a legkisebb fáradsággal s minden veszély nélkül lehet a hegy tetejére feljutni. Nagyon meg kellett erőltetnünk szemeinket, hogy ezen útat annak ismerhessük, mert ha volt is az valaha lóháton vagy tán szekérrel járható, ma el nem menne rajta még ha táltosok húznák is s a gyalogló embernek is ugyancsak dolga akad, míg az útban álló sziklatuskókon át-átveti magát.

Egy óráig tartó ilyetén „útazás" után az aranybányákhoz érkeztünk. Elhagyatott, rombadőlt tárnák ezek, melyek a valaha itt eszközölt arany-bányászat czéljaira szolgáltak. Az épitmények nyoma még kivehető s láthatni, hogy e magasban a falat akkép készítették, hogy a köveket egyszerűen egymásra rakván, a hézagokat moh és zuzmóval töltötték ki.

Az aranybányászatot itt már I-ső Mátyás alatt kezdették meg; a mult század második felében rendszeres művelés alá vette s jó ideig folytatta is egy hibbei társulat, de a hely rendkívül magas fekvése, a kőzet szilárdsága s az arany fémmenetek viszonylagos vékony volta a társulatot még a mult század végével arra birta, hogy a műveléssel felhagyjon. Palzman Márton Iglóról később még egy kisérletet tett s vagy 30 ölnyire hatolt be a hegybe, de végre is belátta a munka eredménytelenségét s felhagyott vele. Utána Fornet

Józsefcsorbai evang. lelkész próbált szerencsét, de siker nélkül. 1773 óta parlagon vannak. Midőn Genersich 1807-ben a Krivánt megmászta, a tárnákat már beszakadva találta. Az aranyszemeket a sárgás kőzetben szabadszemmel lehet felismerni, de oly apró szemcsékben fordúl elő, hogy csak zúzó és iszapoló művek segélyével lehetett belőle az aranyat kikapni. Hogy ezen bányák hosszú időn át s értelmes kezek által miveltettek, bizonyítják a bányautak, melyek mintegy $1^1/_2$ mértföldnyi terjedelemre, sziklákon s sziklahalmazokon keresztül építtettek. Sziklarobbantások nyomai még most is láthatók.*)

Az aranybányánál pihenőt tartottunk. A doktort és filozofus barátomat nem kellett nagyon ösztökélnem a leheverésre, a Cetraria pamlaga s a bársonysima pázsit oly hívogatólag intettek felénk. Mily kéj volt ezeken nyújtózkodni! Ha eszembe jut, még most is visszakivánkozom kényelmes karos székemből a természet ezen utólérhetetlen pamlagára.

Két utitársam huzamosabb ideig nem látott sem eget, sem földet; nem érdekelte őket most az a nagyszerű kép, mely e magasból kitárúlt; azt tartották, hogy szép, igen szép a természet, de azért a fekvés mégis a legszolidabb tünemény.

Ők voltak többen, tehát szavazattöbbséggel elhatározták, hogy legalább is egy félórát fogunk e helyen tölteni, mibe én készségesen beleegyeztem, mivel nagyon jól tudtam azt, hogy kirándulásunkban még csak most jön a „fekete“ és „legfeketébb leves“.

Rettegtem a gondolattól, ha eszembe jutott, hogy miképen fogom én megmagyarázni utitársaimnak a még csak most következő expeditióbeli nehézségeket. Azt gondoltam, ha nyilatkozom, hogy még ma négykézláb is kúszunk a szirteken, sonica visszafordúl mind a kettő s ott hagynak engem solo az aranybányánál s akkor aztán mehetek egymagam a „mennybeli magaslatra“, a miképen ők szokták magukat kifejezni. Mindenről beszéltem nekik a világon, a mi eszembe jutott, csakhogy a további út felől kérdőre ne vonjanak, de ki nem kerülhettem sorsomat, mert a doktor hanyattfekvő helyzetében interpellálni kezdett:

— Messze vagyunk-e még?

— Nem nagyon.

— De a többi út csak nem ily gyalázatos?

— Nem ilyen; másféle, válaszolám csak úgy az orrom alatt.

*) Weber Samu: „Bányászat a Tátrában.“ M. K. E. V. Évkönyve.

— Hát milyen messze van még?

— Ott a megett a nagy szikla megett, meg egy darab.

Úgy tettem, mint az a bizonyos egyszeri ember, a ki a Bach-korszakban idegen utast vitt Kecskemétről Debreczenbe. Mikor az utas Kecskeméten a szekérbe felült, azt kérdezé a kocsistól, hogy messze van-e Debreczen?

— Ott a kertek alatt, meg egy darab válaszolt az. Az a „darab“ pedig 16 mértföld volt.

A doktorom vagy nem ismerte ezt a tréfát, vagy belenyugodott, mert nem szólt semmit és csak később inditványozta, hogy jó volna egy kicsit reggelizni. Most vettük észre, hogy a Schopenhauer-verő barátunk elaludt a puha gyepen, de a palaczkból kihuzott dugó édes hangjára csakhamar felébredt szendergéséből.

Hozzáfogtunk a reggelizéshez, mely sonkából, hideg sültből és csömöriből állott. Azt tapasztaltuk, hogy felséges egy dolog 2000 m. magasban egy jó villás reggeli. Elfeledtünk minden eddigi bajt; a térd és lábszár nem reszketett már többé s a lehangolt kedélyt felfrissítette a csömöri.

Óh, még most is áldom azt a nektárt, mely nekem s a tourisztikának két barátot visszaadott!

Útitársaim még csak most tekintettek szét a tájon s az exaltátió hangján kiáltottak fel bámulatokban. Szép is volt az, a mit innen láttak. Az azúrkék égen egyetlen egy felhő sem lebegett, a lég üde s illatos volt, a nesztelen némaságot nem zavarta semmi hang, csak mint földalatti tünemény hallatszott az alant legelésző gulya méla kolompszava s a Belánszko esésének rezgő moraja.

Nincs, nincs az a toll, a mely e benyomást híven vissza tudná adni! Útitársaim elfeledték a kiállott fáradságot, el a verejtéket és szuszogást s a lelkesülés legellentétesebb érzelmein estek át. Szavaltak, szónokoltak, megszólítottak minden követ, minden fűszálat; magasztalták a költőt, kinek ihletett művei a hegyeket, sziklákat s az „égig érő büszke bércz“-et dicsőiték, majd meg szidták őket.

Szegény Petőfi! Ugyancsak megszenvedte, hogy a „zordon Kárpátok“-kal és „vadregényes bérczek“-kel oly fumigando végzett.

„Mit nekem ti zordon Kárpátoknak,
Fenyvesekkel vadregényes tája. . . .“

— Mit neki?! Mit! Jöttél volna ide Petőfi, ide közibénk, itt szülted volna még csak az igazi költeményt! . . .

Igaz, hogy a lelkesedést nagyban sarkantyúzta bennünk a csömöri, de hát ez az eredményre nézve teljesen mindegy volt, mert a legbensőbben átérzett lelki gyönyör volt mégis az alapja a nagy ujongásnak, mely egy kisebb vármegyében viczispáni instellátióhoz bőven elegendő hanganyagot szolgáltatott volna.

Felczihelődtünk a további útra. Terczetben még egyszer elénekeltük, hogy:

„ A havason zeng a kürt
Csodabájjal, édesen;
Ott egészen más világ van,
Ott a menny közelében.
Más virágja, más felhője
Csodaszép és bájoló, —
Csak szerelmem, csak gyötrelmem
Soha meg nem változó. . . .!

s aztán neki mentünk az — istenkísértésnek.

Az aranybányáktól felfelé, merre most menni kezdtünk, egy 45 foknyi szög alatt hajló meredek sziklafal fogadott bennünket.

Ez volt a „fekete leves.“

E meredek lejtőn alig tehettünk 10 lépést egymás után, ahhoz is kezeinket kellett használnunk s úgy kusztunk négykézlább feljebb-feljebb.

— Ott a tető! Kiált fel végre örvendezve egyik útitársam bíborvörös arczczal, lihegő lélekzettel feje felé mutatva. Ott a tető! S csakugyan, fejünk felett ott emelkedett egy görbe sziklacsúcs, mindenben a Kriván ormához hasonló.

Megkettőztettük izmaink működését. Lábaink alól recsegve, dübörögve, óriási csörgés közt nagy félkörökben ugrálva futottak le őrült gyorsasággal a sziklák a mélybe . . . Kézzel-lábbal kellett kapaszkodnunk, hogy utánuk ne csúszszunk mi is; a kemény szirt térdeinken kiszaggatta a ruhát, ujjainkat véresre karczolta az éles, hegyes kő, de mi hátra sem tekintve némán, szótlanul kusztunk egymás után lépésről-lépésre mindig feljebb-feljebb, csak olykor álltunk meg félig fekvő helyzetünkben egy perczre, hogy ziháló tüdőnket s a megrepedésig gyorsan verő szívünket kipihentessük. . . . . Azután ismét előre!

Háromnegyed óráig mentünk így, ha ugyan lehet e műveletet menésnek nevezni. Még egy néhány lépés és elértük — óh csalódás! — a gerincz azon kajsza kiugrását, melyet útitársaim az imént az igazi tetőnek tekintettek.

Nagy volt a csalódásuk, szörnyű nagy! Egészen elkedvetlenedve dűltek le a sziklára s perczekig tartott, míg ren-

des kerékvágásba hozták ziháló tüdejük működését s fulladozó lélekzetük csillapultával szóhoz juthattak.

Mindkettő a lemondás hangján fejezte ki, hogy ők soha sem fogják a csúcsra tenni lábaikat, nem bírnak tovább haladni s ha én akarok, menjek fel, ők bevárnak itten.

Hasztalan volt minden ékesszólásom; a két „tourista“ rendületlen volt, akár maga a Kriván bércze, minden szavamra csak azt mondták, hogy nem lehet, nem lehet! Egy mentő eszme villant meg végre agyamban.

Elővettem legkomolyabb ábrázatomat, fenséges posítióba vágtam magam s a bizonyos fokú lenézés gőgös hangján oda szóltam a „filozofus“ földbirtokosnak:

— Uram, Önt tökéletesen leverte Schopenhauer!

Mint a nyíl pattant fel erre a szóra az.

— Soha! kiáltá önérzettel s arczán a legkomolyabb elhatározás jeleit pillantottam meg.

— Akkor előre! S megindúltunk — ketten. A doktor ott nyujtózkodott a sziklán s még csak a fülét sem mozgatta hívó szavainkra. Mindíg azt hajtogatta, hogy ő itt vár meg bennünket, — csak menjünk, ő majd addig alszik egyet.

— Az lehetetlen. Könnyen szétszaggathatnak a medvék! Kiáltám feléje a meggyőződés egész erejével s a fenyegetés érdes hangján.

Erre a szóra figyelni kezdett. Elhitte azt s úgy látszik, nem sympathisál a medvékkel, mert csakhamar czihelődni kezdett és savanyú arczczal nyomdokainkat követte.

Lassan haladtunk, mert az út veszedelmes s fárasztó volt. Megszünt ugyan az előbbeni meredek, de óriási sziklatömbök feküdtek előttünk, melyek valamennyiét úgy kellett megostromolnunk s bevennünk, mint mindmegannyi várat. Hosszú tourista botjaink nagy segitségünkre voltak, úgy szintén vasalt czipőink is, melyek az elcsúszást lehetetlenné tették. Igy lépkedtünk egyik szikláról a másikra, erkélyről-erkélyre, míg közvetlenül a csúcs alá nem érkezénk, hol megint egy, az előbbeninél még meredekebb sziklalejtő várakozék reánk.

Ez volt a „legfeketébb leves.“

Rövid pihenő után, lelkesedve a tudat által, hogy már a legutolsó útrészlet áll előttünk, neki vágtunk a meredeknek s négykézláb másztunk a csúszós, laza kőzeten, mely czipőinkről minden fekete színt eltüntetett s azokat egészen veresre karczolta. Két útitársam arczán irgalmatlan elhatározás honolt, lihegve, hol térdre, hol hasra bukva törtünk mindig előbbre s a lábaink által elszabadított kőomladék irtóztató csörömpölő visítással iramodott le a meredek hegyoldalon

a rengeteg mélységbe. Az oldalainkon fityegő kulacsok uszályként húzódtak utánunk a gneisz sziklatörmeléken, le is kopott azokról minden bőrtok, mi valaha felületüket díszíté!

Lépésről-lépésre kellett megostromolnunk a csúcsot; mondhatom, minden talpalatnyi tér bőven volt megfizetve verejtékkel. A sziklafal oly meredek volt, hogy a hátul jövő kalapkarimája az elől haladó lábszárát érintette.

Így haladtunk másfél óráig, azután még 2 lépés és a büszke Kriván lábaink alatt volt!

Órámra pillantottam. Egy felett mutatott az 9 után. Az összes útat tehát a Csorbai-tótól 6 és fél óra alatt tettük meg.

Első dolgunk volt a pihenés. A 2496 m. magas Kriván csúcsa egy 30—35 m. hosszú s 2—2·5 m. széles patkó alakot képez, melynek sarknyújtványai délkelet és délnyugat felé néznek. A csúcs sziklák romhalmazával van fedve, de itt-ott kisebb, apró mohok, zuzmók és füvek által képezett, gyeppázsitok is előtünnek a kövek közül.

Egy ily pázsitpamlagra hevertünk mi le, leraktuk málháinkat is, hogy egész szabadon mozoghassunk s élvezhessük a felséges kilátást, mely innen kínálkozik.

A Kriván csúcsa borzadályos meredekséggel majdnem függőlegesen esik le nyugat- és éjszakra, a Koprova és Neftzer-völgy felé. Vakmerőség lenne e borzasztó meredek szélére egyszerre közeledni; csak lassanként csúsztunk ide, hogy hozzászokjunk a tátongó mélység szemléletéhez s hogy elszédülve le ne bukjunk az örvénybe. A sziklapárkányon hová négykézláb kúsztunk, lefeküdtünk s úgy néztünk le a sötéten tátongó Koprova- és Neftzer-völgybe, hol a Terianszkó-, és Zöld-tavakat mint apró kéklő korongokat pillantottuk meg. Az első völgyben folyik alá az innét vékony ezüst-fonalnak látszó Koprova-patak, mely, alól a Tychával egyesülve, a Béla-folyót alkotja.

Keletről e meredek szintén borzadályos, de nem oly mély, mint az előbbeni oldal felé. Lábaink alatt pillantjuk meg a Magas Tátra gerinczéről kiinduló orgonasípokhoz hasonló szaggatottsággal biró bástyaszerű kopár sziklaormokat, melyek a Kriván a főgerinczczel összekapcsolják; délkelet felé a Csorbai-tó tükrét pillantottuk meg a mint az a napfényben játszva csillogott, majd a Zöld-tavat látjuk, melyből a Fehér-Vág veszi eredetét.

Dél felé egészen nyitott a kilátás. Előttünk fekszik Liptómegye egész terjedelmében; dombos-halmos talaja sík asztalnak tetszik innen, melyen csíkos teritőként tűnik fel a sok szántóföld sötét foltokat képeznek a rengeteg fenyvesek s a számtalan község mint vakandturás ötlik szemünkbe. Bár

az idő tiszta s a levegő átlátszó volt. az innen 7 órányira fekvő Liptó-Ujvár egyes épületeit csak fehér pontocskáknak láttuk, Liptó-Szent-Miklóst pedig csak sejteni lehetett a leheletszerű gőzfátyolon keresztül.

Annál nagyobbszerü volt a kilátás a hegyekre. Előttünk állott dél felé az Alacsony-Tátra egész hosszuságában a Királyhegytől a Fátráig. Kiválóan dominált ebben az 5 kúpú Gyömbér, feltűnt a Chopok, a Borhalmi, majd vége a Lipcsei-Magura havasai- s alhavasaival, nyugaton a Fátra-lánczolat egyes kimagasló tetőivel, a Rakitov, Síprun, Cserny-Kamen és Krizsnával zárta el a kilátást, ezektől jobbra pedig a Liptó-árvai-Mészhegység karcsú Chocsja emelkedett.

Nyugat és éjszaknyugat felé a távolabbi kilátást a 2184 m. magas Baranyecz (Velki Vrch) és a Tycha és Koprova völgy közt emelkedő hegyek zárják el. Erre az oldalra hajlik a Kriván csúcsa. Felséges szép a kilátás kelet felé is, hol a Magas-Tátra főormai úgyszólván mind beláthatók. Délkelet felé végre a szepesi rónán s a Szepes-gömöri-Érczhegység ködbevesző körvonalain tévelyeg az emberi szem.

Nem mozdúltunk egy ideig és a nagy némaságot hallgattuk. Nem játszott egy fuvalom, nem zavarta a természet e templomi csendjét felülről s közelünkben semmi, csak nagy-nagy messziről alig kivehetően hallatszott a méla kolompszó egy-egy elkapott hangja s valami harangzúgás féle, talán valamely fehérlő falucska kisded harangjának imára hívó szava . . . . . s mi önkéntelen kalapjainkat emeltük le e néma nagyszerűség láttára. Majd elfogott egy kifejezhetetlen édes kínos érzet, könnyek szöktek szemeinkbe s mi boldogoknak igen boldogoknak éreztük magunkat.

Önkéntelenül eszünkbe jutott a költő szép szava s alig hallhatólag, félig csukott ajakkal rebegtük el, átérezve, a mit az ő lelke már egyszer átérezett:

„Ah mit érzek?! Lelkemről a bánat
Fellegei messze-messze szállnak,
Úgy szeretnék repülni ég felé
Isten trónja elé.
Szent ihlettől emelkedik szívem,
Imádkozni kalapom leveszem . . . .
Harangoznak a falu tornyába
Hajnali imára. . "

— — — — — — Azután virágot szedtünk a csúcs apró füvei közt; csokorra kötöttük s azzal ékesítettük magunkat.

Bár elsatnyúlva s törpére nőve, de meglehetős számmal kaptunk itt Chrysanthemum alpinum, Campanula

alpina, Aronicum Clusii, Primula minima, Senecio incanus, Cherleria sedoides, Geum montanum, Saxifraga bryoides példányokat és Poa distichát. A test is megkövetelte a magáét s a gyeppamlagra csakhamar kitártuk táskáink minden tartalmát. Míg egyikünk csirkét és libát darabolt, másikunk a sonkát, sajtot szedte elő, a harmadik pedig theát főzött. Úgy éreztük magunkat, mint valami kis-királyok s valóban nem is volt most rajtunk kívül nagyobb úr ezen birodalomban.

Óh, hogy izlettek ezek az ételek! Csak annak lehet fogalma erről, a ki már átélvezett ilyet valaha. Sok kínszenvedéssel s véres verejték árán feljutott két társam egyhangulag oda nyilatkozott, hogy már csak tisztán azért is érdemes a Kriványra feljönni.

A párolgó thea módfelett jó hatást tett gyomrainkra; merem is bátran ajánlani minden touristának, mert ez ital minden egyéb hideg élvezeti szert felülmúl ilyenkor. Igazi touristának különben is elmaradhatlan czikke ez.

A bodor szivarfüst kék karikái mellett azután kaczagva beszélgettük meg a nap fáradalmait. Kicsinység volt most már útitársaim előtt is a Kriván legyőzése s én készséggel vontam vissza a „filozofus“ barátomra tett szigoru megjegyzést s örömmel konstatáltam, hogy valósággal ő pipálta le Schopenhauert és nem megfordítva.

Kényelmes heverésünk közben a Kriván történetét kezdtem társaimnak magyarázni. Mert ennek a hegynek valóságos históriája van. Nem az, a mely geologiai szempontból érdekelné az embereket, de egy más, sokkal mulatságosabb, de egyszersmind szomorúbb is.

Úgy, a hogy itt áll ez az ősz Kriván meggörnyedt fejével, sok-sok útast viselt már hátán. Sok ezerre megy azon lelkek száma, kiknek e tündérvidéket a vén Kriván fejéről bemutatta. Talán egy sem volt ezek közt nevezetesebb ember mint Frigyes Ágost*) Szászország királya, ki 1840-ben, Münster György, akkori liptó-ujvári kir. erdőmester és táblabiró, Hainz Frigyes, főőrnagy és segéd-tiszt, Zipszer Keresztély, tanár, és Thuránszky Péter, liptói főszolgabiró kiséretében e hegyet megmászta.

Frigyes Ágost nagyon szerette a természettudományokat és a természetet s annak örökszépségei iránt fogékony kebellel bírt. Felhágott e sziklabércz legtetejébe is, hogy sokat emlegetett hazánk szépségeit megszemlélje. Münster

*) L. M. K. E. VI. Évkönyve: „Királyi tourista a Tátrában“ 223

György azután emléket állíttatott e kirándulás megörökitésére, mely a maga nemében páratlan volt hazánkban.

Az emlékoszlop egy 2 m. széles és époly magas, vakolat segélyével kőből épült, erős alapzaton álló s csúcsán az aranyozott szász koronát viselő, 4 oldalú obeliszket képezett.

Négy oldalát vaslemezek képezték, melyeken a szász nemzet czimere s királyára vonatkozó feliratok díszelegtek. Homlokzatán az említett czímer felett góth betükkel írt eme körirat volt:

„Gott segne Sachsen!“

Jobb oldalán eme latin felírás díszlett:

Mons Kriván! Gestas Regnum primum Fridericum Augustum regem Saxoniaeque patrem.

Heros intrepidus spernens Tua culmina scandit Et veteros Saxos spectat abiende suos.

Unde tibi splendor venit, quoque fama perennis Impavidis praestant haec monumenta fidem.

Az oszlop háta eme feliratot viselte:

Fridrik Auguszt
A Szászoknak
Névvel és tettel dicső királya
Aug. IV. MDCCCXL.
Kiséretében lévén:
Hainz Fridrik
Fő-őrnagy és segédtiszt,
Zipser Keresztély
Tanár és tanító,
Thuránszky Péter
főszolgabiró
és Münster György
kir. erdőmester és táblabiró
ki ez emléket
Mély tisztelete jeléül
emelte.

Baloldalát ismét eme magyar felírás díszíté:

„Itt állt egy népnek szabadelvű királya
S e föld szépségén lelke gyönyörbe merült.
Vajha ne csak földjét tudnák bámúlni hazánknak,
Nemzete légyen erős s tettei hire dicső!“

E roppant fáradsággal s erőmegfeszítéssel felállított emlék nem örvendhetett sokáig az életnek, mert rövid idő mulva — fájdalom! — azt lerombolva találták. E barbár tett elkövetőjét még mai napig sem sikerült kipuhatolni, úgyszintén a vandalizmus indító okát sem tudjuk még. Azt állítják némelyek, hogy a villám zúzta szét; mások szerint a havasi pásztorok dúlták fel a tetején volt s aranynak vélt korona elidegenitése czéljából, mások ismét nemzetiségi gyülöletből eredő kicsinyes bosszuérzetre vezetik vissza e barbár tettet.

Akár hogyan történt, nem volt annak szíve — ha ember volt — a ki e páratlan művet rombadöntve tanujelét adta vad, kegyetlen természetének.

Ma még csak az alapját sem lehet már látni ezen műnek, de 1886. szeptember havában egy ismerősöm azt állította, hogy a négy vastábla közül az egyiket, a magyar feliratos egyik felét, a sziklák közt ugyanezen év augusztus végén meglelték. Le is akarták azt onnan szállítani, de nagyon nehéznek találták. (Mindenesetre érdemes volna a „Magyarországi Kárpát-Egyesület“ múzeuma számára azt onnét lehozatni.)

Később a korona valahonnan előkerült és sokáig őrizte azt egy Karczer nevű ujvári kincstári tisztviselő. Albrecht főherczeg kivánatára az emlék helyreállítása inditványba hozatván, Karczer a koronát Koch Venczel akkori rózsahegyi pénzügyi tanácsosnak adta — ki az emlék újból való felállításával megbizatott — hogy azt régi helyére visszategye. A felterjesztett helyreállítási tervek azonban ismét nemzetiségi opportunitási tekintetek miatt nem látnak megvalósítást, félve, hogy az új emlék a régi sorsára jut.

Így lett vége Liptóban e n n e k i s!

Két teljes órát töltöttünk a Kriván csúcsán, azután még egyszer körültekintettünk a gyönyörű panorámán, búcsút intettünk a hegyeknek, s lefelé indúltunk. Szem előtt tartottuk a touristák azon jelmondatát, hogy „soha se tégy meg egy útat kétszer“ s nem azon az ösvényen indúltunk meg, mely a feljövetelre szolgált, de jobbra, nyugat felé tartottunk. Mert a csúcson abban állapodtunk volt meg, hogy lemenet P o d-B a n s z k ó r a térünk, hol a nap fáradalmait kipihenve, másnap K o k a v á r a rándulunk át, honnan ismét visszatérünk a Csorbaitóhoz, avagy hangulatunkhoz képest egyébként intézkedünk.

Ezen nyugati út kevésbé volt oly „g y a l á z a t o s“ mint az előbbeni, mert nem vezetett ez oly meredeken, aztán meg lemenet a tüdőnek sem kellett oly megfeszítő működést végeznie, mint felfelé, habár lábszáraink térdben a huzamos

lefelé kúszás miatt reszkedtek. Lépcsőzetes gneisz sziklákon vezetett útunk s vigyázva kellett ezeken mintegy $^3/_4$ óráig lefelé kúsznunk, míg végre a „Na-Prehybu“ nevezetű kiálló sziklatuskót elértük. E kőszikla 1997 méter magasságban emelkedik s tövében, 1900 méter magasságban a tenger színe felett, egy kisded forrást rejt get. Róth Márton tanár úr 1883 július 18-án, délelőtt 10 óra 15 perczkor $+0{\cdot}2^0$ R. légmérséklet mellett (havazott) vizét $+3^0$ R-nek találta.

Egy cseppet sem voltunk szomjasok, de el nem mehettünk e forrás mellett a nélkül, hogy bele ne kóstoltunk volna. Felséges vize volt!

Nemsokára a törpe fenyű határába érkeztünk. C'van jól esett az első élő bokrocskát viszont-látnunk!

Egy sima, csekély terűletű térséget találtunk itt, melynek Kopa-lapály a neve s egy kis pihenőt tartottunk rajta.

Visszatekinténk a Kriván kajsza kúpjára, mely meredeken ágaskodott fejünk felett s csak most tudtuk kellő mértékben méltányolni azt a fáradságos útat, melyet felfelé megtettünk, habár most már csekélységnek látszott az még útitársaim előtt is. A Kriván két nyújtványának nyugati ágán állva, mélyen belepillanthattunk az óriási völgybe, melyet eredeti néven „Velki-Zsleb“-nek — nagy vályú — nevezenek. Olyan is az, mint egy rengeteg nagy itató-vályú, sziklából kifaragva, melynek szakadékán folyik, és ezer habra megtörve, gőzpárává változva, tombolva s a tájékot messze bepermetezve millió kis vizcseppel rohan le a Belánszkópatak, mely vizét a Kopa alatt csörgeti tovább Belánszkó és Vychodna felé, s majd végre lassú locsogással, mintha az ott fent elkövetett tomboló életét megbánta volna, szép csendesen s őszintének látszó megbánással, közel a vázsecz-vyhodnai vasutállomáshoz, tér a Fehér-Vág ölére, mint a tékozló fiú apja kebelére.

A lapály éjszaknyugati széléről beletekintettünk a Koprova-völgybe is s a Krivánnak ez oldalra meredeken leeső sziklafalaiban gyönyörködtünk.

Mint számkivetett vándorok készülődtünk azután nemsokára ismét a további útra. Szinte sajnáltuk elhagyni ezt a kicsiny tért, mely mint az utolsó szabad kilátást nyújtó pont vissza nem tér többé nekünk, s jól tudtuk azt, hogy a mindinkább nagyobbuló törpe-fenyűbokrok, de még jobban a lejjebb fellépendő fenyves, ha nem is teljesen, de nagy részben elzárják előlünk a szép kilátást, melyben már órák hosszat gyönyörködénk a nélkül, hogy azt meguntuk volna.

Körülnéztünk még a tájon s az elválás egy sóhajt csikart ki belőlünk:

Isten veled bérczek szép hazája!

A Kopáról jobbra lefelé, a Grunik felé, tartottunk. Útba akartuk ejteni a Grunik alatti jéghideg forrást is, melynek vizét a touristák nem birják eléggé dicsérni és inni. A Kopa oldalát sűrű, sima és hosszú füvek boritván, gyakran kisiklottak alúlunk lábaink s mi hanyat-hanyat esve vídám kaczagás közt vándoroltunk bukdácsolva tovább. A doktor megúnta a sok bukfenczezést, gondolkodni kezdett, miképen volna „czélszerűbb“ és gyorsabb a lejutás e sima hegylejtőről s úgy látszik megtalálta a min az eszét törte, mert csakhamar felkiáltott, hogy megvan! Leült a sűrű, sima gyepre s a meredek lejtőn tourista botja segitségével tolni kezdé magát, míg bizonyos lendületet nyerve, mint a gőzkocsi síklott lefelé a legközelebbi párkány- vagy törpefenyőig, hol, testének új pályát keresve, újból ismételte a leszállás e „czélszerü“ és „kiválóan kellemes“ (mint ő mondá) módját. Mi utána próbáltuk s mondhatom, gyönyörűen ment az expeditió. Egy félórával hamarább értünk így le a Grunik alá, hol a forrást megtaláltuk. Ez 1471·6 m. magasságban fekszik; 1881 jul. 15-én délután 3 óra 20 perczkor +18° R. légmérséklet mellett mérve, vize 4·3° R.-nek találtatott, 1883 júl. 18-án pedig +5° R. levegő mellett +3·6° R-ot mutatott. (Róth).

Ne gondolja a szíves olvasó, hogy e lefelé való utazásunk talán vízkóstoló expeditió volt, de el nem mehettünk e jó-hírű forrás mellett a nélkül, hogy — bár a szomjnak még csak csirája sem volt meg bennünk — bele ne kóstoljunk e kristálytiszta vizbe, melynek nyugodt tükörében kipirúlt s az elégedettségtől mosolygó ábrázatainkat pillantottuk meg. Nem vehette tőlünk senki sem hiúságnak, hogy — mint a tetszeni vágyó hölgy — „toilettet csináltunk“ e természetes tükör előtt s saját magunk előtt kellemeztettük egymást. Szó, a mi szó, szépek is voltunk így, korabokrétázott kalapokkal, a kitünő hegyi lég által kerekre duzzasztott vonásokkal, — fenyű-gyantával kipedert bajuszszal, melyeknek két-két vége úgy meredt két ellentétes irányba, akár egy pár jól kihegyezett czizmadia ár.

Ismét útra keltünk, mint a bolygó lelkek s mind inkább nyugatnak tartva elértük a Krivánszka rétet, honnan a meglehetős jó karban tartott úton, a Pod-Palenicza hegyháton átkelve, délután 5 órakor Pod-Banszkóra értünk.

Pod-Banszkó kincstári erdész-telep a gyönyörű kokavai fensík éjszaki szögletében, a zúgó Béla bal partján,

erdőséggel körülszegett réten áll. Hátterét az égbenyúló Kriván fantasztikus alakja képezi, mely az amúgy is kedves helynek a nagyszerűség jellegét kölcsönzi. Kényelmes, csínos és ízléssel épült házában mindent feltalálhat az ember, mit szíve, fantáziája és — gyomra kíván. Azonkívül kitűnő vendégszeretetet, derék, jámbor és előzékeny embereket, kik körében elfelejtheti az ember a profán világot s egy új, regényes tájakkal megáldott világban bámulhatja a természet csodás alkotásait. Előnyös fekvésénél fogva ez a hely lehet a legtermészetesebb tábora s főszálláshelye a Tátra nyugati részét látogató touristáknak. Jobbat, előnyösebbet e pontnál nem találhatni, de ez nem is kívánatos, mert itt szobákat, ellátást s mindent kaphat az ember, a mire szüksége van, mesésen olcsó árakért. A tourisztikai kirándulások kiindúló pontja pedig azért, mert a Koprova-, Tycha-, Kameniszta- és Racskova-völgyek innét úgyszólván csak „macskaugrások," a Kriván megmászása pedig még könnyebben eszközölhető, mint a Csorbai-tó felől. Ezenkívül direkt összeköttetése van egy út által a Csorbai-tóval, honnan a most épülő nagy „T o u r i s t a út"-on Tátra-Füredre és a Bélai-barlangligethez eljuthat ez utas. E főútról aztán a tourisztikai úthálózat az egész Magas-Tátrára elterjed.

Pod-Banszkóval szemben, a Béla jobb partján, a P o d-K a m e n i s z t u nevű erdészlak áll. Van itt egyszersmint csermalom is, melyből a nyert czikkeket Liptó-Újvárra fuvarozzák. Podkameniszta központja a Magas-Tátra nyugati és a Liptói-havasok keleti oldalán eszközölt erdőműveletnek, ide fuvarozzák az erdőkben lehántott fakérget s fát, hol az előbbit porrá zúzzák. Sok munkásnak ád foglalkozást e telep, a legtöbb kokavai és pribilinai gazda itt keresi kenyerét.

Touristák e telepen is kaphatnak élelmet és szállást.

Pod-Banszkón egy őszbe borúlt alacsony ember fogadott bennünket. H a r m a n n volt ez, a híres „Harmann bácsi," a jeles zergevadász, a kitünő hegyismerő és Tátrajáró, a kincstári erdővéd. Barátságos arczán egyszerre felvillant az örömmosoly, a mint bennünket az erdő árnyas sűrűjéből kibontakozni látott. Elénk szaladt egészen a fenyű-kerítésig s már messziről nyujtogatta felénk ránczos, barna kezét.

Én régi ismerőse voltam már s szívélyesen kezet szorítottunk. Két utitársamat nagy kiváncsisággal kezdé vizsgálgatni, hol az egyiket méregeté tetőtől talpig, hol a mást. Én bemutattam őket egymásnak, a mint illik, s miként azt az idevaló rend magával hozza. Mert itt az az úzus, hogy ha „idegen" jön a Harmann „revirjébe," addig egy útbaigazító szót sem szól

hozzá, egy pillantására sem méltatja, míg az illető be nem mutatja magát neki. Akarja tudni „mifélékkel“ van dolga!

Leraktunk minden czók-mókot a tisztaságtól ragyogó szobában s az öreg Harmann jó felesége minden előleges magyarázat nélkül munkához fogott.

Tudta ő jól, mi kell az ő touristáinak!

Még egy sétát tettünk az erdőirtás szélén, lementünk a Béla zúgó, tajtékzó vizéhez, megnéztük a Liptói-havasok innen belátható gyönyörű tájékait, míg végre Harmann bácsi azzal a jelentéssel állt elő, hogy kész a vacsora.

Egetrázó „éljen“ és gyors ügetés a hely színére volt a felelet az örvendetes esemény beálltára.

Nem sokára ott ültünk az asztalnál, hogy elpusztítsuk, a mit a jó Harmanné minden szakácstudománya latbavetésével összesütött, főzött.

Volt itt minden. Csirke, pogácsa, tej, vaj, túró, csak a bor hiányzott, de ezt dúsan kárpótolta a pompás víz.

S míg mi ettünk, az alatt a jó Harmann bácsi előhozott „valamit.“ Egy deszka skatulya volt az s egy pár aczél s réz húr volt kifeszítve rája. Felhajtotta az asztalkendő egyik csücskét, letette a puszta asztaldeszkára s egy tollszárral elkezdé pattogtatni, ide s tova futkosva azon balkeze újjaival.

Ezt a „valamit“ úgy hívják, hogy tambura. Legalább Harmann úgy nevezi s ő a legkompetensebb is erre a nomenclaturára, mert ő maga fábrikálta.

A „tambura“ valóságos zenei hangot hallatott; vékonyat, czingárt, mint a sovány hajdu lábszára. A basszust Harmann szolgáltatta hozzá, énekelve egy általunk sohase hallott tót nótát, ballábával vervén hozzá a taktust:

„Ne menj rózsám katonának,
Mert ellövik kezed-lábad.
Megszúr a kard, lő a puska,
Felfal a német vagy muszka!“

Aztán meg:

Túl a nagy Krivánon,
Zólyomi határon
Ott az én hazám . . .!

A lelkesedés reánk is elragadt. Teli torokkal kezdtük, hogy:

„Erdő erdő, sűrű erdő árnyában
Búsan dalol fülemüle magában . . .“

Nagyon „művészi“ volt ez a bácsinak, mert nem tudta kísérni a tamburáján. Azt mondta, hogy n i n c s b e n n e ez a nóta. Azért hát újat kezdtünk:

Csicseri borsó, vad lencse,
Fekete szemű menyecske . . . .
. . . nyecske . . . ecske . . . cske . . .!

A „filozofus“ barátunk elkésett a nótával. . . . . egyet-kettőt bicsaklott még a feje jobbra-balra dőlve, s aztán álmodva borult oda a csíkos asztalkendőre, feje alá hajtván mindkét karját.

Csend lett; mindnyájan nyugodni tértünk, hogy másnap tovább vándoroljunk.

Jó éjszakát!

A Gehohl.

— *Münnich Sándor*-tól. —

Fordította Somogyi Géza.

Á múlt nyár folyamán midőn valóban kényünk-kedvünk szerint bolyongánk a Magas-Tátra üde, fenyű-gyantától illatozó fürdőiben és nyaralóiban, vadon völgyszorosaiban és messze-nyúló lejtőin, — alig háborgatott bennünket itt és ott egy-egy rövid ideig tartó, üdítő zivatar; midőn útunk vidáman és gondtalanúl vitt a hegyre fel és a völgybe le, midőn tekintetünket délkeletre fordítánk, a Lőcse-ruszkíni-hegymagaslaton minden alkalommal egy fehér pont tűnt fel. Midőn Liptó felé vonulánk, még mintha akkor is velünk tartott volna a fehér pont, a Hernád forrásai körűl bolyongánk, a fehér pont folyton követett. A vasút messze nyugatra vitt bennünket, de midőn a pályaudvarra léptünk és körűl-tekinténk, a fehér pont még mindíg látható volt, mintha búcsút akart volna inteni. Azon kérdésünkre, hogy vajjon miféle jelenség forog fen a fehér pontra nézve, a helyismerők azzal válaszoltak, hogy a kúp a Gehohl és a rajta levő fehér pont a Kornél menedékház". Jöhettünk Gácsországból, haladhattunk Gömör felé, vihetett útunk bármily mélyen a Magas-Tátra lábainál, — a menedékház mindíg előttünk állt, és midőn az felénk még a Hernád mély szorosaiban is oly barátságosan mosolygott, — a rejtélyes fehér pont végre annyira kihozott sodrunkból, hogy elhatározánk, hogy bátran szemébe nézzünk a Gehohlnak, meggyőződni akarván, vajjon nem lappang-e azon egy egész sor menedékház, melyek mint aféle hírcsinálók a Gehohl számára fehérre mázoltattak.

A bennünket földi szellemként üldöző ház azonnal hirtelen eltűnt, mihelyt Ábrahámfalvához közeledtünk, és attól kezdve mint valami gonosz szellem, egészen láthatatlan maradt; minél inkább közeledtünk a Rehberg fensíkja felé, sőt midőn még a Knöpfchent is elhagytuk, annál mélyebbre látszott a hegygerincz a Nadel nevű hegy felé sülyedni, — a Gehohlnak semmi nyoma sem volt. A puszta egyház mellett el a Késmárk-lőcsei országútat átszelve, gyorsan haladánk

a Kereszthegyre (Kreuzberg), a burgerhofi gerinczet megmászva, a mint épen egy törpe fenyvesnek tartánk, közvetlen előttünk láttuk a barátságos menedékházat. A törpe fenyvest és mindent, a mi körülötte volt, ott hagytuk és siettünk a nyitva lévő étterembe, mert tagjaink meglehetősen ki voltak merülve. Négy órai gyaloglás után a káposztafalvi vasúti állomástól a további legénykedés ellen gyomrunk határozott „vető"-t mondott.

Sört, bort, papramorgót, hideg és meleg étkeket, theát, szóval mindent kinek-kinek kívánsága szerint bő mértékben szolgált a szorgalmaskodó vendéglős, és nem győztük eléggé dícsérni a XIX-ik század haladását, mely ily elhagyatott ponton is terített asztalt varázsolt elénk. Oly kedélyes volt itt fen, hogy e helyet az első pillanatban megkedveltük, és nem igen jutott eszünkbe töprenkedni a fehér pont fölött, mely minden irányban hivogatólag intett felénk, mintha mondaná: „Jöjjetek csak fel hozzám és nézzétek meg a Magas-Tátrát innen." — Vagy úgy, a Magas-Tátra! majdnem megfelejtkeztünk róla, és mosolyogva tekinténk feléje. Mintegy varázs-parancsszóra kihullottak kezünkből az evőeszközök, az állkapcsok megszűntek mozogni, a felemelt poharat ajkainktól félre tettük, — — tehát valóban az a mi Tátránk!? Egy csodálkozó óh repült el mindnyájunk ajkáról — ily hatalmasnak, nagy-tömegűnek, büszkén égbetörőnek még sem gondoltuk! Sokáig, sokáig bámúltuk hazánk csipkézetten koronázott királynéját. A belső, a lelkiszemek önkénytelenül is a rég eltűnt évezredekbe merültek el, mídőn a hegység kevélyen leveté magáról a gondosan védő lepelt és a gyermekpólyát, s a vadon zúgó tenger babhullámos áramokban rohant a legtávolabbi világ tájak felé, hirdetve a hasonlíthatatlan hegyi szűznek, a Magas-Tátrának pirkadó szépségét. És midőn a nyugtalanúl hullámzó kebel megnyugodott, és az izgékony ember kicsinyes üzelmeit megkezdé, — ezen Gehohl igazi emberi küzdés és harcz színterévé vált, mert ezen át vonúlt a borostyánkő-út a Poprád-völgyből a Tarcza vidékére egyenesen azon magaslatra, melyet a régi okiratok „Szemene" neve alatt ismernek, a Gehohl mentén a Vág-völgybe, a Hernád melletti gerinczeket a legéjszakibb lejtőkön átszelve. A történelem-előtti árúhelyek és állomások nyomról-nyomra követhetők, még az út elágazása is délre a régi Lőcse felé, mely itt a Gehohlon a főútról kétfelé szakad, egyenesen meghatározható. Pogány isteni tisztelet és mondák mindenütt, egy sohasem pihenő képzelem alakjai követnek benünnket lépten-nyomon, és itt a Gehohlon alig van egy kő, egy völgykatlan, mely egy vagy más mondában nevezetes szerepet ne játszanék; a legnagyobb bizonyságok arra, hogy

mi itt egy régi culturának a helyén vagyunk. Ott a Kappenburg*) az ő kelta lovagjával Ruskinnal; itt alant híven megőrizte a barátságos városka az ezer éves nevet. Alant állottak a vend falvak, a háttérben hatalmas nemzetségek lakoztak, melyeknek megmérhetetlen kincseik a Gehohlnak fönséges kúpolái alatt pihennek. A lejtőn zárdák terűlének el, és a sötét pogányság áldozathelyein mindjárt közvetlenül emelkedtek Magyarország első keresztény egyházai, melyek alapzatában történelmi kor előtti cserepek a bronce-salakkal együtt találáltattak, a bálvány templomoknak utolsó nyomai. Midőn a vad tatártámadásban a romboló vihar Magyarország virányain átzajlott, — a vad hordák a buzgó gyülekezetet épen együtt találták, a mint imádkozott, kérvén buzgó imában a borzasztó nyomor elhárítását. Kevélyek időszerinti hatalmuk tudatában fával rakták körül Sz.-Márton egyházát, és meggyujták a hatalmas máglyát; még sokáig lehetett hallani a lángok közül a buzgó énekeket. — És a hit segített; mert elszóródott a tatárcsorda; mi azonban, ezen buzgó imádkozók utódai, boldogabb időket élünk, — a borzasztó büntetésnek be kellett következnie! A régi Sz.-Márton egyháznak alapfalai búcsújáró helylyé lettek, hogy jobb érzelmeinket a régi példa által szilárdítsa. Vajha legalább egy nagy kereszt koronázná a régi omladékot, mely oly sok keresztény csontot fed, akkor azon borzadást keltő alak is, egy pap, a ki itt a monda szerint minden Márton napján misét mond, örök nyugalomra térhet. Nekünk pedig szent kötelességünk kegyeletesen méltó emlékben megőrizni egy oly helyet, a hol a hazai történelemnek egy darabja van eltemetve. A Sz. Mártonról nevezett templom alapja egész biztonsággal román stilre vall, azonkívül a pilértoldalékoknak nézett ereszek nem bizonyúltak annak, minek tartották, s ezért e templom hazánk legrégibb építményei közé tartozik. Valamivel feljebb hatalmas pincze maradványok vannak, miből a népmonda kolostort alkot. Összehasonlítván a szepesi városok XVI. századbeli templomait ezen romokkal, azt találjuk, hogy a Gehohlon levő épület sokkal nagyobb vala, mint amazok. — Mindenesetre kötelessége a M. K. E-nek, hogy az archaeologusokat ezen épületre figyelmeztesse.

---

*) L. „Szepesi Hirnök“ 1886. „Monda a Gehohlról“. A Gehohl közvetlen közelében pompás kőbalták találhatók. A ruszkini dülők nevei, mint Maienring, Gral, Kotlak, Schlot, Niebelungen, a legrégibb okiratokból meritve, a népvándorlás korára mutatnak. Azon német gyarmat legrégibb neve, mely majdnem a Gehohlig felért „Kis-Szászság“ (Klein Saxen). Később villa Ruszquini-ból Riszdorf lett, habár a diplomaticus név mindig Rusquin maradt. Franczia országban Tour de la Rusquin.

A Gehohlról tekintve a Szepesség egy nagyszerű koronás gyűrűnek tűnik fel, melynek előrészét a csipkézett Tátra képezi. Minden katlan, minden épület látható innen, a mi csak déli oldalán fekszik, még a Bélai-barlangligetet is barátságosan tekint át ide, bármiként iparkodik elbujni. — A hegytömegek mindegyike teljes jelentőségre jut e helyről. Semmi sincs túltömve, semmi sincs egymásra tűzve, átlátszón és kivehetőleg minden csúcs saját magában álló egészet képez. Épen ezen körülményben rejlik az, a mi a Gehohlra való kirándulást nagyszerűvé teszi, miért is minden Tátra-kedvelőnek nem eléggé ajánlható, mert innen nézve, a tourista a nagyszerű hegységről valódi, helyes képet szerez. A mint a Király-hegyről nézve a Tátra ellapúl, a Kitzbergről hosszúra nyúlónak látszik, úgy a Gehohlnak ezen magaslata mintegy állványnak tűnik fel, arra teremtve, hogy a Tátrakép teljesen élvezhető legyen, és hogy a természetbarátok minden tekintetben kielégíttessenek; az innen való kilátást sohasem felejti el az ember és örökre szívébe zárja ezen kedves tájat. Mindazonáltal a megrázó erőkitörésnek szomorú mozzanata innen sem hiányzik, mivel a borzalmas mély völgyszorosok a hegyóriásokat még nagyszerűbben elválasztják; nagyszerűen már csak azért is, mivel a hatalmas meredély, fel a rideg, csipkézetig, az örök hó határáig és a legvadabb magasságig semmivel össze nem hasonlítható. Pod-Banszkótól a Barlang-ligetig a tourista-úthoz sorakozva, idyllikusan nyaralók vannak elhelyezve és a borzalmas nagyságtól ijedős tekintetet az emberi remény kedves honába vezetik. Itt vannak a Csorbai-tónál levő nyaralók, a csendes Hági; itt a középen a három Tátra-füred pompás épületkoszorúja; amott akar a szemérmesen szégyenlős Matlárháza elrejtőzni; míg a Róza-menedékház a meredek sziklalejtőn mint egy fészke csüng. Közöttünk és a Tátra között, szűk határok között, a szepesi fensíkkal a Poprád-völgye terül el. Mindjárt elől van Leibitz, azontúl inkább jobb felé a késmárki torony, mely, úgy látszik, Rókuszra és Forbergre utal, melyek között valóban hivogatón Tátraháza fekszik. Balra a Poprád folyó mentén, festői csoportokban, Kis-Szalók, Lomnicz, Hunfalva, a két Leszna, a barátságos Wesztler-szálló Szalókon, inkább az előtérben Ménhárd és Zsákócz, ezeken túl a Pentapolis bilincseli le a szemet, a messzetekintő Kárpáti-múzeummal, a mely mögött tarka színű ligetben a Husz-park látható. A mellett robog el a vasút Lucsivna felé, mintha csak hallaná az ember pöfékelését, oly közelnek tűnik fel tőlünk; messze követhetjük Liptó felé állomásról-állomásra, völgyből-völgybe, míg a Chocs mögött eltűnik. Csodálatos a kilátás a Király-hegy felé. A büszke dóm innen

a Gehohl csak idősebb testvérének rémlik. A Hernádig terjedő kalászos halmok az erdőzúgta Virágos-völgygyel együttt innen magasabbaknak tetszenek; a látóképet a hatalmas Gyömbér határolja. Délre egy egész erdőtenger terül el, a melyből a Menedék-kő (Lapis refugii) világos katlanai, a Hollókő, Murán és Knoll által bekerítve fehérlenek. — Ezen hullámos táj utolsó sziklái, melyeket a gyengéden morajló, lejtős erdőségek körítenek, az Arany-asztal (Goldener Tisch), a Trohankák és a Javorina, mely utóbbiak a széles Ökörhegyet (Ochsenberg) uralják. Nyugatra a Kitzberg (Kozikamen) jól körvonalozott nyúlványai vannak, melyek ezen erdővidéket határolják.

Egészen más látókép bontakozik ki éjszakkeletre. Hosszúra nyúlt vonulatokban vagy szűkre szorított csoportokban terülnek el előttünk az erdős magaslatok, tápláló legelőkkel, melyek között Tótfalu, Viborna, Landok gazdag kalászmezői láthatók, kettős határkövei a Bélai-mészalpok és a Nadel. Közben a szmerdzsonkai szoros vonúl el, ahhoz balra a Magura, a neumarkti hegyek és a Koronahegy csipkézete, balra a Radova (Scsavnicza mögött) egyébb gácsországi hegyekkel, melyek a Poprád völgyét Lublón túl körözik.

A legkedvesebb vidék azonban a Gehohltól keletre és délkeletre terül el. Egy rövid hegygerinczen túl, melynek lábainál a kis magán nyári fürdő: „Ilonaliget“ és az ódonszerű falaival, tornyaival és párkányzataival díszített Lőcse fekszik, a legpompásabb előképet, melyet csak képzelhetünk, töltvén ki. A balra nyuló *S* alaku hegygerinczen vannak Burgerhof, Zavada és Ulozsa falvak, melyek a meredeken emelkedő szántóföldek között csendesen és békében meg vannak, körítve hosszú erdőségek vagy nyájakkal telt rétektől, melyek fölé a lipóczi hegyek és a Branyiszkó-szoros emelkedik. Balra terül a Szlubicza és a Klippberg, messze távolban a Simonka látható.

Alig található a Szepességen hasonló kilátás, és miután 900 m. épen legalkalmasabb, hogy az egyes tárgyakat a szemtől sem nagyon el nem távolítja, sem nagyon közel nem hozza: bátran ajánlható a gehohli kilátás mindenkinek, a ki az Isten szép természetében épülést keres, — annyival is inkább, mivel a gyengén emelkedő lejtők és a Gehohl nyúlványai erdővel fedvék, dús legelők és kigyózó útak által kellemesen megszakítvák, úgy hogy a Kornél-menedékház, egyes nagyobb ligetektől övezve, mintegy parkban épültnek látszik. Úgy a növényi mint az állati élet nagyszerű, változatos, a mint ez a hátúl mellékelt összeállításból is látható. Maga a hegy óriási, rétegzetes homokkő táblákból épült, a Magas-Tátra felé kissé emelkedettebb, úgy, hogy a hegy számos

kiálló erkélylyel, körjáróval, álvánnyal és melléktérekkel, melyeken időnek előtte aranyat mostak, körülvett széles őrtoronynak tűnik fel. A Gehohl éjszaki lejtőjén egy erős mészforrás tör elő, melynek réteges mesze minden zúgban kibukkan; kissé tovább keletre, a legközelebbi hegykatlanban egy kénforrás bugyog, és déli irányban egy erős édes vízű forrás, melynek közvetlen közelében vasas forrás pezseg. Azonkívül a Gehohl körüli keresztvölgyekben és katlanokban számtalan kút található, melyek vize fönséges, nem túl hideg.

Tartós hideg és sokáig fekvő hó ismeretlen a Gehohlon, sőt mikor még minden mély téli álmát aluszsza és a jeges katlanlevegő az első enyhe déli szelek elől az útat a mély völgyekbe elzárja, — a szél leheletének közvetlen érintésétől a Gehohl leghamarább szabad lesz. A nedves köd itt legelőbb emelkedik fel, mert a Gehohl mint a Szimini-hegység nyergezete légrétegeit folytonosan változtatja A legnehezebb ködök a hátsó Brinken-en felhőkké gomolyodnak, miáltal a fekvő köd lehetetlenné lesz, úgy, hogy szép kilátás legalább részletben mindíg remélhető, és gyakran a Gehohl az egész középhegységben egyedül ködtől mentes, mintegy sziget a hullámzó felhőtengerben. Ily napokon a Tátra-kilátás hasonlíthatatlanúl szép. Különösen pompásak a napfölkelések és lemenetelek, aránylag legtisztább levegővel, mivel dél felé rendesen feszálló gőzök és a magaslati párolgás által a színkép inkább elmosódik.

A nagyobb lecsapódások is csak úgy futólagosan osonnak át a Gehohlon, annál nagyobb azonban a naponkénti harmat, mely a csodálatos virányt eredményezi; mert a nap a vékony televény réteggel fedett sziklákat erősen felmelegíti, de a sok forrásból, s patakokban dús völgyből és katlanból, melyek mind ide szakadnak, folytonosan gazdag nedvesség száll fel, és annyira nedvesíti a növényzetet, hogy a füvön még későn délelőtt is harmatcseppek csillognak.

A Gehohl szélesebb tourista körökben mind ezideig ismeretlen volt, dicsérték ugyan Ruszkin polgárai pompás hegylejtőjüket, feltévedt ugyan egyszer-másszor egy természetbarát Lőcséről; és a kik fenn voltak, rajongtak a csodás vidékért; de mind ezen lelkesűles az idegennél egy szánakozó mosolynál alig idézett többet elő. Grinvaldszky Kornél, szepes-szombati lelkész, úrnak elvitázhatatlan érdeme, hogy sokaknak figyelmét felhívta a Gehohl dús növényzetére, mondakörére, természeti szépségeire és a touristák és botanikusok érdekeltségét ezen hegycsoport iránt felébreszteni iparkodott. A Gehohlra nézve azonban a legfontosabb az marad, hogy szülővárosát Ruszkint egy menedékház építésére indította. Valóban ritkán esik meg, hogy

oly kis városka látszólag egészen gyakorlatiatlan czélokra néhány forintot utalványozzon; itt egyszeriben százakat szavaztak meg. — a legszebb emlék, melyet a gyülekezetnek a jó és nemesért lelkesülő vezérei maguk és polgártársaik számára emelhettek. Nem egy község, mely a tourista-forgalom közelében fekszik, vehetne róla példát.

A ruszkiniak iparkodása bőven meg lett jutalmazva; már a múlt nyár folyamán százával fordúltak itt meg, és a tisztességesen berendezett menedékházban mindnyájan jól érezték magukat, mely az építésre lelkesítőnek a tiszteletére „Kornél-menedékház"-nak lett elkeresztelve. Áll az egy előszobából két nagy mellékszobával, hol két tábori ágy van; többről a ruszkini vendéglős gondoskodik. A hátrészen van a pincze és konyha. A házhoz egy téres szín, hova kocsik és lovak helyezhetők, van építve. A menedékház által hozzáférhetővé tétetvén, most már e vidék is közelieknek és távoliaknak kedvencz kirándulási helyévé vált és a Magas-Tátra érdekében kivánatos is volna, hogy minél több tourista látogasson ide fel. A Gehohl az idegennek semmivel össze nem hasonlítható, felejthetetlen képet nyujt, mert saját nemében az egyeduli.

A Poprád-felkai vasúti állomástól Ruszkin két óra alatt elérhető. Itt Schmidt Vilmos úr mindig rendelkezésünkre áll, a ki kész bennünket egy fél óra alatt a Gehohlra vezetni; lehet egészen fel kocsin is menni, a mi azonban határozottan nem tanácsolható, miután már a gyengén emelkedő út az ő erdő- és kedves völgy-kilátásaival az egész fáradságot bőven megjutalmazza.

Gehohl neve a tót hola-ból ered. A legközelebbi magas kúpnak a neve Höhlchen = kis kúp. A **Ge**-előrag, melyet a szepesi előszeretettel tesz a szó elé, mint: Gepack, vagy „ich geseh dich".

A Gehohlra való kirándulás Késmárkkal és Lőcsével könnyen összekapcsolható, és hivatva van a touristavilágba kissé több életet önteni.

Csakis a hanyatló este volt képes bennünket innen elűzni és pedig a barátságos ruszkini vendéglőben való rövid tartózkodás után le Késmárkra, hol az éjet töltöttük, álmodva a Gehohl csodavilágáról és annak vakító fehér menedékházáról.

Schmidt Vilmos úr szerint, ki itt éveken át tett megfigyeléseket és gyűjtött a Gehohl környékén, a következő tárgyak találhatók és pedig:

a) Flora: Anemone pratensis, silvestris, narcissiflora, nemorosa. Ranunculus acris, Ficaria, sceleratus, aquatilis, arvensis, auricomus, bulbosus, fluviatilis, Flamula, montanus. Caltha palustris. Aconitum Napellus. Delphinium consolida. Sinapis

arvensis. Cardamine pratensis és silvatica. Draba verna. Gypsophila muralis és repens. Capsella bursa pastoris. Rezsuka, mocsári és erdei zsázsa. Camelina officinalis. Chelidonium majus. Papaver Rhoeas. Lychnis Viscaria, flos cuculi, nemoralis. Githago. Stellaria media, aquatica, glauca, nemorosum. Malva silvestris. Trifolium pratense, spadiceum, Vulneraria, rubens, procubens, montanum, amarum, silvaticum. Hippocrepsis comosa, arvense. Melilotus arvensis, officinalis, repens. Lotus corniculatus, uliginosus. Vicia sativa, cracca, sepium. Coronilla varia, lathyroides, repens. Orobus vernus, albus. Lathyrus tuberosus, silvestris, pratensis. Fragaria vesca. Fekete loncz. Rosa canina, spinosissima, arvensis. Potentilla verna. Alchemilla vulgaris. Spiraea Filipendula, Aruncus, salicifolia. Sedum telephium, dassyphilium. Saxifraga aizoon. Carum carvi. Aethusa cynapium. Conium maculatum. Cicuta virosa. Hedera Helix. Viola odorata, canina, arvensis. Hypericum perforatum. Geranium pratense, silvaticum. Oxalis acetosella. Epilobium angustifolium. Primula officinalis, veris, longiflora. Pulmonaria officinalis. Solanum Dulcamara. Myosotis palustris, silvatica, arvensis. Echium vulgare. Lythospermum officinale. Symphytum officinale. Cynanchum vincetoxicum. Anchusa officinalis. Lamium maculatum. Thymus Serpyllum. Salvia officinalis. Glechoma hederacea. Linaria vulgaris. Digitalis. Verbascum phoeniceum, thapsiforme. Veronica agrestis, arvensis, Beccabunga, montana, silvatica. Agrimonia Eupatoria. Orobanche major. Lathraea squamaria. Erica carnea. Vaccinium Myrtillus. Sambucus niger, Ebulus. Galium verum, aparine, palustris. Tussilago Farfara. Bellis perennis. Chrysanthemum Matricaria. Chamomilla canina. Achillea millefolium. Petasites officinalis. Lappa vulgaris. Aster chinensis. Helianthus tuberosus. Artemisia Absynthium. Senecio vulgaris. Gnaphalium montanum. Centaurea Cyanos. Carduus acanthoides, pratensis, Acanthium. Carlina acaulis. Katángkoró. Leontodon Taraxacum. Tragopogon pratensis. Lactuca Scariola, virosa. Scabiosa arvensis. Dipsacus silvestris. Plantago major, media, lanceolata. Campanula számos faja. Gentiana germanica, verna, autumnalis. Erythrea Centaurium. Vinca minor. Convolvulus arvensis. Cuscuta Epilinum, europaea. Urtica dioica, urens. Humulus communis. Chenopodium album. Rumex acetosa, crispus, pratensis. Euphorbia Cyparissias, helioscopia. Chrysosplenium alternifolium. Adoxa Moschatellina. Asarum europaeum. Daphne Mezereum, Cneorum. Atriplex officinalis. Galanthus nivalis. Lilium Martagon. Crocus vernus. Colchicum autumnale. Orchis maculata, palustris, Morio, globosa. Ophrys muscifera. Gymnadnia conopsea, albida. Platanthera bifolia et viridis. Listera ovata. Tulipa silvestris. Ornithogalum luteum, umbellatum. Paris

quadrifolia. Hypochaeris uniflora. Hieracium sibiricum, Auricula. Hófecske. Polygala uliginosa, Chamaebuxus. Corydalis bulbosa, digitata. Erysimum crepidifolium. Ajuga genevensis. Globularia vulgaris. Salvia pratensis, glutinosa. Phyteuma orbiculare. Scorzonera vulgaris. Trollius europaeus. Menyanthess trifoliata. Fumaria officinalis. Convallaria majalis. Helianthemum vulgare. Tormentilla officinalis. Silene inflata. Polygonum Bistorta. Scandix Pecten. Melampyrum arvense, silvaticum. Crepis virens, grandiflora. Pyrola minor, uniflora. Circaea alpina. Prunella grandiflora. Potamageton. Sanicula europaea. Gyógyfű. Scrophularia nodosa, aquatica. Mentha piperita, crispa, Nepeta Cataria. Origanum vulgare. Euphrasia officinalis. Sanguisorba officinalis. Allium angulosum. Thalictrum flavum. Inula Helenium. Angelica Archangelicum, silvestris. Pimpinella saxifraga. Prenanthes purpurea. Veratrum album, viride, pumilo. Solidago virgaurea. Turritis glabra. Dentaria enеaphyllos. Cineraria capitata. Melittis Melissophylum. Mulgedium alpinum. Polemonum coeruleum. Poa annua. Melica ciliata. Festuca glauca, duriuscula. Anthoxantum odoratum. Avena pubescens. Bromus racemosus. Poa pratensis. Alopecurus agrestis, pratensis. Dactylis glomerata. Lolium temulentum, perenne. Briza media. Agrostis canina. Hordeum pratense. Gramina timothea. Triticum repens. Agrostis spicaventis. Aira canescens. Triticum caninum. Phalaris arundinacea. Glyceria fluitans. Cynodon Dactylon. Brachypodium silvaticum. Calamagrostis arundinacea. Aira cespitosa. Andropogon Ischaemum. Phragmites communis. Carex acuta. Eriophorum latifolium. Luzula maxima. Juncus efusus. bufonius. Scirpus silvaticus, lacustris, palustris. Schoenus ferrugineus. Rhynchospora alba. Polypodium vulgare. Aspidium Filix mas. Selaginella spinulosa. Pteris aquilina. Equisetum arvense. Lycopodium vulgare. Marchantia polymorpha. Sphagnum acutifolium. Mirium undulatum. Hypnum tamariscinum. Cetraria islandica. Usnea barbata. Morchella esculenta. Boletus edulus. Cantharellus cibarius. Agaricus deliciosus. muscarius. Tuber melanosporum. Lycoperda bovista. Salix Caprea, daphnoides. alba, vitelis, fragilis et rutellana, viminalis, amygdalina. Alnus glutinosa. Populus pyramidalis, nigra, tremula. Acer platanoides. Pseudoplatanus. Betula alba. Tilia europaea, grandifolia, parvifolia. Quercus sessiliflora. Fraxinus excelsior. Ulmus campestris. Sorbus aucuparia. Prunus spinosa. Viburnum. Crataegus Oxyacantha Clematis vitalba. Rhamnus Frangula, catharcticus. Evonymus europaeus. Cornus sanguinea, mas. Philadelphus cororonarius. Corylus Avellana. Rubus idaeus. Pinus abies, silvestris, alba, larix, austriaca, pumilio. Juniperus communis.

b) Fauna. Füles denevér. Vakond. Törpe és vízi czicz-

kány. Sün. Farkas. Róka. Menyét. Hölgymenyét. Görény. Nyest. Vidra. Borz. Medve. Mókus. Mezei egér. Réti mormota. Nyúl. Fehér nyúl. Király sas. Héja. Karvaly. Füles bagoly. Fekete és zöld harkály. Kakuk. Búbos banka. Fekete-, fenyves és éneklő rigó. Vízi rigó. Fülemüle. Sylvia hortensis. Szén czinke. Ökörszem. Gébics. Selyemfarkú locska. Füstös-, házi-, és kőfali fecske. Czinke. Mezei pacsirta. Búbos pacsirta. Sármány. Fringilla cocothraustes. Pirók. Tengelicz. Nemes pinty. Csíz. Veréb. Keresztes csőr. Fekete-, szürke-, vetési-, hamvas varjú. Csóka. Szarka. Magtörő. Sziklai és erdei galamb. Fürj. Fogoly. Császár madár. Szárcsa. Vízi tyúk. — Szürke és zöld gyík. Rézkígyó, több fajban. Vízi sikló. Leveli-, kecske és zöld béka. Varangy. Tarkahasú varangy. Szalamandra. Tarajos gőte. Görgöcsík. Cserebogár. Fekete cserebűly. Pézsmaczinczér. Júniusi cserebűly. Rózsabogár. Ganaj túró. Rézvörös-, kék- és fekete futoncz. Aranyos futoncz. Kopogó bogár. Homoki futoncz. Fekete csibor. Vízi és szegélyes merűly. Temető dögész. Szalonna porva. Liszti rejtény. Betűző szú. Furdancs. Vetési szökcsér. Szt.-János bogár. Havi bogár. Nünüke. Makacs kopogó. Szőlő zsízsik. Fenyű furdancs. Szilva-, dió-, fenyű ormányos bogár. Fenyű szú. Háncs szú. Óriási-, hős-, nyárfa-czinczér. Szövő czinczér. Földi bolha. Nyárfa levél bogár. Bötyös böde. Méh. Darázs. Ló darázs. Földi darázs. Vörös-, fekete-, sárga-, és gyepűi hangya. Gubacs darázs. Rózsa darázs. Báb-, levél-, és oriási fürkész. Galagonya-, káposzta- és répa lepe (özöndék.) Aurora. Apolló. Czitromsárga lepke. Kardos pillangó. Fecskefark. Róka pille. Nappali pávaszem. Admiral. Gyász lepke. Csalán szöglencz. Csillér. Pafia csillér. Császár szöglencz. Veres csallang. Halálfő. Esti pávaszem. Fütej-, fagyal-, gerebcsin-, méh szender. Bükköny moly. Gyürűs-, fenyű-, búcsús pohók. Fűzi farag. Fűzi-, bogyó gyaponcz. Éjjeli pávaszem. Gabna vetemér. Fű-, káposzta vetemér. Eljegyzett-, kék csallang. Szomorú lepe. Pőszméte araszoló. Liszti tűzike. Alma tokász. Tölgy tokász. Gabona moly. Toll moly. Házi légy. Dongó-, arany-, húslégy. Lóbögöly. Marhabögöly. Juhbögöly. Marha bagócs. Rezgő legyek. Szúnyog. Hangyales. Termesz. Nagy és közönséges tegzér. Szűz beke. Kérész. Fekete fülbemászó. Közönséges áska. Mezei tücsök. Zöld szökcse. Fekete csápú-, és paizsos poloska. Vízi poloska. Vízi mérész. Vízi scorpio. Pázsit tetű. Szalag-, és közönséges rinya. Kaszás falangya. Vízi-, és földi atka. Földi giliszta. Orvosi és ló piócza. Mezei és erdei biga.

A vegetatio kifejlődésének időpontjai Magyarország éjszaki felföldjén.

Dr. Staub Móricz-tól.

III. folytatás*)

XXI.

Selmeczbánya, (Hont megye).

(Folytatás).

2. A virágzás kezdete.

A növény neve	1855	1856	1857	1858	1859	1860	1861	1862	Közép
Abies alba Mill.	—	5·13	—[1]	—	—[1]	5·20	—[1]	—[1]	—
Abies Picea Mill.	—	5·10[3]	5 13	5·13	5·18[3]	—[1]	—[1]	4·25	5·10 ± 11
Acer campestre L.	—	5·4	5·7	5·15	4·30	5·8	5·18	4·28	5·7 „ 10
Acer dasycarpum Ehrh.	—	—[1]	—[1]	—[1]	—[1]	—[1]	—[1]	4·21	—
Acer monspessulanum L.	—	—[1]	—[1]	—	—[1]	5·11[3]	5·21[3]	—[1]	—
Acer Negundo L.	—	5·3[3]	5·7[3]	5·22	5·7	5·9	5·19	4·26[3]	5·9 ± 13
Acer platanoides L.	—	4·25	4·19	5·1	4·20	4·24	5·6	4·3	4·23 „ 16
Acer Pseudoplatanus L.	—	5·5[3]	5·18	5·17	5·9	5·9	5·19	4·24	5·10 „ 12
Acer rubrum L.	—	4·20[3]	4·11[3]	4·26	4·8[3]	4·23[3]	—[1]	4·6	4·16 „ 10
Acer saccharinum L.	—	4·28	4·21	5·12	4·27	4·30	4·19	4·19	4·27 „ 11
Acer striatum Lam.	—	5·21[3]	5·16[3]	5·22	5·14[3]	5·15[3]	5·25[3]	5·1[3]	5·16 „ 12
Acer tataricum L.	6 4[2]	5·26	5·26	5·29	5·23[3]	5·23[3]	5·25[3]	5·11	5·25 „ 12
Aesculus Hippocastanum L.	—	5·15[3]	5·15[3]	5·17	5·14	5·15	5·24	4·30	5·14 „ 12
Ailanthus glandulosa Desf.	—	—	—	—	—	—	—	—[1]	—
Alnus glutinosa Gärtn.	—	4·5	4·3[3]	—	—	—	—	—	—
Alnus incana DC.	4·4	—	4·2	—	3·19	4·1	—	3·13	3·26 ± 11
Amygdalus nana L.	—	5·12[1]	5·13[3]	5·15	5·5[3]	5·7[3]	5·17[3]	4.22[3]	5·9 „ 12
Aronia rotundifolia L.	—	5·9	5·8	5·14	5·2	5·5	5·14	4·17	5·6 „ 13
Berberis vulgaris L.	—	5·24	—[1]	—[1]	—[1]	—[1]	—[1]	—[1]	—
Betula alba L.	—	4·22	4·16	4·28	4·25	5·4	5·14	4·5	4·25 ± 19
Bignonia Catalpa L.	7 30	6·28[3]	5·26[3]	—	7·24[3]	7·30[3]	8·3[3]	7·20[3]	7·23 „ 18
Buxus sempervirens L.	—	4·23	4·27	—	5·2	4·27	5·10	—[1]	4·30 „ 8
Carpinus Betulus L.	—	4·26	5·3	5·11	—[1]	—[1]	—[1]	—[1]	5·3 „ 7
Castanea sativa Mill.	—	7·6	7·8[3]	—	7·4	7·5	7·10[3]	6·25	7·5 „ 7
Celtis australis L.	—	—[1]	—[1]		5·19	—[1]	—[1]	5·14[3]	—
Clematis vitalba L.	—	7·8	7·8	7·10	7·8	7·8	7·13	6·11	7·5 ± 16

*) Lásd M. K. E. Évk. 1885.

[1]) Nem virágzott.

[2]) Az első szám jelenti a hónapot, a második a napot.

[3]) A virágok meddők.

A növény neve	1855	1856	1857	1858	1859	1860	1861	1862	Közép
Colutea arborescens L. . .	—	6·5	6·25	6·20	6·7	6·8	6·15	6·1	6·11 ± 12
Cornus alba L.	5·31	5·22	5·21	6·6	5·23	5·23	5·31	5·5	6·24 „ 16
Cornus mas L.	4·17	4·12	4·11[3]	5·17	3·25	4·15	—	—[1]	4·16 „ 26
Cornus sanguinea L. . . .	6·13	6·9	6·12	6·14	6·7	6·10	6 17	5·27	6·10 „ 10
Corylus Avellana L. . . .	4·3 8·16	4·18	4·1	4·15	3·15	4·9	—	3·16	4·2 „ 17
Corylus Coturna L.	—	—	—	—	—	—	—	—[1]	—
Crataegus laciniata Hort. .	—	5·28	5·30	5·31	5·24	5·25	6·2	5·9	5·26 ± 12
Crataegus oxyacantha L. .	—	5·21	5·23	5·27	5·17	5·22	5·29	5·4	5·20 „ 12
Cydonia vulgaris Pers. . .	5·31	5·23	5·22	5·30	5·22	5·22	5·30	5·6	5·23 „ 12
Cytisus austriacus L. . . .	5·23	5·12	5·16	5·22	5·5	5·9	—[1]	—[1]	5·13 „ 7
Cytisus Laburnum L. . . .	5·26	5·21	5·21	5·30	5·19	5·20	5·23	5·5	5·21 „ 12
Cytisus nigricans L. . . .	6·20	6·20	7·26	6·19	6 26	6·28	7·4	—	6·29 „ 13
Daphne Mezereum L. . . .	4·6	—	—	—	3·25	4·5	—	3·25[3]	3·31 „ 6
Evonymus europaeus L. .	5·25	5·22	5·23	5·31	5·21	5·21	5·29	5·7	5·22 „ 12
Evonymus verrucosus L. .	5·22	5·6	5·12	6·2	5·6	5·7	5·19	4·28	5·9 „ 12
Fagus silvatica L.	—	—[1]	—[1]	5·10	—[1]	—[1]	—[1]	—[1]	—
Fraxinus excelsior L. . . .	5·2	—[1]	—[1]	5·6	—[1]	—[1]	—[1]	—[1]	—
Fraxinus Ornus L.	5·24	5 29	5·24	5·28	5·27	5·24	6·4[3]	5·22[3]	5·29 ± 6
Fraxinus pendula Wahl. .	—	4·28[3]	4·20[3]	5·7	4·27	5·1	—[1]	4·26[3]	4·28 „ 8
Genista tinctoria L.	—	7·8[3]	—	—	—	—	—	—	—
Gleditschia triacanthos L.	—	6·17[3]	—	—	—	—	—	—	—
Hedera Helix L.	9·7	9·8	9·3	9·8	9·30	9·6	9·12[3]	8·20[3]	9·8 ± 20
Hippophaë rhamnoides L. .	—	—	—	—	—	—	—	—[1]	—
Humulus Lupulus L. . . .	—	8·2	7·25[3]	8·6	7·30[3]	8·7	8·13[3]	7·3	7·30 ± 20
Ilex aquifolium L.	—	5·20[3]	6·18[3]	5·29	5·30	5·23	6·3[3]	5·9[3]	5·13 „ 20
Juglans regia L.	—	5·22	5·22	5·24	5·20	5·20	5·30	5·6	5·21 „ 12
Juniperus communis L. .	—	5·16	5·10	5·18	5·14	5·16	5·26	5·9	5·16 „ 8
Juniperus virginiana L. .	—	4·18	4·10	—	4·16	4·30	5·10	4·12[3]	4·21 „ 15
Kerria japonica DC. . . .	— 8·29	5·20	—[1]	5·30	5·18[3]	5·17[3]	5·24[3]	5·5[3]	5·19 „ 12
Larix europaea DC.	4·19	4·15	4·14	4·26	4·30	4·30	5·7	4·1	
Ligustrum vulgare L. . . .	6·19	6·13	6·17	6·25	6·14	6·18	6·22	5·28	6·16 „ 14
Liriodendron tulipifera L.	—	6·28	7·4[3]	—	7·2	6·26	6·30[3]	6·24	6·29 „ 5
Lonicera Caprifolium L. .	—	6·1	—[1]	6·10	5·27	5·26	6·1	5·16	5·29 „ 12
Lonicera tatarica L.	—	5·20	5 20	5·22	5·16	5·19	5·29	5·3	5·18 „ 10
Lonicera Xylosteum L. . .	5·23	5·6	5·14	5·16	5·7	5·9	5 19	5·2	5·12 „ 10
Mespilus Cotoneaster L. .	5·23	5·12	5·13	5·17	5·9	5·12	5·22	5·3	5·14 „ 10
Mespilus germanica L. . .	6·5	6·1	6·3	6·6	5·29	5·31	6·7	5·13	5·31 „ 12
Morus alba L.	—	6·1	6·5	6·7	6·2	5·28	6·6	5·25	6·2 „ 6
Ononis campestris K. Z. .	—	7·4	6·30	—	—	—	—	—	—
Ostrya vulgaris Willd. . .	—	4·30	5·10[3]	5·12	4·26[3]	4·29[3]	5 8[3]	4·18	5·2 ± 11
Philadelphus coronarius L.	6·9	6·5	6·7	6·12	6·4	6·4	6·11	5·24[3]	6·6 „ 9
Pinus Cembra L.	—	—	—	—	—	—	—	—[4]	—
Pinus Laricio Poir.	6·4	5·31	5 26	5·31	5·27	5·24[3]	6·2	5·14[3]	5·28 ± 10
Pinus Mughus Scop. . . .	—	5·27	5·28	6·2	5·25	5·28	6·5	5·11	5·27 „ 12
Pinus silvestris L.	—	5·21	5·24	5·29	5·20	5·22[3]	5·31	5·5	5·22 „ 13
Pinus Strobus L.	—	6·6	6·14	6·12	6·7	6·8	—[1]	6·2	6·8 „ 6
Platanus occidentalis L. .	—	—	—	—	—	—	—	—[1]	—
Platanus orientalis L. . .	—	—	—	—	—	—	—	—[1]	—

[4]) Fiatal kora miatt nem virágzott.

A növény neve	1855	1856	1857	1858	1859	1860	1861	1862	Közép
Populus alba L.	—	4·13	4·10	4·18	4·6	4·8	—	4·2	4·10 ± 8
Populus balsamifera L.	—	—	—	—	—	—	—	—[1]	—
Populus canadensis Mich.	—	—	—	—	—[1]	4·19	—	—[1]	—
Populus nigra	—	4·23	4·17	—	—[1]	4·26	—	—[1]	4·22 ± 4
Populus pyramidalis Rez.	4·24	4·18	4·17	4·27	4·20	4·20	—	4·6	4·21 „ 15
Populus tremula L.	—	4·15	4·11	4·19	4·10	4·12	—	3·26	4·10 „ 12
Prunus avium L.	—	4 30	5·5	5·12	5·2	5·4	5·14	4·19	5·4 „ 12
Prunus Cerasus L.	—	4·29	5·5	5·7	4·27	4·29	5·10	4·18	5·1 „ 11
Prunus domestica L.	—	5·2	5·13	5·15	5·3	5·6	5·16	4·20	5·6 „ 13
Prunus Insititia L.	5·9	5·1	5·8	5·10	5·1	5·3	5·13	4·14	5·4 „ 14
Prunus Mahaleb L.	5·24	$5·11^3$	$5·15^3$	5·22	$5·8^3$	$5·18^3$	$5·21^3$	$4·27^3$	5·14 „ 13
Prunus Padus L.	5·12	4·30	5·6	5·8	4·30	5·4	5·9	4·10	5·2 „ 16
Prunus spinosa L.	—	4·25	$5·8^3$	5·7	4·27	4·23	5·7	4·12	4·28 „ 13
Ptelea trifoliata L.	6·16	6·13	6·18	—	6·14	6·15	6·21	5·27	6·13 „ 12
Pyrus malus L.	—	—	—	—	—	—	—[1]	5·4	—
Quercus Cerris L.	—	5·24	5·24	—	$5·22^3$	$5·21^3$	$5·31^3$	$5·10^3$	5·22 ± 10
Quercus coerinea L.	—	—	—	—	—	—	—	—[5]	—
Quercus pedunculata Ehrh.	—	5·19	$5·23^3$	—	—	—	—	—[1]	5·21 ± 2
Quercus rubra L.	—	5·18	5·21	—	5·16	5·18	5·28	—	5·22 „ 6
Quercus sessiliflora Sm.	—	5·17	$5·22^3$	—	—	—	—	5·7	5·15 „ 7
Rhamnus catharticus L.	—	6·1	6·5	6·5	5·31	6·2	6·9	5·15	6·1 „ 12
Rhamnus Frangula L.	6·5	5·27	6·5	6·9	5·29	5·27	6·3	$5·19^3$	5·31 „ 6
Rhus Cotinus L.	—	6·11	6·10	6·15	6·7	6·14	6·20	—[1]	6·13 „ 6
Rhus typhina L.	6·24	$6·19^3$	$6·29^3$	6·29	$6·28^3$	$6·28^3$	$7·2^3$	$5·13^3$	6·23 „ 25
Ribes alpinum L.	5·3	4·23	4·23	5·3	4 25	5·4	5·14	4·11	4 29 „ 16
Ribes aureum L.	—	$5·10^3$	$5·11^3$	$5·12^3$	$5·3^3$	$5·15^3$	$5·16^3$	$4·14^3$	5·7 „ 16
Ribes Grossularia L.	4·20	4·18	4·16	4·30	4·15	5·5	5·13	4·5	4·20 „ 19
Ribes nigrum L.	5·11	4·28	5 9	5·15	4·29	5·10	5·19	4·20	5·6 „ 14
Ribes rubrum L.	5·5	4·2[illegible]	4·27	5·7	4·24	5·6	5·15	4·17	5·1 „ 14
Robinia hispida L.	—	$6·3^3$	$6·7^3$	6·14	$6·8^3$	$6·9^3$	$6·7^3$	$5·21^3$	6·5 „ 12
Robinia Pseudacacia L.	6·8	6·8	6·16	6·16	6·11	6·12	6·20	5·25	6·11 „ 13
Robinia viscosa Vent.	6·19	6·14	6·22	6·21	6·20	6·20	6·26	5 26	6·17 „ 4
Rosa alba L.	6·13	6 8	6·8	6·14	6·7	6·7	6·15	5·27	6·8 „ 9
Rosa alpina L.	6·4	5·30	5·25	6·15	5·24	5·24	6·5	5·14	5·29 „ 16
Rosa canina L.	6·13	6·9	6·9	6·11	6·6	6·8	6·16	5·26	6·8 „ 10
Rosa rubig. L. var. maer.	—	6·6	$6·12^3$	6·12	$6·3^3$	—	—	—[1]	6·8 „ 4
Rosa villosa L.	6·6	5 5	6·8	6·14	6·4	6·6	6·14	5·25	6·6 „ 10
Rubus caesius L.	—	6·18	$5·14^3$	6·19	6·5	6·8	6·16	6·4	6·8 „ 18
Rubus fruticosus L.	6·19	6·29	$7·3^3$	7 5	6·10	6·12	6·20	6·9	6·21 „ 13
Rubus idaeus L.	—	6·2	6·5	6·12	5·31	6·1	6·9	5·21	6·3 „ 11
Salix alba L.	—	—	—[1]	5·18	5·19	5·21	5·31	4·15	5·15 „ 23
Salix alba L. F. vitellina	—	4·5	4·7	4·18	4·2	4·10	4·6	3·30	4·7 „ 9
Salix aurita L.	5·2	4·26	4·23	5·3	4·25	5·7	5·17	4·9	4·29 „ 19
Salix Caprea L.	—	3·31	4·5	4·16	4·2	4·10	—	3·28	4·5 „ 9
Salix cinerea L.	5·7	4·28	5·3	5·8	4·27	5·11	5·21	4·11	5·3 „ 20
Salix fragilis L.	5·9	4·29	5·5	5·9	4·30	5·7	5·17	4·13	5·4 „ 17
Salix purpurea L.	—	4·14	4·14	4·26	4·18	4·20	—	4·10	4·17 „ 8
Salix pentandra L.	—	5·27	5 30	5·26	5·24	5·27	6·6	4·15	5·22 „ 26
Salix viminalis L.	—	4·28	5·2	5·6	4·27	5·7	5·17	4·16	5·2 „ 15
Sambucus Ebulus L.	7·4	6·28	7·2	6·30	6·28	6·31	6·18	6·21	6·28 „ 8

[5]) Öreg kora miatt nem virágzott.

A növény neve	1855	1856	1857	1858	1859	1860	1861	1862	Közép
Sambucus nigra L. . . .	6·4	6·5	6·5	6·8	5·30	6·8	6·13	5·19	6·4 ± 12
Sambucus racemosa L. . .	—	5·4	5·10	5·15	5·2	5·2	5·14	4·24	5·6 „ 10
Sorbus Aria Crantz	—	5·23	5·23	5·29	5·24	5·21	5·31	5·6	5·22 „ 12
Sorbus aucuparia L.	—	5·24	5·26[3]	5·30	5·21	5·25	6·4	5·5	5·24 „ 15
Sorbus domestica L. . . .	—	—	—	—	—	—	—	—[6]	—
Sorbus torminalis L. . . .	—	—	—	—	—	—	—	—[6]	—
Spiraea Aruncus L.	6·10	6·9	6·10	5·12	6·9	6 9	6·17	5·26	6·5 ± 18
Spiraea oblongifolia WK. .	—	5 16	5·19	5·21	5·9	5·12	5·22	4·30	5·14 „ 11
Spiraea opulifolia L. . . .	6·11	6 9	6·11	6·16	6 5	6·7	6·15	5·28	6·9 „ 9
Spiraea salicifolia L. . . .	—	6·6	6·5	6·15	6·6	6·13	6·21	5·25	6·8 „ 13
Spiraea sorbifolia L. . . .	7·3	7·2	6·27	7·2	7·3	7·8	7·14	—[1]	7·4 „ 8
Staphylea pinnata L. . . .	—	5·12	5·17	5·22	5·7	5·14	5·24	4·28	5·13 „ 13
Symphoricarpus rac. Mich.	6·26	6·14	6·5	6·16	6·13	6·15	6·22	5·28	6·13 „ 14
Syringa persica L.	—[1]	—[1]	—[1]	—[1]	5·17[3]	5·19	5·28[3]	5·6[3]	5·17 „ 12
Syringa vulgaris L.	5·26	5·15	5·16	5·21	5·8	5·17	5·26	4·28	5·16 „ 14
Taxus baccata L.	—	4·10	4·8	4·26	4·12	4·14	—	4·1	4·12 „ 12
Thuja occidentalis L. . . .	—	4·8	4·5	—	4·8	5·5	5·15	4·4	4·17 „ 20
Tilia argentea Desf.	—	—	—	—	—	—	—	—[6]	—
Tilia platyphyllos Scop. . .	6·28	—[1]	—[1]	—[1]	6·25	6·25	7·1	6·10	6·24 ± 10
Tilia parvifolia Ehrh. . . .	—	7·11[3]	7·6	7·6	7·5	7·5	7·10	6·27	7·6 „ 7
Ulmus americana	—	4·13	4·9	4·24	4·1[3]	4·3	—[1]	3·27	4·8 „ 14
Ulmus campestris L. . . .	4·16	4·13	4·11	4·22	4·4	4 6	—	3·27	4·10 „ 13
Ulmus camp. L. f. tuberosa	5·23	4·14	4·12	4·27	4·5	4·8	—	3·28	4·17 „ 28
Vaccinium Myrtillus L. . .	—	5·2	4·20	5·17	4·30	4·2	—	4·25	4·26 „ 22
Viburnum Lantana L. . . .	5·31	5·14	5·17	5·20	5·8	5·15	5·25	5·1	5·16 „ 12
Viburnum Opulus L. . . .	4·17	5·26	5·22	5·30	5·25	5·23	5·27	5·13	5·19 „ 21
Vib. Opulus L. f. roseum .	—	5·19[3]	5·20[3]	5·27	5·16[3]	5·16[3]	5·25	5·9[3]	5·19 „ 9

[6]) Előrehaladott kora miatt nem virágzott.

3. A gyümölcsérés kezdete.

A növény neve	1855	1856	1857	1858	1859	1860	1861	1862	Közép
Abies alba Mill.	—	10·2	—	—	—	10·6	—	—	—
Abies Picea Mill.	—	—	—	9·19	—	—	—	9 15	—
Acer campestre L.	9·25	8·28	8 26	9·12	8 12	8·24	8·30	8·6	8·28 ± 25
Acer Negundo L.	—	—	—	—	10·31	11·2	11·1	—	11·1 „ 1
Acer platanoides L.	9·18	9·15	9·11	9·6	9·12	9 20	9·25	8·27	9·13 „ 14
Acer Pseudoplatanus L.	9·19	—	8·23	—	8·11	8·20	8·26	8·5	8·22 „ 22
Acer saccharinum L.	—	9·18	9·11	9 6	9·21	9·26	10·1	8·28	9·16 „ 17
Acer tataricum L.	—	8.30	8·27	8·30	—	—	—	8·28	8·29 „ 1
Aesculus Hippocastanum L	9·17	—	—	—	9·29	9·30	10·5	8·15	9·19 „ 25
Alnus glutinosa Gärtn.	10·1	10·20	—	—	—	—	—	—	10·11 „ 9
Alnus incana DC.	10·5	10 22	10·24	—	10·18	10·57	10·26	10 20	10·20 „ 10
Aronia rotundifolia Pers.	7·14	7·16	7·4	6·30	6·27	7·29	7·4	6 24	7·7 „ 17
Berberis vulgaris L.	9·2	9 1	—	—	—	—	—	—	9·1 „ 1
Betula alba L.	—	8·16	7 28	7·30	8·14	8 20	8·26	8·1	8·10 „ 14
Buxus sempervirens L.	—	7·10	7·3	—	7·8	6·26	6·30	—	7·4 „ 7
Carpinus Betulus L.	—	9·24	9·23	9·21	—	—	—	—	9·23 „ 2
Castanea sativa Mill.	9·28	10·1	—	—	9·30	10·2	—	9 30	10·1 „ 2
Clematis Vitalba L.	9·13	9·16	9·14	9·18	9·24	9 29	10·4	9 18	9·21 „ 10
Colutea arborescens L.	—	8·26	8·22	8·20	8 20	8·25	8·31	8·10	8·22 „ 10
Cornus alba L.	—	8·3	8 1	7·31	7·23	7·29	8·4	6·30	7·26 „ 17
Cornus mas L.	9·27	8·28	—	—	8·20	8·29	9·4	—	9·3 „ 19
Cornus sanguinea L.	—	9·14	9·7	9·5	9·4	9·15	9·20	8·23	9·8 „ 14
Corylus Avellana L.	7·22	8·20	8·18	8·27	8·16	8·22	8·28	8·10	8·17 „ 18
Crataegus laciniata Hort.	—	8·29	8·24	8·30	8 26	9·2	9·7	8·17	8·28 „ 10
Crataegus Oxyacantha L.	—	8·27	8·28	8·31	8·24	8·29	9·4	8·20	8 28 „ 7
Cydonia vulgaris Pers.	9·29	10·4	9 30	9·27	9·30	10·7	10·12	9·23	9·2 „ 9

A növény neve	1855	1856	1857	1858	1859	1860	1861	1862	Közép
Cytisus austriacus L.	--	7·20	7·18	7·20	7·12	7·18	—	—	7·18 ± 4
Cytisus Laburnum L.	—	8·19	8·10	8·16	8 11	8·17	8·23	7·30	8·13 „ 12
Cytisus nigricans L.	—	8·24	8·18	8·20	8·21	8·26	9·2	8·8	8·21 „ 12
Daphne Mezereum L.	6·22	—	—	—	7·1	7·7	7·6	—	7 1 „ 7
Evonymus europaeus L.	—	8·10	8·12	8·24	8·19	8·25	8·31	8·9	8·19 „ 11
Evonymus verrucosus L.	—	8·12	8·14	8·16	8·14	8·20	8·26	8·7	8·15 „ 9
Fraxinus Ornus L.	—	10·22	10·30	—	10·10	10·16	—	—	10·19 „ 10
Fraxinus pendula Wahl.	—	—	—	—	10·15	10·19	—	—	10·17 „ 2
Humulus Lupulus L.	8·22	10·12	—	—	10·8	10·2	10·8	—	10·29 „ 26
Juglans regia L.	—	9·7	9·3	9·6	9·3	9·7	9·13	8·30	9·5 „ 7
Juniperus communis L.	—	9·1	8·10	8·22	9·16	9·20	9·26	8·20	9·3 „ 23
Juniperus virginiana L.	—	10·25	10·22	—	10 23	10·28	11·1	—	10·26 „ 5
Larix europaea DC.	10·26	10·3	9·26	9·20	10·3	10·7	10 12	9·18	10·4 „ 19
Ligustrum vulgare L.	9 21	9·6	9 5	9·6	9·10	9·15	9·20	9·6	9·11 „ 7
Liriodendron tulipifera L.	—	10·3	—	—	10·1	10·8	—	10·2	10·3 „ 3
Lonicera Caprifolium L.	—	7·26	—	—	7·22	7·30	8·5	6·22	7·21 „ 21
Lonicera tatarica L.	7·14	7·6	7·5	7·8	6·29	7·3	7·8	6·3	7·2 „ 20
Lonicera Xylosteum L.	7·3	7·4	7·3	7·5	7·1	7·7	7·12	6·5	7·1 „ 18
Mespilus Cotoneaster L.	—	7·30	7·18	7·18	7·2	7·9	7·14	6·6	7·9 „ 27
Mespilus germanica L.	9·27	10·20	10·24	10·20	10·16	10·18	10·23	10·20	10·17 „ 13
Morus alba L.	—	7·9	7·8	8·10	7·3	7·9	7·14	6·21	7·11 „ 25
Ononis campestris K. Z.	—	8·27	8·18	—	—	—	—	—	8·22 „ 4
Ostrya vulgaris Willd.	—	—	—	9·16	—	—	—	8·19	9·2 „ 14
Philadelphus coronarius L.	—	8·29	9·4	8·31	9·6	9·10	9·16	—	9·6 „ 9
Pinus Laricio Poir.	—	--	—	—	—	—	10·8	—	—
Pinus Mughus Scop.	—	—	9 4	9·5	10·26	10·30	11·5	9·2	10·3 ± 22
Pinus Strobus L.	—	—	9·5	9·2	10·1	10·7	—	8·30	9·15 „ 19
Populus tremula L.	—	5·20	—	5·22	5·17	5·21	5·31	4·22	5·17 „ 19

A növény neve	1855	1856	1857	1858	1859	1860	1861	1862	Közép
Prunus avium L.	—	7·3	7·12	6·30	7·1	7·5	7·10	6·22	7·2 ± 9
Prunus Cerasus L.	—	7·16	7·4	7·6	7·10	7·16	7·21	6·30	7·10 „ 10
Prunus domestica L.	—	9·6	9·4	9·3	9·8	9·13	9·19	8·26	9·7 „ 12
Prunus insititia L.	—	8·14	8·10	8·16	8·16	8·21	8·27	8·1	8·15 „ 13
Prunus Padus L.	7·3	7·4	7·4	7·5	7·3	7·7	7·12	6·25	7·4 „ 8
Prunus spinosa L.	—	8·30	—	—	8·29	9·2	9·8	9·2	9·2 „ 5
Ptelea trifoliata L.	7·30	8·26	8·10	—	8·18	8·22	8·28	8·1	8·15 „ 14
Quercus pedunculata Ehrh.	—	9·22	—	—	—	—	—	—	—
Quercus sessiliflora Sm.	—	9·12	—	—	—	—	—	10·1	9·21 ± 9
Rhamnus catharticus L.	8·20	8·7	8·10	8·10	8·9	8·18	8·18	—	8·13 „ 6
Rhamnus Frangula L.	8·9	8·4	8·2	8·6	7·30	8·4	8·10	—	8·5 „ 4
Rhus Cotinus L.	—	—	8·4	8·12	7·18	7·20	7·25	—	7·28 „ 12
Ribes alpinum L.	—	7·3	7·8	7·16	7·1	7·1	7·6	6·13	7·3 „ 16
Ribes Grossularia L.	7·30	7·7	7·8	7·9	7·2	7·2	7·7	6·12	7·6 „ 24
Ribes nigrum L.	7·22	7·6	7·8	7·10	7·8	7·8	7·13	6·18	7·8 „ 17
Ribes rubrum L.	6·25	6·30	6·28	6·28	7·18	7·20	6·26	6·18	7·2 „ 16
Robinia Pseudacacia L.	—	10·1	9·28	9·19	9·27	9·29	10·4	8·22	9·24 „ 21
Robinia viscosa Vent.	—	10·20	10·12	—	10·18	10·22	10·26	10·20	10·20 „ 7
Rosa alba L.	—	9·4	8·29	8·28	8·31	9·3	9·9	8·30	9·1 „ 10
Rosa alpina L.	—	8·26	8·18	8·20	8·28	8·30	9·5	8·18	8·25 „ 9
Rosa canina L.	—	9·1	9·4	9·2	8·31	9·3	9·9	8·24	9·2 „ 8
Rosa rubig. L. var. maer.	—	8·31	—	—	—	—	—	—	—
Rosa villosa L.	—	9·1	8·22	8·24	8·30	9·2	9·8	8·16	8·28 ± 11
Rubus caesius L.	—	8·9	—	8·12	8·8	8·10	8·16	7·28	8·9 „ 9
Rubus fruticosus L.	—	9·16	—	8·30	8·12	8·14	8·20	7·30	8·20 „ 24
Rubus idaeus L.	7·14	7·6	7·6	7·10	7·8	7·13	7·19	6·30	7·9 „ 9
Salix alba L.	—	7·8	—	—	8·24	8·26	9·2	—	8·15 „ 28
Salix Caprea L.	—	5·14	5·30	5·26	5·15	5·15	5·24	4·24	5·17 „ 18

A növény neve	1855	1856	1857	1858	1859	1860	1861	1862	Közép
Salix cinerea L.	—	—	—	—	—	—	—	5·12	—
Salix purpurea L.	—	5·22	5·31	6·1	5·18	5·18	5·28	5·14	5·23 ± 9
Salix pentandra L.	—	8·28	9·4	9·4	9·26	9·27	10·2	8·29	9·12 „ 18
Sambucus Ebulus L.	8·22	8·19	8·16	8·26	8·18	8·20	8·26	8 10	8 20 „ 8
Sambucus nigra L.	8·20	8·16	8·10	8·14	8·9	8·12	8·18	8·2	8·13 „ 9
Sambucus racemosa L. . . .	6·28	7·3	7·2	7·2	7·2	7·4	7·10	6·12	6·30 „ 14
Sorbus Aria Crantz	—	9·6	9·3	9·5	9·12	9·16	9 21	9·2	9·9 „ 9
Sorbus aucuparia L.	—	7·31	—	8·4	7·31	8·2	8·8	7·10	7·30 „ 14
Spiraea Aruncus L.	—	8·20	8·17	8·26	8·19	8·21	8·27	9·10	8·24 „ 12
Spiraea oblongifolia WK. . .	—	7·6	7·4	7·6	7·4	7·4	7·10	6·29	7·5 „ 5
Spiraea opulifolia L.	—	7·19	7·24	8·2	7·16	7·20	7·25	7·8	7·21 „ 12
Spiraea salicifolia L.	—	8·25	8·21	8·30	8·31	9·7	9·13	8·18	8·29 „ 13
Spiraea sorbifolia L.	—	8·28	—	—	8·29	9·3	9·9	—	9·2 „ 6
Staphylea pinnata L.	—	8·31	8·15	8·27	8·31	9·4	9·10	8·24	8·29 „ 13
Symphoricarpus rac. Mich. .	—	8·19	8·18	8·24	8·18	8·25	8·31	8·1	8·19 „ 15
Syringa persica L.	—	—	—	—	—	8·28	—	—	—
Syringa vulgaris L.	—	8·29	8·20	8·24	8·28	8·29	9·4	8·19	8·26 ± 7
Taxus baccata L.	—	8·9	8·16	8·31	7·28	7·29	8·4	9·5	8·13 „ 19
Thuja occidentalis L.	—	8·30	8·28	—	8·28	8·30	9·5	8·16	8·28 „ 10
Tilia grandifolia Ehrh. . . .	—	—	—	—	8·31	8·2	8·8	8·30	8·18 „ 14
Tilia parvifolia Ehrh. . . .	—	—	9·20	9·21	9·9	9·13	9·19	9 2	9·14 „ 9
Ulmus americana L.	—	—	—	6·6	—	—	—	5·10	5·23 „ 13
Ulmus campestris L.	—	6·2	6·4	6·5	5·27	6·2	6·8	5·9	5·30 „ 15
Ulmus cam. L. f. tuberosa .	—	6·3	6·4	—	5·29	6·2	6·8	5·11	5·30 „ 14
Vaccinium Myrtillus L. . .	—	7·2	7·1	7·1	7·8	7·8	7·13	6·30	7·5 „ 6
Viburnum Lantana L. . . .	8·17	8·5	8·4	8·12	8·4	8·8	8·14	7·26	8·7 „ 11
Viburnum Opulus L.	—	8·7	8·8	8·13	8·9	8·12	8·18	8·2	8·10 „ 8

4. A lombhullás vége.

A növény neve	1855	1856	1857	1858	1859	1860	1861	1862	Közép
Abies alba Mill.	—	—	—	10·27	—	10·20	10·25	10·26	10 24 ± 3
Abies Picea Mill.	—	—	—	10 30	10·30	10·26	11·3	10·29	10·30 „ 4
Acer campestre L	10 31	10·31	10·12	10·6	10 20	10·26	10·29	10·12	10·21 „ 12
Acer dasycarpum Ehrh.	—	10·24	10·8	10·8	11·3	11·8	11·7	10·14	10·23 „ 13
Acer monspessulanum L.	—	11·18	11·20	10 31	11·19	11·22	11·18	11 3	11·14 „ 11
Acer Negundo L.	10·18	10·22	9·28[1]	10·13	11·29	11·3	11·4	10·20	10·25 „ 31
Acer platanoides L.	—	10·26	10·24	10·11	10·28	20 30	11·31	10·30	10·26 „ 13
Acer Pseudoplatanus L.	10·10	10·21	10·8	10·6	10·21	10·26	10·27	10 8	10·16 „ 9
Acer rubrum L.	—	11·6	9·16[1]	10·20	11·7	11·9	11·6	10·23	10·26 „ 27
Acer saccharinum L.	—	10·23	10·12	10·4	10·29	11·2	10·31	10·6	10·20 „ 14
Acer striatum Lam.	—	10·25	10·7	10·18	10·25	10·28	11·30	10·21	10·26 „ 27
Acer tataricum L.	—	10·3	9·30[1]	10 7	10·19	10·23	10·28	10·7	10 12 „ 14
Aesculus Hippocastanum L.	10·29	10·31	10·8	10·9	11·11	10·13	11·5	10 10	10·22 „ 17
Ailanthus glandulosus Desf.	10·2	10·3	10·6	9·15	10·2	10·4	10·10	9·24	10·1 „ 12
Alnus glutinosa Gärtn.	10·28	11·7	9·10[1]	—	11·15	11·19	11·5	—	10·30 „ 35
Alnus incana DC.	10·23	11·6	9·6[1]	10·12	11·4	11·7	11·1	10·12	10·24 „ 31
Amygdalus nana L	—	10·29	10·12	10·19	11·5	11·8	11·1	10·22	10·27 „ 13
Aronia rotundifolia Pers.	—	10·2	9·29	9·26	9·30	10·5	10·10	9·26	10·1 „ 7
Berberis vulgaris L.	—	11·27	—	9·5	11·28	11·30	11·25	9 6	10·31 „ 43
Betula alba L.	11·15	11·6	11·3	10·18	11·6	11·8	11·8	10·21	11·3 „ 12
Bignonia Catalpa L.	10·31	10·31	10 14	10 30	11·2	11·5	11·1	10·30	10·30 „ 11
Buxus sempervirens L.	—	—	—	10·24	10·5	11·7	11·4	10·27	10·16 „ 16
Carpinus Betulus L.	10·29	10·9	10·15	10·9	10·15	10 18	10·19	10·10	10·15 „ 10
Castanea sativa Mill.	10·30	11 28	11·24	10·31	11·17	11·18	11·19	10·31	11·11 „ 14
Celtis australis L.	10·22	11·6	10·18	11·1	11·5	11·7	11·8	11·4	11·1 „ 11
Clematis vitalba L.	—	11·20	11·19	11·12	11·22	11·27	11·25	11·23	11·21 „ 7

A növény neve	1855	1856	1857	1858	1859	1860	1861	1862	Közép
Colutea arborescens L. . .	11·26	11·27	11·20	11·5	11·20	11·21	11·20	11·3	11·28 ± 12
Cornus alba L.	10 21	10·26	10·24	10·22	11·6	11·9	11·8	10·21	10·29 „ 9
Cornus mas L.	10·30	11·8	11·11	11·8	11·14	11·16	11·18	11·10	11·10 „ 9
Cornus sanguinea L. . . .	10 31	11·6	11·3	11·3	11·12	11·16	11·7	11·7	11·7 „ 8
Corylus Avellana L. . . .	10·31	10·28	9·26	10·11	10·28	10·30	11·1	10 13	10 21 „ 18
Corylus Coturna L	—	10·31	10·10	9·28	10·17	10 20	10·25	9·28	10·14 „ 17
Crataegus laciniata Hort.	—	10·1	9 24	10·11	10·7	10 12	10·14	10·10	10·7 „ 10
Crataegus Oxyacantha . . .	—	10·1	9·30	10·8	10 2	10·7	10·9	10·8	10 5 „ 4
Cydonia vulgaris Pers. . . .	—	11·28	11·19	10 31	11·9	11·13	11·12	10 31	11·11 „ 14
Cytisus austriacus L. . . .	—	11·15	11·20	11·3	11·6	11·11	—	—	11·11 „ 8
Cytisus Laburnum L. . . .	11·29	11·29	11·27	11·6	11·26	11·28	11·28	11·12	11 23 „ 8
Cytisus nigricans L. . . .	—	11·19	11·18	11·2	11·1	11·6	11·5	10 28	11·8 „ 11
Daphne Mezereum L. . . .	—	—	—	—	11·2	11·6	11·2	9·30	10·26 „ 18
Evonymus europaeus L . .	10 30	11·7	11·10	9·28	11·16	11·20	11·18	10·22	11·3 „ 26
Evonymus verrucosus L. . .	10·26	11·5	11·2	10·30	11·5	11·11	11·10	10·31	11·3 „ 8
Fagus silvatica L.	11 7	11·30	11·26	11·1	11·19	11·22	11·20	11·5	11·16 „ 14
Fraxinus excelsior L. . . .	10 29	10.23	10·26	10·28	11·1	11·5	10·31	10·30	10·29 „ 6
Fraxinus Ornus L.	—	11·19	11·18	10·28	10·26	11·29	11·2	10·29	11 8 „ 17
Fraxinus pendula Vahl. . .	10·31	11·6	11·11	10·31	11·12	11·16	11·13	11·1	11·7 „ 8
Genista tinctoria L.	—	10·20	—	—	11·8	11·15	11·13	—	11·6 „ 13
Gleditschia triacanthos L. .	—	10·2	10·10	10·11	10·1	10·5	10 14	10 10	10·8 „ 6
Humulus Lupulus L	—	10·28	10 23	10 3	10·22	10 28	10·30	10 5	10·20 „ 12
Juglans regia L.	10·2	10·6	10 5	10·17	10 4	10·9	10 8	10·8	10·6 „ 7
Kerria japonica DC.	11·28	11·26	10·25	10·31	11·26	11·27	11·18	10·3	11·11 „ 28
Larix europaea DC. . . .	11·20	—	10 20	11·4	11·8	11·10	11·18	11·6	11·8 „ 14
Ligustrum vulgare L. . . .	10·31	10·31	11·10	11·3	11·7	11·12	11·17	11·12	11·8 „ 8
Liliodendron tulipifera L. .	10·23	10·18	10 12	10·12	10 21	10·27	10·25	10·18	10·19 „ 7
Lonicera Caprifolium L. . .	—	11·18	11·26	10·17	11·10	11·13	11·12	10·19	11·8 „ 20

A növény neve	1855	1856	1857	1858	1859	1860	1861	1862	Közép
Lonicera tatarica L.	10·29	10·23	9·26[1]	10·26	10·25	10·29	11·1	10·24	10·23 ± 18
Lonicera Xylosteum L.	10·30	11·9	10·12	10·20	10 29	11·2	11·4	10·19	10·27 „ 10
Mespilus Cotoneaster L.	11·19	10·3	10·10	10·11	10·6	10·10	10·11	10·11	10·14 „ 23
Mespilus germanica L.	11·10	11·30	11·19	11·10	11·18	11·22	11·18	11·2	11·16 „ 14
Morus alba L.	10·12	10·8	10·2	10·12	10·12	10·17	10·24	10·10	10·12 „ 11
Ononis campestris K. Z.	—	11·15	11·16	11·7	—	11·12	—	—	11·12 „ 4
Ostrya vulgaris Willd.	—	10·5	10·12	10·7	10·15	10·18	10·28	10·1	10·12 „ 13
Philadelphus coronarius L.	10·21	10·17	9·28[1]	10·13	10·22	10·25	10·26	10·14	10·17 „ 14
Pinus Cembra L.	—	—	—	10·23	10·21	10·25	10·26	10·21	10 23 „ 2
Pinus Laricea Poir.	—	10·20	9·28[1]	10·12	10·16	10·20	10·21	10·11	10·14 „ 11
Pinus Mughus Scop.	—	10·21	9·30[1]	10·16	10·21	10·24	10·23	10·16	10·17 „ 12
Pinus silvestris L.	—	10·20	9·30[1]	9·24	10·20	10·25	11·25	9·25	10·16 „ 31
Pinus Strobus L.	10·8	10·13	10·4	9·27	10·4	10·13	10·12	10·2	10·7 „ 8
Platanus occidentalis L.	11·17	11·11	9·3[1]	—	—	—	—	—	10·21 „ 37
Platanus orientalis L.	—	11·13	9·26[1]	—	11 14	11·18	11·13	11·13	11·6 „ 26
Populus alba L.	10·26	10·27	10·3	10·11	10·17	10·20	10·21	10·11	10·17 „ 12
Populus balsamifera L.	—	10·23	10·4	10·13	10·14	10·18	10·20	10·10	10·14 „ 9
Populus canadensis Mich.	—	10 25	9·26	9·27	10·4	10·7	10·9	9·29	10·5 „ 14
Populus nigra	—	10·28	9·24[1]	9·29	10·30	10·30	10·30	9·29	10·16 „ 18
Populus pyramidalis Roz.	10·29	10·27	10·30	11·4	11·6	11·10	11·8	11·10	11·4 „ 7
Populus tremula L.	—	11·5	10·8	10·14	10 28	10·30	10·30	10·24	10·24 „ 14
Prunus avium L.	10 18	10·31	10·6	10·11	10·23	10·28	10·30	10·14	10·20 „ 12
Prunus Cerasus L.	10 20	10·31	10·5	10·18	10·30	11·4	11·5	10·18	10·24 „ 15
Prunus domestica L.	—	10·30	10·24	10·16	10·31	11·3	11·4	10·18	10·27 „ 9
Prunus insititia L.	—	10·31	10·10	10·20	11·2	11·7	11·10	10·19	10·27 „ 14
Prunus Mahaleb L.	11·16	11·28	11·26	11·6	11·22	11·24	11·21	11·12	11·19 „ 11
Prunus Padus L.	10·5	10·1	11·24	10·4	9·30	10·4	10·4	10·10	10·10 „ 28
Prunus spinosa L.	10 14	11·9	11·11	11·6	11·6	11·9	11·11	11·9	11·5 „ 14

A növény neve	1855	1856	1857	1858	1859	1860	1861	1862	Közép
Ptelea trifoliata L.	11·26	—	—	11·3	11·23	11·27	11·28	11·20	11·21 ± 12
Pyrus malus L.	—	10·16	10·8	10·15	10·27	11·2	11·5	10·17	10·22 „ 14
Quercus Cerris L.	10·22	11·30	11·30	11·10	11·21	11·25	11 26	11·12	11·18 „ 19
Quercus coccinea L.	—	—	11·5	10·28	11·30	11·30	12·2	10·30	11·15 „ 17
Quercus pedunculata Ehrh.	10·26	11·29	—	—	—	11·29	11·30	11·2	11·17 „ 17
Quercus rubra L.	—	11·28	11·3	10·30	11·17	11·19	11·20	10·31	11·12 „ 14
Quercus sessiliflora Sm.	10·23	11·5	11·14	10·18	11·15	11·17	11·18	10·20	11·5 „ 15
Rhamnus catharticus L.	10·24	11·6	10·27	10·31	10·16	10·19	10 26	11·1	10·26 „ 10
Rhamnus Frangula L.	10·25	11·8	9·28	10·28	11·20	11·24	11·23	10·29	10·25 „ 28
Rhus Cotinus L.	10 27	10·31	10·30	9·10	11·3	11·8	11·8	11·8	10·27 „ 29
Rhus typhina L.	—	11·5	11·12	9·28	10·29	11 3	11·5	10·22	10·28 „ 22
Ribes alpinum L.	10·29	11·26	11·26	11·3	11·24	11·26	11·28	11·20	11·18 „ 14
Ribes aureum L.	—	10·20	11·6	10·22	11·1	11·6	10·4	10·28	10·26 „ 16
Ribes Grossularia L.	10·18	11·13	11·16	11·2	10 18	10·23	10·21	11·4	10·30 „ 14
Ribes nigrum L.	10·30	11·11	11·10	10·28	11·4	11·7	11·12	10·28	11 6 „ 7
Ribes rubrum L.	10·28	11·14	11·10	11·2	11·15	11·18	11·19	11·12	11·11 „ 11
Robinia hispida L.	11·8	10·31	10·28	10·18	11·10	11·15	11·16	10·28	11·4 „ 14
Robinia Pseudacacia L.	11·24	11·18	11·21	11·6	11·22	11·25	11·24	11·8	11·18 „ 9
Robinia viscosa Vent.	11·9	10·31	11·5	10·19	11·3	11·7	11·5	10·20	11·1 „ 8
Rosa alba L.	—	10·11	10·17	10·9	10·20	10·25	10·13	10·14	10·16 „ 8
Rosa alpina L.	—	10·10	10·8	10·6	10·12	10·16	10·20	10·8	10·12 „ 7
Rosa canina L.	—	10·16	10·18	10·30	11·18	10·23	10·25	11·1	10·28 „ 16
Rosa rubig. L var. macr.	—	10.13	10·14	10·16	10 30	10 24	10 27	—	10·21 „ 8
Rosa villosa L.	—	10·15	10·18	10·19	10·16	10·19	10 22	10 21	10·19 „ 3
Rubus caesius L.	—	11·25	11 3	11·1	11·23	11·27	11·30	11·3	11·16 „ 14
Rubus fruticosus L.	11·26	—	—	10 10	11·29	11·30	12·2	11·13	11·18 „ 27
Rubus idaeus L.	11·17	10·29	10·24	11·1	10·28	11·2	11 4	11·1	11·2 „ 12
Salix alba L.	—	11·19	11·20	10·14	11·19	1·122	11·21	10·14	11·10 „ 19

A növény neve	1855	1856	1857	1858	1859	1860	1861	1862	Közép
Salix alba L. f. vitellina	11·18	11·15	11·18	10·31	11·18	11·23	11·22	10·30	11·14 ± 12
Salix aurita L.	11·14	11·18	11·24	10·28	11·16	11·19	11·18	10·30	11·13 „ 13
Salix Caprea L.	—	11·8	11·10	11·4	11·11	11·14	11·8	11·8	11·9 „ 5
Salix cinerea L.	—	10·31	9·28[1]	10·9	11·3	11·7	11·8	10·11	10·23 „ 21
Salix fragilis L.	10·26	11·11	11·24	10·13	11·13	11·15	11·16	11·12	11·8 „ 21
Salix purpurea L.	—	11·9	10·27	10·9	10·19	10·23	10·25	10·10	10·22 „ 15
Salix viminalis L.	10·27	11·12	9·26[1]	10·14	11·12	11·16	11·15	10·12	10·28 „ 25
Sambucus Ebulus L.	10·29	11·29	11·28	10·30	11·21	11·24	11·25	10·29	11·15 „ 15
Sambucus nigra L.	10·23	10·21	11·25	9·29	9·30	10·4	10·5	9·27	10·13 „ 29
Sambucus racemosa L.	—	10·6	10·8	10·11	10·30	11·3	11·4	10·9	10·19 „ 14
Sorbus Aria Crantz	10·17	10·13	10·14	10·14	11·1	11·6	11·6	10·22	10·23 „ 12
Sorbus Aucuparia L.	10·22	10·31	10·20	10·21	10·28	11·3	11·4	11·1	10·28 „ 7
Sorbus domestica L.	—	10·30	—	11·3	10·31	11·4	11·6	10·30	11·2 „ 3
Sorbus torminalis L.	—	10·12	11·20	10·30	10·20	11·2	11·4	11·1	10·30 „ 19
Spiraea Aruncus L.	—	10·15	10·6	10·11	10·13	10·18	10·20	10·11	10·13 „ 7
Spiraea oblongifolia WK.	10·13	11·4	10·7	10·9	10·31	10·24	10·26	10·7	10·19 „ 14
Spiraea opulifolia L.	11·8	11·15	10·30	10·30	10·21	11·3	11·4	10·31	11·2 „ 12
Spiraea salicifolia L.	—	11·7	10·24	10·8	10·22	10·26	10·26	10·10	10·22 „ 15
Spiraea sorbifolia L.	—	9·22	—	9·29	9·25	9·26	10·2	9·30	9·27 „ 5
Staphylea pinnata L.	10·17	10·5	10·3	9·28	10·4	10·9	10·20	10·20	10·9 „ 11
Symphoricarpus rac. Mich.	11·7	11·5	11·12	11·6	11·3	11·2	11·4	11·6	11·6 „ 5
Syringa persica L.	10·21	11·5	10·26	10·28	11·3	11·7	10·28	10·29	10·30 „ 8
Syringa vulgaris L.	10·30	11·18	11·5	10·31	11·12	11·16	11·10	11·1	11·8 „ 9
Taxus baccata L.	—	10·22	10·28	10·26	10·22	10·25	10·26	10·30	10·26 „ 4
Thuja occidentalis L.	—	10·6	10·26	10·28	10·16	10·20	10·24	10·30	10·21 „ 12
Tilia argentea Desf.	—	11·5	10·30	10·31	11·2	11·7	11·5	10·29	11·2 „ 4
Tilia platyphyllos Scop.	11·13	11·9	10·28	11·5	11·18	11·22	11·18	11·7	11·11 „ 12
Tilia parvifolia Ehrh.	10·22	10·3	9·26	10·9	10·9	10·14	17·20	10·30	10·13 „ 17

A növény neve	1855	1856	1857	1858	1859	1860	1861	1862	Közép
Ulmus americana	10·19	10·8	9·30	11·15	10·22	10·27	10·30	10 10	10·16 ± 15
Ulmus campestris L. . . .	10·28	10·17	9·26	11·1	10·25	10 29	11·1	10·24	10·23 „ 18
Ulmus camp. L. f. tuberosa	10 26	10·9	9·28	10·20	10·27	11·2	11·2	10·21	10·21 „ 17
Vaccinium Myrtillus L. . .	—	10·30	10·24	10·26	11·8	11·12	11·10	10·29	11·2 „ 9
Viburnum Lantana L. . . .	11·20	11·28	10·20	11·2	11 21	11·24	11·25	11·5	11 14 „ 19
Viburnum Opulus L. . . .	11·26	10·31	10·24	10·31	11·12	11·17	11·18	10·28	11·4 „ 12
Vib. Opulus L. f. roseum . .	11·15	—	—	11·4	11·21	11·25	11·25	11·7	11·16 „ 10

[1]) A nagy hőség és szárazság következtében.

XXII. Szent-András (Zólyom megye).

Ferrótól hossz. 37° 4′; szél. 43° 43′. tfm. 423 méter.

A növény neve	A lombfejlődés kezdete				A virágzás kezdete				A gyümölcsérés kezdete			A lombhullás vége		
	1855	1856	1857	Közép	1855	1856	1857	Közép	1855	1856	Közép	1855	1856	Közép
Alnus glutinosa Gärtn. . .	4·23	4·14	—	4·18 ± 4	3·26	2·26	—	3·12 ± 14	10·9	10·7	10·8 ± 1	10·30	10·31	10·30 ± 1
Alnus incana DC.	4·28	4·14	4·16	4·19 „ 7	4·2	3·28	—	3·30 „ 2	10·14	10·5	10·9 „ 4	11·7	10·26	11·1 „ 6
Betula alba L.	5·2	4·17	—	4·24 „ 7	5·5	4·26	4·20	4·27 „ 7	8·31	7·2	8·1 „ 30	11·6	11·14	11·10 „ 4
Cornus mas L.	3·6	4·16	4·24	4·5 „ 24	4·7	4·1	4·9	4·6 „ 4	9·20	9·2	9·11 „ 9	11·5	10·24	10·30 „ 5
Corylus Avellana L. . . .	3·4	4·14	4·19	4·2 „ 23	3·28	2·14	3·1	3·5 „ 21	9·6	8·17	8·27 „ 10	10·12	10·21	10·16 „ 4
Populus pyramidalis Roz. .	5·4	4·25	4·27	4·29 „ 4	4·25	4·16	—	4·20 „ 4	7·12	7·1	7·6 „ 5	10·30	11·5	11·2 „ 3
Prunus domestica L. . . .	5·4	4·24	4·27	4·28 „ 5	5·8	5·1	—	5·4 „ 3	9·26	9·15	9·20 „ 5	10·30	11·8	11·3 „ 11
Prunus spinosa L.	5·11	4·25	4·26	4·23 „ 8	5·5	4·23	—	4·29 „ 6	11·15	10·15	10·30 „ 15	10·30	10·25	10·27 „ 2
Pyrus communis L.	5·1	4·21	4·20	4·24 „ 5	5·7	5·1	—	5·4 „ 3	—	8·15	—	10·12	11·11	10·27 „ 15
Pyrus Malus L.	5·2	4·22	4·17	4·24 „ 7	5·10	5·3	—	5·6 „ 3	—	9·14	—	11·10	11·9	11·9 „ 1
Ribes Grossularia L. . . .	4·13	3·15	3·5	3·21 „ 19	4·24	4·15	4·28	4·22 „ 6	7·14	7·6	7·10 „ 4	10·4	10·24	10·14 „ 10
Rosa centifolia L.	5·3	4·20	—	4·26 „ 6	6·10	6·14	—	6·12 „ 2	—	—	—	11·15	11·25	11·20 „ 5
Sambucus nigra L.	4·18	4·8	—	4·13 „ 5	6·6	6·3	—	6·4 „ 2	8·22	8·10	8·16 „ 6	10·22	10·27	10·24 „ 2
Sorbus Aria Crantz.	5·6	4·29	—	5·2 „ 3	5·29	5·26	—	5·27 „ 2	10·12	9·25	10·3 „ 9	10·26	10·9	10·17 „ 8
Sorbus aucuparia L. . . .	5·4	4·24	—	4·29 „ 5	5·30	5·22	—	5·26 „ 4	9·25	9·15	9·20 „ 5	10·28	10·24	10·26 „ 2
Syringa vulgaris L.	4·22	4·12	—	4·17 „ 5	5·20	5·12	—	5·16 „ 4	10·18	10·15	10·16 „ 2	11·12	11·10	11·11 „ 1
Tilia platyphyllos Scop. . .	5·5	4·16	—	4·25 „ 9	6·19	6·16	—	6·17 „ 2	9·22	9·11	9·16 „ 5	11·20	11·12	11·16 „ 4
Tilia parvifolia Ehrh. . . .	5·10	4·19	—	4·29 „ 10	6·27	6·25	—	6·26 „ 1	9·30	9·16	9·23 „ 7	11·11	10·25	11·2 „ 8

Avena sativa L.	vetették az 1855. évben	4·3	; kicsirázott	4·18;	virágzott	6·26 (84 nap).		
Cannabis sativa L.	„ „ „ „	5·25;	„	5·29;	„	7·12 (48 nap).		
Ervum Lens	„ „ „ „	4·5 ;	„	5·19;	„	6·14 (70 nap).		
Linum usitatissimum L.	„ „ „ „	5·15;	„	5·21;	„	6·16 (32 nap).		
Hordeum vulgare L.	„ „ „ „	4·12;	„	4·24;	„	6·21 (70 nap).		
Papaver somniferum L.	„ „ „ „	4·14;	„	5·1 ;	„	7·2 (79 nap).		
Pisum sativum L.	„ „ „ „	4·14;	„	4·29;	„	5·25 (41 nap).		
Secale cereale L. (hib.)	„ „ „ „	9·15;	„	9·21,	„	6·7 (265 nap).		
Solanum tuberosum L.	„ „ „ „	4·18;	„	4·20;	„	6·15 (58 nap).		

XXIII.

Szepes-Igló (Szepes megye).

Ferrótól hossz. 38° 15′, szél. 48° 57′, tfm. 458 méter.

A hőmérsék valódi havi és évi középértékei.

Év	Január	Február	Márczius	Április	Május	Junius	Julius	Augusztus	Szeptember	Október	November	Deczember	Év
1872	—5·4	—3·4	2·3	11·3	18·2	16·3	18·1	17·0	15·0	11·7	6·4	2·3	9·3

Jegyzetek. 1872. Secale cereale L. hib., aratása július 27-én vette kezdetét.

Deczember 5-én virították még: Bellis perennis L., Capsella Bursa pastoris Mönch., Lamium purpureum L., Sisymbrium officinale Scop.; decz. 8-án még: Anthemis arvensis L., Carduus crispus L., Centaurea Cyanos L., Dactylis glomerata L., Geranium robertianum L., Melitotus officinalis Desr., Senecio vulgaris L., Sinapis arvensis L., Sonchus oleraceus L., Trifolium pratense L., Veronica agrestis L., Vicia Faba L.; deczember 14-én: Malva vulgaris Fris.; deczember 21-én: Galeopsis pubescens Ben. és decz. 31-én: Taraxacum officinale Nigg.

Faneműek.

Abies alba Mill.	5·2	Rhamnus catharcticus L.	5·12
Acer platanoides L.	4·25	Rhamnus Frangula L.	5·12
Acer Pseudoplatanus L.	4·30	Rhus typhinum L.	6·18
Aesculus Hippocastanum L.	5·8	Ribes alpinum L.	4·22
Betula alba L.	4·18	Ribes aureum L.	4·25
Cornus sanguinea L.	5·14	Ribes Grossularia L.	4·16
Crataegus Oxyacantha L.	5·1	Ribes rubrum L.	4·22
Cytisus hirsutus L.	5·1	Robinia Pseudacacia L.	5·20
Cytisus nigricans L.	6·10	Rosa alpina L.	5·18
Evonymus europaeus L.	5·12	Rosa canina L.	5·20
Gleditschia triacanthos L.	5·25	Rosa centifolia L.	6·4
Lonicera tatarica L.	5·13	Rubus fruticosus L.	5·24
Lonicera Xylosteum L.	5·2	Rubus idaeus L.	5·22
Morus nigra L.	5·12	Sambucus racemosa L.	4·27
Philadelphus coronarius L.	5·26	Sorbus Aria Cr.	5·9
Pinus silvestris L.	5·12	Sorbus aucuparia L.	5·9
Populus tremula L.	4·5	Spiraea Aruncus L.	6·1
Prunus avium L.	4·29	Spiraea chamaedrifolia L.	5·3
Prunus Cerasus L.	4·29	Spiraea salicifolia L.	6·9
Prunus domestica L.	5·2	Spiraea Ulmaria L.	6·20
Prunus insititia L.	4·29	Syringa vulgaris L.	5·5
Prunus Padus L.	4·24	Tilia platyphyllos Scop.	6·8
Prunus spinosa L.	4·26	Tilia parvifolia Ehrh.	6·24
Pyrus communis L.	5·1	Viburnum Opulus L.	5·13
Pyrus Malus L.	5·2		

Fűnemüek.

Abies alba Mill. . . . . 5·2
Acer platanoides L. . . . 4·25
Acer Pseudoplatanus L. . 4·30
Achillea Millefolium L. . . 5·28
Actaea spicata L. . . . . 5·14
Adonis aestivalis L. . . . 5·23
Adoxa Moschatellina L. . . 4·26
Aegopodium Podagraria L. 5·28
Agrimonia Eupatoria L. . . 6·15
Agrostemma Githago L. . . 5·26
Ajuga reptans L. . . . . 5·1
Alchemilla vulgaris L. . . . 5·4
Alliaria officinalis Andrz. . 6·30
Allium oleraceum L. . . . . 7·3
Anagallis arvensis L. . . . 6·2
Anchusa arvensis M. a B. . 6·4
Anchusa officinalis L. . . . 5·12
Anemona nemorosa L. . . . 4·4
Anemone silvestris L. . . . 5·4
Anethum graveolens L. . . 6·24
Anthemis tinctoria L. . . . 6·30
Aquilegia vulgaris L. . . . 5·13
Arabis hirsuta Scop. . . . . 5·20
Arabis Turrita L. . . . . 5·14
Artemisia vulgaris L. . . . 7·28
Asarum europaeum L. . . . 4·14
†Asclepias Cornuti Decn. . 7·12
Asparagus officinalis L. . . 5·15
Asperula cynanchica L. . . 5·28
Asperula galioides M. a B. 5·24
Astragalus Cicer L. . . . . 6·4
Atropa Belladonna L. . . . 6·4
Avena sativa L. . . . . 12·14
Barbarea vulgaris R. Br. . . 4·27
Bellis perennis L. . . . . 4·6
Betonica officinalis L. . . . 6·26
Briza media L. . . . . 6·2
Bromus secalinus L. . . . 6·6
Bryonia alba L. . . . . 5·24
Bupleurum falcatum L. . . 6·26
Calamintha Acinos Clair. . 6·10
Caltha palustris L. . . . . 4·11
Campanula patula L. . . . 5·26
Campanula persicifolia L. . 6·3
Campanula rapunculoides L. 6·7
Capsella Bursa past. Mönch. 4·8
Cardamine amara L. . . . 5·91
Cardamine pratensis L. . . 4·2
Carex acuta L. . . . . 4·27
Carex vulgaris Fries . . . . 4·22
Carum Carvi L. . . . . 4·30
Centaurea Cyanus L. . . . 5·24
Centaurea Scabiosa L. . . . 6·20
Cerinthe minor L. . . . . 5·11
Chaerophyllum hirsutum L. 5·18
Chelidonium majus L. . . . 5·7
Chenopodium Bonus Henric. 5·3
Chenopodium glaucum L. . 5·31
Chenopodium hybridum L. 6·26
Chrysosplenium alternif. . 4·7
Cichorium Intybus L. . . . 6·22
Cirsium oleraceum Scop. . 7·8
Cirsium rivulare Link. . . . 5·17
Convallaria majalis L. . . . 5·10
Convallaria multiflora L. . . 5·14
Convolvulus arvensis L. . . 5·22
Convolvulus sepium L. . . 6·20
Coronilla varia L. . . . . 5·28
Cynoglossum officinale L. . 5·13
Dactylis glomerata L. . . . 5·25
Delphinium Consolida L. . 5·26
Delphinium elatum L. . . . 6·13
Dentaria glandulosa WK. . 4·4
Dianthus Carthusianorum L. 6·1
Dianthus plumarius L. . . 5·26
†Diclytra spectabilis DC. . 4·28
Echium vulgare L. . . . . 5·28
Epilobium angustifolium L. 6·8
Epilobium hirsutum L. . . 7·8
Epilobium montanum L. . 6·8
Equisetum arvense L. . . . 4·16
Erigeron acris L. . . . . 5·29
Erodium cicutarium Her. . . 4·24
Euphorbia amygdaloides L. 4·27
Euphorbia Cyparissias L. . 4·13
Euphrasia Odontites L. . . 6·14
Ficaria ranunculoides Much. 4·8
Fragaria vesca L. . . . . 4·17
†Fritillaria imperialis L. . 4·24
Fumaria officinalis L. . . . 5·12
Gagea lutea Schult. . . . . 4·8
Galanthus nivalis L. . . . 3·20
Galeobdolon luteum Huds. . 4·30
Galeopsis Tetrahit L. . . . 6·13
Galium Mollugo L. . . . . 6·1
Genista tinctoria L. . . . . 6·1
Gentiana asclepiadea L. . . 7·22
Geranium palustre L. . . . 6·1
Geranium phaeum L. . . . 5·12
Geranium pratense L. . . . 5·22
Geum riviale L. . . . . 5·5
Glechoma hederacea L. . . 4·15
Helianthemum vulgareGaert 5·18
Hemerocallis flava L. . . . 5·24
Hemerocallis fulva L. . . . 6·26
Hepatica triloba Charix. . . 4·2
Heracleum Spondylium L. . 6·6
Hieracium Auricula L. . . 6·6

Hieracium Pilosella L. . . . 5·9
†Hyacinthus orientalis L. . 4·14
Hyoscyamus niger L. . . . 5 12
Hypericum perforatum L. . 6·14
Hyssopus officinalis L. . . . 7·8
Inula Britanica L. . . . . 6·29
Iris bohemica Schm. . . . . 5·9
Iris sibirica L. . . . . 5·19
Iuncus bufonius L. . . . . 6·4
Knautia arvensis Coult. . . 5·26
Lamium album L. 5 5
Lamium amplexicaule L. . 5·1
Lamium purpureum L. . . 4·15
Larix europaea DC. . . . . 4·11
Lathyrus tuberosus L. . . . 6·3
†Lavandula vera DC. . . . 6·22
Lavatera thuringiaca L. . . 7·24
Leontodon hastilis Koc h. . 5·20
Lilium bulbiferum L. . . . 7·17
†Lilium candidum L. . . . 6·27
Lilium Martagon L. . . . . 6·12
Linum usitatissimum L. . . 6·4
Lithospermum arvense L. . 5·6
Lithospermum officinale L. 5·13
Lotus corniculatus L. . . . 5·12
Lunaria rediviva L. . . . . 5·10
Luzula albida DC. . . . . 5·12
†Lychnis chalcedonica L. . 6·20
Lychnis Coronaria Lam. . . 6·20
Lychnis Flosscuculi L. . . . 5·15
†Lycopersicum esculent. Mill 6·13
Lysimachia Nummularia L. 6·2
Malva silvestris L. 6.5
Malva vulgaris Fries . . . . 5·23
Matricaria Chamomilla L. . 5·20
Medicago falcata L. . . . . 5·28
Medicago lupulina L. . . . 5·6
Medicago sativa L. . . . . 6·5
Melampyrum arvense L. . 5·17
Melandrium diurnum Fries. 5·18
Melandrium pratense Rohl. 5·18
Melica uniflora Retz. . . . . 5·14
Melilotus alba Derv. . . . . 6·5
Melilotus officinalis Desv. . 6·4
Mentha piperita L. . . . . 7·12
Mercurialis perennis L. . . 4·22
Muscari comosum Mill. . . 6·1
Muscari racemosum DC. . . 4·17
Myosotis palustris Roth. . 5·5
Narcissus poëticus L. . . . 4·28
Narcissus Pseudonarcissus L. 4·17
Nasturtium officinale R. Br. 5·18
Onobrychis sativa Lam. . . 5·28
Ononis hircina Jacq. . . . . 6·24
Orchis latifolia L. . . . . 5·14
Origanum vulgare L . . . 7·20
Ornithogalum umbellatum L 5·5
Orobus vernus L. . . . . 4·27
Oxalis Acetossella L. . . . 4·24
†Paeonia officinalis aut. . . 5·15
Paeonia tenuifolia L. . . . 5·3
Papaver Rhoeas L. . . . . 5·26
Pastinaca sativa L. . . . . 6·6
Petasites albus Gärt. . . . . 4·6
Petasites officinalis Mönch. 4·6
Phalaris arundinacea L. . 6·6
Phaseolus vulgaris L. . . . . 6·5
Picris hieracioides L. . . . . 6·29
Pisum sativum L. . . . . 6·5
Plantago lanceolata L. . . . 5·5
Plantago media L. . . . . 5·6
Poa annua L. . . . . 5·12
Polygala amara L. . . . . 4·27
Polygala major Jacq. . . . . 5·14
Polygonum amphibium L. . 7·1
Polygonum aviculare L. . . 6·1
Polygonum Persicaria L. . . 6·6
Potentilla Anserina L. . . . 5·12
Potentilla argentea L. . . . 5·26
Potentilla opaca L. . . . . 4·13
Potentilla recta L. . . . . 6·4
Poterium Sanguisorba L. . 5·15
Primula Auricula L. . . . . 4·22
Primula elatior Jacq. . . . . 4·16
Primula veris auct. . . . . 4·22
Prunella vulgaris L. . . . . 6·8
Pulmonaria angustifolia L. 4·14
Pulsatilla vulgaris Mill. . . 4·8
Pyrola secunda L. . . . . 5·22
Ranunculus auricomus L. . 4·24
Ranunculus polyanthemos L. 5·8
Ranunculus repens L. . . . 5·8
Rhinanthus major Ehrh. . . 5·16
Roripa rusticana Gr. et Godr. 5·12
Roripa silvestris Bess. . . . 5·18
Rumex Acetosa L. . . . . 5·12
Rumex Acetosella L. . . . . 5·4
Rumex crispus L. . . . . 5·25
Salvia pratensis L. . . . . 5·11
Salvia verticillata L. . . . . 6·8
Sanguisorba officinalis L. . 7·30
Saponaria officinalis L. . . . 6·10
Scabiosa lucida Vill. . . . . 6·26
Scilla bifolia L. 4 6
Scirpus silvaticus L. . . . . 5·26
Scrophularia nodosa L. . . 5 18
Secale cereale L. hib. . . . 5·24
Senecio Jacobaea L. . . . . 6·13
Senecio vulgaris L. . . . . 4·21
Silene inflata Sm. . . . . 5·25
Silene nutans L. . . . . 4·24
Sisymbrium Columnae Jacq. 5·12

Sisymbrium officinale Scop.	6·1	Triticum vulgare Vill. hib.	6·5
Solanum tuberosum L. . . .	6·6	†Tulipa gesneriana L. . . .	4·28
Stachys palustris L. . . .	6·14	Urtica dioica L.	5·30
Stellaria Holostea L. . . .	4·29	Valeriana officinalis L. . .	7·27
Symphytum officinale L. .	5·9	Verbascum Lychnitis L. . .	5·26
Symphytum tuberosum L. .	5 1	Veronica agrestis L. . . .	4·12
Tanacetum Leucanthem. Sch.	5 26	Veronica austriaca Jacq. . .	5·5
Tanacetum Parthenium Sch.	5·27	Veronica Chamaedrys L. . .	5·4
Taraxacum officinale Wigg.	4·10	Veronica latifolia L. . . .	6·1
Thalictrum aquilegifolium L.	5·15	Veronica prostrata L. . . .	5·13
Thlaspi campestre L. . . .	5·6	Veronica spicata Scop. . . .	6·25
Thymus Serpyllum L. . . .	5·20	Vicia angustifolia Reh. . .	5·13
Tragopogon pratensis L. . .	5·24	Vicia Cracca L.	5·25
Trifolium medium L. . . .	5·20	Vinca minor L.	4·24
Trifolium montanum L. . .	5·12	Viola hirta L.	4·8
Trifolium pratense L. . . .	5·4	Viola odorata L.	4·2
Trifolium repens L. . . .	5·3	Viola tricolor L.	4·10
Triticum repens L.	6·24		

XXIV.

Szkleno (Bars megye)

Ferrótól 36° 32′, szél. 48° 32′. Tfm. 277 méter.

E fürdőhely egy a Garanba ömlő patak által átfutott völgyben fekszik, mely részint fenyűfákkal, részint tölgy- és gyertyánfákkal beerdősített hegyektől van körűlvéve.

1. A lombfejlődés kezdete.

A növény neve	1855	1856	1857	1858	1859	Közép
Aesculus Hippocastanum L.	4·19	4·20	4·20	5·8	4·26	4·25 ± 9
Alnus glutinosa Gaertn. . .	—	4·28	4·10	5·8	4 26	4·23 „ 14
Carpinus Betulus L. . . .	—	4·26	4·20	5 8	4·8	4·23 „ 15
Castunca sativa Mill. . . .	—	5·14	4·30	5·12	5·2	4·22 „ 7
Cytisus Laburnum L. . . .	5·12	4·26	4·20	5·8	4·19	4·29 „ 11
Populus pyramidalis Roz. .	—	4·27	4·20	5 5	4·30	4·28 „ 7
Prunus domestica L, . . .	—	4·28	4·30	5·8	4·24	4·30 „ 7
Pyrus Malus L.	—	4·30	4·24	5·2	4·20	4·26 „ 6
Ribes Grossularia L. . . .	—	4·10	5·4	4·18	3·26	4·14 „ 19
Robinia Pseudacacia L. . .	5·27	5·14	4·22	5·10	5·8	5·10 „ 17
Rosa centifolia L.	—	—	4·20	5·8	4·27	5·8 „ 9
Salix babylonica L.	—	4·19	4·10	4·26	4·6	4·15 „ 10
Syringa vulgaris L. . . .	5·22	4·18	4·10	4·26	4·10	4·23 „ 21
Tilia platyphyllos Scop . .	4·19	4·20	4·18	5·1	4·19	4·21 „ 6
Tilia parvifolia Ehrh. . . .	5·2	4·30	4·24	5·8	4·27	4·30 „ 7

2. A virágzás kezdete.

A növény neve	1855	1856	1857	1858	1859	Közép
Aesculus Hippocastanum L.	5·24	5·10	5·12	5 13	5·8	5·13 ± 8
Alnus glutinosa Gaertn. . .	—	3·26	4·4	4·18	3·1[illegible]	3·31 „ 16
Colchicum autumnale L . .	8·30	—	8·21	—	8·25	8·25 „ 4
Cytisus Laburnum L. . . ,	5·12	5·11	5·2[illegible]	5 24	5·2[illegible]	5·18 „ 6
Paeonia officinalis auct. . .	5·12	5·8	5·1[illegible]	5·20	5·26	5·15 „ 9
Prunus domestisa L.	5·8	5·4	5 8	5·10	5·2	5·6 „ 4
Pyrus Malus L.	5·18	5·10	5·1[illegible]	5·14	5·2	5·11 „ 8
Ribes Grossularia L . . .	—	4·18	5·1	5·14	4·19	4·28 „ 13
Robinia Pseudacacia L. . .	5·27	5·30	6·6	6·4	6·1	6·1 „ 4
Rosa canina L.	6 11	6·1	6·4	$\frac{6\,4}{119\cdot30}$	5·28	6·3 „ 7
Rosa centifolia L.	6·22	6·11	6·14	6·8	6·4	6·12 „ 9
Sambucus nigra L.	6·1[illegible]	6·1[illegible]	5·24	5·26	5·24	5·31 „ 8
Syringa vulgaris L.	5·2[illegible]	5·12	5·2[illegible]	5·20	5·4	5·16 „ 9
Tilia platyphyllos Scop. . .	6·2[illegible]	6·14	6·16	6·20	6·10	6·17 „ 7
Tilia parvifolia Ehrh. . . .	7·9	6·29	6·30	6·30	6·18	6·29 „ 10

3. A gyümölcsérés kezdete.

A növény neve	1855	1856	1857	1858	1859	Közép
Aesculus Hippocastanum L.	9·30	10·1	9·2[illegible]	9·1[illegible]	9·10	9·21 ± 10
Coryllus Avellana L.	—	—	8 15	8 24	8·26	8·22 „ 5
Prunus domestica L.	9·6	8·30	9·4	9·6	9·1	9·3 „ 3
Pyrus Malus L.	—	—	9·1	9·4	9·4	9·3 „ 2
Rosa canina L.	—	—	8·2[illegible]	8·31	8·2[illegible]	8·24 „ 5
Sambucus nigra L.	9·24	—	9·1	8·31	8·2[illegible]	9·4 „ 15

4. A lombhullás vége.

A növény neve	1855	1856	1857	1858	1859	Közép
Aesculus Hippocastanum L.	10·24	11·4	10·16	10·20	10·1[illegible]	10·21 ± 12
Cytisus Laburnum L. . . .	—	11·1[illegible]	10·14	10·18	10·20	10·25 „ 16
Prunus domestica L.	—	—	10·20	10·8	10·18	10·15 „ 6
Pyrus Malus L.	—	11·8	10·14	10·18	10·20	10·23 „ 12
Ribes Grossularia L.	—	10·26	10·16	10·20	—	10·21 „ 5
Robinia Pseudacacia L. . .	10·24	11·10	10·8[1]	10·18	10·18	10·22 „ 16
Tilia parvifolia Ehrh. . . .	10·20	10·26	10·14	10·20	10·20	10·20 „ 6

[1]) Fagy következtében.

XXV.

Szliács (Zólyom megye).

Ferrótól hossz. 36° 49′, szél. 48° 37′. tfm. 356 méter.

1. A lombfejlődés kezdete.

A növény neve	1855	1856	1857	1858	1859	Közép
Acer platanoides L.	—	5·2	4·26	5·6	4·26	4·30 ± 5
Aesculus Hippocastanum L.	5·2	4·26	4·26	5·6	4·27	4·29 „ 5
Alnus glutinosa Gaertn.	5·12	4·26	4·26	5·4	4·28	5·1 „ 8
Betula alba L.	4·28	4·28	4·25	5·3	4·20	4·27 „ 6
Cornus mas L.	—	4·29	4·24	5·3	4·25	4·28 „ 4
Corylus Avellana L.	4·20	4·28	4·26	4·24	4·23	4·24 „ 4
Crataegus Oxyacantha L.	—	4·25	4·23	5·5	4·26	4·27 „ 6
Daphne Mezereum L.	—	4·24	4·15	5·2	5 23?	4·16 „ 20
Evonymus europaeus L.	—	4·23	4·27	5·7	—	4·29 „ 7
Fagus silvatica L.	5·10	4·28	4·26	5·3	4·24	4·30 „ 8
Fraxinus excelsior L.	5·10	5·1	4·28	5·5	—	5·3 „ 6
Fraxinus pendula L.	5·10	5·13	5·10	5·24	5·7	5·13 „ 8
Juglans regia L.	5·12	5·13	5·10	—	—	5·12 „ 2
†Lonicera Peridymenum	—	4·21	4·18	4·29	4·23	4·23 „ 5
†Philadelphus coronarius L.	—	4·28	5·6	5·4	4·25	5·1 „ 5
Pinus silvestris L.	5·1	5·25	6·7	—	—	5·21 „ 18
Populus nigra L.	—	5·8	5·2	5·10	4·28	5·4 „ 6
Populus pyramidalis Rez.	5·1	4·30	4·26	5·8	4·28	5·1 „ 6
Populus tremula L.	—	5.12	4·30	5·9	—	5·7 „ 6
Prunus domestica L.	5·6	4·29	5·2	5·4	4·27	5·2 „ 4
Prunus Padus L.	—	4·14	4·24	4·26	4·18	4·20 „ 6
Prunus spinosa L.	5·2	4·30	4·29	5·8	5·1	5·2 „ 4
Pyrus communis L.	5·5	4·30	4·25	5·7	4·23	4·30 „ 6
Pyrus Malus L.	5·6	—	4·25	5·10	4·26	5·2 „ 7
Quercus sessiliflora Sm.	5·8	5·6	5·2	5·14	5·3	5·7 „ 5
†Rhus typhina	5·1	5·2	5·5	5·7	5·2	5·4 „ 3
†Ribes aureum L.	—	4·21	4·20	4·28	—	4·23 „ 4
Robinia Pseudacacia L.	5·20	5·4	5·13	5·18	5·2	5·11 „ 9
Rosa canina L.	5·1	—	4·15	5·1	4·24	4·25 „ 8
†Rosa centifolia L.	5·15	—	4·20	5·4	4 29	5·2 „ 12
†Salix babylonica L.	—	—	4·27	5·1	4·26	4·28 „ 2
Salix Caprea L.	—	4·27	4·18	4·27	4·23	4·24 „ 4
Salix fragilis L.	—	4·26	4·19	4·30	—	4·25 „ 5
Sambucus nigra L.	5·1	—	4·19	4·30	4·23	4·26 „ 6
Sambucus racemosa L.	—	4·26	4·16	5·2	4·20	4·23 „ 8
Sorbus aucuparia L.	5·8	4·25	4·17	5·2	4·26	4·28 „ 10
Syringa vulgaris L.	5·2	4·16	4·18	5·1	4·18	4·23 „ 8
Tilia grandifolia Ehrh.	—	4·25	4·25	5·5	4·29	4·28 „ 5

2. A virágzás kezdete.

A növény neve	1855	1856	1857	1858	1859	Közép
Acer platanoides L.	5·25	4·28	4·10	4·20	4·24	4·27 ± 22
Aesculus Hippocastanum L.	5·20	5·9	5·22	6·2	5·13	5·19 „ 12
Alnus glutinosa Gaertn.	5·3	3·19	4·3	4·16	4·15	4·11 „ 22
Betula alba L.	5·10	4·20	4·20	4·22	3·15	4·17 „ 28
Convallaria majalis L.	5·26	5·18	5·24	5·31	5·12	5·22 „ 9
Cornus mas L.	5·15	3·31	4·7	4·24	3·30	4·14 „ 23
Cornus sanguinea L.	5·20	5·20	5·19	5·26	5·7	5·18 „ 9
Corylus Avellana L.	5·2	3·18	3·31	4·13	3·10	4·2 „ 26
Crataegus Oxyacantha L.	6·2	5·23	5·23	5·26	5·7	5·22 „ 13
Daphne Mezereum L.	5·9	4·12	4·7	4·24	3·18	4·14 „ 26
Evonymus europaeus L.	6·5	5·26	6·13	6·15	6·6	6·7 „ 10
Fagus silvatica L.	5·25	4·28	5·15	5·28	4·29	5·13 „ 15
Fragaria vesca L.	5·25	4·28	5·4	5·11	4·22	5·6 „ 16
Fraxinus pendula Vahl.	5·20	4·28	5·4	5·19	5·2	5·9 „ 11
Larix europaea DC.	6·1	4·15	5·12	4·28	4·15	5·2 „ 23
Lonicera Peridymenum	5·19	5·9	5·20	5·28	5·9	5·17 „ 9
Paeonia officinalis auct.	6·5	5·17	5·23	5·30	5·11	5·23 „ 12
Philadelphus coronarius L.	5·30	6·6	5·21	6·2	5·14	5·27 „ 11
Populus nigra L.	5·24	4·27	4·15	4·30	4·18	4·29 „ 19
Populus pyramidalis Rez.	5·15	4·15	4·17	5·1	4·12	4·24 „ 16
Populus tremula L.	5·12	4·15	4·13	4·28	4·16	4·23 „ 14
Prunus avium L.	5·20	4·23	5·6	5·4	4·18	5·2 „ 16
Prunus domestica L.	5·14	5·6	5·13	5·8	4·24	5·7 „ 10
Prunus Padus L.	5·25	4·28	5·4	5·5	5·5	5·7 „ 13
Prunus spinosa L.	5·23	4·28	4·25	5·6	4·22	5·3 „ 15
Pyrus communis L.	5·13	4·30	4·26	5·6	4·28	5·3 „ 8
Pyrus Malus L.	5·18	4·29	4·29	5·7	4·24	5·3 „ 12
†Rhus typhina	6·25	6·26	7·8	7·5	6·26	6·24 „ 7
†Ribes aureum L.	5·13	5·3	5·5	5·8	4·19	5·4 „ 12
Ribes Grossularia L.	5·10	4·22	4·22	5·2	4·13	4·26 „ 13
Robinia Pseudacacia L.	6·4	6·1	6·5	6·18	6·9	6·7 „ 8
Rosa canina L.	6·5	5·26	6·7	6·18	5·26	6·4 „ 11
†Rosa centifolia L.	6·9	5·29	6·10	6·25	6·10	6·10 „ 13
Salix Caprea L.	5·5	4·8	4·6	4·20	4·13	4·16 „ 14
Sambucus nigra L.	6·2	5·28	6·9	6·6	5·25	6·4 „ 11
Sambucus racemosa L.	5·12	5·2	5·9	5·15	4·28	5·7 „ 8
Sorbus aucuparia L.	5·20	5·14	6·2	6·10	5·17	5·26 „ 13
Syringa vulgaris L.	5·20	5·8	5·11	5·17	5·8	5·13 „ 6
Tilia grandifolia Ehrh.	6·20	6·12	6·20	6·18	6·15	6·17 „ 2
Tilia parvifolia Ehrh.	6·22	6·20	7·2	7·12	7·3	6·30 „ 11
Viola odorata L.	5·4	4·4	4·4	4·14	4·2	4·12 „ 16

3. A gyümölcsérés kezdete.

A növény neve	1855	1856	1857	1858	1859	Közép
Aesculus Hippocastanum L.	—	9·25	9·14	9·7	—	9·15 ± 9
Cornus mas L.	—	9·15	9·10	9·12	—	9·12 „ 2
Corylus Avellana L.	8·31	9·5	9·8	9·10	—	9·6 „ 5
Crataegus Oxyacantha L.	—	9·17	9·10	9·10	—	9·12 „ 3
Evonymus europaeus L.	—	9·20	9·25	9·20	—	9·22 „ 2
Hordeum vulgare L.	8·10	7·31	7·30	7·28	—	8·1 „ 6
Prunus domestica L.	—	9·10	9·15	9·14	—	9·13 „ 2
Pyrus communis L.	—	9·15	9·20	9·15	—	9·17 „ 2
†Rhus typhina L.	—	9·20	9·15	9·17	—	9·17 „ 2
Sambucus racemosa L.	—	7·31	7·25	7·3	7·12	7·18 „ 14
Sorbus aucuparia L.	—	9·10	9·14	9·15	—	9·13 „ 2

XXVI.

Ujbánya (Bars megye).

Ferrótól hossz. 36° 17′, szél. 48° 26′. tfm. 585 méter.

E helység a Garan egyik mellékvölgyében fekszik; talaja termékeny; az uralkodó szelek a nyugati és északnyugati.

1. A lombfejlődés kezdete.

A növény neve	1855	1856	1857	1858	1859	1861	1862	Közép
Acer campestre L.	—	4·29	4·30	5·11	5·1	5·4	5·9	5·4 ± 6
Betula alba L.	—	4·15	4·18	5·6	4·17	4·14	4·9	4·18 „ 13
Carpinus Betulus L.	5·2	4·2	4·23	5·1	4·22	4·22	—	4·25 „ 5
Cornus mas L.	5·5	3·1	4·15	5·6	4·26	4·13	4·20	4.16 „33!
Crataegus Oxyacantha L.	4·18	4.19	4·23	5·7	4·16	4·30	4·22	4·24 „ 10
Ribes Grossularia L.	4·1	3·19	3·29	4·26	3·10	3·14	3·30	3·27 „ 23
Robinia Pseudacacia L.	5·23	5·6	5·5	5·8	3·16	5·7	6·1	4·27 „38!
Rosa canina L.	—	4·19	4·24	5·1	4·14	4·27	3·19	4·17 „21!
†Rosa centifolia L.	—	4·22	4·25	5·13	4·20	4·14	4·12	4·23 „15
Rubus idaeus L.	—	4·25	4·20	5·12	4·24	4·16	4·14	4·23 „ 14
Salix alba L	—	—	—	—	4·16	4·12	4·14	4·14 „ 2
Salix Caprea L.	—	4·25	4·29	5·10	4·23	4·15	4·12	4·24 „ 14
Salix purpurea L.	—	4·15	4·20	5·9	—	—	—	4·25 „ 12
Sambucus nigra L.	—	3·26	4·2	5·6	3·20	4·16	4·12	4·8 „ 23
Sorbus aucuparia L.	—	5·2	5·4	5·14	4·23	4·6	4·11	4·25 „ 19
Syringa vulgaris L.	4·2	4·10	4.16	5·1	4·3	4·16	4·30	4·11 „ 16
Viburnum Opulus L.	4·19	4·15	4·17	5·10	4·18	4·26	4·19	4·22 „ 12

2. A virágzás kezdete.

A növény neve	1855	1856	1857	1858	1859	1861	1862	Közép
Acer campestre L.	—	6·3	5·14	5·16	5·4	6·3	5·12	5·19±15
Betula alba L.	—	5·8	4·10	5·9	5·1	5·2	4·16	4·29 „ 16
Carpinus Betulus L.	5·6	4·23	4·24	5·10	5·6	4·24	4·9	4·27 „ 15
Cornus mas L.	—	3·21	3·30	3·26	3·14	3·15	2·12	3·15 „ 23
Crataegus Oxyacantha L. .	5·10	5·12	5·14	5·21	5·6	5·25	5·1	5·13 „ 12
Ribes Grossularia L. . . .	—	4·15	4·19	4·28	4·15	4·8	4·9	4·16 „ 9
Robinia Pseudacacia L. .	6·10	5·12	5·14	5·30	6·1	5·12	6·27	5·28 „ 23
Rosa canina L.	—	6·2	5·30	6·9	6·1	5·30	5·15	5·30 „ 12
†Rosa centifolia L.	—	5·29	6·6	6·6	6·5	6·9	5·20	6·2 „ 10
Rubus idaeus L.	—	5·25	6·15	5·24	5·26	6·8	5·25	5·31 „ 11
Salix Caprea L.	—	4·4	4·6	4·18	4·1	3·24	3·24	4·2 „ 12
Sambucus nigra L.	—	5·27	5·25	6·10	5·29	6·8	5·18	5·30 „ 11
Sorbus aucuparia L. . . .	—	5·23	5·23	5·26	5·28	4·24	4·13	5·13 „ 22
Syringa vulgaris L.	5·22	5·1	5·3	5·8	4·24	5·1	4·8	5·1 „ 22
Viburnum Opulus L.	5·15	4·29	4·30	5·17	5·9	6·2	5·4	5·11 „ 17

3. A gyümölcsérés kezdete.

A növény neve	1855	1856	1857	1858	1859	1861	1862	Közép
Acer campestre L.	—	9·2	7·16	7·25	7·20	8·15	8·28	8·7 ±24
Betula alba L.	—	—	8·18	8·20	7·24	7·20	8·20	8·8 „ 15
Carpinus Betulus L.	9·27	7·17	7·25	7·29	7·24	7·23	—	8·8 „36!
Cornus mas L.	9·3	8·13	8·19	8·18	8·6	8·16	8·30	8·19 „ 14
Crataegus Oxyacantha L. .	9·5	8·19	8·22	7·20	9·1	8·20	9·25	8·25 „33!
Ribes Grossularia L. . . .	7·12	6·29	6·19	6·16	6·5	6·28	6·18	6·22 „ 18
Robinia Pseudacacia L . .	9·20	7·11	7·18	8.29	7·23	—[1]	8·15	8·9 „35!
Rosa canina L.	—	9·12	9·15	8·12	8·11	9·13	7·30	8·26 „ 23
†Rosa centifolia L.	—	8·15	9·6	8·22	8·20	9·20	9·15	9·1 „ 18
Rubus idaeus L.	—	6·26	7·14	7·1	7·1	6·30	6·20	6·30 „ 12
Salix alba L.	—	—	—	—	6·10	7·4	5·2	6·5 „31!
Salix Caprea L.	—	5·13	7·1	6·5	6·9	7·16	4·28	6·6 „32!
Salix purpurea L.	—	5·9	6·20	6·5	—	—	—	6·1 „ 20
Sambucus nigra L.	—	8·1	8·15	8·2	7.14	8·10	7·14	7·30 „ 16
Sorbus aucuparia L. . . .	—	8·1	7·18	7·25	7·25	6·24	6·28	7·15 „ 19
Syringa vulgaris L. . . .	—	6·15	7·18	6·25	6·18	6·16	8·14	7·8 „30!
Viburnum Opulus L.	—	8·20	8·20	7·27	8·27	8·24	9·20	7·23 „ 27

[1]) Részint szárazság, részint fagy következtében nem érett meg.

4. A lombhullás vége.

A növény neve	1855	1856	1857	1858	1859	1861	1862	Közép
Acer campestre L.	—	11·15	11·10	11·18	11·18	11·9	11·5	11·12 ± 6
Betula alba L.	10·16	11·20	11·21	11·20	11·10	11 18	11·16	11·13 „ 18
Carpinus Betulus L.	10·29	11·2	11·4	11·18	11·12	11·7	—	11·7 „ 10
Cornus mas L.	10·28	10 15	10·24	11·24	11·7	10·22	11·6	10·31 „ 20
Crataegus Oxyacantha L.	10·22	10·26	10·24	11·8	11·2	11·10	11·8	11·1 „ 9
Ribes Grossularia L.	10 22	10·20	11·4	11·6	11·4	11·13	11·2	11·1 „ 12
Robinia Pseudacacia L.	10·30	11·3	11·7	11·28	11·13	11·15	11·7	11 10 „ 14
Rosa canina L.	—	11·7	10·25	11·19	11·18	11·19	11·1	11·10 „ 12
†Rosa centifolia L.	—	11·12	11·23	11·24	11·30	11·12	11·10	11·18 „ 10
Rubus idaeus L.	—	10·23	10·26	11 14	11·15	11·10	11·3	11·5 „ 11
Salix alba L	—	—	—	—	11·20	11·15	11·14	11·16 „ 3
Salix Caprea L.	—	11·6	10·20	11·22	11·12	11·14	11·15	11·10 „ 16
Salix purpurea L.	—	11·10	11·12	11·25	—	—	—	11·12 „ 7
Sambucus nigra L.	—	10·30	10·20	11·16	11·10	11·9	10·28	11·3 „ 13
Sorbus aucuparia L.	—	10·18	10·22	11·13	11·4	11·8	11·6	11·1 „ 13
Syringa vulgaris L.	—	11·4	10·29	11·26	11·12	10·20	11·3	11·4 „ 19
Viburnum Opulus L.	—	10·26	10·25	11·8	11·1	11·11	11·8	11·3 „ 8

XXVII. Ungvár (Ung megye).

Ferrótól hossz. 39° 58′, szél. 48° 36′. tfm. 140 méter.

A hőmérsék valódi havi és évi középértékei.

Év	Január	Február	Márczius	Április	Május	Junius	Julius	Augusztus	Szeptember	Október	November	Deczember	Év.
1874	—4·7	—2·7	1·8	11·8	10·8	18·9	21·8	20·2	16·1	10·6	1·7	3·2	9·1
1875	—1·9	—4·9	—0·8	7·3	14·8	21·0	19·0	19·5	12·9	8·8	2·6	—4·4	7·9
1876	—7·4	—1·6	6.7	14·3	12·0	19·6	20·5	19·7	14·2	10·2	—1·1	2·4	9·1
1877	1·4	0·3	3·9	8·0	13·6	19 3	19 5	21·2	12·5	7·5	4·1	—1·6	9·1

Jegyzetek. A téli hó az 1875. januárius 6-ától április 5-éig maradt fekve; az 1875. deczember 6-ától az 1876. februárius 26-áig és az 1877. jan. 28-ától februárius 13-áig és február 24-étől márczius 20-áig.

A rétek megzöldültek 1875-ben április 10-én, 1876-ban márcz. 24-én, 1877-ben április 12-én.

Kaszálták 1875-ben a szénát junius 6-án, a sarjút jul. 28-án.
„ 1876-ban „ máj 31-én, „ jul 3-án.
„ 1877-ben „ junius 7-én, „ aug. 6-án.

A téli gabonát vetették 1875-ben szept. 26, 1876-ban szept. 20 és 1877-ben október 6-ától kezdve.

1875. a rétek és legelők okt. 5-én kezdettek megsárgúlni, a lombfák okt. 18-án
1876. „ „ nov. 2-én „ „ „ szept. 30-án
1877. „ „ szept. 29-én „ „ „ okt. 7-én.

1875-ben a tömeges lombhullás okt. 26-án; 1876-ban okt. 20-án; 1877-ben okt. 16-án állott be.

1. A lombfejlődés kezdete.

A növény neve	1874	1875	1876	1877	Közép
Aesculus Hippocastanum L.	4·13	5·5	4·2	4·6	4·14 ± 16
Fagus silvatica L.	—	5·11	4·10	4·28	4·26 „ 15
Fraxinus excelsior L. . . .	—	5·8	4·9	4·27	4·25 „ 14
Populus nigra L.	—	5·15	4·4	4 29	4·26 „ 20
Quercus pedunculata Ehrh.	—	5·10	4·11	4·26	4·26 „ 14
Tilia parvifolia Ehrh. . . .	—	5·10	4·8	4·30	4·26 „ 16
Vitis vinifera L.	—	5·15	4·18	5·18	5·5 „ 13

2. A virágzás kezdete.

A növény neve	1874	1875	1876	1877	Közép
Aesculus Hippocastanum L.	4·19	5·15	4·15	5·11	4·30 ± 15
Asarum europaeum L. . . .	4·7	5·12	3·28	—	4·15 „ 22
Betula alba L.	—	5·7	3·29	4·20	4·18 „ 19
Convallaria majalis L. . . .	—	5·14	4·20	4·28	5·1 „ 12
Cornus mas L.	—	4·10	3·31	3 20	3·31 „ 8

A növény neve	1855	1856	1857	1858	Közép
Corydalis solida Sm.	—	4·11	3·25	3·25	3·31 ± 8
Corylus Avellana L.	—	4·3	3·15	1·1	3·19 „ 13
Crataegus Oxyacantha L. .	—	5·19	4·23	5·13	5·8 „ 13
Crocus vernus Wolf.	3·26	3·31	3·7	3·2	3·17 „ 14
Cytisus Laburnum L. . . .	—	5·23	5·19	5·10	5·7 „ 17
Galanthus nivalis L.	4·1	—	3·15	3·10	3·19 „ 8
Hordeum vulgare L.	—	6·20	6·4	6·10	6·11 „ 8
Isopyrum thalictroides L. .	4·6	—	3·25	4·6	4·2 „ 6
Lamium purpureum L. . .	4·14	4·12	3·28	3·7	3·31 „ 19
†Lilium candidum L. . . .	—	6·23	6·13	6·22	6·19 „ 5
Persica vulgaris Mill. . . .	—	5·13	4·14	4·13	4·23 „ 15
Populus tremula L.	—	4·28	3·16	3·28	4·3 „ 21
Prunus Armeniaca L. . . .	4·11	5·1	4·3	4·6	4·13 „ 14
Prunus avium L.	4·13	5·6	4·4	4·1	4·14 „ 16
Prunus Padus L.	4·6	—	4·10	4·27	4·14 „ 10
Prunus spinosa L.	—	5·6	4·6	4·11	4·26 „ 15
Pyrus communis L.	4·16	5·7	4·14	5·1	4·25 „ 12
Pyrus Malus L.	—	5·14	4·16	4·30	4·30 „ 14
Robinia Pseudacacia L. . .	5·29	5·29	5·1	6·2	5·23 „ 16
Rosa canina L.	5·3	6·3	5·7	5·29	5·26 „ 13
Rosa centifolia L.	—	6·4	5·20	6·7	5·31 „ 9
Sambucus nigra L.	5·1	5·31	5·15	5·29	5·27 „ 8
Secale cereale L.	6·2	5·30	5·18	6·5	5·29 „ 9
Taraxacum officinale Wigg.	4·17	—	4·14	3·20	4·7 „ 14
Tilia parvifolia Ehrh. . . .	—	6·20	6·12	6·23	6·18 „ 5
Triticum vulgare Vill. . . .	—	6·6	5·19	6·7	6·1 „ 9
Viola odorata L.	4·1	4·1	3·24	3·28	3·29 „ 4
Vitis vinifera L.	—	6·12	5·17 / 11 6·20	6·16	6·5 „ 15
Zea Mays L.	—	7·15	7·10	7·14	7·13 „ 2

3. A gyümölcsérés kezdete.

A növény neve	1874	1856	1857	1858	Közép
Aesculus Hippocastanum L	—	9·20	9·10	9·29	9·20 ± 10
Cornus mas L.	—	8·26	8·10	7·20	8·8 „ 18
Fagus silvatica L.	—	9·14	8·26	9·10	9·6 „ 10
Fragaria vesca L.	6·8	6·7	5·23	6·10	6·4 „ 9
Hordeum vulgare L.	—	6·28 / 7·13	6·29	7·12	7·3 „ 7
Persica vulgaris Mill. . . .	—	9·9	9·1	8·26	9·2 „ 7
Prunus Armeniaca L. . . .	—	7·10	7·5	7·10	7·8 „ 3
Prunus avium L.	5·28	6·9	5·16	6·20	6·3 „ 18
Pyrus communis L.	7·25	8·19	7·7	8·20	8·2 „ 22
Pyrus Malus L.	—	8·30	7·16	8·18	8·11 „ 23
Quercus pedunculata Ehrh.	—	9·13	8·25	9·15	9·7 „ 10
Ribes rubrum L.	—	6·19	6·2	6·8	6·10 „ 6
Sambucus nigra L.	—	9·1	7·6	8·18	8·8 „ 28
Secale cereale L.	—	6·23	6·30	6·28	6·27 „ 4
Triticum vulgare Vill. . . .	—	6·26 / 7·10	6·28	7·9	7·4 „ 7
Vitis vinifera L.	8·1	8·14 / 9·25	8·21	8·8	8·15 „ 7
Zea Mays L.	—	8·20 / 9·28	8·24	9·10	8·28 „ 12

A Kis-nyereghágó.

Róth Márton-tól.

Azon czélból, hogy a három évvel ezelőtt elkezdett tanulmányainkat az egykori Tátra-glecserek iránt tovább folytassuk, a múlt nyáron Javorinát állandó szállásúl szemléltük ki, névszerint: dr. Roth Samu és én. Érdemes alelnökünk már július elején Késmárkon, Barlangligeten és Zsdjáron keresztül a Magas-Tátra éjszaki ereszkedője alá utazott, én azonban Iglót csak július 13-án hagyhattam el.

Egy napig a Husz-parkban időzvén, 14-én Tátra-Füredre rándúltam, hogy egy rég óhajtott vágyam szerint a Kis-nyereghágón át a „Légyott“ helyére jussak.

Aranyos napfény ragyogott az alpesí hegyvidék felett, midőn más nap hegyi kalauzommal, a merész Spitzkopf Mártonnal, reggel 5 órakor Tátra-Füredet elhagytam és a Nagytarpataki-völgy felé lépdeltem. — 6 órakor az „Óriási vizesés hez“ czímzett vendéglő előtt állottunk (1315 m.), itt azonban csak akkor ébredeztek s így jó idő telt bele, míg reggelit kaptunk. — 35 percznyi pihenés után tovább folytattuk útunkat a Kistarpataki-völgy felé. A „Lépcsőke“ erdős lejtőjét csakhamar megmásztuk, s most gyors léptekkel haladtunk a lassan emelkedő s helylyel-helylyel domboktól hullámzatos völgyön felfelé.

1576 m.-nél elértük a fenyvesfák felső tenyészhatárát és a törpe fenyű regióba jutottunk.

E közben az én Spitzkopfom a Lomniczi-gerincz szikláin egy zergét pillantott meg; természetesen megálltunk és a ruganyos hegylakót könnyű és biztos szökelléseiért bizonyos irígységgel néztük, míg az a szakadékokban gazdag szirtek közt eltűnt.

7 óra 30 perczkor a „Tűzkő“ mellett (1584 m.) haladánk el. Ez egy áthajló, megfeketült sziklatuskó, mely mint számtalan többi testvérei nevét korán sem az ismeretes

ásványtól, hanem onnan vette, mivel a Lomniczi- és Jégvölgyi-csúcsok megmászói itt szokták az éjet tölteni s itt tüzet rakni kénytelenek. A hatalmas tömb egy vándorkő, mely sok évezred előtt aláereszkedő jégár (glecser) hátán hozatott mostani helyére. Hogy a mi völgyünk is egykor — mint a Magas-Tátra mindegyike — jégárral volt borítva, arról tanuskodik egy közeli tekintélyes homlok- és lent a völgyben egy ép alap-moréna, szintúgy egy szép glecser-csíszolat.

Az ösvényt itt a jobbpartról a csergedező Kis-Tarpatakon átvezet; egy kis forrás pedig — melyet én eddig az ezen völgyben tett kirándulásaim közben nem vettem észre — ezen oldalon tartott még vissza. — A légsulymérői állás 1608 métert mutatott, és a hőmérséklet 8^h 15. p. $+3{\cdot}5^0$ C. rugott (levegő $+12^0$ C). A völgyben vezetett még egy darabig utunk, hogy aztán törmelékes lejtőn a Közép-orom sziklafalai alatt serpentinszerűleg felfelé kigyózzék. — Már ismételten jelentékeny megerőltetés nélkül jártam e helyen, ez alkalommal azonban a felmászás nagy fáradságba került. — A nap izzó sugarakat lövelt ránk, s a forróság — annak daczára, hogy még az idő nem igen haladt előre, s habár kabátjainkat is levetettük, mégis elviselhetetlennek tetszett. — — Gonosz előjel!

Csorgott rólunk az izzadtság, midőn ama hegytorokhoz értünk, mely a Közép-oromnak zöld mohokkal fedett, majd feketén, majd szürkén patinirozott sziklafejei között és az Öt-tó fensíkjának havasi réttel fedett, helyenkint törpe fenyűvel vagy pedig sziklasorokkal borított hegyoldala közzé van beékelve. Eddig azon úton haladtunk, mely a nevezett tavakhoz vezet, most azonban ezt jobbra hagyván, a szurdoknak felfelé tartottunk. Jó ideig voltunk kénytelenek a kisebb és nagyobb hömpölyök között előre törtetni, míg végre egy barátságosabb, néhány fűfolttal díszített parthoz értünk, hol én 1908 m. magasságban Ranunculus pygmaeust (törpe szirontákot) szedhettem, mely a mi Magas-Tátránk legnagyobb botanicus ritkaságai közzé tartozik, s úgy szintén Európa legnagyobb részében sem található. — Ez egy csínos 3 cm. magas növény kisded sárga virágokkal.

Ekközben a tiszta kék égbolton egyes világos felhők jelentek meg, hasonlóképen a Lomniczi- és a Jégvölgyi-csúcsok, továbbá az Éjszaki-mellékcsúcs és a Közép-orom tetején elsuhanó ködszalagok támadtak, egymásba olvadva leszálltak s csakhamar bennünket is beburkoltak. — Mi akkor egy második sziklás talaj megmászása után egy lejtős hómezőre értünk, s a meglehetősen lehűlt hőmérsékletnél jól taposott lábnyomokon jártunk.

Időnkint figyelemmel kisértünk egy zerge csapatot, mely csekély magasságban a jobb oldali lejtőn gondtalanúl tanyázott, s néha-néha a legkisebb félelem nélkűl lepillantott reánk. Mivel a hómező meredeksége következtében mindinkább kellemetlenebbé vált s a nyomok is eltűntek, a lépcsővágás pedig — a mint általánosan ismeretes — időt rabló és azonfelül fáradságos mulatság: keresztűl szeltük a hóval fedett gugyort s jobbra egy hegyi retesz felé tartánk. Míg itt kanyarogva mentünk, megtaláltuk a lábnyomoknak, melyek nekünk az elébb oly jó szolgálatot tettek, magyarázatát is. Ezek gyökérkeresőktől eredtek, — a mint erről a frissen felhányt föld és a sok lyuk tanúskodott, a miket itt az utólsó napokban a tarnicsért ástak. — A magaslatra csakhamar eljutottunk, s nagy meglepetésemre egy tavat pillanték meg magam előtt, mely azonban egy térképen sem volt feljegyezve. Ez az úgynevezett Kék-tavacska, a melyet én nyert közlések alapján a horhos tulsó oldalán hittem.

A köralakú tómedencze (2157 m. magasságban, hőmérséklete 9 óra 30 perczkor +4·4° C. +13° C. légnél) szerény kiterjedésű és a Jégvölgyi-csúcs déli nyulványai alatt egy köves magaslatban van elrejtve, a Markasit-torony tövében, mely félelmes meredek falakban a tóhoz lezuhan, lábainál óriási kőtuskókat feltornyosítva. Horhosunk nyugat felé nyílik, délen sziklás támoszlopokkal a Széles-torony emelkedik ki s délkeleten a hirtelen leszakadó Közép-orom egy szétszaggatott, fürészelt gerinczczel áll összeköttetésben; a két csúcs közötti lejtő romhalmazok és törmelék-kúpokkal süllyedt a hó szakadékba. A hova csak nézünk, mindenütt a fenhavasok merevsége tűnik elénk, — a fönséges egyedűliség képe, mely fölött a sötét felhők fel- és alákóválygtak.

Ünnepi hangulatban hagytuk el a kis tengerszemet s tovább folytatánk utunkat. — Eleinte kissé leszállottunk, aztán egy törmelékkel fedett tért keresztűl szelve a nyereg lábánál állottunk, melyről mint egy folyam veres törmelék igyekezett lefelé. Nehány kiálló sziklát megkerűlvén s bokáinkig besüppedve másztunk fel a gonosz csuszamlós lejtőn, a mely lépten-nyomon mozgásba jutott. A kapaszkodó mindinkább meredekebb, az apró törmelék engedékenyebb lőn. Majd jobbról, majd balról kerestünk biztos alapot, s gyakran kénytelenek voltunk meg-megállani, hogy magunkat kissé kifújjuk, — mi alatt a talaj alattunk engedni kezdett. — Az ily lassú felmászás azonban az én Spitzkopfomnak unalmasnak tetszett. — Körűlbelől 20 méternyire a gerincz alatt térdre ereszkedett — s ezen állásban mintegy kisebbített mértékben

kúszott a hegy legutolsó, de egyszersmind legmeredekebb részére fel — gyakran kezeit is igénybe véve. — Teljes félórába került ezen csúszás-mászás, végre 10 óra 15 perczkor a Kis-nyereghágóban állottunk.

Heves szélroham fogadott fent bennünket, a miért tanácsos volt addig egy szikla-kiugrásnál valami fedezetet keresni, míg lehűltünk egészen. A szünetet arra használtam, hogy magamat kissé tájékozzam és a magasságot meghatározzam.

A Kis-nyereghágó, mely a Kistarpataki-völgynek megmászott oldalszakadékát a Javorinka-völgygyel köti össze, a hegylánczolat fő-tarajában fekszik, s a Markasit- (2600 m.) és a Széles-torony (2465 m.) közzé van behorpadva. Az utóbbi — legalább a felénk fordított részében — vereses gneiszból áll, a mely kőzet palás szerkezete folytán sokkal könnyebben szétmálik, mint a tömörebb gránit; s ez a nagymérvű törmelékképződést teljesen megmagyarázza. A magasság 2280 m., s a hőmérő + 10·3° C. mutatott.

Midőn rejtekhelyemből ismét előjöttem, hogy széttekintsek a tulsó oldalon is: ólomszürke, nyugaton pedig sötétkék felhők borították a csúcsokat, 2400 méternyi magasságig reménytelen ködbe burkolván azokat; a Galicziai-Tátra felől nagy zivatar közeledett. Szomorú kilátások! A nyommasztó hőség ott lenn a lejtőnél már sejtette velünk, hogy mi készül ide fenn. Ennek daczára a jól megérdemlett villás reggelit jóizűen költénk el, — habár én a magam részéről őszintén megvallom, hogy azon emelkedett hangulat, mely az én hegymászásaimnál mindíg oly drága hű kisérőm volt, itt ez alkalommal nem volt meg nálam.

Valami három-negyed óráig időztünk fent, midőn az első esőcseppek nehezen zuhogva esni kezdtek. Az eszközöket, élelmi szereket s nehány darab gneiszot hamar bepakoltuk, s a Javorinka-völgybe 11 óra és 5 perczkor leszállni kezdettünk. Azon ismeretes ténytől — hogy a Tátrának éjszaki ereszkedője a délit meredekség és vadság tekintetében felülmúlja — a mi lejtőnk dicséretes kivételt képezett. Tudniillik sokkal szelídebbnek mutatkozott, mint délen testvére. A hajlási szögnek teljes elismerést kellett nyilvánitanunk; csinos vízmosásokban és omladékcsíkokban nem volt ugyan hiány, de a végzetes hegytörmelék majdnem teljesen hiányzott. S ez utóbbi körülmény nagy hasznunkra vált; mert alig voltunk körülbelül 50 m. a gerincz alatt, midőn a zivatar kitört.

Egyes felhőfoszlányok elszakadtak a főtömegtől s a nyugati tarajok felé rohanván, keresztül-kasúl ságúldtak rajtuk, s

a széltől védett kőfalakon lassan leereszkedtek, hogy mint a meghaltak lelkei Kaulbach hunnok csatájában ismét felemelkedvén a mi fejeink fölött a Jégvölgyi-csúcs ormainak neki rohanjanak.

A sötét felhőkből vakító tűz-kéve czikázott le, s erre egy rettenetes dörrenés következett; a föld reszketni és inogni látszott lábaink alatt. Önkénytelenül, mint egy leczövekelve megállottunk. Ekkor azután a vihartól korbácsolt eső zuhogni kezdett; az volt ám csak a búgás, zúgás, zörgés, rengés, ordítás és bömbölés! Sok tátrai vihart értem már meg, de ily fölségeset még soha.

Mindjárt a zivatar kezdetén elváltunk egymástól. Márton kissé balra tartott, hogy egy törmelékkel telt szakadékba jusson, hol az ő kissé hiányos lábbelijében biztosabban léphetett, mint az átnedvesedett sikamlós talajon vagy a fűvel benőtt erősen lejtő hegyoldalon; én azonban bizván a szegekkel jól ellátott hegymászóimban egyenest egy kisebb domborulatnak a völgy aljában tartottam. Ha a lejövetel alatt — míg legközelebbi czélomhoz értem — nehány akaratlan megsikamlásban részesültem is: mégis egészben véve tűrhetőleg ment a dolog. Nehezebbé vált helyzetem, midőn a dombhoz értem, mert azonnal világos lőn, hogy ez nem egyéb, mint egy meredek keresztfal, a melyekből — jellemző módon — legalább egyet majdnem minden Tátra-völgy fel tud mutatni. Szerencsére a fal több helyen keresztül volt barázdákkal hasítva. Kezdetben egy ilyen jól levezetett engem, csakhamar azonban lábaimnál egy szédítő mélységet pillanték meg, mely arra kényszerített, hogy a jobboldali sziklafokra kúszszam s a legközelebbi barázdát kövessem. A víztől átázott talaj síkos volta a legnagyobb elővigyázatot igényelte. A kényes út azonban szerencsére csak rövid ideig tartott, s 12 óra 15 perczkor a Varangyos-tó partjánál állottam.

Ekközben a vihar elvonúlt — s éjszak-keletről egy távoli dörej volt az utólsó búcsú üdvözlete. Egy sziklatuskón űlve szemléltem — kissé barátságosabb hangulatban — a környéket. Lábaimnál a sötét tónak tojásdad tűköre terűlt el (1887. m. magasságban 12 óra 20 perczkor + 6·7° C., + 13·4° C. légnél.), melynek partjait keletről éjszakra mindinkább kissebbedő gránit falak képezik, délen egy hatalmas omladékkal borított lejtő mindinkább messzebbre tolja előre szirtdarabjait a tóba, ezt megsemmisítéssel fenyegetvén. Csak nyugatról — a hol a Javorinka sietve hagyja a tavat — mutat a hullámos völgykatlan nehány gyeppázsitot, melyek a vad pusztasággal köröskörűl igen kedves ellentétben állanak.

Most a magasba emelém szemeimet. Az volt ám csak a pompa! Minden oldalról kigyózott és csörgött le a számtalan vízesés, a sok rohanó hegyi patakocska, vízerecske s zuhatag a völgykatlanba, mely körül a sokféle alakú csúcsok ködtől megtisztúlt fejeiket a légbe nyujtották. Csak az előttem tömören feltornyosuló Jégvölgyi-csúcs viselt büszke fején ragyogó felhőkoronát. Mellette a meredek Markasit-torony emelkedik, míg jobbra a Széles-torony részarányosan idomított kúpja nyulakodik fel, a kettő között a mi hegyhorhosunk, kissé tovább mifelénk a Hegyes-torony hibátlan gúlája magaslik ki, s a félkört a megszaggatott Varangyostavi- és a tömör Javorovecsúcs zárja be. Mindegyik ezen daczos hegyfők közzül a merev nagyszerűség jellegét viseli homlokán, de egyetlen egy sem oly nagy mértékben, mint a Varangyostavi-csúcs (2403 m.) Valóban borzadálykeltő, ha az ember feltekint az ormokra, a csúcsokra, szarvakra és tűkre, melyek rémületes meredekségben nyúlnak le a romokkal telt lejtőhöz. A nedvessé vált magaslatok az egésznek megdicsőűlt fényt kölcsönzének — s a csodálatos kép úgy tetszett én nekem, mint egy érczből öntött óriási emlékoszlop.

Csöndes merengésemből vezetőm megérkezése vert fel, kitől egy kis pihenést nem sajnáltam, hogy ezalatt egy nehány mutatványpéldányt egyesületi múzeumunk számára szedhessek. Csak hamar feltűnő szép törés-felűletüeket találtam. Számtalan frissen széttört szirt- és kődarab feküdt szanaszét; valószinűleg ama villámcsapás műve, a melynek csattanó kisérője fent bennünket megállított.

Mivel mi nem tartozunk az aranykeresők ama tiszteletre méltó czéhe közzé, kik ezen vízmedenczének környékét titkos hagyományok s kopott, izléstelen kéziratok alapján Eldoradónak tekintették s talán még most is tekintik: búcsút vevénk a tótól s lejövetelünket tovább folytattuk. A kifolyásnál a romtömegben morénákat vettem észre, azaz gáthalmazokat, melyeket a jégár ide hozott s itt telepített le. Tehát a Varangyos-tó is, mint a Magas-Tátra legtöbb tengerszeme, létezését a mi magas hegységeinkből — sajnos — már rég eltűnt jégáraknak köszönheti. Egy olyan ékességgel egykor a Javorinka-völgy is dicsekedett, a mint erről legközelebb egy talán 300 m. hosszú épen maradt oldalmoréna a felső erdőövnél tanuskodik. Általában ezen völgyben vannak az egykori jégárnak a legkülömbözőbb nyomai, a miről én itt járkálásaim közben ismételtem meggyőződhettem.

Az időjárás jó darabig igen kellemesnek mutatkozott, s mi még azon szerencsében is részesűltünk, hogy az egyik s másik csúcsot a napfényben ragyogni láttuk.

Fájdalom, örömünk nem sokáig tartott. Délnyugaton ujra fenyegető felhőgomolyok tornyosúltak fel s alig értük el a Siroka alját, midőn egy terjedelmes tisztáson a második zivatar lepett meg.

Egy pompás kiálló szikla-koczka mögött — mely körülbelől 5 m. magas lehetett — kerestünk gyorsan menedéket, mely azonban valódi mostohán jutott ki nekünk. A harmadik égi háború éppen Javorina előtt ért utól, hová 4 órakor teljesen átázva és kissé rendőrellenes állapotban érkeztünk meg.

II.

Egyesületi ügyek.

---

1. A „Magyarországi Kárpátegyesület“ 1886. évi augusztus hó 1-én Tátrafüreden tartott XII. rendes évi közgyűlésének

jegyzőkönyve.

Elnöklő: dr. Roth Samu, egyesületi alelnök. Jegyzőkönyvvezető: Dr. Nagy Árpád egyl. titkár. Jelenlévők 114 tag.

1. Elnöklő annak lejelentésével, hogy az egyesületi elnök akadályoztatása folytán általa ő bizatott meg a gyűlés vezetésével, azt megnyitottnak nyilvánítja s felolvastatja az elnöki jelentést. (Lásd 190 l.)

A közgyűlés az elnöki jelentést tudomásúl veszi s úgy a tisztviselői karnak, valamint mindazoknak, kik az elmúlt évben az egyesület érdekében részint kifejtett tevékenységük, részint adományok által oly hathatósan működtek, ú. m. a nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi minisztériumnak, Szentiványi József, Husz Dávid, Münnich Kálmán és Gleviczky Sándor uraknak, úgy a m. kir. államépítészeti hivatalnak köszönetet szavaz. Erről a vallás és közoktatásügyi miniszterium feliratilag, a többi jegyzőkönyvi kivonat átküldése mellett értesítendők.

—

2. A múzeumi bizottság jelentése (lásd 192 l.) tudomásúl vétetik, azon javaslatai pedig, miszerint az egyesületi tagok felkéressenek, hogy — a mi azonban teljesen szabad tetszésüktől függ — 1 frt évenkénti lefizetése mellett múzeum-pártoló tagoknak lépjenek be, s hogy a múzeumi ügyek vezetése s fejlesztése jövőre a központi ügyvivők főteendői közzé számíttassék, határozat erejére emeltetnek.

—

3. A számvizsgáló bizottság azon jelentése, hogy az elmúlt évi számadások rendben levőknek, a kimutatott tőkék pedig hitelintézeti könyvecskékbe elhelyezetteknek találtattak tudomásúl vétetik.

A pénztáros által bemutatott előirányzat, mely szerint a bevételek 7450, a kiadások pedig 6950 frtot tesznek, közgyűlésileg elfogadtatik.

—

4. Az alapszabályok változtatása és az ügyrend megállapítása tárgyában olvastatott az ennek ügyében kiküldött bizottság jegyzőkönyve, valamint az előző napon tartott értekezlet jegyzőkönyvének ide vonatkozó része, minek folytán az ügyrendre vonatkozó Siegmeth-féle javaslat az értekezlet által indítványozott módosításokkal elfogadtatott.

A Tátra-osztály részéről tett s az értekezlet által is ajánlott azon indítvány, hogy az osztályok által ezentúl tagdijaiknak nem 60%, hanem csak 40%-a szolgáltassék be a központi pénztárba, a közgyűlés által is elfogadtatott, minek folytán az alapszabályok VI r. 6-ik pontjába a „60%“ helyébe „40%“ az 1 frt 20 kr. helyébe „80 kr“, a VI. C. 1. pontban pedig „60%“ helyébe szintén „40%“ teendő.

A dr. Emericzy-féle indítványt az értekezlet nem fogadván el, felolvastatott az értekezleti jegyzőkönyv s az annak következtében megindúlt vita befejeztével elnöklő a kérdéseket szavazás alá bocsátotta, és pedig a kifejezett kívánsághoz képest elsőnek a harmadikat, mely következőleg hangzik: Kívánja-e a közgyűlés az alapszabályok IV. 2-ik pontját oly módon megváltoztatni, hogy az eddigi szöveg után teendő: „Kivételt képez a Tátra-osztály, minthogy a központi tisztviselők egyuttal ennek is tisztviselői, ezen osztály választmányi ülései mind a mellett a Poprád-völgy vagy a Magas-Tátra valamely helyén tartandók?“ A névszerinti szavazásnál igennel szavazott 56, nemmel pedig 51.

E szerint az alapszabályok módosításához szükséges $^2/_3$ résznyi többség nem éretvén el, az indítvány elejtetett.

A feltett második kérdés: „Kívánja-e a közgyűlés, hogy a Tátra-osztály jelenlegi tisztviselői a központi ügyek vezetésére is felkéressenek“ szintén tagadólag döntetett el.

Az idő előre haladott volta miatt a közgyűlés folytatása f. é. augusztus 8-ára napoltatott el.

Folytatólagos közgyűlés Tátrafüreden 1886. évi augusztus 8-án.

Jelenlevők: Dr. Roth Samu egyesül. alelnök mint elnöklő, dr. Nagy Árpád egyesül. titkár mint jkönyvvezető és 100 egyesületi tag.

—

5. Az augusztus 1-én tartott közgyülés jegyzőkönyve felolvastatván, tudomásúl vétetett.

—

6. Elnöklő tekintettel a tegnapi napon tartott értekezlet határozataira kérdést intéz a közgyűléshez, vajjon tárgyalhatónak tartja-e az alapszabályok megváltoztatására irányúló oly indítványt, mely az augusztus 1-én tartott közgyűlés előtt nem volt bejelentve. Az ezen ügyben megindúlt vita befejeztével elnöklő szavazásra teszi fel a kérdést s a felállítással megejtett szavazás eredményeképp kijelenti, hogy a többség az alapszabályok megváltoztatására irányúló indítványt nem tartja tárgyalhatónak.

—

7. Olvastatott az ügyrend megállapítása tárgyában kiküldött bizottság javaslatainak a múlt közgyűlés alkalmával le nem tárgyalt része, s észrevétel nélkül elfogadtatott.

—

8. Darányi Ignácz indítványozza, hogy, miután az egyesület fennállhatásának nélkülözhetetlen feltétele, hogy azon békés egyetértés továbbra is fennálljon, mely az egyesület tagjai között eddig fennállott s az egyesület összes tagjai és közegeinek az egyesület czéljai előmozditása körüli tevékenységét annyira sikeressé tette, — kéressenek fel az egyesület jelenlegi tisztviselői, hogy állásaikat még egy évre tartsák meg, a választmány pedig hivassék fel, hogy ezen év folyama alatt készítsen elő

oly alapszabály-változtatást, mely úgy a központi ügyvivőknek kellő működési kört biztosítson, mint az osztályok fennmaradását is lehetségessé tegye.

A közgyűlés a tett indítványt egyhangulag elfogadván, elnöklő tiszttársai nevében is kijelenti, hogy az egyhangulag nyilvánúlt megtisztelő bizalomtól indíttatva a jelzett feltételek alatt a tisztviselők hajlandók az egyesület ügyeit még egy évig vezetni, sőt reménylik, hogy az egyesületi elnököt,gróf Csáky Albin úr ő méltóságát, sikerűlni fog állásának megtartására rábírni.

—

9. Ehhez képest a tisztviselői kar és a választmány egyuttal a tárgysorozat 6-ik pontjának elintézéseűl is következőleg alakittatott meg:

Elnök: gróf *Csáky Albin*, ügyvivő, alelnök: dr. *Roth Samu*. II alelnök: *Weber Samu*, titkár: dr. *Nagy Árpád*, pénztáros: *Dénes Eerencz*, szerkesztő: *Róth Márton*, múzeumi bizottság elnöke: dr. *Emericzy Géza*.

Választmányi tagok: Blásy Ede, dr. Chyzer Kornél, Genersich Tivadar, Cornides Dániel, Geyer Gyula, dr. Greisiger Mihály, Gresch Ágost, Hoepfner Gusztáv, Horn Valér, Husz Dávid, dr. Jármay László, Kaltstein Ágost, Kéler Pál, Kolbenheyer Károly, Kövi Imre, Krompecher László, Lonszky Adolf, dr. Lorx Sándor, Münnich Sándor, id. Novelly Sándor, Payer Jenő, dr. Rodiczky Jenő, Scherfel Aurél, Schlosser Albert, dr. Schwarcz Otto, Szentiványi József, Szolkovy Miksa, Weszter Pál, Wünschendorfer Károly.

Póttagok: Babura László, Bethlenfalvy Antal, Bexheft Mór, Greschik Viktor, Kaczvinszky Géza, Kertscher Sándor, dr. Philippy Ödön, dr. Posewitz Tivadar, dr. Raisz Gedeon és dr. Téry Ödön.

Számvizsgáló bizottság: Hoepfner Gusztáv mint elnök, Prihradny Oszkár, Szőnyey Kálmán

—

10. Elnöklő jelenti, hogy gróf Andrássy Aladár úr az Aggtelekibarlang hozzáférhetővé tételére 100 frtot adományozott. A jelentés örvendetes tudomásúl szolgál, a hazafias adakozónak pedig jegyzőkönyvi köszönet szavaztatik.

—

11. Elnöklő jelenti, hogy az értekezleten indítvány tétetett, hogy az orvosok és természetvizsgálók társulata meghivassék, hogy 1888. évi gyűlését a Magas-Tátrában tartsa. A közgyűlés az indítványt szívesen elfogadja.

—

12. Elnöklő közli dr. Lengyel Béla úrnak a megelőző napon tartott értekezleten az alapszabály változtatására vonatkozólag tett indítványát. A kérdést a közgyűlés a választmánynak tanulmányozásra ajánlja.

—

13. Olvastatik a Liptói-osztály kérelme a tagdíj-hányadok beszolgáltatása alóli fölmentés és segély iránt.

A közgyűlés egyelőre három évre felmenti a Liptói-osztályt azon alapszabályszerű kötelezettség alól, hogy az általa beszedett tagdíjak 40%-át a központba szolgáltassa be, a segélyzés iránti kérelmet pedig a választmány elé utalja.

—

14. Dr. Szivák Imre indítványozza, hogy a fürdők körüli erdőpusztítások megakadályozása és az erdőtörvény idevágó részének végrehajtása szempontjából, tekintettel arra, hogy sok oly körülmény foroghat fenn, mely a helyi közigazgatási hatóságok tevékenységét azok minden erélye mellett is megbénithatja, a szakminisztérium felkéressék, miszerint vagy kir. biztost küldjön ki, milyennek az egyesület részéről gróf Csáky

Albin úr volna ajánlandó, vagy pedig az észlelt bajok elhárításáról más alkalmas módon gondoskodjék.

A közgyűlés az indítványt elfogadja s ez irányban kérelmét küldöttségileg fogja a minisztériumnál benyújtani, a küldöttséget annak idején a választmány fogja összeállítani.

---

2. Elnöki jelentés.

Tisztelt egyesületi közgyűlés!

A lefolyt év forduló pontot képez egyesületünk életében. Az úgynevezett anya-egyesület az új alapszabályok értelmében megszűnt és annak helyébe megalakúlt a Tátra-osztály, mely a Magas-Tátrát és közvetlen környékét választotta működése teréül. Ez a legfiatalabb, de a tagok számát tekintve legnagyobb osztály; utána következik a Keleti-Kárpátok osztálya, mely újabban Abauj-Torna és Gömörmegyét is működési körébe vonta. A Szittnya-osztály Selmecz környékén és a Liptói-osztály Liptómegyében szolgálja a tourisztika ügyét. A Rozsnyói- és Iglói-osztály hallgatag megszűnvén, az egyesület jelenleg csak az említett négy osztályból áll.

Egyesületünk múlt évi működésének részletesebb tárgyalásánál első sorban az egyes osztályok működéséről kell szólanom. A Tátra-osztály, mely a volt anya-egyesület örökségét vette át, főgondját egyelőre a meglevő útak kijavítására és tervszerű jelzésére fordítja, a legtöbb javítást a Tátra déli oldalán elhuzódó tourista-úton eszközölte; — azonban pénzerejéhez mérten új útak építéséhez is fogott már. E tekintetben különösen kiemelendő a Zöld-tó völgyében épült út, mely által ezen szép völgy is a tourista forgalom számára könnyen hozzáférhetővé fog tétetni. A kalauzügy szervezésében is sikeresen működött ezen osztály, a mennyiben a Nagy-Szalókon rendezett kalauz-tanfolyam által egészen friss erőket hozott a kalauzok sorába.

A Keleti-Kárpátok osztálya a lefolyt évben jövedelmének és erejének javarészét az Aggteleki-barlang feltárására és látogatásának könnyítésére fordította, azonban területe hegyvidékein sem maradt veszteg, a mennyiben a múlt nyáron a Jószáról a Vihorlátra, a Tengerszemhez és Szinnai-kőhöz vezető út kijavítását és jelzését, valamint az Antal-menedékház tatarozását foganatosította, a folyó nyáron pedig menedékházat állíttatott fel a Pop-Iványon.

A Szittnya-osztály a Szittnya-hegyre, valamint a Gedeontárnához vezető útak kijavítását eszközölte és előkészületeket tett a Szittnya-hegyen felállítandó pavillon felépítése ügyében. A Keleti-Kárpátok osztálya, valamint a Szittnya-osztály az anyaegyesület kiállításán is vettek részt, a miért is közreműködési éremmel lettek kitüntetve.

A Liptói-osztály a múlt évben a Deménfalvi-barlang mellett tágas és igen czélszerű menedékházat állított fel 2450 frt költséggel. Ezen építkezés nemcsak az osztálynak összes tagdíjait és az anyaegyesület 500 frtnyi segélyét emésztette fel, hanem 500 frtnyi adóságot is okozott, mely most súlyos teherként megbénítja az alig 100 tagot számláló osztály működését. De ha az osztály nem képes is jelenleg vagy a közel jövőben nagyobb alkotáshoz fogni, a tourisztika ügye azért nem szünetel területén. Szentiványi József, a Csorbai-tó birtokosa, jelenleg útat csináltatot a Gyömbérre és ezen gyönyörű kilátást nyujtó hegyen menedékházat is állít fel.

Áttérve egyesületünk központi választmányának működésére mindenekelőtt azon örvendetes eredményt óhajtom felemlíteni, melyet az országos kiállítás alkalmával elértünk: a kiállítás jury-je egyesületünket a nagy éremmel tűntette ki „kitünő és közhasznu munkásságáért". A központi választmány, illetőleg a volt anyaegyesület egy másik alkotása a befejezéshez közeledő csínos múzeumi épület. A vállalkozóval kötött szerződés értelmében a múzeumi épületnek ugyan már július elején kellett volna készen lennie, de részint a kedvezőtlen időjárás, részint pedig a szükséges épületfának kellő minőségben való beszerzésének nehézsége nagyon késleltették a munkálatokat. Azonban, ha az épület el is készült volna idejére, mégsem lett volna tanácsos a múzeumi tárgyakat azonnal az új épületbe bevinni, különösen midőn Husz Dávid úr még ez évben is teljesen ingyen engedte nekünk át a szükséges helyiségeket. Husz úr e nagylelkűségét különben még egy másikkal is tetézte, a mennyiben a múzeumi kertet az út felől bekerítő vasrácsozat felállítása után neki még járó 407 frt 60 krnyi összeget az egyesületnek elengedte.

A központi választmány újabban az Aggteleki-barlang ügyével is foglalkozott több ízben. Egyesületünk tudvalevőleg öt évvel ezelőtt tíz évre bérbe vette ezen barlangot évi 120 frtért. Ezen idő óta különösen egyes tagtársak áldozatkészsége folytán számos javítás és befektetés történt, de az mind hiábavalónak bizonyúlt, mivel a barlang új, tiszta részeinek meglátogatása nagy nehézségekkel járt és felette sok időt — 14 órát — vett igénybe. Ezen bajon segítendő a barlang másik végén egy új bejáratnak létesítése múlhatatlanúl szükségessé vált. Hogy az új bejárat helye és a létesítése körüli munkálatok nagysága tekintetében tájékozva lehessünk, fel kellett méretni a barlangot és pedig belül és a felszinén is. Ezen nehéz és fáraszló munkát Münnich Kálmán, iglói bányaigazgató, volt szíves magára vállalni és ő azt a legnagyobb pontossággal véghez is vitte. Jelenleg az új bejárat áttörésén dolgozunk serényen. A másik bejárat létesítésével új korszak vár az Aggteleki-barlangra, és hogy egyesületünk jövőre is biztosítsa befolyását a tourisztika ezen fontos objectumára, évi 150 frtért örök időkre bérbe vette ezen barlangot és annak kezelésével a Keleti-Kárpátok osztályát bízta meg.

A felmérés, áttörés és a barlang belsejében történt javítások költségeinek fedezésére felhasználtuk a n. m. vallás- és közoktatásügyi minisztérium által e czélra adott 1000 frtot, a központi választmány által megszavazott 600 frtot és a Keleti-Kárpátok osztálya által felajánlott 600 frtot, tehát összesen 2200 frt. Minthogy azonban ezen összegek nem voltak elégségesek a munkálatok teljes befejezésére, az alapító tőke alapjából 1000 frtot kölcsönöztünk a Keleti-Kárpátok osztályának 4·5% kamat mellett.

Hogy az irodalmi működés terét ez évben sem hagytuk parlagon, tanuskodik erről a már május hóban megjelent tartalmas Évkönyv.

Végig tekintve egyesületünk ezen sok irányú, sikeres működésén, öndicsekvés nélkül mondhatjuk, hogy az alapszabályok kitűzte czéljainak erejéhez képest megfelelt. Különben a nagy közönség is igazolja ezen kedvező itéletet, mivel a tagok száma különösen az utóbbi két év alatt rohamosan gyarapodott: már leszámítva a veszteségeket 700. többel, — úgy hogy jelenleg 3000-nél jóval több rendes és közel 200 alapító tagból áll az egyesület. Ezen gyarapodás az általános anyagi válság közepette feltűnő és egyesületünkre nézve buzdító jelenség.

Midőn én és tiszttársaim tehát az egyesület ügyeinek intézésétől a mai napon megválunk, tehetjük azt azon megnyugtató tudattal, hogy nem sülyedező, hanem teljes erejével a tenger hullámait hasító hajót adunk át utódainknak. Tisztviselőségünk ideje ugyanis a mai közgyűléssel lejár, és minthogy mi az új alapszabályok értelmében a középpontnak jutott hatáskört elenyésző csekélynek tartjuk azon nagyfokú felelősséghez képest, mely

ezen tisztviselőket terheli, s szerény nézetünk szerint az egyesületi ügykezelés egyszerűsítése és a működés szabatos volta szempontjából nemcsak kívánatos, de szükséges, hogy az egyesület magvát képező s több mint 2300 tagot számláló Tátra-osztály ügyvivői azonosak legyenek a központi ügyvivőkkel: mi hálásan megköszönve az eddig belénk helyezett bizalmat, kénytelenek vagyunk a tisztelt közgyűlést arra kérni, hogy bennünket véglegesen felmentve, tőlünk, kik a jelen viszonyok között tisztviselőséget sem vállalhatnánk, a tisztviselői állomások új betöltése alkalmával teljesen eltekinteni méltóztassék.

Magamat és tisztársaimat a t. közgyűlés becses emlékébe ajánlva, felolvasott jelentésemnek szíves tudomásúl vételét kérem.

Kelt Szepes-Mindszenten 1886 július hó 24-én.

Gr. Csáky Albin,
egyesületi elnök.

---

3. A múzeumi bizottság jelentése.

A múzeumi bizottság az $188^5/_6$-ik egyesületi évben főleg három irányban fejtette ki tevékenységét, az országos kiállítás befejezésének, a tárgygyűjtés és az építés irányában.

1. A kiállításhoz felküldve volt tárgyak nyomban a kiállítás után a budapesti kiállítási bizottság derekas és feláldozó közreműködése mellett alulírott által becsomagoltattak és vissza indíttattak Poprádra, illetve mindazon nagylelkű adakozókhoz, a kik egyesületünknek egyes tárgyakat kiállítás végett átengedtek. Valamennyi tárgy annak rendje és módja szerint érkezett vissza tulajdonosához, mindössze 1—2 csekélyebb értékű butordarabunk tévedt el a kiállítási raktárakban. Múzeumunk tárgyállománya meg is gyarapodott a kiállítás folytán; legnagyobb sikert azonban moralis téren jegyezhetünk fel abbeli tevékenykedésünk nyomán. Részben bizonyosan azon körülménynek köszönhetjük, hogy egyesületünk az idők mostohasága daczára nemcsak nem fogyott tagok számában, hanem igen örvendetesen megszaporodott, és egyesületi működésünk szélesbedő körben elismertetik. A kiállítás összes költségei kerek számban 1400 ftra rúgtak.

2. A tárgygyűjtés a jelentés évében folytattatott. A tárgyak a múzeum leltárába polgári évek szerint jegyeztetnek be úgy, hogy a f. évből a mai napig mindössze kerek számban 600 drb. jutott birtokunkba. A gyarapodást az utóbbi éveket illetve a következő számok tüntetik fel: 1883-ban Késmárkról 1292 tárgy vétetett át; 1884-ben tárgyaink 6456-ra, 1885-ben 8040-re rúgtak; ez idő szerint közel járnak immáron a 9000-hez. A múzeum látogatása múlt évben kerek számban 1000 személyre emelkedett. A tavalyi kevéssé élénk tourista forgalomnál fogva majdnem 300 látogatóval kevesebb volt mint 1884-ben. A f. évben a látogatás emelkedőben van.

3. A múzeum végleges helyiségének építése a jelentés évében majdnem teljesen befejeztetett. Az építési szerződés alulírott és Kazsimir János építőmester mint általános vállalkozó között 1885 július 11-én iratott alá; az épület talpköve ugyanazon hó 22-én tétetett le. Az építés zavartalan keresztülvitele czéljából a poprádi tagokból helyi építési bizottság szerveztetett, melynek tagjai: Wünschendorfer Károly úr múzeumi őr elnöklete alatt, Husz Dávid, Chyzer László, Götz Ferencz és Peschko Frigyes urak. Ezen bizottság buzgó segítségével sikerült az

épitést eddigelé teljesen fennakadás nélkül és programm szerint keresztül vinni, úgy hogy a minden tekintetben megfelelőnek igérkező épületnek a nyár végéig való befejezése biztosítva van. Az egész müveletet illetve a jövő évi közgyülés lesz hivatva végleges itéletet mondani.

4. Ez úttal a múzeumi bizottság csak azon indítványnyal járúl még a tisztelt közgyülés elé: a) egyezzék bele abba, hogy egyesületünk tagjai felszólittathassanak, miszerint egyesületi tagsági dijaikon felül — kiki természetesen saját szabad tetszése szerint — évi egy frttal múzeum-pártoló tagoknak álljanak be és b) hogy a múzeum gondozása és fejlesztése jövőre nézve egyesületünk központi vezetésének főteendői közzé számittassék.

Iglón 1886. augusztus 1-ején.

Dr. Emericzy Géza,
múzeum-bizottsági elnök.

---

4. A Magyarországi-Kárpátegyesület 1886-ik évi november 21-én Iglón tartott rendkívüli közgyülésének

jegyzőkönyve.

Elnöklő: Gróf Csáky Albin egyesületi elnök. Jegyző: Dr. Nagy Árpád egyesületi tag. Jelen volt: 46 tag.

Megjegyeztetik, hogy ezen rendkívüli közgyülés egybehivását az alapszabályok megváltoztatását czélzó tervezet bemutatása mellett 100 egyesületi tag kivánta; a bemutatott tervezet az Iglón október 21-én tartott választmányi gyülésen, valamint a Poprádon november hó 6-án tartott tanácskozmányon máris tárgyaltatott, onnan észrevételeik megtétele végett az osztályoknak megküldetett, s a Tátra-osztály valamint a központi tisztviselők részéről benyújtott módositványokkal együtt a mai napon megelőzőleg tartott választmányi ülésen újból tárgyaltatott; — a közgyülésre a tagok hirlapi közleményekkel, a közelebb lakók külön meghivókkal is meghivattak.

1. A megüresedett titkári állásra a közgyülés egyhangulag Páter Kálmán urat választja meg.

2. A javasolt alapszabály-változtatások a megelőző választmányi ülésben megállapitott szövegezésben fogadtatnak el. (Lásd 205 l.)

3. Az ekként módosított alapszabályok egy új számvevői állást rendszeresitvén, erre egyhangulag Mátyus Endre úr választatott meg.

---

5. Választmányi ülések.

I. Választmányi ülés a Husz-parkban 1886 junius 12-én. Elnöklő: gróf Csáky Albin. Jegyzőkönyvvezető: Kertscher Sándor. Jelen voltak: Blásy Ede, Cserépy Nándor, Cornides Dániel, dr. Emericzy Géza, Greschik Győző, Husz Dávid, dr. Jármay László, Kaltstein Ágost, dr. Pap Samu, Siegmeth Károly, dr. Szontagh Miklós, Trompler János és Wünschendorfer K. választmányi tagok. Genersich Tivadar, Koromzay György és Münnich Sándor mint vendégek.

1. Dr. Roth Samu ügyvivő alelnök jelenti, hogy a Tátra-osztály a folyó év január 31-én Lőcsén és folytatólagosan február 14-én Kés-

márkon tartott közgyűlésen megalakúlt. Az osztály tisztviselőivé az utóbbi gyűlésen következő urak választattak meg: elnökké Dr. Szontagh Miklós, I. v. ügyvivő alelnökké: Cserépy Sándor, II. alelnöké: Kéler Pál, pénztárnokká: Genersich Tivadar, titkárrá: Kertscher Sándor, II. titkárrá: Greschik Győző. — Az említett alakúló közgyűlésen kívűl választmányi űlést tartott az osztály, melyen a Tátrában levő útak és menedékházak a választmány utólagos jóváhagyásának reményében a Tátra-osztály kezelésébe bocsáttattak át.

A választmány az alelnök jelentését helyeslőleg tudomásúl veszi, azon hozzáadással, hogy a tulajdonjog a Tátra-osztály erre vonatkozó kijelentése alapján is a Magyarországi Kárpátegyesületet illeti.

2. A számvizsgáló bizottság jelentése felolvastatván, — tudomásúl vétetett azon megjegyzéssel, hogy a közgyűlés lesz hivatva a szokásos felmentvényt megadni s az alapszabályok értelmében új számvizsgáló bizottságot választani.

3. Az Aggteleki-barlang ügyében Siegmeth Károly részletes jelentést terjesztet elő a Münnich Kálmán bányaigazgató úr által eddig foganatosított munkálatokról; bemutatja az aggteleki közbirtokossággal kötött bérleti szerződést és az általa képviselt osztály nevében az Aggteleki-barlang kezelését a Keleti-Kárpátok osztálya számára, valamint 1000 frtnyi összegnek az alapító alapból kölcsönkép leendő megszavazását kéri. — A választmány a jelentést tudomásúl veszi és a felolvasott szerződést helybenhagyja azon megjegyzéssel, hogy annak telekkönyvi bekebelezése eszközöltessék.

b) az Aggteleki-barlangot a Keleti-Kárpátok osztályának kezelésébe bocsátja. —

c) az alapító alapból kért 1000 frtnyi összeg a Keleti-Kárpátok osztályának Siegmeth és Novelly urak kezeskedése mellett 3 évre megszavaztatik azon kamatláb mellett, mely takarékpénztári betét után jár.

§ 4. A Tátra-osztály azon indítványa, hogy a rendes tagok által fizetett tagsági díj 60%-a a központot illesse, a választmány által egyhangulag elfogadtatott, illetőleg pártfogólag fog a közgyűlés elé terjesztetni s eszerint az alapszabályok IV. sz. b) p. akkép módosítandó: s a rendes tagok által fizetett díjaknak pedig 40%-át tehát 80 kr. a központi pénztárba szolgáltatja be.

5. Dr. Szontagh Miklós választmányi tagnak ezzel kapcsolatban tett azon indítványa, hogy az Évkönyvre szánt 1500 frtnyi összeg redukáltassék szótöbbséggel elvettetett.

6. Dr. Emericzy Géza jelentést tesz a múzeum építéséről és előadja, hogy egy lépcső szükségeltetnék, mely a kerítéstől a bejáratig vezetne és kéri a választmányt, hogy ezen lépcső előállítására szükségelt 202 frt 80 krnyi összeget szavazná meg. — A választmány hivatkozva a közgyűlés azon határozatára, hogy az egyesület a múzeumi alap gyarapításához nem járúl többé, — bár a lépcső felső részének elkerülhetetlen szükségét belátja, — a kivitelre a múzeumi bizottságot fel nem hatalmazhatja, de az ügyet a közgyűlés elé terjesztendi.

b) A múzeumi bizottság azon jelentése, hogy Husz Dávid választmányi tag a vasrácsozatért járó 407 frt 60 krnyi összeget nagylelkűen adományozta, továbbá, hogy Graff Ede poprádi polgármester úr évenként 50 frtot adományoz a Kárpáti-múzeumnak, míg a polgármesteri hivatalt viseli, köszönettel örvendetes tudomásúl vétetett s jegyzőkönyvileg megörökíttetvén, a közgyűléssel közöltetni határoztatott.

7. A múzeumi bizottság Siegmeth Károly indítványára azon javaslatot terjeszti elő, hogy egyesületünkön belől egy „múzeum-pártoló-

bizottság" alakíttassék, melynek tagjai évenként 1 frttal járúlnának a múzeumi alap növeléséhez.

A választmány e javaslatot magáévá teszi s határozatként kimondja, hogy az Évkönyvben az illető felhívás közzététessék; a pénz beszedését a központi pénztáros eszközölje s a befolyt összeget a múzeumi bizottság rendelkezésére bocsássa.

8. Dr. Roth Samu ügyvivő alelnök azon jelentésére, hogy az egyesületi elnökség által beszerzett mérsékelt árú menetjegyeket az elmúlt évben csak 7 egyesületi tag vette igénybe, a választmány az elnököt ezek megrendelésének kötelezettsége alól felmenti.

9. Az útjelzési térkép ügye, miután a Tátra-osztály jogkörébe tartozik, egyelőre függőben marad.

10. Dr. Roth Samu Máriássy Ferencz úrnak egy levelét közli, mely a módozatokat tartalmazza, melyek alatt kész a birtokán át vezető utak használatát átengedni. — A Tátra-osztályhoz teendő át a kellő intézkedések megtétele czéljából.

11. Dr. Emericzy Géza rámutatva egyrészt a központ, a szerkesztő bizottság, másrészt a központ és az egyes osztályok közötti viszonyra, melynek tisztázását fölötte szükségesnek tartja, egy bizottság kiküldését kéri, mely hivatva lesz a belső ügykör megszabását illetőleg részletes javaslatot tenni.

A választmány az ügy fontosságát méltányolva, a központi ügyvivő alelnök elnöklete alatt a központ részéről Dénes Ferencz, a szerkesztő bizottság részéről Róth Márton, a múzeumi bizottság részéről dr. Emericzy Géza és az osztályok részéről az ügykezeléssel megbízott közegeket küldi ki a bizottságba, a részletes javaslatot elvárván.

2. Választmányi ülés Iglón 1886 okt. 16-án.

Elnöklő: Gróf Csáky Albin; dr. Roth Samu első alelnök. Dénes Ferencz pénztáros és következő választmányi tagok: Dr. Rodiczky Jenő, dr. Szontagh Miklós, Payer Jenő, Wünschendorfer Károly, dr. Lorx Sándor, Scherfel Aurél, Geyer Gyula, Husz Dávid, Kövi Imre, dr. Posewitz Tivadar, Kéler Pál, dr. Emericzy Géza és Róth Márton mint jegyző helyettes.

1. Róth Márton, mint a szerkesztő bizotttág elnöke jelenti, hogy a XIII. Évkönyv számára eddigelé következő értekezések jelentettek be:

1. Dr. Staub Mór: Phytophaenologiai adatok (vége). 2. Siegmeth Károly: A Gömör-tornai barlangvidék. 3. Dr. Czakó Kálmán: Tátrafüred flórája. 4. Mihalik József: A Kriván. 5. Dénes Ferencz: A Gyömbér. 6. Münnich Sándor: A Gehohl. 7. Róth Márton: Glecsernyomok a Tátrán. I. A Fehérvíz völgye. 8. Dr. Roth Samu: Glecsernyomok a Tátrán. II. A Tarpataki-völgyek. 9. Dr. Emericzy Géza: A touristikáról. 10 Scholtz Albert: A Hernád völgye. — Egyuttal azt is jelenti, hogy az Évkönyvnek nyomatási költségei következők: 3100 példány magyar szöveggel ívenként 52 frt 50 kr., 1000 péld. német szöveggel ívenként 26 frt, boríték összesen 36 frt; — könyvkötői munka a 15-ívet bezárólag 2·5 kr könyvenként; minden további ívért könyvenként 0.15 kr.

Ezen jelentés tudomásúl szolgál s határoztatik, hogy a szerkesztő ez alapon az illető nyomdával szerződést kössön, megjegyeztetvén, hogy 1100 német példányt nyomattathasson.

2. Dr. Emericzy Géza, mint a múzeumi bizottság elnöke, jelenti, hogy a múzeumi épület teljesen elkészült, s a végleges leszámolás rövid idő múlva meg fog történni, hogy a múzeumi bizottság javaslata szerint jövedelem szaporítási szempontból az épületben lévő földszinti la-

kás bérbeadandó, hogy a múzeum mostani homlokfeliratán változtatni kellene s hogy végre alkalmas helyen tábla volna alkalmazandó, melyen ez egyesület jelen tisztviselőinek s a múzeum főbb pártolóinak nevei megörökitendők lennének.

A jelentés tudomásúl vétetvén határoztatik, hogy a fentemlített lakás bérbeadassék, mivel Husz tagtárs megbizatik: hogy az épület homlokzatán álljon ezen felirás: „Kárpáti-múzeum," az ajtó fölött pedig „1886" s hogy az egyesület költségén tábla készittessék, melyen a következő nevek fognak állani: a három elnök, a Husz pár, a múzeumi bizottság tagjai, a mérnök és épitőmester nevei, minek foganatosításával az ügyvivő alelnök bizatik meg.

Egyuttal köszönettel vétetik tudomásúl a Husz párnak azon szíves igérete, mely szerint az épület és a kertnek tisztántartásáról ők fognak gondoskodni.

3. Kapcsolatban az előbbi ponttal a múzeumi bizottság is újból megválasztatik három évre:

Elnöknek dr. Emericzy Géza, őrnek Wünschendorfer Károly, pénztárosnak Dénes Ferencz és Husz Dávid, könyvtárosnak Münnich Sándor, a minerologiai szak vezetőjének Kóth Márton, a botanikai szak vezetőjének Weber Samu, a zoologiai szak vezetőjének dr. Greisiger Mihály, a touristika-ethnographiai szak vezetőjének Payer Jenő, bizottsági tagoknak pedig Götz F., Peschko F., dr. Hanko A. és Chyzer L.

4. Tárgyaltatott dr. Szivák Imre tagtársnak az utolsó közgyülésen tett azon indítványa, hogy az egyesület a fürdők körüli erdők megkimélése czéljából egy biztos kiküldését kérelmezze a miniszteriumnál. Minthogy az elnök jelentése folytán a tátra-alji fürdők körüli erdők megóvása érdekében az illető hivatott közegek részéről a kellő intézkedések már megtörténtek vagy folyamatban vannak, azon meggyőződésre jutott a választmány, hogy egyelőre teljesen kielégitők ezen intézkedések, miért is az elnök jelentése megnyugtató tudomásúl vétetik.

5. Olvastatik a Tátra-osztály f. évi aug. 30-án kelt beadványa, melyben útépítésre és útjelzésre 600 frtnyi segélyt kérelmez.

Ezen összeg tekintettel a kitüntetett czélra, t. i. a szükséges útjelzésre és útépítésekre, megszavaztatik és egyúttal utólagos helyeslő tudomásúl szolgál az ügyvivő alelnök azon kijelentése, hogy a pénz a viszonyok parancsolta okoknál fogva tulajdonképen már ki is utalványoztatott.

6. A következő tárgy Klimkovics Ferencz Tátra-képének a megvétele volt.

Tekintve azt, hogy ezen gyönyörű kép megvétele esetén a művész, egyesületünk iránti jó indulatát tanusitandó, a 800 frttal megállapitott árból 200 frtot elenged, hogy e czélból sikeres gyűjtések már folyamatban is vannak s hogy sokszorosítás által az egyesületi pénztár részéről még teljesítendő részletfizetések idővel előreláthatólag be fognak folyni: határoztatik, hogy a szóban levő kép az egyesület számára megvétessék, egyszersmind megbizatik az elnökség azzal, hogy a művészszel egyetértve tegye meg a szükséges lépéseket a sokszorosítási vállalat érdekében.

7. Olvastatik dr. Nagy Árpád titkár f. hó 13-án kelt levele, melyben utalva arra, hogy ügyvédi teendői következtében a titkári kötelességeknek gyakran háttérbe kell szorúlniok, kényszerítve érzi magát eddigi tisztségéről lemondani.

Sajnálattal vétetik tudomásúl s határoztatik, hogy a leköszönt titkárnak több éven át kifejtett elismerő munkásságáért meleg köszönet szavaztassék.

8. Az elnök jelenti, hogy a Keleti-Kárpátok osztálya az utolsó közgyűlés alkalmával felmerült nézet-eltérések tisztázása, illetőleg kiegyenli-

tése végett renkívüli közgyűlés egybehivását kérelmezi, bemutatván egyuttal a kérvényhez mellékelten az alapszabályokra vonatkozó módosítási tervezetet.

A kérvénynek, a szükséges 100 tag részéről alá lévén irva, helyadatik s határoztatik, hogy nov. 21-kén Iglón rendkivüli közgyűlés tartassék a következő két pontból álló napi renddel: 1. A megürült titkári állomás betöltése. 2. Az alapszabályok változtatása.

Egyszersmind ezen ügy nagy fontosságát tekintve, felkéretik az elnökség arra, hogy az említett tervezetet adja ki az osztályoknak tárgyalás végett, hívjon össze nov. 7-ére értekezletet Poprádra s tartasson közvetlen a közgyűlés előtt választmányi ülést.

9. Olvastatik Holdházy János tagtárs átirata, melyben arról értesíti az elnökséget, hogy Ő cs. és kir. Fensége Klotild főherczgnő, a Tátra-Füredről a Csorbai-tóhoz vezető útnak kiépítésére 50 frtot adományozott. Kedves tudomásúl szolgál, s hálás köszönet szavaztatik Ő Fenségének az ezen adománya által az egyesület iránt tanúsított kegyes érdeklődéseért.

10. Olvastatott Wolgner József főhadnagy levele, melyben tudomásúl hozza, hogy ő a M.-Tátrának domborművű képét (1: 25,000) készítette s egyszersmind egy példányát megvétel végett ajánlja.

Határoztatik, hogy az illető az elnökség részéről felszólítandó, hogy az egyesület költségén küldjön be egy képet, melyet egy Dénes F., Róth M., Kövi J. és dr. Szontagh M.-ból álló bizottság meg fog bírálni, ennek kedvező itéletétől tételezvén fel a 90 frtba kerülő példánynak a megvételét.

11. Végre tárgyaltatik dr. Lengyel Béla tagtársnak a közgyűlésen tett azon indítványa, hogy minden az alapszabályok módosítását czélzó beadvány csak a következő közgyűlésen legyen tárgyalható.

Elfogadtatik s az elnökség megbizatik ezen pontnak a mostani alapszabályokba való felvételével.

3. Választmányi ülés Iglón 1886. nov. 12-én.

Elnöklő: Gróf Csáky Albin, egyesületi elnök. Jegyző: Dr. Nagy Árpád, egyesületi tag. Jelenlevők: Dr. Roth Samu alelnök, dr. Szontagh Miklós, Siegmeth Károly, Dénes Ferencz, dr. Rodiczky Jenő, Róth Márton, Czibur Bertalan, Horn Valér, Geyer G. Gyula, Verbovszky Imre, Kaltstein Agost, Kéler Pál, Genersich Tivadar, dr. Raisz Gedeon, Payer Jenő, dr. Lorx Sándor, Kövi Imre.

1. Dr. Roth Samu egyesületi alelnök jelenti, hogy Kolba Mihály tagtárs a Klimkovics-féle kép megvételére 100 frtot ajándékozott.

Kolba tagtársnak ezen tetemes ajándékáért a választmányi ülés meleg köszönetet szavaz.

2. Az egyesületi alelnök közli Klimkovics tagtárs azon indítványát, hogy az általa festett Tátraképnek az egyesület által elrendelt sokszorosítás eszközlésére s a kivitel ellenőrzésére Budapesten egyesületi tagokból külön bizottság alakittassék.

Az indítvány elfogadtatván, a bizottság tagjaiúl Bexheft Mór, Klimkovics Ferencz, Majláth Béla, id. Sándy és Weber Rudolf urak választattak meg.

2. Dr. Emericzy Géza a múzeumi bizottság elnöke megbetegedése folytán s annak tartamára helyettes elnöknek Wünschendorfer Károly úr választatott meg.

4. Elnöklő kérdést intéz, hogy a választmány kit óhajt a közgyűlésnek a megüresedett titkárságra ajánlani?

A választmány titkárnak Páter Kálmán urat fogja ajánlani.

5. Bemutattatik megbeszélés végett azon alapszabály-változtatási tervezet, melyet a közgyűlés egybehívását kivánó 100 tag beterjesztett, azon észrevételek kiséretében, melyeket arra a Tátra-osztály és a központi tisztviselők benyujtottak; beható megvitatás után az alapszabályok oly módosítással fogadtattak el, a mint azokat az Évkönyv 205. lapján teljes szövegében közli.

4. Választmányi ülés Lőcsén 1887 febr. 5-én.

Jelen voltak: Dr. Roth Samu első alelnök, Weber Samu másod alelnök, Páter Kálmán titkár, Dénes Ferencz pénztáros, Mátyus Endre számvevő; Róth Márton szerkesztő; választmányi tagok: Wünschendorfer Károly, Husz Dávid, Hoepfner Gusztáv, Kaltstein Ágost, Genersich Tivadar, Szőnyey Kálmán és Kéler Pál.

1. Dr. Roth Samu elnöklő előterjeszti, hogy a módosított alapszabályok jóváhagyási záradékkal ellátva leérkeztek és hogy ezeknek életbeléptetésénél oly átmeneti intézkedésre lesz szükség, mely által a központhoz tartozó tagok a Tátra-osztály tagjaitól elkülöníttessenek.

Ehez képest a tisztviselők azon indítványa elfogadtatott, hogy az eddig a Tátra-osztályhoz tartozott tagokhoz felhivás intéztessék, melyben nyilatkozatra felszólíttatnak az iránt, kivánnak-e a Tátra-osztály tagjainak megmaradni? és hogy nem nyilatkozás esetében a központhoz fognak csatoltatni.

2. Klimkovics Tátraképének sokszorosítási ügyének jelen állása az elnöklő által előadatván, — elfogadtatott a tisztviselőknek azon indítványa, hogy az egyesület által megvett Tátrakép Seefehlner I. budapesti czég közvetítésével sokszorosíttassék, minek fejében az egyesület kötelezettséget vállal a sokszorosítás költségeihez egy év alatt lefizetendő 3500 frttal hozzájárulni. A sokszorosítás csak akkor fog megtörténni, ha akad 500 aláíró, ki a kép egy példányát 8 frtjával átveszi; az 1000-ből fennmaradó 500 példány pedig az egyesület tulajdonába megy át.

3. Elnöklő jelenti, hogy a múzeumi épület megvizsgálásáról szóló jelentés az építészeti hivatal nagymérvű elfoglaltsága miatt még be nem érkezett. — Határoztatott a beérkezendő jelentést a múzeumi bizottságnak kiadni és annak véleményes jelentésével együtt a legközelebbi választmányi ülés napirendjére kitűzni.

4. Olvastatott a számvizsgáló bizottság jelentése kapcsán az 1886-ra vonatkozó számadás és vagyonkimutatás. — Tudomásúl vétetett és a felmentvény megadása végett a közgyűlésnek pártolólag előterjesztetni határoztatott.

5. Olvastatott a központi választmány költségvetése, mely szerint a folyó 1887. évre előirányoztatik:

Bevétel	6511 frt 13 kr.
Kiadás.	6373 „ — „
Maradvány	138 „ 13 „

Ezen tervezet elfogadtatott azon megjegyzéssel, hogy a múzeumi épületre alkalmazandó márványtáblák költségei egy korábbi választmányi határozat értelmében, mint a múzeum megalapitói iránt kifejezendő kegyelet jelképe, a központi pénztárból lesznek fedezendők.

5. Olvastattak az osztályok jelentései, számadásai és jövő évi költségvetései. — Tudomásúl vétettek; a Tátra-osztály számadásánál feltűnt a nagy kezelési költség és az osztály jelen volt képviselői felkéretteknek oda hatni, hogy ezen költségek a jövőben tetemesen redukáltassanak; az előirányzatra vonatkozólag a következők határoztattak: a tisztviselőknél felvett 300 frt a Tátra-osztály legközelebbi közgyűléseig függőben ma-

radjon; az előre nem látott kiadásokra előirányzott 300 frtból csak 50 frt hagyatott meg ezen czím alatt, 250 frt pedig a Veres-agyaghoz vezetendő útra fordítandó. A többi osztályok számadásaira vonatkozólag határoztatott, hogy ezentúl a számvizsgálók által aláirt számadások terjesztendők be. A Liptói-osztály azon kérvénye, hogy adósságainak törlesztésére neki a központból segély adassék, pénzhiány következtében nem fogadtatott el, ellenben a Gyömbéren felállítandó kunyhó költségeihez 100 frt lett azon feltétel alatt engedélyezve, hogy a munkaterv és költségvetés részletezve bemutattassék. A Keleti-Kárpátok osztályának 300 frtos segély lett kilátásba helyezve azon esetre, ha az Aggteleki-barlang második kijáratának létesitését foganatba veendi.

7. Olvastatott a *múzeumi bizottság számadása* és előirányzata. Tudomásúl vétetett és az Évkönyvben közzéteendő. Az előirányzat elfogadtatott és a költségvetés keretén belül szándékolt változtatás a múzeumi bizottságnak engedélyeztetett.

8. Dr. Roth Samu alelnök jelenti, hogy *Hohenlohe herczeg* a Javorináról a Nyeregre vezető utat a maga költségén kiépítette és az egyesület rendelkezésére bocsátotta; egyuttal indítványozza, hogy azért Ő herczegségének jegyzőkönyvileg köszönet szavaztassék. A választmány ezen indítványt elfogadta, a köszönetnyilvánitást átiratilag eszközöltetni elhatározta azzal, hogy ez alkalommal a herczeg figyelme egy a Biela-Voda réten, vagy Podszpádin épitendő touristaház létesitésére felhivassék.

9. Kéler Pál bemutatja a módosított *bérkocsi-szabályzatot* azon inditványnyal, hogy ez a megyei hatósághoz beterjesztendő, hogy az a megye egész területére érvénynyel felruháztassék és az ezzel ellenkező szabályzatok az egyes városokban hatályon kívül helyeztessenek.

6. A M. K. E. 1886-ki évi számadása.

I. Bevétel.

	frt	kr.	frt	kr.
1. Átvitel 1885-ből			27	60
2. Tagsági díjak:				
Tátra-osztály 1885-re 19 tag. . .	38	—		
„ 1886-ra 2128 „ . .	4256	—		
„ 1887-re 12 „ . .	24	—		
„ 1888—1880-re 1 „ . .	6	—		
Keleti-Kárpátok oszt. 1885-re 8 tag .	16	—		
„ „ 1886-ra 567 „ .	1134	—		
Szittnya-osztály 1886-ra 177 tag . .	354	-		
Liptói-osztály 1886-ra 58 tag . .	116	—		
Külföldi egyesület 1886-ra 3 tag . .	6	03		
A Tátra-osztály 60%-ja 32 tag után . .	38	79	5988	82
3. Egyéb bevételek:				
Adományok	205	—		
Ingó tőke kamatja	4	25		
Alaptőke „	264	29		
Évkönyvek eladása	38	25		
Évkönyvi hirdetések	154	—		
Évkönyvi mellékletek eladása . . .	25	20		
Béla városától visszatéritett nyomtatási költség évkönyvi mellékletért	40	—		
Tagsági okmányok	79	40		
Egyesületi jelvények	86	90		
Nyomtatványok	4	20		
Tátraképek	6	10		
Különfélék	1	06	908	65
3. Alapok. Alapító tőke 7 tagtól . .	230	—		
Múzeumi adományok	211	80	441	80
Összesen			7366	87

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

II. Kiadás.

	frt	kr.	frt	kr.
1. Kezelés. Alelnök	50	—		
Pénztáros	50	—		
Szerkesztő	100	—		
Irnokok	41	19		
Iroda	23	82		
Irodai nyomtatványok	155	75		
Bélyeg és levélmárka	85	81		
Porto és Évkönyv szállítása	97	34		
Alkalmatosság	11	—		
Különfélék	2	46	615	37
2. Tourisztikai czélok.				
40%-nyi járulék. Tátra-osztály	1729	60		
Tagdíj áttétel a Tátra-osztályba	64	65		
40%-nyi járulék: Keleti-Kárpátok osztálya	455	20		
„ „ Szittnya-osztály	141	60		
„ „ Liptói-osztály	46	40		
Segélyezés a Tátra-osztálynak	600	—		
„ „ Keleti-Kárpátok osztályának	600	—		
„ „ Liptói-osztálynak	69	60	3707	05
3. Culturalis czélok.				
Évkönyv nyomatása	1492	07		
„ mellékletei	330	40		
Könyvtár	89	65		
Tátraflora védelme	20	—	1932	12
4. Rendkivüli kiadás. Kiállitás	32	48		
Egyesületi jelvények	150	—		
Klimkovics-féle Tátrakép, első részlet	200	—	382	40
5. Alapok befektetése és kifizetése	230	—		
Múzeum	211	80	441	80
Összesen			7078	74
Pénzkészlet			288	13
			7368	87

Lőcsén, 1886. decz. 31-kén

Dénes Ferencz,
egyesületi pénztáros.

Az 1886-ik évi számadások úgy bevételi, mint kiadási rovatukban részünkről megvizsgáltatván s az illető számla-, mellékletekkel és okmányokkal összehasonlíttatván, mindenben megegyezőknek és helyeseknek találtattak.

Hoepfner Gusztáv,
bizottsági elnök.

Prihradny Oszkár, Szőnyey Kálmán,
bizottsági tagok.

A M. K. E. pénzbeli vagyonának kimutatása 1886 decz. 31-kén.

	frt	kr.	frt	kr.
Mozgó tőke.				
Pénztári maradék			288	13
Alapitótőke.				
Késmárki bank 819 sz. könyvecske .	3382	61		
Szepesi hitelbank 6257 „ . .	644	04		
Kárpáti-múzeum tartozása	2000	—	6026	65
Múzeumtőke.				
Szepesi hitelbank 6542 sz. könyvecske	13	23		
„ „ 6259 „ „	207	56		
Poprádi takarékpénztár 3615 „ „	21	22		
Készpénzben	—	23	242	24
Kalauztőke.				
Késmárki takarékpénztár 9414 sz. . .	362	60		
Szepesi hitelbank 6256 „ . .	21	50	384	10
Összesen . .			6941	12

Lőcsén, 1887. jan. 27-kén.

Dénes Ferencz,
egyesületi pénztáros.

Hoepfner Gusztáv,
bizottsági elnök.

Prihradny Oszkár,
bizottsági tag.

Szőnyey Kálmán,
bizottsági tag.

7. A Kárpáti-Múzeum 1886-ki zárszámadása.

A) Bevétel.

	Egyenként		Összesen	
	frt	kr.	frt	kr.
I. Önkéntes adakozások.				
Chyzer Kornél	2	—		
Szőllősy Endre	2	—		
Lublói takarékpénztár	2	—		
Eisdorfer	5	—		
Poprádi műkedvelők	5	—	16	—
II. Gyűjtések a Husz-Parkban.				
Tombola	53	53		
1—213 sz. gyűjtő ív	125	50		
214—415 „ „	124	10		
416—446 „ „	16	—		
Két aláirási ív után	41	—		
Asztaltársaság	7	—		
Weber Rezső költeményeinek eladása	3	80		
A múzeumi gyűjtőszekrényben, június	10	69		
„ „ július	11	83		
„ „ augusztus	6	27	399	72
Évi adományok.				
Graff Ede, poprádi polgármestertől	50	—	50	—
A bevételek összege			465	72
A kiadások összege			244	67
Marad 1887-re			221	05

B) Kiadás.

	Egyenként		Összesen	
	frt	kr.	frt	kr.
I. Múzeumi szükséglet.				
Naphtalin	2	51		
Asztalos munka	5	—		
Irópapir	—	40		
Kéthavi felügyelet és koszt . . .	44	—		
Tűz elleni biztosítás	19	34		
Posta- és vasúti költség	11	76	75	36
II. Kiadások az új múzeumnál.				
Festő munka, fele	92	—		
Kőmíves munka	6	20		
Asztalos	9	—		
Lakatos	5	—		
Festő	9	—		
Tisztogatás és surolás	3	—		
Állvány	2	50		
Egyengetési munkálatok a múzeum körül	34	96	161	66
Az összes kiadások összege . . .			244	67

Jelen számadás megvizsgáltatván és a mellékletekkel összehasonlíttatván, helyesnek találtatott.

Poprád 1887. jan. 5-kén.

Münnich Sándor. **Götz Ferencz.** **Peschko Frigyes.**

8. A M. K. E. alapszabályai.

I. Az egyesület czélja.

A Magyarországi Kárpátegyesület czélja a Kárpátok és különösen a Magas-Tátra feltárása és hozzáférhetővé tétele, azok ismeretének lehető széles körben való terjesztése s beutazhatásuk könnyítése.

II. Eszközök.

1. Közlekedési eszközök és elszállásolási helyek előállítása s javítása.
2. A kalauz- és bérkocsiügy szabályozásánál s ellenőrzésénél való közbenjárás.
3. Társas összejövetelek, kirándulások és felolvasások.
4. Tudományos és művészeti kiadványok, természettudományi, néprajzi és tourisztikai gyűjtemények.
5. Hasonczélú vagy az egyesület érdekei előmozdítására ható vállalatok erkölcsi támogatása.

III. Az egyesület tagjai.

1. Az egyesület áll központból és osztályokból.
2. Az egyesület tagja lehet minden tisztességes bel- és külföldi egyén, nemre s korra való tekintet nélkül.
3. Az egyesület tagjai rendesek, alapítók vagy tiszteletbeliek.
4. Az alapító s rendes tagokat vagy a központ vagy az osztályválasztmány veszi fel; a tiszteletbelieket a központi választmány ajánlaltára a közgyűlés választja.
5. Minden egyesületi tag köteles az egyesület érdekeit tehetségéhez képest óvni s előmozdítani.
6. Az egyesületi tagok egyes vidékeken és helyeken a Kárpátegyesület czéljainak fejlesztésére osztályokat alakíthatnak. Minden rendes tag valamely osztályhoz csatlakozhatik. A mely tag az iránti szándékát nem nyilvánítja, illetve belépését csak a központnál jelenti be, az a központhoz tartozik, mely közvetlenül a központi választmány vezetése alatt áll.
7. Minden alapító tag az egyesület pénztárába az alapító vagyon javára egyszer s mindenkorra legalább 30 frtot, vagy általa külön megjelölhető czélra legalább 50 frtot, ha pedig valamely osztály alapító tagjává is akar válni, az osztály által meghatározott alapítványi osztálypótlékot is fizeti. Az oklevelet az alapító tagok ingyen kapják; rendes tagok 1 frt 10 krt tartoznak érte fizetni.
8. Minden rendes tag köteles évenként legkésőbb július 1-ig a 2 frtnyi tagdíjat és az osztálya által netalán kivetett osztálypótlékot is megfizetni és pedig a központi pénztárba, osztálypénztárba vagy a helyi

képviselőnél. A ki július 1-ig nem fizet, attól a járandóság postamegbízás utján szedetik be.

9. A ki az egyesületből való kilépését deczember végéig be nem jelenti, az a tagdíjt s osztálypótlékot a következő évben is köteles fizetni.

10. A tiszteletbeli tagok semmiféle díjt vagy pótlékot nem fizetnek.

11. A központból valamely osztályba és viszont, valamint az egyik osztályból a másikba való átlépés mindig csak a jövő egyesületi év kezdetén bír érvénynyel.

12. Minden tag az egyesületi Évkönyv egy példányát kapja, még pedig saját választása szerint magyar vagy német szövegűt. 1 frt lefizetése mellett az Évkönyvet mindkét nyelven kapja meg.

13 Minden tag jogosítva van a társas összejövetelekben s kirándulásokban részt venni, a közgyűléseken s osztálya évi gyűlésén jelen lenni s ott szavazatjogát az alapszabályok értelmében gyakorolni, végül az egyesület által tagjai részére szerzett kedvezményeket igénybe venni.

IV. Az osztályok.

1. Minden osztály a Magyarországi Kárpátegyesület alapszabályai alapján önállóan szervezkedik, megállapítja saját ügyviteli szabályait s választmányát s tisztviselőit választja.

2. Minden osztálynak legalább 50 tagból kell állania s megalakulását ügyviteli szabályai bemutatása mellett a központi választmánynak bejelenteni tartozik.

3. Az osztályok közvetítik a központi választmány s az osztálytagok közötti érintkezést, szétosztják az Évkönyveket és egyesületi körözvényeket s beszedik a tagdíjakat. A központhoz tartozó tagok a központi tisztviselőkkel vagy közvetlenül vagy a helyi képviselők útján állnak érintkezésben.

4. Minden osztálynak szabadságában áll tagjaitól rendes évi gyűlése által meghatározandó nagyságú osztálypótlékot beszedni.

5. Az osztály az alapító összegeket — az osztálypótlék és határozott czélra adott összegek kivételével — egészben, a rendes tagok által fizetett dijaknak pedig 40%-át, tehát 80 krt a központi pénztárba szolgáltatja be.

6. A tagdíjak 60%-át és az osztálypótlékokat az osztály az I. és II. szakasz 1., 2., 3., 4., 5. pontja értelmében saját belátása szerint használja. fel.

7. Minden osztály köteles minden év deczember hó közepéig az évi jelentést, tagjai, választmánya és tisztviselői névjegyzékét, valamint pénztári kimutatását a központi választmánynak megküldeni, mely is ezeket a legközelebbi Évkönyvben közzé teszi.

Ezen jelentéssel együttesen küldi az osztály az előirányzatot és a költségvetést a jövő évben végzendő munkákról a központi választmánynak, hogy az az előirányzatok alapján képes legyen a rendelkezésre álló összegek felől intézkedni.

8. Az osztályok kötelezve vannak évenként egy évi gyűlést és választmányi üléseket tartani. Az évi gyűlés és választmányi ülések jegyzőkönyvei a központi választmánynak másolatban beküldendők.

Az évi gyűlés jegyzőkönyvei az Évkönyvben hozatnak nyilvánosságra.

9 Az osztályok kötelesek a központ segélyezésével végbevitt építkezéseket s egyéb munkálatokat fentartani. A központi választmány engedelme nélkül ezeket sem félben hagyni, sem eladni nem szabad. A központi választmány által nyujtott segélylyel végbevitt munkálatokról a számadások a központi választmányhoz beterjesztendők.

10. A központ tagjai által befizetett tagdíjaknak 60% a Magas-Tátrában tervbe vett közlekedési eszközök és elszállásolási helyek előállítására és javítására fordíttatik, s e czélból a Tátra-osztálynak, mint a Magas-Tátra területén illetékes végrehajtó közegnek a IV. 7. és 9. és VII. 4., 5. és 9. pontjaiban körülirt módozatok mellett rendelkezésére bocsáttatik.

11. Az osztályok kötelezve vannak a hozzájok tartozó területen fekvő menedékházakat tűz ellen biztosítani és ezt az évi jelentésben megemlíteni.

12. Minden osztály a beszolgáltatott tagdíjak mennyiségének megfelelő számú Évkönyveken felül még 100 tagig 4 darabot, ezen felül 2%-ot kap saját használatára és más egyesületekkel való kicserélhetés végett.

V. Az egyesület székhelye, vezetése és kifelé való képviselete.

1. Az egyesület székhelye azon helyen van, a hol az egyesület ügyvivő alelnöke, titkára s pénztárosa lakik.

A jelenlegi székhely Lőcse; a székhelynek változása a m. kir. belügyminiszteriumnak bejelentendő.

2. Az egyesület ügyeit a központi választmány és a közgyűles intézi.

3. Az egyesületet kifelé az elnök, vagy ennek akadályoztatása esetén az első alelnök képviseli.

VI. A központi vezetés tisztviselői.

1. A központi vezetés tisztviselői az elnök, az első vagy ügyvivő alelnök, a második alelnök, a titkár, a pénztáros, a szerkesztő s a múzeumi bizottság elnöke.

2. Egy személy kétféle tisztséget nem viselhet.

3. Az első alelnök, a titkár, a pénztáros és a szerkesztő a közgyűlés által meghatározandó tisztelet-díjt kapnak.

4. A tisztviselők a közgyűlés által három évre választatnak.

A) Az elnökség.

1. Az elnök képviseli az egyesületet kifelé és a tagok irányában, elnököl a közgyűléseken és választmányi üléseken.

2. Összehívja a közgyűléseket és választmányi üléseket, melyek helyét és idejét a választmánynyal egyetértve meghatározza, és 100 frtig bír utalványozási joggal.

3. Az ügyvivő alelnök vezeti a levelezéseket, végrehajtja a közgyűlés és a választmányi ülések határozatait, őrködik az egyesületi vagyon felett, ellenőrzi a többi tisztviselőket, miért is szabadságában áll, a pénztár kezeléséről bármikor tudomást szerezni magának; továbbá beterjeszti a pénztáros félévenkénti kimutatását a választmánynak, végre pedig 50 frtig bír utalványozási joggal a választmánynak utólagos bejelentése mellett.

4. Az elnök szabadságában áll, ezen a 3 alatti ügyeket személyesen is végezni.

5. Általában az elnököt helyettesíti az ügyvivő s ezt a második alelnök, az elnöknek jelentést tévén.

6. Az ügyvivő alelnök, a titkár és pénztáros az irodai teendőket is végzik.

B) A titkár.

A titkár viszi a közgyűlések és választmányi ülések jegyzőkönyveit, teljesíti az elnökség részéről rá bízott levelezéseket (meghívókat), közzé teszi a lapok utján a szükségeseket és kezeli az okmánytárt.

C) A pénztáros.

1. A pénztáros kezeli a központi pénztárt és az egyesület vagyonát; behajtja az osztályokhoz nem tartozó tagoktól, valamint a múzeumot pártoló tagoktól a tagdíjakat. Az osztályok neki küldik be az alapító összegeket és a rendes tagok által fizetett díjak 40%-át.
2. Csupán az elnökség által utalványozott fizetéseket teljesíti.
3. Benyújtja az elnökségnek a félévenkénti pénztári kimutatást.
4. Összeállítja törvényes alakban január hó végéig az előző polgári év számadását és beterjeszti azt az elnökségnek.
5. Ennek következtében vezetnie kell a törvénykövetelte könyveket.
6. Ha az osztályok deczember közepéig nem küldik be a tagsági díjakat, a központi pénztáros a 2 frtnyi díjakat közvetlenül szedheti be az osztály-tagoktól, mely tagdíjak egészen a központi pénztár javára esnek.
7. Az egyesületi pénztáros egyszersmind a múzeumi bizottság pénztárosa is.

D) A számvevő.

A számvevő átveszi és elkönyveli az egyesületnek szóló pénzküldeményeket és kezeli az egyesületnek elárusítható kiadványait.

E) A szerkesztő.

1. Az Évkönyv szerkesztője elnöke a szerkesztő bizottságnak, a melyet a gyűlésekre egybe hí.
2. Idejekorán tartozik az Évkönyv tartalmára, kiterjedésére és mellékleteire vonatkozó indítványokat a közgyűlés által meghatározott pénzösszeg tekintetbe vételével a központi választmány elé terjeszteni.
3. Neki minden előkészületet meg kell tennie, hogy az Évkönyv legkésőbb minden év május hó kezdetéig a tagoknak megküldhető legyen.

F) A múzeumi bizottság elnöke.

1. A múzeumi bizottság elnöke összehívja a bizottsági üléseket, vezeti azokat, ellenőrzi a múzeum vagyonát és a tisztviselők működését s évenként jelentést tesz a közgyűlésnek a múzeum állapotáról.
2. A múzeumi bizottság elnöke minden egyesületi év elején egész évi munkaprogrammot és előirányzatot terjeszt a központi választmány elé s egyuttal kötelezetik a külön tanácskozmányok jegyzőkönyvét másolatban a központi választmányhoz beküldeni.

VII. A központi választmány.

1. A központi választmány áll:

a) Az elnökből, az első alelnökből mint annak helyetteséből, a második alelnökből, a titkárból, pénztárosból, számvevőből, szerkesztőből, a

múzeumi bizottság elnökéből, a számvizsgáló bizottságból, a helyi bizottságok és szakbizottságok elnökeiből.

b) Minden egyes osztály elnökéből és ügyvivő tisztviselőjéből vagy azok helyetteseiből.

c) 50 tagból, kiket a közgyűlés 3 évre választ.

2. A központi választmány az ülésre az elnök vagy az ügyvivő alelnök által hivatik össze és szavazattöbbséggel határoz. Határozathozatalra legalább 5 tag jelenléte szükséges, a jelenlevő tisztviselők nem számíttatván.

3. A választmány intézkedik a bevételek hová fordítása iránt a közgyűlési határozatok értelmében.

4. A választmány felülvizsgálja az osztályok által beküldött költségvetést és előirányzatokat s ellenőrzi azok működését.

5. Az előirányzat alapján a központi választmány elhatározza, mely osztályok, illetve mely munkálatok lesznek a központ által segélyzendők.

6. A választmány ellenőrzi az Évkönyv és egyéb egyesületi közlemények kiadását, valamint az okmánytárt.

7. Megvizsgálja az egyesületi pénztárt és ellenőrzi az egyesület vagyonának kezelését.

8. A központi választmány intézi a múzeumi ügyek fővezetőségét. A múzeumi bizottság elnöke mellé választja a múzeumi őrt, a szakvezetőket és 4 bizottsági tagot, mi mellett jogában áll a múzeumi bizottságnak tagjai számát a szükséghez képest szaporítani.

9. A központi választmánynak jogában áll az egyesület érdekeinek előmozdítására külön bizottságot választani, ha ilyenek az illető osztályok területén még nem volnának. Építkezéseket vagy egyéb a tourisztikát előmozdító munkálatokat és intézkedéseket azon osztály által foganatosíttat, a melynek területén az illető munkálatok eszközöltetnek. Az osztály megakadályoztatása vagy vonakodása esetén azonban, valamint olyan vidéken, mely nem tartozik valamely osztály működési területéhez, külön bizottságot is küldhet ki.

10. A központi választmány megállapítja a közgyűlés elé terjesztendő napirendet.

11. A központi választmány megállapítja az ügyviteli szabályokat.

12. Legalább 8 választmányi tag kívánságára az elnökség központi választmányi ülést 14 nap alatt egybehívni köteles.

VIII. A közgyűlés.

1. Az egyesület rendes közgyűlése minden évben augusztus hó 1-sö vasárnapján tartatik meg Tátrafüreden, ha csak külön indítvány folytán a közgyűlés a következő közgyűlés helyének mást nem jelöl ki.

2. A közgyűlés tárgyai:

a) Elnöki jelentés az egyesület állapotáról általában, különösen annak múltévi működéséről.

b) A választmány és a tisztviselők megválasztása.

c) A választmány által megvizsgált és előterjesztett múltévi számadások felülvizsgálása és a szintén előterjesztett jövő évi költségvetés megállapítása.

d) Az alapszabályok módosítása s egyéb indítványok feletti határozathozatal — megjegyeztetvén, hogy az alapszabályok módosítására vonatkozó indítvány legalább 20 tag által aláírva a közgyűlés előtt az elnökségnél bemutatandó és hogy az ilynemű indítvány csak a jövő évi rendes közgyűlésen tárgyalható s csak a jelenlevő tagok kétharmadának hozzájárulásával ($^2/_3$ szavazattöbbséggel) válhatik határozattá. Ezen egyévi idő alatt a módosítási javaslat véleményadás végett az osztályokhoz tétetik át.

Az alapszabályok módosítása csak rendes évi közgyűlés hozathatik indítványba és csak ilyenen válhatik határozattá.

e) Az alapszabályok módosítását vagy az egyesület feloszlását tárgyazó indítványok kivételével, melyeknél $^2/_3$ résznyi többség kivántatik, szavazattöbbség dönt, szavazat-egyenlőség esetén az elnök határoz.

f) A központi választmánynak jogában áll rendkívüli közgyűlést bármikor egybehívni, épen úgy egybehivandó az akkor is, ha legalább 100 tag tesz erre vonatkozó indítványt. A meghívásnak az indítványtétel napjától számított 4 hét alatt kell megtörténnie.

g) A közgyűlés napirendje és helye legalább 3 héttel előbb közlendő az osztályokkal.

3. Minden a közgyűlésen jelenlevő egyesületi tag szavazatképes.

IX. A múzeum.

1. A múzeum a Magyarországi-Kárpátegyesületnek lényeges alkotó részét képezi és a központi választmány vagy az általa választott múzeumi bizottság útján kezeltetik.

2. A múzeumi alap és a múzeumi jövedelmek külön kezeltetnek és azokból más czélokra semmi szín alatt mi sem fordítható.

3. A múzeum áll könyvtárból, továbbá ethnographiai, régészeti, tourisztikai, zoologiai, növénytani, ásvány-kőzettani gyűjteményekből a Kárpátok vidékéről.

4. A múzeum tisztviselői: az elnök, a múzeumi őr, a könyvtáros, a pénztáros, a szakvezetők, kik mindnyájan az elnök és pénztáros kivételével a központi választmány által 3 évre választatnak.

5. Ezenkívül minden osztály egy képviselőt küld a múzeumi bizottságba.

a) A múzeumi őr.

A múzeumi őr gondoskodik az egész múzeum rendben tartásáról, jegyzéket visz a megérkező tárgyakról, tudósítja az iránt az illető szakvezetőt, esetleg elküldi azokat; ellenőrzi a belépti díjakat s átszolgáltatja azokat a pénztárosnak, beszámolván e tekintetben szeptember hó végén.

b) A könyvtáros.

1. A könytáros kezeli a köny-, térkép- és művészeti állományt, javaslatba hozza a választmány előtt a megszerzendő műveket, átveszi az ajándék, csere vagy vétel útján megszerzetteket s kikölcsönzi ezeket térítvény mellett az egyesületi tagoknak.

2. Jelentést tesz évenként a könyvtár állásáról az elnökség útján a választmánynak.

3. Ennélfogva kettős lajstromot vezet, t. i. egyet a művek czímei és szerzői, a másikat szakok szerint.

c) A szakvezetők.

Ezek rendezik és határozzák meg szakuk tárgyait, gondoskodnak azok szakszerinti elhelyezéséről és jegyzékeikről.

d) A pénztáros.

Átveszi a múzeum számára beérkező pénzeket, teljesíti a múzeumi bizottság elnöke utalványozása alapján a fizetéseket, mind ezekről könyveket vezet és az év végén beszámol.

X. Az Évkönyv.

1. Az Évkönyv lényeges alkotó részét képezi az egyesületi működésnek, és hivatva van minden tagnak, kiválóan azonban azok részére helyes képét nyujtani az egyesületi működésének, a kik a Kárpátokat nem látogatják.

2. Az Évkönyv az igazgatási és tourisztikai-tudományos részből áll.

a) Az igazgatási rész tartalmazza a központ, az osztályok és a múzeumi bizottság gyűléseinek jegyzőkönyveit, évi jelentését és pénztárkimutatását. Továbbá a tisztviselők és az újonnan belépett központi és osztálytagok neveit; azonkívül esetleges egyesületi körözvényeket.

b) A tourisztikai-tudományos rész eredeti leirásokat, térképeket és műmellékleteket tartalmaz a Kárpátok egyes vidékeiről.

3. Az Évkönyv magyar és német nyelven jelenik meg és minden tagnak saját választása szerint küldetik meg.

4. A szerkesztő elnökől a három tagból álló s a központi választmány által 3 évre választott szerkesztő bizottságban.

Ezen bizottságba minden osztály is küld egy-egy képviselőt.

XI. A viszályok elintézése.

Az egyesületi viszonyból netalán keletkező viszályokat a törvény értelmében alakított választott bíróság fogja elintézni.

XII. Az alapszabályok módosítása.

Az alapszabályok módosítása iránt hozott közgyűlési határozat csak a belügyminiszterium helybenhagyása után válhatik jogérvényessé.

XIII. Az egyesület feloszlása.

Az egyesület feloszlása csak az évi rendes közgyűlésen eszközölhető, mely esetben az egyesület vagyona valamely közhasznú, a Kárpátegyesület feladatához lehetőleg közel álló s a belügyminiszter által megállapítandó czélra lesz fordítandó.

XIV. Záradék.

Az egyesület azon esetben, ha az alapszabályok első pontjában meghatározott czélt és eljárást illetőleg hatáskörét meg nem tartja, a kir. kormány által, a mennyiben további működésének folytatása által az állam vagy az egyesületi tagok vagyoni érdeke veszélyeztetnék, haladék nélkül felfüggesztés utján elrendelendő szabályos vizsgálat eredményéhez képest végleg fel is oszlatik vagy esetleg az alapszabályok legpontosabb megtartására különbeni feloszlás terhe alatt köteleztetik.

Kelt Lőcsén, 1886. évi november 21-én.

Páter Kálmán,
titkár.

Gróf Csáky Albin,
egyesületi elnök.

70365. sz.
VII. Látta a m. kir. belügyminister.

Budapesten, 1886. évi deczember hó 19-én.

A miniszter helyett:
Lukács György,
államtitkár.

9. A. M. K. E. tisztviselői.

Elnök: Csáky Albin gróf, Szepesvármegye főispánja (Mindszent, Szepes.)
Első vagy ügyvivő alelnök: dr. Roth Samu, főreáliskolai tanár (Lőcse.)
Második alelnök: Weber Samu, lelkész (Béla.)
Pénztáros: Dénes Ferencz, főgymnásiumi tanár (Lőcse.)
Számvevő: Mátyus Endre, gyógyszerész (Lőcse.)
Titkár: Páter Kálmán, ügyvéd (Lőcse.)
Szerkesztő: Róth Márton, főgymnásiumi tanár (Igló.)
Múzeum-bizottsági elnök: Dr. Emericzy Géza, képzőintézeti igazgató (Igló.)

10. A Magyarországi-Kárpátegyesület képviselői.

1 Alcsúth, Holdházy János, apát-kanonok.
Alsó-Tátrafüred, Horn Valér, fürdőigazgató.
Arad, Krivány János, gyámpénztárnok.
Baja, Bodrogi Gyula, ügyvéd.
5 Bécs, Delhaes István, festész. (IX. Lichtensteinstrasse 46).
Beszterczebánya, Medveczky Kornél, takarékp. könyvvivő.
Bélai-barlangliget, Verbovszky Imre, tanító.
Bielitz, Harok Rezső, kereskedő.
Billét, Szőllősy Ernő, urad. igazgató.
10 Boroszló, Schreter Gusztáv, kereskedő.
Breznóbánya, Baittrok József, kereskedő.
Budapest, Weber Rezső, tanár, Budapest. (Andrássy-út 100 sz).
Csorbai-tó, Klimó testvérek, vendéglősök.
Csákvár, Szénert János, gyógyszerész.
15 Debreczen, Géresy Kálmán, tanár.
Dárda, Perczel Béni, szolgabiró.
Duna-Szerdahely, Dr. Hányi Károly, főorvos.
Dobsina, Dr. Kellner Viktor, orvos.
Eger, Ledniczky Ipoly, tanár.
20 Eperjes, Husz Ármin, tanár.
Érkeserű, Kúthy Béla, földbirtokos.
Felka, Scherfel V. Aurél, gyógyszerész.
Felső-Lövő, Schrickel Ödön, tanár.
Fiume, Steinacker Arthur, magánzó.
25 Göllniczbánya, Mattyasovszky Gábor, kir. járásbiró.
Gyöngyös, Hanák Kolos, ügyész.
Győr, Dr. Koltai Virgil, tanár.
Jászberény, Teschler Emil, gyógyszerész.
Igló, Dr. Lorx Sándor, orvos.
30 Jólsva, Czibur Imre, ügyvéd.
Késmárk, Genersich Tivadar, magánzó.
Kecskemét, Dr. Kovács Pál, jogtanár és szerkesztő.
Kolozsvár, Dr. Klug Nándor, egyet. tanár.
Krakó, Gusztawicz Broniszlav, gymn. tanár.
35 Krompach, Lorenc Viktor, mérnök.
Liptó-Ujvár, Bielek István, főerdész.
Losoncz, Jeszenák Ráfael, tanár.

Lőcse, Dénes Ferencz, tanár.
Matheócz, Höntz Adolf, lelkész.
Merény, Dr. Kreichel Andor, orvos.
Modor, Bakos Kálmán, tanár.
M.-Óvár, Dr. Kosutány Tamás, tanár.
Nagy-Kikinda, Brettner Ernő, gyógyszerész.
Nagy-Rőcze, Dővényi János, tanár.
Nagy-Szalók, Weszter Pál, magánzó.
Nagy-Szeben, Kolbenhayer Károly, tanár.
Nagy-Várad, Makróczy Ferencz, tanár.
Nyiregyháza, Szopkó Alfréd, gyógyszerész.
Ófalu, Dr. Philippy Ödön, kir. járásbiró.
Ó-Lubló, Flachs Ágost, magánzó.
Pécs, Dr. Daempf Sándor, ügyvéd.
Podolin, Dékány Lajos, tanár.
Pohorella, Emericzy Jenő, huttamester.
Poprád, Husz Dávid, magánzó.
Pozsony, Wigand Károly Ferencz, könyvkereskedő.
Radvány (Zólyom m.), Doleschall Samu, tanár.
Rimaszombat, Dr. Szabó Károly, főorvos.
Rózsahegy, Dr. Podhorányi Gyula, kir. törvénykezési biró.
Salgó-Tarján, Papp János, főjegyző.
Soprony, Fehér Sámuel, tanár.
Szeged, Kalmár István, ügyvéd.
Szepes-Béla, Weber Samu, lelkész.
Szepes-Olaszi, Förster Frigyes, kereskedő.
Szepes-Szombat, Hensch Ede, kereskedő.
Szepes-Váralja, Toperczer Ödön, ügyvéd.
Székesfehérvár, Dr. Fanta Adolf, főorvos.
Szombathely, Mayer Ede, gépgyáros.
Tátrafüred, Maurer Adolf, kereskedő.
Tátraháza, Kéler Pál, ügyvéd.
Trencsén, Ucsnay Rezső, főjegyző.
Uj-Tátrafüred, Dr. Szontagh Miklós, orvos.
Zólyom, Stech Lajos, gyógyszerész.

11. Az osztályok 1886. évi jelentései.

I) A Keleti-Kárpátok osztálya.

Az osztálynak 1886. év végén 567 rendes, 5 alapító, s így összesen 572 tagja volt.

A múlt évben a Vinnán tartott közgyűlés határozata értelmében az osztály tevékenységét főleg az Aggteleki-barlangra irányította.

Rendelkezésünkre állott a közoktatásügyi miniszter úr ő Excellentiája által utalványozott 1000 frt s ennek kamatai, továbbá 600 frt a központtól és 500 frt az osztálytól.

Fölhasználtatott ezen összegből 2054 frt 80 kr., mely összegből az osztály pénztári kimutatásában csak 622 frt 90 kr. szerepel, mert a legtöbb kiadás egyesületünk központi pénztárából közvetlenül fizettetett ki.

A fönti összegből első sorban a barlang bányászati felmérése eszközöltetett a legnagyobb pontossággal Münnich Kálmán bányaigazgató úr által, s ehez 718 frt volt szükséges. Az összeg fönnmaradó része a következőkre használtatott fel:

A régi barlang végéből az új barlangba egy áttörés létesíttetett, úgy hogy jelenleg az új barlang igen nehézkes régi bejárata és az úgynevezett „Nehéz út“ teljesen mellőzhetők, úgy hogy ez által a látogatók legalább is $1^1/_2$ órai időt nyernek.

Az útak a barlangba tetemesen javíttattak, úgy szintén a hidak is. Itt csak a „Vaskapu“ javítását említem föl, az ezen való eddigi oly sok nehézséggel járó átmenet robbantások által annyira megkönnyíttetett, hogy most már a neve sem illik rá. A Morea-hegyre, a Minerva-oszlophoz és a Csillagászati-toronyhoz felvezető út lépcsők által teljesen jól járhatóvá tétetett.

A barlang bejáratánál terjedelmes fa-ültetéseket létesítettünk; továbbá a menedékház mellé egy konyha építtetett; végre az új áttörés építtetett, s ennek környékén $2^1/_2$ holdnyi telket vettünk meg.

A fölvétel szerint ez áttörésre legalkalmasabb pont volt a tervrajz XXVI. pontja az „Aranyút“ közelében.

Egy 85.447 méteres hasadék kiszélesítése után még 26°46' szög alatti áttörésre 99.873 méter maradt hátra; ebből már át van törve 10 méter, úgy, hogy még mintegy 90 mr. áttörni való van. Az áttöréssel majd az Aggtelek-Jósafő közötti úton jövünk ki, a hol ugyanis $2^1/_2$ holdnyi területet már megvettünk.

Az aggteleki közbirtokossággal örök időre bérleti szerződést kötöttünk, mely szerint az egyesület évente 150 frt bérletet fizet, azonban esetleges eladásnál mindég az előjoggal élhet.

Noha ezek szerint minden kellőleg el volt készítve, az áttörési munkálatok ez évben idő- és pénzhiány miatt nem voltak befejezhetők; az osztály vezetősége azonban minden lehetőt el fog követni, hogy az áttörés jövő évben megnyitható legyen.

Megemlítendő itt, hogy a központi alapítványi tőkéből 3 évi törlesztésre $4^1/_2$% kamat mellett 1000 frt kölcsönt vettünk fel, és hogy ő méltósága gróf Andrássy Aladár úr nagylelkűen 100 frtot kegyeskedett az Aggteleki-barlangra adományozni.

Az 1886. évben a barlangot 370 idegen vendég és a közgyűlés alkalmával 93 egyleti tag látogatta meg. Az összes kiadások, ú. m. a vezető fizetése, bérlet, világítás és az útak tisztogatási költségeinek fedezése után 21 frt többlet maradt, mely összeg a jövő évre jegyeztetett föl.

A barlang előtti menedékház vendégek befogadására már be van rendezve, és gondoskodva van arról is, hogy a t. látogatók ételeket és italokat mérsékelt szabott áron kapjanak. A vezető nyáron át a menedékháznál lakik, s így a látogatóknak mindíg rendelkezésére áll.

Az osztáy továbbá az útat a Szádellői-völgyben teljesen helyreállította, és a szükséges hidakat is teljesen fölépítette; e czélra 150 frt utalványoztatott ki az osztály pénztárából Az utak és a hidak őrizésére egy őr fogadtatott föl.

Ugyan ez évben a Pop-Iványon levő menedékház is helyreállíttatott. Az építési számla még nem került kifizetésre, minthogy a beszámolás ez ideig nem történt meg.

Az osztály mint eddig úgy ez évben is biztosította menedékházait tűz ellen.

F. év augusztus hó 20-án nagy számmal gyűltek össze touristák s ezek közt Kassán szép számmal hölgyek is, hogy az osztály tornai kirándulásában részt vegyenek.

Augusztus 20-án a Szádellői-völgyet látogatta meg a társaság, a hol a közgyűlés tartatott meg; ez után következett a fensík megmászása, a Falucskai-barlang megtekintése s erre visszatérés Tornára az Ájivölgyön át.

Augusztus 21-ike az Aggteleki-barlang megtekintésével és a Rozsnyóra kocsizással telt el.

Augusztus 22-én a krasznahorkai várat tekintettük meg s azután Dobsinára utaztunk.

23-kán a Jégbarlang megtekintésével és a Poprádra kocsizással végződött a kirándulás; innen aztán a résztvevők saját belátásuk szerint kirándulásokat tettek a Magas-Tátrára.

A jövő 1887. évben a közgyűlés Ungvárott fog megtartatni, s egy keramikai (agyag-ipari) kiállítással, egy a Nyeviczkére, Polonina-Runára és a Huszla-havasra való kirándulással lesz egybekötve. A visszautazás a szépségekben gazdag vidékű Munkács-sztryi vasúton van tervezve. — A részletes programmok annak idején nyilvánosságra hozatnak.

S.-A.-Ujhely 1886. évi deczember hó végén.

Siegmeth Károly,
ügyvivő alelnök.

A Keleti-Kárpátok osztályának 1886-ik évi aug. 20-án Torna mellett a Szádellői-völgyben tartott közgyülésének

jegyzőkönyve.

Az osztály ügyvivő alelnöke fölkéri id. Novelly Sándor urat, hogy az osztály elnöke távollétében az elnöki széket elfoglalja, továbbá dr. Raisz Gedeon urat a jegyzői teendők végzésére, minekutána az ülés megnyittatik.

1. Az elnök legszivélyesebben üdvözli az egybegyűlt tagokat és vendégeket; ezután az ügyvivő alelnök német nyelven üdvözli az ausztriai és németországi vendégeket. Felolvastatik az évi jelentés.

A közgyűlés az évi jelentést helybenhagyólag tudomásúl veszi és jegyzőkönyvileg köszönetet szavaz: gróf Andrássy Aladár úrnak, a M. K. E. központi választmányának, Münnich Kálmán úrnak, a m. kir. államvasutak vezérigazgatóságának, a Kassa-oderbergi és magy. Éjszakkeleti vasútnak, Dreher Antal úrnak, az illető bizottságnak a Szádellői-völgyben eszközölt útépítésekért, Ragályi Miksa úrnak, a kassai és tornai helyi bizottságnak, Schlosser Albert úrnak Rozsnyón, és Lang Gusztáv úrnak Dobsinán.

—

2. A VIII. közgyűlés jegyzőkönyve olvastatik.
Helybenhagyólag tudomásúl vétetik.

—

3. Az 1885-ik évi pénztári állomány olvastatik, mely szerint volt:

bevétel	2168 frt 63 kr.
kiadás	1502 frt 29 kr.
pénztári maradvány	666 frt 34 kr.

Helybenhagyólag tudomásúl vétetvén, a pénztárosnak a felmentvény megadatik.

—

4. Olvastatik az aggteleki közbirtokossággal mint az Aggteleki-barlang tulajdonosával kötött örök bérleti szerződés.
Örvendetes tudomásúl szolgál.

—

5. Indítvány.
A f. é. június 12-én Poprádon tartott központi választmányi ülésben a Keleti-Kárpátok osztályának az Aggteleki-barlang áttörési munkálataira 1000 frt bocsáttatott rendelkezésére.

Az osztálynak ezen összeget 3 év alatt kell letörlesztenie és kamat fejében $4^1/_2\%$-ot fizet.

Miután legalább is 500 tagra számíthatunk, e szerint 750 frt áll rendelkezésünkre; számitsunk az általános igazgatási költségekre 150 frtot, úgy még mindig marad 600 frt, a melyből 350 frtot könnyen fordíthatunk a törlesztésre.

A választmány tehát indítványozza, hogy az igen tisztelt közgyűlés engedje meg, miszerint ezen 1000 frt 1887. évi tavaszán a központtól felfelvehető legyen és 1888-tól 3 évi részletben visszafizettessék. Elfogadtatik.

—

6. Indítvány.

A választmány indítványozza, hogy, a mint az idő kedvező lesz, 1887. év tavaszán az Aggteleki-barlangban a munkálatok megkezdessenek, s mindaddig fordítsa az osztály teljes figyelmét ezen munkálatokra, a míg csak az áttörés be nem fejeztetik.

Méltóztassék a mélyen tisztelt közgyűlés a választmányt felhatalmazni, hogy Münnich Kálmán urat vagy egy más erre vállalkozót felkérhesse az áttörési munkálatok befejezésére, és kérjük ezen czélra a következő összegeket kijelölni: 1000 frtot az alapítványi alapból, 350 frtot mint hátralékos subventiót a központtól 1886-ra és a gróf Andrássy Aladár úr ő méltósága által fölajánlott 100 frtot; ezenkívül az osztály pénztárából a szükséges összeget, a mennyiben az az igazgatási költségekre, az utak föntartására vagy a menedékházakra szükséges nem volna.

Hatalmazza föl a t. közgyűlés a választmányt az iránt, hogy a mennyiben az Agteleki-barlang munkálataira ez által nem háramlanék kár, 150 frtot a Torna-gömöri vidéken eszközlendő barlang-kutatásokra fordíthasson; első sorban azonban az áttörési munkálatok befejezésére kell törekedni.

Egyhangulag tudomásúl vétetett.

—

7. A jövő évi közgyűlés helyének meghatározása kerülvén szőnyegre, felolvastatik Ungvár városa meghivása, melyben a X. évi gyűlésnek ottan való megtartását kéri.

A közgyűlés megelégedéssel veszi tudomásúl Ungvár városa meghívását s egyhangulag elhatározza, hogy a jövő évi közgyűlés Ungárott tartassék meg.

—

8. Indítvány.

A Kassa-Abauj-Torna vidéki választmány elnöke gróf Forgách István úr ő méltósága a választmány sajnálatára állásáról leköszönt és oly indító okokat hozott fel, hogy a választmány nem remélhette a gróf urat állásának megtartására rábírhatni. Ennek folytán id. Novelly Sándor úr kéretett föl az elnöki teendőknek végzésére a legközelebbi közgyűlésig.

A választmány indítványozza, miszerint választassék meg id. Novelly Sándor úr a Kassa-Abauj-Torna vidéki választmány elnökévé; helyére pedig első alelnökké Koós József úr ez időszerinti II-od alelnök, II-ik alelnökké pedig Kaczvinszky Géza úr, és ugyanezen választmány tagjává Hetzendorf Ede úr.

Id. Novelly Sándor úr egyhangulag megválasztatott a Kassa-Abauj-Torna vidéki választmány elnökévé, Koós József úr I-ső, Kaczvinszky Géza úr II-od alelnökké, Hetzendorf Ede úr választmányi taggá.

—

9. Indítvány.

Az egyesületi alapszabályok III. fejezetének 5-ik pontja következőképen hangzik:

„Minden rendes tag köteles valamely osztályhoz csatlakozni, melynél belépését is bejelenti; a mely tag ez iránti szándékát nem nyilvánítja, illetve belépését csak a központi választmánynál jelenti be, a Tátra-osztály tagjává válik.“

Ez által a Tátra-osztály annyira túlsúlyban van, hogy ő adja meg tulajdonképen az ő saját működése felfogása és igazgatása által az egész egyesületnek a jellegét. Eltekintve egyéb visszásságoktól ezáltal az egyesület elveszti országos jellegét.

Hatalmazza föl a közgyűlés a választmányt a kellő lépések megtételére, miszerint az alapszabályok olykép módosíttassanak, hogy a Tátra-osztályhoz is úgy mint a többihez csak azon tagok tartozzanak, a kik határozottan oda jelentkeznek. Minden többi tag a központi egyesülethez tartozzék, és tagsági dijaik felől a központi választmány intézkedjék.

A választmány felhatalmaztatik a kellő lépések megtételére, hogy az alapszabály-módosítás keresztűlvihető legyen.

—

10. Dr. Oellacher József tanár úr mint a Német- és Osztrák-Alp-egyesület képviselője üdvözli a gyülekezetet, és a maga valamint hazafiai nevében megköszöni a szíves fogadtatást. Megéljeneztetik.

11. Kaczvinszky Géza úr indítványozza, hogy a Szádellői-völgy őrzésére és kisebb javítások eszközlésére évi 15—20 frt bér mellett egy felvigyázó fogadtassék föl.

Az indítvány kivitel végett az osztály-választmánynak adatik át.

—

12. Dr. Nusser úr indítványozza, hogy az ügyvivő alelnöknek jegyzőkönyvileg köszönet szavaztassék.

Egyhangulag elfogadtatott.

Egyéb tárgy hiányában az ülés berekesztetik, és a jegyzőköny hitelesítésére dr. Erényi Jakab és Kaczvinszky Géza urak kéretnek föl.

K. mint fent.

Elnök,

Novelly Sándor, s. k.

ügyvivő alelnök: jegyző:

Siegmeth Károly, s. k. *dr. Raisz Gedeon, s. k.*

hitelesíttetett:

dr. Erényi Jakab, s. k. *Kaczvinszky Géza s. k.*

A M. K. E. Keleti-Kárpátok osztályának 1886. évi pénztár kimutatása.

	Bevétel.				Kiadás.		
1	Múlt évi pénztári maradék	666	34	1	Aggteleki-barlangra (bányamérési felvétel, áttörés és útépítés)	1965	32
2	567 tagból tagsági díj	1322	50	2	Központnak tagsági-díjak	726	40
3	A központtól 6 tag után 10%	1	20	3	Posta	72	94
4	Kamat	12	69	4	Nyomtatványok	101	75
5	Mélt. gróf Andrássy Aladár urtól az Aggteleki barlangbeli épitkezésekre	100	—	5	Iroda	17	77
6	Nagymélt. Tréfort Ágost m. k. vallás és közokt. miniszter urtól ugyan e czélra.	1042	42	6	Útépités a Szádellői-völgyben	150	—
7	A központtól ezen czélra	600	—	7	Évkönyvekért kézbesítési díj	10	70
8	Különfélék	65	20	8	Menedékház biztosítási díja	4	13
9	Alapító tag	36	—	9	Vasúti szállítási díj	1	88
				10	Különfélék	36	36
				11	Készpénz	759	10
	Összesen . . .	3846	35		Összesen . . .	3846	35

Jelen pénztári kimutatás átvizsgáltatván minden tételében helyesnek találtatott.

M.-Sziget, 1886. deczember 20-án.

Dr. Raisz Gedeon s. k. **Karef Ignácz** s. k. **Siegmeth Károly**, az oszt. ügyvivő alelnöke. **Stern Károly** s. k. oszt. pénztáros.

2. Liptói-osztály. Osztályunk részéről a deménfalvi „Gyula-menedékház“ felépithetésére felvett 1050 frtnyi kölcsön nem engedte meg, hogy egyéb munkához fogjunk, mert anyagi erőnket e tartozás részletekben való törlesztésére fordítottuk. Azonban e tekintetben is az eredmények nem feleltek meg annak a várakozásnak, melyet a tagdíjbefizetésekre tagtársainkhoz fűztünk, mert 95 tagunk közül e jelentésem megirásáig csupán 58 fizette be a tagdíját. Osztályunk buzgó s nagylelkű pártfogója, gróf Zichy Edmund úr ő excellentiája, az árvai uradalom kormányzója, a lefolyt évben sem feledkezett meg rólunk s, mint az osztály fenállása óta minden évben, tavaly is 100 frtot adományozott osztály-czélokra. Az áldozatkész főur nemes tettét lehetetlen itt a legmélyebb köszönetünkkel fel nem emlitenem, annyival is inkább, miután egy hozzánk intézett szivélyes levelében osztályunkat továbbra is támogatni igérte.

Legutolsó évi gyűlésünk óta tartottunk 12 választmányi, egy rendkivüli és egy rendes évi gyűlést. A legutóbbi tisztujító gyűlés lévén, az egyesület tisztviselői egyhangulag 3 évi időtartamra a következőleg választattak meg:

Elnökké: Kubinyi Gyula, alelnökké: Palugyay Gyula, titkárrá: Mihalik József, pénztárossá: Erdődgh Alajos.

A tisztikar tehát nagyobbrészt a régi maradt s csak annyiban szenvedett változást, hogy az időközben leköszönt ifj. Szent-Iványi Márton alelnök helyébe Palugyay Gyula választott meg.

A menedékház, mely minden esztendőben rendesen az első magyar biztositó társaságnál 2000 frtig tűzvész ellen biztosittatik, komolyabb veszélyben forgott 1886. év május havában, annak egyik belső fafala kigyuladván. A menedékház a mult évben ismét Rothnénak adatott bérbe évi 20 frtnyi bérösszeg mellett.

Az augusztus 8-án tartott egyesületi közgyűlés osztályunkat egyelőre 3 évi időtartomra az osztály-hányadok fizetése alól felmentett, illetve azok a középpont által osztályunknak segélyképen átengedtettek.

Kedves kötelességemnek tartom olyan mozzanatról is megemlékeznem e helyütt, mely szorosan véve nem tartoznék ugyan e hivatalos jelentésbe, mert nem egyesületi ténykedés, de közzé teszem mégis, mert nyert vele az egyesület s a touristika. Az osztály czélja ugyanis első sorban a Deménfalvi-völgyet a Gyömbérrel és a Gyömbért a Szentiváni-völgygyel járható ösvény segélyével összekapcsolni s ezáltal az Alacsony-Tátra egyik legszebb vonalát a touristák előtt hozzáférhetővé tenni. Tervbe van véve még a Gyömbér egy alkalmas pontján kunyhó felállítása is, de ez a sanyarú pénzviszonyok miatt osztályunk által most ki nem vihető. Az első terv részben már megoldást nyert, mert gömöri Szent-Iványi József úr saját költségén a tulajdonát képező Bysztra nevű erdésztelep felett a Gyömbérre 1886. nyarán lovaglo utat és hét uj hidat készittetett. A természeti szépségek iránt fogékony keblű nemes tagtárs ezen tette által nagyot lendített az Alacsony-Tátra tourisztikáján s habár ezen áldozata csak privátnak nevezhető, mégis lehetetlen e tettről itt a legodaadóbb elismeréssel meg nem emlékeznem.

Belépett 4 tag, meghalt 2 tag.

Pénztárállapot 1886-ban.

Bevétel:

Befolyt tagdíjak	174 frt
Alapító díj	50 „
Gróf Zichy Ödön úr adománya . .	100 „
Összesen	324 frt

Kiadás:

Törlesztésre	250 frt
Ügykezelési költségek	24 „
Maradt 1886-ban	50 „
Összesen	324 frt

Liptó-Szent-Miklós, 1887. január 2-án.

Mihalik József,
ügyvivő titkár.

3. Mátra-osztály. Örömmel jelentjük, hogy ezen név alatt Gyöngyös városában a M. K. E. egy új osztálya van alakuló félben. Ottani képviselőnek, Hanák Kolos ügyvéd úr, kezdeményezése és meleg hangon tartott felhívása következtében ez irányban mozgalom indúlt meg, mely különösen a gyöngyösi casino hathatós közreműködése mellett a Mátra vidékén élénk visszhangra talált. Mostanáig (április közepén) már 251 egyén jelentette be csatlakozását a leendő osztályhoz, mely meg is alakúlt volna, ha a kezdeményezőt nem érte volna egy sajnos baleset. Mindazáltal bíztos azon kilátás, hogy az alakuló közgyűlés még e hó folyamán meg fog tartatni.

Hazánk hármas hegységének egyikét fogja gondjai alá venni ezen osztály, a sajátos szépségekben bővelkedő Mátrát, mely tömeges hegycsoportként Magyarország szívében tekintélyesen emelkedik a nagy Alföld éjszaki szélén s a Gallyában (964 m.) és a Kékesben (1013 m.) éri el tetőpontját. A Mátra, itt-ott még hatalmas tölgy- és bükkfáktól beárnyékolva és tiszteletet gerjesztő várromokkal ékesítve, nagyszámú bájos völgyet, kedves tisztást és pompás forrást rejt magában, ezenkívül a legmagasabb kúpok elszigeteltségüknél fogva mindenfelé szabad s csak a távol kéksége által korlátolt körültekintést nyújtanak, — mind megannyi előny, mely ezen szép középhegységet méltónak tűnteti fel arra, hogy minden irányban feltárják, járhatóvá tegyék.

Egy új vidéket hódított meg a hazai touristika, s itt különösen hangsúlyozzuk azon örvendetes tényt, hogy, a mennyiben a 251 tag közül 243 újonnan belépő van, a Mátra-osztály megalakúlásával egyúttal a M. K. E. is valóságos erősbödést nyert.

4. Szittnya-osztály. Tisztelt közgyűlés! A társadalom, vagy a társadalmi egyesületek épen úgy, mint az egyes emberek életének becsértékét a hasznos czélirányos munka határozza meg. Haladás, munkálkodás a jelszó, mely kitűzött czélunkhoz vezet, a szerves erő, melytől az íge testté válik, mely nélkül a legszebb, legmagasztosabb eszme is csak merő képzelet. E szigorú igazság alól osztályunk sem vonhatja ki magát, s azért mindent elkövetett, hogy feladatának megfelelhessen.

Alapszabályaink értelmében az osztály ügyeit a megválasztott tisztikar és a választmány vezeti. A választmány az elmúlt évben 6-szor ült össze és minden, az egyesület érdekét érintő ügyet szorgalmasan tárgyalván, több üdvös határozatot hozott. Az osztály ügyeihez hozzá szólni, esetleg a tisztikar és a választmány működésének irányt szabni azonban minden egyes tagnak bő alkalma nyílt, mert az elnökség a múlt évben is megtartotta azon czélszerű szokást, hogy havonként estélyt rendezett, melyben az egybegyűlt tagok az osztály ügyeire nézve véleményüket nyílvánithatták, mi nem csak a választmány figyelmének és éberségének szolgáltatott tápanyagot, de az egész osztályt az összetartás és szellemi érintkezés lánczában tartá össze.

Mint tourista-egyesületnek főtörekvésünk lévén, a természettől megáldott helyeket minél könnyebben hozzáférhetőkké tenni, az elnökségnek a múlt évben is az utak jelzése és tisztitása kiváló gondját képezte, annál is inkább, mert a lefolyt télen a nép vandalizmusa megint sokat meg-

rongált, különösen a Tanád-hegy lejtőjén fenségesen fekvő Gedeon-tárnán nem csak a felállított asztalok és padok megsérültek, de a m. kir. bányaigazgatóság által az osztálynak kegyesen átengedett menedékházba betörtek, és az ott elhelyezett leltári tárgyakat, asztalt, padokat és edényeket ellopták. Alelnökünk fáradhatatlan buzgóságának sikerült azonban a tavasz beálltával mindent helyre hozni, a mennyiben úgy a Szittnyára, valamint Gedeon-tárnára vezető utakat, az ottani forrásokat, asztalokat és padokat rendbe hozta. Ezen kívül az újon beszerzett lépésmérő segélyével egyes helyekhez vezető utak hosszát megmérte, minek következtében jelezhetem, hogy a városházától számítva a Szittnya csúcsára, Stefultón át, a Greczer-forrás mellett vezető, az osztály által jelzett út 14000 lépést, Szélaknán át 15500, Ilián át pedig 13500 lépést tesz ki, miből látható, hogy az iliai út legrövidebb ugyan, de meredeksége és nehézségei miatt kevésbé ajánlható, mint az említett jelzett út. Továbbá a gedeon-tárnai út a városházától számítva, a középsoron át 6500 lépés. Ezen intézkedéseknek kedvező eredményképen jelezhető, hogy közönségünknél a kirándulási kedv jelentékenyen fokozódott, annál is inkább, mert mint az előző években, úgy a lefolyt évben is a Szittnya hegyén lakó erdőőrnél az ellátási és étkezési árak jutányosan meg lettek állapítva

Örvendetesen jelenthetem, hogy a Szittnya-pavillon felépítésének kérdése hosszú tárgyalások és értekezések után végső, az osztályra és a közönségre nézve megbecsülhetetlen megállapodásra jutott, a mennyiben kegyes védnökünk, Coburg-Gothai Fülöp herczeg ő királyi fensége, késznek nyilatkozott, a szittnya-hegyi pavillont saját költségén már a folyó évben felépíteni és azt az osztály czéljaira átengedni. Ő fensége ezen kegyes intézkedése által az osztályt örök hálára kötelezi le. A pavillon belső berendezése, az iránytábla felállítása, nemkülönben a gedeon-tárnai menedékház kijavítása az osztály legközelebbi feladatát fogja képezni. Sőt az iránytábla már alapjában készen van, a mi Dr. Schwartz Otto m. kir. akad. tanár és választmányi tag jeles szakképzettségének és az osztály érdekében kifejtett munkálkodásának köszönhető. Köszönetet kell továbbá nyilvánítanunk Poeschl Ede m. kir. bányatanácsos, Cserei Ede és Fizéli Vilmos építészeknek azon tevékenységükért, melyet a pavillon tervrajzának ügyében kifejtettek.

A nyaralni vágyó közönséghez a múlt évben kibocsájtott felhívásunknak kedvezőbb sikere lett, mint az előző években. Szélaknán, Rovnán, Hodrusbányán számos fővárosi család nyaralt, kik szegény népünkben nem csekély kereseti forrást nyujtottak. Azon elragadtatás, melylyel mind nyaraló vendégeink, mind pedig idegen touristák vidékünk szépségéről, kedvező fekvéséről nyilatkoztak, remélni engedik, hogy a nyaralásra nézve az eddigi siker mindég jobban emelkedni fog. Fel kell egyúttal hoznom, hogy a budapesti gyermek-kitelepítő egyesület is osztályunk közvetítése folytán a múlt évben vidékünket tűzte ki a nyaralás helyéül, és Szabó József fővárosi tanár vezetése alatt a szünidőn át 34 fiú és 30 leány gyermeket telepített le nálunk, kik közül az előbbiek a m. kir. bányaigazgatóság emberszeretete által ezen czélra átengedett miksaaknai épületben, utóbbiak pedig a buzgó Zahora József római kath. plébános jó indulatából a szélaknai plebániai épületben voltak elhelyezve. A kicsinyek vidékünkön nagyon jól érezték magokat és eltávozások alkalmával testi erejök és egészségük oly annyira helyre állott, hogy kilátásba helyeztetett, miképen a jövő szünidőt is köztünk fogják tölteni. A gyermek-kitelepítő egyesület elnökségének figyelmét vidékünk felé tiszteletbeli alelnökünk Dr. Téry Ödön kelté fel, ki egyebekben is folytonosan éber figyelemmel kiséri osztályunk működését, annak érdekeit szellemi érintkezés által a távolból is állandóan előmozdítja. Nem hagyhatom említés nélkül azt sem, hogy a gyermek-kitelepítő egyesület nálunk helyi

bizottságot alakított azon urakból, kik az ügyet legmelegebben karolták fel, ú. m. Péch Antal min. tan., mint a Szittnya osztály tiszt. elnöke, Ocsovszky Vilmos polgármester, az osztály elnöke, Tirts Rezső alelnöke, továbbá Zahora József szélaknai plébános és Puskás József m. kir. bányatiszt.

Osztályunk a múlt évben 5 nagyobb kirándulást rendezett és pedig 2-őt a Szittnyára, egyet az 1345 m. magas Ptácsnikra, egyet a zsakili tengerszemhez, egyet Körmöczbányára. Mind ezen igen sikerült kirándulások annak idején közlönyünkben körülményesen közölve lettek, azért feleslegesnek tartom ismétlésekbe bocsájtkozni, hanem csak azt emelem ki, miszerint osztályunk, a. n. t. m. k. államvasutak igazgatósága által az elmúlt évben is díjkedvezményben részesült. A n. t. igazgatóság ezen jótéteménye által osztályunkat a legnagyobb hálára kötelezte le.

Az elmúlt évben is igyekezett osztályunk a hazai ipart előmozdítani, és itt különösen Versényi Róza k. a. tagtársunk érdemét ki kell emelnem, a mennyiben önfeláldozó munkássággal kitűnő ízlésű virág-képeket állított össze, és ezen nemeslelkű fáradozónak az osztály nevében a legmelegebb köszönetet nyilvanítanom kell. Egyébiránt a házi ipar fejlesztésére jövőben is kiterjesztjük figyelmünket, és a szélaknai faragó-iskolát tehetségünkhöz képest támogatni fogjuk.

Meg kell köszönöm továbbá Toman Ágoston áldozatkészségét, ki az osztály számára egy csínos albumot készített díjmentesen, és Baker Alajos tagtársunk szívességét, ki vidékünk szebb pontjait osztályunk számára minden baszon nélkül fényképezte le.

Közlönyünkben, a Felvidéki Hiradóban, minden az osztályt érintő ügyek közölve lettek és Vörös Ferencz szerkesztő eléggé meg nem hálálható szívességéből több egyesülettel állunk összeköttetésben és csereviszonyban.

Az osztálynak jelenleg 179 rendes tagja, egy alapító és 22 pártoló, összesen 202 tagja van, tehát 21 taggal szaporodott az elmúlt évben.

És ezzel befejezem jelentésemet. Vidékünk sok természeti szépségeit az emberiség javára kihasználni a közfigyelmet irányukban felkölteni, az ideálist a reálissal egybekötve, szegény népünknek némi kereset-forrást nyújtani, a körülményekhez képest kitűzött czélunkhoz folytonosan előre törni, volt az elmúlt évben is feladatunk. Hogy mennyiben feleltünk meg feladatunknak, azt a tisztelt közgyűlés és a nagy közönség van hivatva megitélni, de én az igazság ösztönétől vezéreltetve csak azt jegyzem meg, hogy ha működésünknek valami sikere volt, úgy annak oroszlány része buzgó alelnökünknek, Tirts Rezsőnek az érdeme. Végre ha törekvésünk nem hiábavaló, ha az igaz, mit a költő mond, hogy „a küzdés akarat, mely előbb vagy utóbb, de győzelmet arat.“ ha a közös jóra irányúló munkálkodás jógosúlt, akkor kérem a tisztelt közgyűlést, hogy jelentésemet tudomásúl venni méltóztassék.

Ocsovszky Vilmos s. k.
elnök.

Altman Imre s. k.
titkár.

A M. K. E. Szittnya-osztályának 1886-dik évi számadása.

	frt	kr.	frt	kr.
Bevétel.				
Egyenleg 1885-dik évről touristikai célokra .	451	86		
„ „ „ házi ipar „ .	64	96	516	82
Tagsági díjakban 177 rendes tag, à 2 frt 50 kr.	442	50		
„ „ 1 alapitó „	—	50		
„ „ 22 pártoló „ à 50 kr.	11	—	454	—
Jótékony adományokban. Fars. mulatság jövedelme	100	—		
„ „ Dr. Wagner úr adománya	5	—		
„ „ Kubinyi Győző úr „	1	—		
„ „ Ptacsniki kirándulók „	—	40	106	40
Eladott kalauzért	2	80		
„ vasúti igazolványért	4	—		
„ jelvényért	1	—	7	80
Kamatokban touristikai célokra	26	24		
„ házi ipar „	2	89	29	13
Eladott házi ipar-czikkekért			4	80
Összes bevétel . .			1118	95
Kiadás.				
A közp. választmánynak 177 rend. tag után 1 frt 20 kr.	212	40		
Szerelvényekre	34	86		
Touristikai czélokra	63	01		
Kezelési költségre	54	—		
Házi ipar-czélokra	5	—	369	27
Maradt 1887-dik évre . .			749	68
A M. K. E. Szittnya-osztályának vagyoni állapota 1886-dik év deczember 31-én.				
Pénzkészlet touristikai czélokra	682	30		
„ házi ipar „	67	38	749	68
Szerelvények és befektetések. Múlt évi állapot	256	50		
Folyó évi szerzemények	34	86		
	291	36		
10% leirás	29	14	262	22
Házi ipar-czikkek és nyomtatványok. Múlt évi állapot	14	03		
Folyó évi szerzemények	5	—		
	19	03		
Eladott iparczikkekért levonva	4	80		
	14	23		
10% leirás	1	43	12	80
14 db egyesületi jelvény 1 frt			14	—
Összes vagyon . .			1038	70

id. Tirts Rezső,
alelnök.

Tibély Ágoston,
pénztáros.

5. **Tátra-osztály.** Tisztviselők: Dr. Szontagh Miklós, elnök, Kéler Pál, második alelnök, Genersich Tivadar, pénztáros, Kertscher Sándor, első, Greschik Győző, második titkár.

Egyesületünk ezen legujabban alakult osztályának tiszviselői márczius hóban kezdvén meg működésüket, hivatásuk gyakorlati oldalára való tekintetből mindenek előtt a helyi bizottságok megalakításához láttak. Ilyen bizottság alakult Késmárkon, Poprádon és Szepes-Ófalván.

Az osztály a tourista-ügy fejlesztése czéljából több irányban tett lépéseket; így a fürdőtelepek közelében észlelhető erdőletarolás meggátlása végett, valamint egy Tátrafüreden felállítandó fürdőbiztosságot és a bérkocsi-ügy szabályozását illetőleg. A kivánt sikerre azonban csak az első felterjesztés vezetett, a mennyiben a magas miniszterium ezen erdők kimélése érdekében intézkedett. Hogy a Magas-Tátra szépségei iránti érdeklődés fokozódjék, pünkösd másod napján társas kirándulás rendeztetett, melyen számos egyesületi tag vett részt, kik a Bélai-barlangnál gyülekezvén, a touristaúton Tátrafüredre gyalogoltak, a késmárki Itatónál és Matlárházán pihenőt tartva.

Az osztály részéről tett azon javaslat, hogy az osztályok a tagjaik által befizetett évi díjak 60 %-at saját czéljaikra fordíthassák, a többi osztályok által is pártoltatott s az egyesületi rendes közgyülésen határozattá lett.

Kiváló gondot fordított osztályunk a kalauz-ügyre, melynek czélszerű berendezése és okszerű vezetése van hivatva a touristikának nagyobb lendületet adni. Daczára annak, hogy az osztály szervezése már a tavasz kezdetére esett, mégis sikerült Nagy-Szalókon egy kalauztanfolyamot nyitni, a melyben még az elmúlt nyári évad kezdetével 9 új kalauz volt képesíthető; a tanfolyamat a régi kalauzok is látogatták.

Az osztály területén levő menedékházak a dolog természetéből folyólag az osztály kezelésébe menvén át, azok karbantartásáról és különösen a Majláth-menedékháznál szükségesnek mutatkozó nagyobbmérvű javítások eszközléséről az illető helyi bizottság gondoskodott, melynek élén Blásy Ede bizotts. elnök buzgólkodott.

A lefolyt évben osztályunk területén eszközölt útépitések részben javítások voltak, részben új utakat is létesített az osztály. Javítások eszközöltettek a touristaútnak a Bélai-barlangtól Tátrafüredig terjedő szakaszán, hol a Tarpatakon a czélnak megfelelő híd is épült; a Koburg-úton a Felkai-völgyben, valamint a tarpataki úton; — a touristaút Posewitz Gyula tagtársunk vezetése alatt folytatólag a Stósz vizéig építtetett ki s a jövő évben Hági felé erélyesen fog folytattatni. Egyik főtörekvésünket képezte a Zöld-tó gyönyörű völgyének hozzáférhetővé tétele, és főleg Kaltstein Ágost buzgó közreműködése folytán az útépítés annyira haladt, hogy nemcsak a Zöld-tóhoz vezető út készült el, hanem onnan a Fehér-tóhoz és azontúl a bélai kosárig is kiépíttetett.

Az útépítéssel kapcsolatban a hegyi utak jelzése is foganatosíttatott egyöntetű terv szerint. Az eddig jelzett utak a következők: a Kistarpataki-völgybe, az Öt-tóhoz, a Lomniczi-csúcsra, a Gerlachfalvi-csúcsra, a Felkai-tótól a Lengyel-nyeregre s innen a Poduplaszky-völgybe, a Halas-tóhoz és Tengerszemhez, a Poprádi-tótól a Tengerszemcsúcsra, az Osztervára, a Csorbai-tótól Pod-Banszkóig, Tátraházától a Fehérvíz völgyébe, a Zöld-tóhoz, a Fehér-tóhoz és a Bélai-barlangtól Javorináig. Ezen jelzések megértése czéljából a színjelzést magyarázó szinnyomatú lapokat készittettünk, melyek minden fürdőtelepen és a Tátra alján levő összes könyvkereskedésekben kaphatók. A kiindulási pontokon pedig nagy fatáblák alkalmaztattak a touristák útbaigazitására. Az útjelzésekkel egyidejüleg léptetett életbe Dr. Szontagh elnök kezdeményézésére, külföldi hegyi fürdők mintájára a T. o. morális támogatása mellett Tátrafüreden az ú. n. Örtl-féle

terepgyógymód (Terrain-Kurmethode), mely a lefolyt évadban már alkalmaztatott is.

Ez utóbbi anyagi áldozattal nem járt, de annál nagyobb összeget igényeltek az alább közzétett pénztári kimutatás szerint az útépítések és útjelzések.

Kedves kötelességünknek tartjuk, e helyen is említeni, hogy Frigyes Ágost szász koronaherczeg ő fensége a Tátrát meglátogatván, a Tátra-osztály elnökének útépítésekre 100 frtnyi adományt átszolgáltatni kegyeskedett. A központi pénztárból osztályunk a lefolyt évben 600 frtnyi segélyben részesült, mely 3 egyenlő részletben a tourista-út és a zöldtóvölgyi út folytatására, valamint útjelzésekre fordíttatott.

Cserépy Nándor,
ügyvivő alelnök.

Kertscher Sándor,
a Tátra-osztály titkára.

A Tátra-osztály 1886. évi számadása.

	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.
Bevétel.						
I. Tagdíjfizetések 1885. évre.						
19 tag	38	45				
1886. „ 2128 „	4310	13				
1887. „ 12 „	24	73				
1888—90. „ 1 „	6	–	4379	31		
II. Egyéb bevételek. Adományok . .			143	35		
Központi segély			600	—		
Színjelző táblácskák eladásából . . .	18	80				
Hunfalvy-menedékházban touristák éjjelezéseért	6	60				
Majláth-menedékházban touristák éjjelezéseért.	36	60				
Kalauzok napszámbeváltási díjai . .	17	85				
Kalauzok járulékai a nyugdíjalapra .	48	60	128	45		
Visszatérítés a központi pénztárból .	6	10				
Tagdíjak áttétele a központi pénztárból	64	65	70	75		
Átmeneti tétel			5	—		
Összesesen . . .			5326	86		
Kiadások.						
I. Kezelés. Tisztviselők: Alelnök . .	100	—				
Titkár . .	80	—				
Pénztáros .	100	—				
Irnokok	29	22	309	22		
Kocsi és hátasló	17	—				
Iroda	12	19				
Nyomtatványok	115	60				
Évkönyv és egyebek szállítása . . .	135	80				
Levélbélyeg	85	72				
Sürgöny	3	82				
Pénzszedés	33	78				
Irodabútor	16	—				
Adó	1	—				
Különfélék	4	34	425	25	734	47
II. Járulék a központba. A tagdíjfizetések 60% nyi részletének befizetése a központi pénztárba					2633	19
III. Tour. czélok. Menedékházak javítása	102	51				
Menedékházak biztosítása	37	03	139	54		
Utak. Tourista-út	569	35				
Zöldtavi-völgyben	562	86				
Felkai-völgyben	182	87				
Átvitel	1215	08	139	54	3367	66

	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.
Áthozat	1215	08	139	54	3367	66
Tarpataki-völgyben	3	60	1318	68		
Útjelzés	247	84				
Színjelzési lapok	3	—	250	84	1709	06
IV. Kalauzügy. Aneroid a kalauzok oktatásához	12	20				
Kalauzjárulékok áttétele a nyugdíjalaphoz	49	—				
Kalauz-jelvényekre	2	86			64	06
V. Különfélék. 2 tagdíj visszafizetése .	4	—				
Átmeneti tétel	5	—			9	—
Összesen					5149	78
Penzkészlet decz. 31-én, mint egyenlegi átvitel					177	08
					5326	86

A Késmárkon és Lőcsén vezetett pénztári könyvekből összeállította

Dénes Ferencz,
k. e. pénztáros.

12. Az egyesületi központ, muzeum és osztályok összefoglaló rovatos

Név	Bevételek						
	1	2	3	4	5	6	7
	Rendes tagok fizetése	Alapító tagok fizetése	Különféle bevételek	Adományok	Gyűjtések	1885. évi áttétel	Összesen frt
Központ	3551·37[1]	230·—	703·65	205·—		27·60	4717·62
Kárpáti-Muzeum				277·80	399·72		677·52
Tátra-osztály	1746·12[2]		199·20	143·35			2088·67
Keleti-Kárpátok osztálya	627·30[2]	6·—	77·89	1142·42		666·34	2519·95
Szittnya-osztály	241·60[2]		41·73	106·40		516·82	906·55
Liptói-osztály	104·40[2]	50·—		100·—			254·40
összesen	6270·79	286·—	1022·47	1974·97	399·72	1210·76	11164·71

[1] A tagdíjfizetések 60 százaléka és három külföldi egyesület egész tagdíja.

[2] A tagdíjfizetések 40 százalékát az osztálypótlékot, postaköltség visszatérítését és pártoló tagdíjakat beleértve.

tályok bevételeinek és kiadásainak összekimutatása.

K i a d á s o k										
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Kezelés	Utak és házak építése	Évkönyv és műmellékletek	Könyvtár	Kalauzügy	Házi ipar fejlesztése	Rendkívüli kiadás	Alaptőkébe frt	Különfélék	Pénzmaradék	Összesen frt
615·37	1269·60[1]	1822·47	89·65			382·40	230	20·—	288·13	4717·62
78·01	166·66								432·85	677·52
734·47	1109·06			64·06				4·—	177·08	2088·67
205·04	1519·45							36·36	759·10	2519·95
88·86	63·01				5·—				749·68	906.55
24·—	180·40								50·—	254·40
1745·75	4308·18	1822·47	89·65	64·06	5·—	382·40	230	60·36	2456·84	11164·71

[1] A központ járuléka a Tátra-osztály, Kel.-Kárpátok-osztálya és a Liptói-osztály építkezési kiadásaihoz.

Dénes Ferencz,
egyesületi pénztáros.

A. M. K. Egyesület 1885—1887-ik évben belépett tagjainak névosra

(a belépési idő szerint rendezve.)

A) Alapitó tagok.

1885.

Posewitz Gyula, Igló.
Gróf Csáky Kálmán, Debreczen.
Dr. Schlauch Lőrincz, szatmármegyei püspök, Szatmár.
Br. Nikolits Tivadar, Bosznia és Herczegovina kormányzója, Serajevo.
Kisteleki Lévay Henrik, földbirtokos, Táplány (Győrmegye).
Klimkovics Ferencz, tanár, Budapest.
Gróf Bethlen Gábor, főispán, Segesvár.
Ő cs. és kir. Fensége József Ágost főherczeg, Alcsuth.
Ő cs. és kir. Fensége László főherczeg, Alcsuth.
Gróf Zichy Nándorné, Adony.
Gróf Forgách István. Nagy-Szaláncz.
Dr. Emeríczy Géza, képzőintézeti igazgató, Igló.

1886.

Ganz Jozefina, házbirtokosné, Budapest.
Supka Jeromos, premontréi apát, Zircz.
Steiger Gyula, földbirtokos, Budapest.
Gróf Andrássy Manó, Betlér.
Ő kir. Fensége Frigyes Ágoston trónörökös, Drezda.
Gróf Szapáry István, főispán, Budapest.
Gerstle M., vasp. igazgató-tanácsos, Bécs.
Koós József, földbirtokos, Zsarnó.

1887.

Kecskemét sz. kir. városa, Kecskemét.
Szatmár-Németi sz. kir. városa, Szatmár.
Poprád-Felkai takarékpénztár, Poprád, mint a muzeum alapító tagja.
Országos kaszino, Budapest.
Kassa szab. kir. városa, Kassa.

Győr szab. kir. városa, Győr.
Szepesi Hitelbank és központi takarékpénztári részvény-társaság, Lőcse, mint a muzeum alapító tagja.
Szabadka sz. kir. városa, Szabadka.

B) Rendes tagok.

1886.

1. Keleti-Kárpátok osztálya.

Ambrozovits Béla Budapest, özv. Almásy Pálné Budapest, Bálint Tivadar Kassa, Bartalos János Szepsi, Bodányi Sándor Miskolcz, Bogen Nándor Budapest, Bukureszty János Kassa, Bundsmann Károly Tornalja, Cathry Sales Budapest, Cieminszky Jenő Sasvár, Ugocsa, Crosse András Tállya, Édes Gyula Homonna, Éder Elek Abauj-Szántó, Éder Ödön Kassa, Enyiczkey Gábor S.-A.-Ujhely, Fábián János Kassa, Fentzl József Kassa, Fodor Károly Tornalja, Fiedler Károly Kassa, Friedrich János Kassa, Friedrich Vilmos S.-A.-Ujhely, Friese Henrik Budapest, Fülöp Károly Kassa, Gábriel János Kassa, Gallay János Gusztáv Torna, Gedeon Lajos Hidvégardó, Grossmann Jakab Tornalja, Györgi Lajos Budapest, Hetzendorf Ede Torna, Holzmann Zsigmond Hidvégardó, Hóos Ernő M.-Sziget, Huber Rezső M.-Sziget, Illek Vincze Ujpest, Kaill Nándor Barka, Dr. Kain Dávid Kassa, Kaprinay Gábor Káposztás-Megyer, Karič Jeromos Ujpest, Kende Péter Ungvár, Kornstein Ignácz S.-A.-Ujhely, Korotviczka Ferencz Torna, Köri Antal Budapest, Kovács Árpád Kassa, Kovács Géza Torna, Kovács Gusztáv Budapest, Kovács Mihály Tornalja, Kovácsi Béla Kassa, Krauss Ferencz Bécs, Kress János Kassa, Kulás István Torna, Kun Bertalan Miskolcz, Kun Kálmán Miskolcz, Láczay Lászlóné Sáros-Patak, Lazarsfeld Károly Munkács, Dr. Lieszkovszky Károly Jászó, Lonszky Adolfné Debreczen, Lung Jozsef S.-A.-Ujhely, Manias Károly Munkács, Márk Károly Budapest, Mercader Lajos Léva, Dr. Moskovits Jakab Kassa, Munkácsy Júlia Kassa, Müller Albert Ruszkova, Naményi Pál Torna, ifj. Novelly Sándor Kassa, Papp Gyula Nagy-Mihály, Deméndy Papp József Torna, Perjessy János Torna, Dr. Polinszky Béla Mező-Laborcz, Pragmann Sándor M.-Sziget, Rittuven Rothkugel Arnold Terebes, Szakkay József Kassa, Schillinger Adolf Felső-Vissó, Schlosser Károly Homonna, Schmotzer Illés Felső-Meczenzéf, Simon István Tornalja, Schlesinger Albert Kassa, Stirbök Ferencz Királyháza, Sümeghy Sándor Miskolcz, Szénássy György Szerencs, Szirmay Ödön Erdőbénye, Szojka Gyula Debreczen, Szólak István Gatály, Szőllősy Artur S.-A.-Ujhely, Szontagh

Béla Miskolcz, Sztraka Antal Torna, Tetmayer Károly Kassa, Thuránszky Ádám Tornalja, Tomcsányi László Tornalja, Sz. Török János Szatmár, Trux Lajos M.-Sziget, Dr. Waldmann Adolf S.-A.-Ujhely, Dr. Weinberger Jakab Kassa, Vadász József Kassa, Vidor Jenő Volócz, Zsóka György Torna.

2. Liptói-osztály.

Kovács József, Kubínyi Ida, Paszlavszky József, Pottornyay Irén, Szent-Iványi Kázmér.

3. Mátra-osztály.

Alberthy Pál Gyöngyös, Adler Zsigmond Gyöngyös, Angyalosy József Gyöngyös, Apáthy Mihály Gyöngyös, Antóny Antal Gyöngyös, Almási Manó Gyöngyös, Buzás István Markaz, Baruch József Gyöngyös, Borhy Ádám Gyöngyös, Bende Dezső Gyöngyös, Bencsik János Gyöngyös, Borhy Mihály Gyöngyös, ifj. Borhy Bertalan Gyöngyös, Bernáth Ignácz Gyöngyös, Beőkönyi Viktor Detk, Bauer Alajos Gyöngyös, Baltás Ferencz Gyöngyös, Balás Ignácz Gyöngyös, ifj. Borhy József Gyöngyös, Blahausch Manó Parád, Bogdán Sándor Gyöngyös, Búthy Vincze Gyöngyös, Benke Gyula Hatvan, Bachó Lajos Hatvan, Balogh Gyula Gyöngyös, Böhm Sándor Gyöngyös, Barvárt Aladár Budapest, Bokros Károly Gyöngyös, Barczen János Budapest, Barczen Gyula Budapest, Buzás János Domoszló, Bruckner Katicza Gyöngyös, Bakó Emil Gyöngyös, Braun Gyula Gyöngyös, Bendó János Gyöngyös, Bercsényi Gyöngyös, Buzás István Gy.-Pata, Csomor Kálmán Gyöngyös, Csortos Géza Gyöngyös, Csató Béni Gyöngyös, Cserján Károly Gyöngyös, Csala Sándor Gyöngyös, Csathó Ödön Gyöngyös, Czikmántory István Gyöngyös, Csépány Géza Hatvan, Csekey Lajos Gyöngyös, Deutsch Adolf Gyöngyös, Deutsch Béla Gyöngyös, ifj. Deutsch Béla Gyöngyös, Draskóczy István Gyöngyös, Despót János Gyöngyös, Demetrovits János Parád, Domány Dávid Gyöngyös, Dávid Vilmos Budapest, Dutkay Pál Eger, Dévai Sándor Gyöngyös, Engl Adolf Gyöngyös, Folténvi Elemér Budapest, Fehér Sándor Gyöngyös, Fekete Pál Gyöngyös, Feiner Miksa Gyöngyös, özv. Fürst Fülöpné Gyöngyös, Fürst Katicza Gyöngyös, Fürst Izidor Gyöngyös, Farkas Pál Gyöngyös, Galambos József Gyöngyös, Galamb János Gyöngyös, Gosztony János Karácsond, dr. Gergely Imre Gyöngyös, Gosztony Béla Atkár,

Győrffy Kálmán Atkár, Gleichman Miksa Gyöngyös, Györky Ákos Gyöngyös, Gulyás János Parád, Gyöngyösi Keresk. Csarnok Gyöngyös, Grosz Albert Gyöngyös, dr. Gyöngyösi Soma Gyöngyös, Gergely Pál Gy.-Oroszi, Hanák Kolos Gyöngyös, Hanák Kolosné Gyöngyös, Hanisz Imre Gyöngyös, Hercz Samu Gyöngyös, Háray Nándor Gyöngyös, Hirschl Antal Gyöngyös, Hanzély Lajos Gyöngyös, Horváth János Gyöngyös, Hám Jenő Gy.-Halász, Herzog Ernő Ármin Gyöngyös, Hirschl S. Gyöngyös, Homonnay Szilárd Hatvan, ifj. Homonnay Szilárd Hatvan, Horváth László Recsk, Havas Imre Budapest, Himfy József Gyöngyös, ifj. Himfy József Gyöngyös, Hasselbauer János Gyöngyös, Hauer Lajos Gyöngyös, Ivanits Alajos Gy.-Püspöki, ifj. Ivanits József Gyöngyös, Isaák Gyula Hatvan, Illés Mihály Atkár, Imrusik József Gyöngyös, Ivanits Ignácz Gyöngyös, Jelenszky Ferencz V.-Györk, Jelenik József Gyöngyös, Jelenik Ignácz Gyöngyös, dr. Konrád Géza Gyöngyös, Konrád István Gyöngyös, Kovacsóczy István Eger, Kövér Bertalan Gyöngyös, Kövér Lajos Gyöngyös, Káplány József Gyöngyös, dr. Künstler Ignácz Gyöngyös, Kokár Ferencz Gyöngyös, Kolossváry Kálmán Előszállás (Pestm.), Koppély Géza Bpest, ifj. Kozmáry János Gyöngyös, Klasánszky László Gyöngyös, Kekécs Ferencz Gy.-Oroszi, Kossa József Gyöngyös, dr. Kállay Árpád Gyöngyös, Kurcz Jakab Gyöngyös, Kolossváry Etelka Pászthó, Kaszap Bertalan Eger, V. Kovách László V.-Györk, Kovách Kálmán Bpest, Kemény János Gács, Kolossy Gusztáv Eger, Kollár Béla Bodony, Kis Mátyás Parád, Kerndl János Parád, Kozsik Lajos Parád, Nagyitkei Kiss László Szurdok-Püspöki, Klein Fülöp Gyöngyös, Koppányi Dávid Gyöngyös, Kovács Pál Gyöngyös, ifj. Kohn Mór Gyöngyös, Kulcsár Samu Gyöngyös, Kolossváry László Hatvan, Kertész Antal Gyöngyös, Kutrovich István Gyöngyös, Kis Béla Gyöngyös, Korsós László Gyöngyös, Kozmári Dezső Gyöngyös, Krassy Félix Gyöngyös, Kardos Károly Gyöngyös, Kékesy Kálmán Gyöngyös, dr. Koller János Gyöngyös, Kozmári Zoltán Gyöngyös, Lovcsányi Pál Gyöngyös, Laluhay Pál Szurdok-Püspöki, Lerner Vilmos Gyöngyös, Le Fevre János Hatvan, Löwi Mór Kis-Czell, Lipkay Kálmán Gyöngyös, Luby Géza S.-Tarján, Malatinszky Györgyné Atkár, Makra Géza Gyöngyös, Molnár János Gy.-Püspöki, Mártonffy Ignáczné Gyöngyös, Mersits Nándor Gyöngyös, Mátray Sándor Gyöngyös, Markus Gyula Parád, Mauzer Ignácz Parád, Mandl Rudolf Gyöngyös, Mattyasóvszky Imre Gyöngyös, Meszlényi Zoltán Hatvan, Meskó Ábris Erdő-Tarcsa, Morócz János Gyöngyös, Majzik János N.-Füged, Neszvadba Károly Adács, Nékám Ede Gyöngyös, Némethy Elemér Gyöngyös, Nagy

Kálmán Gyöngyös, Petheő János Domoszló, dr. Polgár Sándor Gyöngyös, Polyák Sándor Karácsond, Polyák György Gyöngyös, Pápai Mihály Gyöngyös. Pruzsinszky János Gyöngyös, Petróczy János Gyöngyös, Pászthy Kálmán Jász-Kisér, Prihoda János Parád, Pelczer Béla Jobbágyi, Palocsay Sándor Kápolna, Posztóczky Iván Pászthó, Putnoky Mór Jobbágyi, dr. Párvy Sándor Eger, Reinhard Rezső B.-Gyarmat, Rezutsek János Gyöngyös, Rumy József Gyöngyös, Rezutsek Mátyás Gyöngyös, Rigó Béla Gy.-Püspöki, Rády Gyula Gyöngyös, ifj. Rábel Mihály Gyöngyös. Rigó Alajos Gyöngyös, Rosenfeld Emil Gyöngyös, Ray Gyula Gyöngyös, Rhédey Béla Gyöngyös, Schröder Lajos Gyöngyös, Szabó Béla Gyöngyös, Schönfeld Miksa Gyöngyös, Szabó Mihály Gyöngyös, Sebastianovich Imre Gyöngyös, Szveticska Kálmán Gyöngyös, Szalay Józsa Gyöngyös, Scheidl Adolf Gyöngyös, Stéger Antal Gy.-Oroszi, Schlichter Izidor Szücsi, dr. Schönfeld Mór Gyöngyös, Szabadhegyi Mihály Gy.-Tarján, Schmidtshausen Adolf Parád, Sánta Sándor Parád, Suda Ferencz Parád, Szlovák Béla Parád, Snapp Sándor Tar, Schneer Dávid Gyöngyös, Schlesinger Alajos Gyöngyös, Schweitzer Albert Gyöngyös, Scheidl Ágoston Hatvan, Szitarovszky Károly Hatvan, Sperlágh József Hatvan, Sipos Imre Hatvan, Simon Mátyás Hatvan, Schönberg Samu Gyöngyös, Smóling Jozsef Gyöngyös. Szmrecsányi Lajos Eger, Spányi Béla Bpest, Spányi Béláné Bpest. Szabó Lajos Gyöngyös, Sramkó Kálmán Gyöngyös, Tamásy Csépány Endre Gyöngyös, Téts József Gyöngyös, Tevén Zsigmond Gyöngyös, Tóth Bertalan Hatvan, Taposi Márton Gyöngyös, Téts Antal Gyöngyös, Ujhelyi Kálmán Gyöngyös, Urbantsek Ignácz Parád, Vozáry Tamás Gyöngyös, Visontay Henrik Gyöngyös, Veiner Károly Gyöngyös, br. Vay Dénes Gyöngyös, Winkler Lőrincz Gyöngyös, Weiszman Noé Gyöngyös, Weisz D. Antal Gyöngyös, Weisz D. H. Gyöngyös, Weisz Fülöp Gyöngyös, Zbisko Alajos Gyöngyös, Zemanek Adolf Parád, Zaleski Imre Hatvan, Zaleski Jenő Atkár.

4. Szittnya-osztály.

Bernhardt Arnold Selmeczbánya, Fekete Árpád Selmeczbánya, Gellér Rezső ügyvéd, Gerzsó János Selmeczbánya, Gragger Károly Zsarnócza, Herczog Zsigmond Selmeczbánya, Jancsi Ignácz Selmeczbánya, Loh (Cserey) Ede Beszterczebánya, Mátray Mihály Velencze, Mállay Mihály Selmeczbánya, Nigriny János Selmeczbánya, Oszvald Rikárd Tepla, Révy Ferencz Budapest, Schwimmer Pál Budapest, Schön Alajos Szebekléb.

5. Tátra-osztály.

Adriányi Ad. Igló, özv. Áldássy Antalné, Bpest, Aninger László keresk. Balassa-Gyarmat, Argauer Emerich Budapest, Dr. Arnold Karo Hannover, Bába János Billét, Dr. Bachrach Alb. Bécs. Baltigh Géza Debreczen, Bánóczy Ádám Rakolub, Barella Henrik Salgó-Tarján, Barkaszy Endre Abauj-Szepsi, Bartok Béla N.-Sz.-Miklós, Bartsch Róbert pyrotechnikus Boroszló, Bartsch Gusztáv orvostan.-hallg. Budapest, Bárvárt Aladár Budapest, Básthy József Jánok, Beck G. E Késmárk, Békey Imre tanfelügyelő Budapest, Béressy Dániel birtokos Érsemjén, Beszkid Antal ügyvéd Szepes-Ófalu, Biermann Gusztáv Budapest, Borbély Etelka Salgó-Tarján, Borbély Lajos Salgó-Tarján, Dr. Boytha József orvos Budapest, Bréhm Frigyes, Breuer Szilárd Budapest, Burger Frigyes kereskedő Fiume, Chanát István lelkész Nagy-Lipnik, Cornides Tamás főszolgabiró, Csiba Jonás földbirtokos Alistál (Mistál?) Csókai Adolf kereskedő Fiume, Czárán Gyula Seprős, Czeperik János lelkész Kaczvin. Dr. Danilovics Pál Eger, Dankl Zsigmond tanár Fiume, Demeter Szilárd kir. jbiró Billét, Dr. Deutsch Ármin ügyvéd Budapest, Diemár Ernő műegy. hallg. Bpest, Divald Károly Igló, Dobál Antal ügyvéd Kolozsvár, Dostal József tanitó Teschen, Dövényi János N.-Rőcze, Dresdner A. vendéglős Új-Tátrafüred, Dubravszky Zsófia kereskedő Szepes-Ófalu, Dusóczky Lila Budapest, Ehrlich Emil keresk. Fiume, Ekkert Antal Budapesti hirl. munkat. Budapest, Engel Miksa fakeresk. Fiume, Eösz Ferencz gazdatiszt Nagy-Károly, ifj. Erdélyi Ignácz Szeged, Ernst Henrik Budapest, Ehrlich József Budapest, Ehrlich Miksa Jászberény, Dr. Erményi L. gépészmérnök Bécs. Esztl József kir. aljbiró Szepes-Ófalu, grf. Eszterházy Miklós Moór, Dr. Fábry Lajos Bindt, Fábry Viktor Késmárk, Dr. Farkas Gyula Arad, Dr. Farkas Lajos Budapest, Farkas Ödön Kolozsvár, Fáry István Szeged, Fauk Albert mérnök Bécs, Báró Fekete Aladár Kossuth, Felbinger Rudolf Bécs, Feledy Dezső Fiume, Fest László kereskedő Nyiregyháza, Figura György vasgy. számt. Nádasd, Fillinger Károly Budapest, Grf. Forgách Eleonora Alsó-Kemencze, Förster Alb. min. titk. Budapest, Frankl Ignácz kereskedő Fiume, Frankó István Abauj-Szepsi, Friedmann Henrik vendéglős Felső-Laps, Fulda Alajos kir. végrehajtó Billét, Dr. Fülöpp Károly ügyvéd Budapest, Galambos Ferencz Abauj-Szepsi, Gallik István technikus Budapest, Gallik Sándor kereskedő Szepes-Ófalu, Gelényi Ernő Arad, Genersich Aladár jószágbérlő Késmárk, Genersich Emil Késmárk, Gergelyi Gyula urad. tisztartó Landok, Gergelyi Pál földbirtokos Nagy-Lipnik, Dr. Glósz Ferencz Budapest, Glück Frigyes Hot. Pannoniatulajdonos Bpest,

Gohl Ödön tanár Szabadka, Goldmann J. kereskedő Fiume. Göldner József Maros-Vásárhely. Golz törvényszéki tanácsos Berlin. Gorove László műegy. hallg. Budapest, Gömöry magánzó S.-A.-Ujhely, Gömöry György vendéglős Dobsina, Göttmann Imre erdész Vörös-Klastrom, Graenzenstein Géza Fiume. Graf Lajos Bécs, Graisiger Kornél Felső-Lővő, Dr. Grasser József Csákvár, Greisinger Károly tanitó Bécs, Gronner Joakim Igló, Dr. Grosz Menyhért orvos Budapest, Grosz Miksa Arad, Guhr Márton Igló, Guttmann Samu kereskedő Szepes-Ófalu, Gyelmis Győző ügyvéd Szabadka, Gyertyánffy István Budapest, Habesse Károly Budapest, Hajde Gyula jogász Késmárk, Hajnal Adolf igazg. tanitó Budapest, Dr. Haller József Kapuvár, Handl Gyula kereskedő Késmárk, Dr. Hányi Károly Dunaszerdahely, B. de Harde Fiume, Hartenstein Zsigmond Bpest, Dr. Haubner Rudolf Sopron, Havas Gyula Losoncz, Hegedűs Imre urad. számtartó Pécs, Hellinger Henrik Bpest, Hendel Béla m. kir. áll. vasut f. Budapest, Hendel Gusztáv közlek. min. szám. Budapest, Hensch Gyula kereskedő Késmárk, Herbst Henrik magánzó Szepes-Ófalu, Hindy Árpád Arad, Hoffer Tivadar erdész Jólsva, Hoffmann H. kereskedő Fiume, Holczmann Antal Budapest, Holländer Miksa Késmárk, Horak József őrnagy Késmárk, Horčiza Károly Freudenthal, Hritz Ede kereskedő Késmárk, Jarabin Lipót Igló, Iglár Balint körjegyző Fridman, Immerwahr Henriette Boroszló, Dr. Istvánffy Gyula Arad, Jókai Mór min. titkár Budapest, Jungenmann Mihály Salgó-Tarjan, Jurány Károly kereskedő Fiume, Kail János bányatulajdonos Dobsina, Kálmán Béla felügyelő Késmárk, Kalmár Vilmos keresk. Fiume, Katz Vilmos műegy. hall. Bécs, Kenessey Béla műegy. hallg. Budapest, Kersnyák Sándor Szep.-Ófalu, Kessler Antal Pászthó, Dr. Kiss Áron Budapest, Kiss József Pécs, Kiszely Ervin tanár Késmárk, Dr. J. Klein orvos Késmárk, Dr. Klein Ignácz ügyvéd Szepes-Ófalu, Klein Samu magánzó Sub-Lechnicz, Kleinlein Károly Bpest, Klimo testvérek bérlők Csorbai-tó, Klopsch Károly tkp. pénztáros Késmárk, Knapp József Pécs, Kolbenheyer P. Késmárk, Koleszár Jakab Budapest, Konya Kálmán műegyetemi hallg. Budapest, Kopcsányi Nándor ügyvéd Nyitra, Kospoth Arthur Briese, Kossa Endre Billét, Kostyál Kornél ügyvéd Sztrázsa, Kovács Jakab Arad, Koválcsik János Kis-Hnilecz, Krámer József Budapest, Krauseneck Jul. Pázmánd, Krempászky Alajos keresk. Szepes-Ófalu, Krécsy Károly Székes-Fehérvár, Kristóffy Gyula műegy. hallg. Budapest, Krompecher Béla ügyvéd-jel. Felka, Krónesz Ferencz háztulajd. Budapest, Kucsera Árpád tisztviselő Nagy-Lipnik, Kuszmann Gyula kereskedő Késmárk, Kühn Ferencz kereskedő Dobsina, Kühn Walter kereskedő

Budapest, Lackenbacher Rezső hivatalnok Bpest, Ladomerszky János tanító Oszturnya, Láhner György Nagy-Rőcze, Láng Gusztáv városi kapitány Dobsina, Lánger Teréz Szepes-Ófalu, Lánger Vilma vendéglős Szepes-Ófalu, László Benő földbirt. P.-Hidvégh, László József magánzó Debreczen, Lázár Lajos műegy. hallgató Budapest, Lebanovics Pál Budapest, Lebovics Samu kereskedő Szepes-Ofalu, Lederer A. tk. tanár Budapest, Lederer Károly magánzó Budapest, Lehoczky István Budapest, Lehoczky Lajos Gölniczbánya, Lichvár Mihály körjegyző Sz.-Ófalu, Linberger István lelkész Késmárk, Lippe Albert orvost. hallg. Jászberény, Liszkay Bálint Pécs, Littmann Dávid mag. Sub-Lechnicz, Littmann Izidor magánzó Sub-Lechnicz, Lovász Dezső Mártonyi, Lupinszky Alajos kereskedő Bielitz, Lővy Márk vendéglős Kaczvin, Máday János nyugd. pénzügy. h. Késmárk, Magyari Kossa Albert Debreczen, Makfalvay Géza ügyvéd Kaposvár, Makkay Ferencz ügyvéd Czegléd, Marekker Ferencz Szepes-Ofalu, Marinovics Marczel curiai biró Budapest, Markovics József A. kereskedő Késmárk, Marsovszky Móricz Miksova, Matavovszky Árpád Liptó-Ujvár, Matkovics József ügyvéd Zenta, Mauritz Ferencz Fiume, Mayer Armin tanító Cservenka, Mayer Dániel New-York, Mayer Károly tisztviselő Pécs, Mayer Lajos tanító Sz.-Béla, Mayer Mór hivatalnok Fiume, Mayerhoffer Bertalan Wien, Majorossy Kázmér czukrász Budapest, Mechwart András Ganz. gyárig. Budapest, dr. Meisels Ad. ügyvéd Beregszász, Meisels Ármin orvost. hallg. Beregszász, dr. Mendel Henrik szerkesztő Budapest, Mérczy Lajos ügyvéd Nyitra, Molitor János erdész Fridman, Molnár Károly miniszt. tanácsos Budapest, Mucsi György főszámvevő Szabadka, Müller Lajos Bécs, Münnich Aurél Budapest, Muzsik Mihály földbirt. Szlatina, Nádosy Etelka Szt.-Lőrincz, Nádosy Ida Szt.-Lőrincz, Nádossy Kálmán földbirt. Baranya, Sz.-Lőrincz Nádossy Kálmánné Szent-Lőrincz, Nádossy-Jeszenszky Mária Szt.-Lőrincz, dr. Nagy József főorvos Kolozsvár, Nagy Sándor Szeged, Nagy Zsiga földbirt. Budapest, Nauer György Késmárk, Németh Béla Pécs, dr. Németh Imre ügyvéd Bpest, Neumann Ödön Budapest, Neumann Sándor Stuttgart, Neuschlosz Ödön gyártulajd. Budapest, Neustadt Leo vendéglős Oszturnya, Novák Pál Billét, Nyulászy Mihály plébános Trips, Okolicsányi László gazdász Karász, Olcsváry Elek járásbiró Abauj-Szepsi, Omeisz Antal Késmárk, Ott A. joszágigazgató Rába-Szőnye, dr. Örley László tanár Budapest, Öry Sándor Arad, Paár József iparos Budapest, Örgróf Pallavicini Adolf Abauj-Szemere, Palotay Ferencz kanonok Veszprém, Pankovich Andor ügyvéd Szabadka, Papp János Salgó-Tarján, Parányi István ügyvéd Budapest, Pásky Lajos apát-kanonok Szatmár, Patonay Adolf Késmárk,

Pauschenwein Etelka Pozsony, Pauschenwein Ernő Pozsony, Pavlik Béla hivatalnok Szepes-Ófalu, Pehár Antal rézműves Késmárk, Pertich Mihály tisztviselő Szabadka, Pesskó Ferencz tanitó Nedecz, Jagócsy-Péterffy József Budapest, Pethető Géza Lapujtő, Plécli János gyógyszerész Billét, Podhajeczky Gusztáv lelkész Oszturnya, Pokorny Ferencz Budapest, dr. Polereczky József Salgó-Tarján, Pollágh Károly Felka, Pollák Gyula nagybérlő Várkony, Pollák Hermann keresk. Szepes-Ófalu, Pollner Betty Szepes-Ófalu, dr. Priegl István ügyvéd Arad, Prokop Antal fodr. Miskolcz, Prokopy Vilmos Késmárk, Propper Dávid bérlő A.-Laps, Propper Izidor A.-Laps, Rácz Lajos Billét, br. Radvánszky Béla főispán Radvány, Rainer Berczi Késmárk, dr. Ráth Zoltán ügyv. jel. Győr, Rathovszky Gyula árv. ülnök Komárom, Reck Rozalia Bpest, Rainer György vár. ellenőr Késmárk, Retter Frigyes Igló-Hutta, Reisz László Podolin, Ritter Vilmos Sopron, dr. Rósa Izsó Szeged, Rosenberg Felix kereskedő Fiume, Roth János Debreczen, Roth Ignácz kereskedő Szepes-Ófalu, Rőmer Henrik gyógysz. Késmárk, Sachsenhauser E. kereskedő Fiume, Sándy Gyula gymn. tanár Budapest, ifj. Sándy Gyula technikus Budapest, Schacelle Ede, hivatalnok Fiume, Schall Ede Fiume, Scheiher Ferenczné Bpest, Schlauch Nándor urad. igazg. Bpest, Schlesinger Ad. Igló, Schmör Titus Szep.-Szombat, Schnell Vilmos asztalos Késmárk, Schöja Ignácz kávés Bpest, Schölnaszt Ödön műegy. hallg. Bpest, Schväger Lajos Arad, Schwarcz Samu nagykereskedő Késmárk, Schwerdtführer N. Új-Tátrafüred, Schwarcz Lajos iparos Bpest, Schwartz Károly János Késmárk, Schwartner Róbert Késmárk, Schwing Pál órás Késmárk, Seidl Ambrus Bpest, dr. Simon Endre Késmárk, Simonffy Emil zenede igazg. Debreczen, Simonffy Emil műegy. hallg. Debreczen, Simonsich Géza Nagyszent-Miklós, Smialovszky Sándor Létava-Váralja, Somkereky Gusztáv m. k. főerd. Kolozsvár, Spitzer Nándor eczetgyáros Bielitz, Stadler Károly vendéglős Bpest, Starha Manó Késmárk, Steinacker Aurél kereskedő Fiume, Steinwender Ferdinánd Késmárk, Stenczel György Késmárk, Stotter Jakab vendéglős Mátyásfalu, Strass Adolf Vörösvár, dr. Strasser H. Imre ügyvéd Bpest, Strauch Béla Felka, Strasniczky Frigyes Nagy-Hnilecz, Strobl József Felső-Eőr, Strompf Pál kocsigyáros Késmárk, Szabados János ügyvéd Szabadka, dr. Szabó Károly Rimaszombat, Szabó Károly szolgabiró Dunaszerdahely, Szádeczky Lászlóné ügyvéd neje Nyitra, Szalay István Salgó-Tarján, Szartory Adolf igazgató Késmárk, Szathmáry János Arad, Szathmáry Mihály Arad, dr. Széchi Emil Debreczen, Szepessy Kálmán Boldva, Sziklai János Szeged, dr. Szilvássy Márton ifj. Sopron, dr. Szivák Imre

orsz. képv. Bpest, Szlovik András kereskedő Szepes-Ófalu, Szokoly Gyula földhitelint. igazg. Bpest, dr. Szondy György Arad, Szontagh Manó Losoncz, Szőllőssy Lajos Billét, Szuballi József körjegyző Nedecz, Szuhy János seg. tkvezető Késmárk, Szihonovics György Szeged, Szüsz Ferencz Losoncz, dr. Thomas Lajos Felső-Lövő, Tavasy Lajos Jólsva, Teltsch Kornél Mező-Tarpa, Terenczevits György Szeged, Tergovcsics Jenő kult. min. hivat. Bpest, Tettey Nándor Tátrafüred igazg. Tátrafüred, Tomaska Frigyes Bpest, Tomory János hivatalnok Szepes-Ófalu, Topperczer Rezső Késmárk, Tschörner József szövőisk. tanitó Késmárk, Telbinger Ubald Bécs, Unger Mór tisztv. Richwald, Ürmösy Boldizsár Piroska Bpest, Wahl Albert lovag vasuti igazg. Bpest, Wallahy Frigyes Sz.-Szombat, Walter Ferencz Bpest, Waltner Mihály Billét, Wawra Kelemen Bpest, Weber Sándor Késmárk, Weisz Gáborné Nagy-Várad, Weisz Manfréd conserv. gyár. Bpest, Werkner Armin Bpest, Werner Jenő Bpest, dr. Weszeczky Márk orvos Sz.-Ófalu, Wieszner József Késmárk, Wietcze József kereskedő Fiume, Winkler Gyula kir. hiv. Sz.-Ófalu, dr. Wilner Antal Bécs, Wolf Géza kereskedő Fiume, Wünsch István Bpest, Ludw. Friedr. Wulfert Hannover, dr. Vajda Ferencz Salgó-Tarján, Varázsnyi Gusztáv lapszerk. vár. Vácz, özvegy gr. Vay Károlyné Kis-Bári, Vida Károly takarékpénzt. Bpest, Vojnits Máté ügyvéd Szabadka, Vojnits Sándor földbirt. Szabadka, Vuk Lajos nagyfakeresk. Bpest, Zajcsek Ignácz, Zareczky Tivadar erdész Sumjácz, Zavaczky Adolf seg. tkvezető Sz.-Ófalu, Zavodszky József Abauj-Szemere, Zelenka Károly Losoncz, Zelesny Károly Pécs, Zsámár Lajos tanár Lőcse, Zsolnay György kir. ügyész Pécs.

14. A tagok száma.

Egyesületünknek 1884-ben volt: 161 alapitó és 2441 rendes, összesen 2602 tagja; 1885-ben: 1 tiszteletbeli, 180 alapitó, és 2818 rendes, össesen: 2999 tagja. — Az elmúlt 1886-ban következőképen állt az egyesület: 1 tiszteletbeli, 189 alapitó és 3004 rendes, tehát összesen: 3194 tag; ezek között magyarországi 3007, ausztriai 126 és külföldi 61. Megjegyzendő, hogy a kimutatásba csak azon tagokat vettük fel, kik az 1886. évre járó tagdijat tényleg már lefizették.

III.

Apró közlemények.

A Siroka (2215 m.)

Az 1885. évi nyár nem igen kedvezett a kirándulásoknak, többnyire esős, borús napjaink lévén. Szerencsésnek nevezhette magát az, ki szép, derült időre talált, mely alkalmas volt Tátránk magasabb csúcsai megmászására. Ilyen szerencsés napunk aug. 27-ike volt. Általános szélcsend uralkodott, a levegő még nyárias enyhe volt, fejünk felett korán reggel tiszta, kék égen a csillagok milliói ragyogtak, előttünk feltornyosúlt a Magas-Tátra fala, melyen egyetlen egy felhőcske sem mutatkozott és melynek csúcsait, tornyait, hegygerinczeit és völgyeit már hajnalpirban tisztán láthattuk.

A kirándulás rögtönzött és nők is lévén társaságunkban, csak 5 órakor reggel elindulhattunk Szepes-Béla városából. A reggeli csendben gyorsan robogtak a kocsik a Zsdjári-hágó felé, melynek bejáratán a Sarpanecz, magán álló korcsma, 714. m. fekszik, melyben a tourista berendezett szobát és ellátásra szükséges élelmi czikkeket talál. Innen a legkellemesebb úton, zöld fenyvesek fasora között haladunk a Tátra legújabb nyaraló helye, a Bélai-cseppkőbarlang mellett fekvő Barlangligethez érünk.

Rövid pihenő után jó kocsiúton tovább haladván, nemsokára Kardolin nevű malomkőgyár romjaihoz érünk, melyet egy lengyel társaság 1874-ben alapított, de egy néhány év múlva elhagyott, a bért azonban még rendesen fizetvén. A Belbach jobb oldalán innen az úgy nevezett Vörösfal hosszában, mely Keuper-márgából áll, kitágúl a ritka szépségű Szibrini-völgy, melyből a Tokárnya 1200 m. magasságú csúcsára lehet kirándulhatni és mely meglepően háladatos kilátást nyújt éjszaknak a Magurára a pienini Korona-hegyig, délnyugatnak a Novytól kezdve a Murány, Grainar, Bolond-Gerő, a Mészárszékek, Homlokos és Vaskapu egész sziklalánczolatára, délkeletnek pedig a Poprádvölgyre az Ihla-hegytől Lublóvárig. Megemlíthetem itt még azt is, hogy a Tokárnyán számos Apolló lepke fordúl elő.

Kardolintól, mely alapítójától, Kardolinszky Vladimirtól, kapta elnevezését, rövid idő alatt Zsdjár falut érjük. Ezen alpesi falu már 1286-ban Sztrágár név alatt említtetik egy régi okmányban, mely szerint Cosimas, Miklós és István, Zomboth fiai, összes birtokukat Sztrágáron és Fekete erdew[1]) nevű erdejüket Arnold grófnak, Detricus fiának 1286-ban örök időkre eladják.[2]) A falu temploma 904 m. magasságban épült, faházikói az út mellett külön csoportokban $1^1/_2$ órányira elszórtan fekszenek.

A Zsdjári-hágó tetőpontján, a Priszlopon (1072 m.), átkelve, Podszpadyn át a zuhogó Javorinka balpartján mindég jó úton $8^1/_2$ órakor elértük Javorinát. Ezen gyártelep 1879-től fogva, mióta Hohenlohe herczeg bírja, új lendületnek indúl. A vashámorokon kivűl 2 papirgyár építtetett, melyben fenyűfákból papiranyagot állítanak elő. A munkások új lakóházai igen czélszerűek és kényelmesek. A herczegi vadászlak kimagasló dombon minden kényelemmel, finom ízléssel és ó-német berendezéssel bír. A kilátás innen a Tátra zord éjszaki, örökös hóval fedett csúcsaira megragadó és elbájoló. A 2000 holdnyi állatkert 270 szarvassal dísze Javorinának.[3])

Szép időben 9 órakor elhagytuk az 1018·7 m. magasságban fekvő Javorinát. A Javorinka völgyétől eltérvén és a Siroka patakocskát (1191 m.) követvén kocsik és lovak által használható erdei úton, zöldelő fenyvesek között vígan haladunk tovább, kisérve egy vezetőtől és egy hordártól, kiket az uradalmi igazgatóság készségesen rendelkezésünkre bocsátott. Fél 11 órakor elértük az erdő közepén a Polona pod Sirokom nevű rétet (1350 m.) Itt víg, munkás életre akadunk. Az asszonyok szénát száritanak és oly tiszta érczes hangon danolnak, hogy dalaik a Siroka sziklafalaiba ütődvén gyönyörű viszhangot adnak.

Innen kezdődik a tulajdoképeni mászás. A hosszúra nyujtott Siroka nyugati oldalát zegzug vonalokban meg kell másznunk. Útunk hol csupasz köveken, hol magas fű között vezet, kisérve a törpe s még itt-ott a közönséges fenyűtől is. Jellemzők a mi völgyünkben a helyenként felemelkedő kőszikla, melyekről első pillanatra azt gondolná az ember, hogy az egész széles völgyet elzárják, és úgy veszik ki magukat, mintha egy régi vár romjaiból maradtak volna vissza.

[1]) Ez elnevezésből valószinüleg a mai Csarnagura származott.

[2]) Az eredeti okmány Béla város levéltárában, másolata Bárdossy: Supplementum Analectorum terrae Scep. czímű könyvében a 249-ik lapon.

[3]) A telep régibb történetét lásd: Kirándulás a nagy Halastóhoz, a Tengerszemhez, innét a lengyel Öt-tóhoz, Weber Samutól. Kárpátegyesületi Évkönyv 1877 l. 170.

Egy és félóra után, tehát 12 órakor a Csendes-tóhoz érkeztünk (1729 m.).[1]) A tó vize 1878-ban júl. 3-án 6.25 és ugyan azon időben a lég 12·50 fokot Celsius szerint mutatott. 1879-ben aug. 18-án azonban a viz itt 12·50 és a lég 14·38 fokkal megfigyeltetett. E tó csakugyan csendesnek nevezhető. Majdnem köralakú tükrét a legparányibb hab sem zavarja. Köröskörül a legkisebb nesz sem hallatszik. Egyszerre e mély csendben hangos fütty érinti fülünket, és még egy második, harmadik is. Talán touristák jönnek és kiáltanak ránk? Nem bizony, a morga észrevette és jelezte megjelenésünket e magánosságban, melyben háborgató oly ritkán jelenik meg. Ihatnánk is, de a tó vize lágy és meleg. Annál inkább örülünk a közel Kolbenheyer-forrásnak (1770 m.), mely a szomjazót egészen hideg és kellemes vizzel felüdíti.[2]) Igy felfrissítve gyorsabban haladunk és félóra múlva, azaz félegyórakor a Zamky-hágót (1944 m.) szerencsésen elérjük. A női társaságból ketten már lent a Polana pod Sirokom nevű réten maradtak, e hágón is még egy elhatározá magát a visszamaradásra, annál könnyebben, mert már innen is és pedig egyszerre, mintha egy függöny levonatnék, a legyönyörűbb kilátás lepi meg a hágóra érkezőt. A társaság többi tagjai azonban a benyomás teljes nagyszerűségét akarván élvezni, összeszedték erejöket és neki mentek a Siroka csúcsának. Ez a kirándulás legnehezebb munkája. Az út rövid ugyan, de elég meredek és fárasztó, mert kő-kövön, köszikla-kősziklán tornyosúl, melyeket a tourista-bot segítségével vagy néha négykézláb is meg kell mászni. Félóránál tovább tartott a kapaszkodás; 1 órakor fent voltunk a Siroka legmagasabb csúcsán (2215 m.).

A mit a szem e csúcsról észrevesz, azt látni kell, leirni a valóság szerint vagy hiven festeni alig lehetséges. Az ember mintegy elbűvölten eleinte csak nyugat felé néz. A kősziklák egész tengere terjed itt el, melyek egymás mellett és felett szédítő magasságban tornyosúlnak, zord vadságukban napsúgarat vagy mohocskát sohasem láttak és örökös hófoltjaik által még inkább arra emlékeztetnek, hogy itt minden élet kihalt és kővé vált. A tavak is többnyire jéglepel alatt elermednek. A nyugat ezen vad látványához keleten meglepő nyájas ellentétre akadunk. Ott húzódnak el a Murány, Novy, Grajnár és Bolond-Gerő által koszorúzott Rézaknák, melyek tiszta napfényben, ragyogó zöld pázsittal mint egy

[1]) A magasságokat és a hőmérséket Róth Márton tanár barátom észleletei szerint idézem.

[2]) Fuchs e viz kitörését még oly erősnek találta, hogy malomkereket hajthatott volna.

kedves oáz emelkednek ki a kősziklavadonból. Ugyan olyan benyomást tesznek az alattunk zöldelő virányos Poduplaszky- és Javorinka-völgyek.

Ez általános körültekintés után az egyes hegylánczokra, csúcsokra, völgyekre, tavakra és vidékekre fordítottuk figyelmünket. Nyugaton kimagaslik a tömör, alakokban nem igen gazdag Volyosin-hegyláncz. Nyugatról dél és kelet felé a Kriván és Bástya, valamint a Lomniczi-csúcs körül kimagasló sziklatornyok kivételével, emelkednek ki a Tátra összes csúcsai, tornyai, gerinczei a Liptóval határos Svinniczától a Fejértavi-csúcs és a Bélai-mészhavasokig. Ezen sziklalánczolatokból leginkább ötlenek szemünkbe a Halastó környékén a Barát, a Tengerszem- és a Tátra-csúcs, a Ganek, Vaskapu, továbbá a Batizfalvi- és Gerlachfalvi-csúcs sötétszürke gránitsziklái. Legközelebb hozzánk mint el nem érhető óriás tornyosúl égfelé a Jégvölgyi-csúcs hószürke fejével. E zord sziklavilágból felcsillámlanak mint nyájas szemek a Cseh- és Jeges-tó a Tátra-csúcs alatt, a Zöld-tó a Siroka alatt, a javorinai Fekete- és a Csendes-tó, melynél már feljáratunkban kissé időztünk. A Zöld-tó mellett egy herczegi vadász házikó is látszik, hol zergevadászat alkalmával betérhetnek a vadászok.

Nyugat, dél és kelet felé már körültekintettünk s gyönyörködtünk a nagyszerű kilátáson, melyet a néző el nem felejthet. Fordúljunk még éjszak felé is és nézzük tovább a hegyek világát. Lent a nyílt völgyben nyájasan mosolyog felénk Javorina, melynek egyes épületei innen oly apróknak látszanak, mint az ismeretes gyermekjáték házikói. Csak a herczegi vadászlak a kimagasló dombon világos színével mutatkozik uralkodó alakjában. Javorinán túl a galiczai fensík terjed; a merre a szem csak elláthat, zöld rétek és sötétebb erdők, dombok és völgyek, falvak és városok váltakoznak egymással és az emelkedéseket mint a tenger hullámait tüntetik fel. Az egyes helységek és épületek között, melyek puszta szemmel nem ismerhetők fel, csak Novytarg nagy templomának fehér falai vehetők ki.

A kilátás ily méltatása után megint leereszkedtünk a Zamky-hágóra. Pihenés közben ráértünk a növényi életet tekintetbe venni. A Siroka, csúcsát kivéve, mészből állván, általában kedvező talaj a növény életre nézve. Virágjában volt: A sötét violakék sisak-virág (Aconitum Napellus L.), a sárga hegyi szironták (Ranunculus montanus L.), a fejér gyönyörű boglár-pót (Parnassia palustris L.), a kék alpesi miszót (Myosotis alpestris Schm.), a havasi holgyomál (Hieracium alpino-carpaticum), a sárga hegyi linka (Hypericum montanum L.) és a hegyi-ziklász

(Geum montanum L.); a hegyi kökörcsin (Anemone alpina L.) már elvirágzott. Hervadásnak indúltak a fehér zászpa (Veratrum album L.), a száratlan Sziléne (Silene acaulis L.) és a havasi csengőcske (Campanula alpina L.). A többi itt gyakran előforduló virágoknak csak szárait és leveleit találtuk meg, mint szomorú tanuit a mulandóságnak.

A sok tanúlságos és élvezetes megfigyelés közben az idő annyira haladott, hogy útunkat lefelé gyorsan folytattuk. Hat órakor este Javorinára érkeztünk, kisérve a visszatérő asszonyoktól, kikkel reggel a Polana pod Sirokom nevű réten találkoztunk. Az uradalmi igazgató családjában nyájasan fogadtatván, csak 8 órakor este hagytuk el Javorinát, megtelve és lelkesítve a legkedvesebb visszaemlékezésektől. A kísérő telehold, mely a kék csillagos égről reánk világított, különös bájban és magasztos fényben tüntette fel Tátránk szép hegyeit. 11 órakor ismét otthon voltunk.

A Tátra leirói, úgy Sydow; „Bemerkungen auf einer Reise durch die Beskiden nach den Centralkarpathen," Fuchs: „Die Centralkarpathen mit den nächsten Voralpen," Kolbenheyer: „Die Hohe Tátra" czímű műveikben mind egyetértenek abban, hogy a Sirokából való körlátvány a Tátra legszebbikéhez tartozik.

Az Oltványi-forrás Tátrafüreden.

(Melléklettel.)

Tátrafürednek 1873. év óta hű vendége, Oltványi Pál prépost, fedezte föl ezen forrást, mely az ú. n. csudafa szomszédságában igen szép helyen fekszik. A prépost úr itt kristálytiszta vizet talált, mely soha nem növekedett, de nem is fogyott. E körülmény kiváncsivá tette s elmozdítván helyéről az egyik darab követ, sétabotjával utat csinált a kis medenczében lévő víznek, mely azonnal kezdett onnét kifolyni.

1882. évben fedezvén föl e forrást, melyet a fürdővendégek nevéről kereszteltek el, 1885. évben megásatta egy kissé a forrást és azt Szegeden készített, szép márványszínre festett, obeliszk alakú emlékoszloppal ékesíté föl, mely most a forrást fedi, és abból Hit, Remény, Szeret-tel jelzett három csapon folyik éjjel-nappal a 6 fokú, igen kedves italú víz.

1885. július 14. avattatott föl ezen forrás-emlék, mely ünnepélyt a „Magyar Állam" 1885. július 17. számában így ír le: „Julius 14-én délután egy szívreható ünnepélynek voltunk tanúi, a fürdő-vendégek szép számmal jelentek meg Oltványi prépostnak néhány év előtt fölfedezett forrásához.

Oltványi-forrás (Tátrafüred.) — Oltványi-Quelle (Schmecks.)

Az általa Szegedről hozott emlék-oszlop ez nap lepleztetett le a zeneszó mellett oda lesétáló fürdő közönség jelenlétében. Jármay László fürdő-orvos úr a fürdőtulajdonos bankigazgatósága és a vendégkoszorú nevében igen meleg szavakban nyílvánítá hálaját a prépost úrnak eme szép ajándékáért és különösen megköszönte neki ama szívességet, hogy 13 év alatt, mint a vendégkoszorúnak lelki vezére, minden vasárnap a kápolnában a vendégeknek sz.-misét szolgálván, szép oktatást nyújt, és ha jótékony czélokra szükséges volt a gyűjtés, mint mikor Liptó-Szt.-Miklóst tűz, Szatmár vidékét a víz, Ischiát a földrengés pusztította; ő volt az, ki a vendégek nemes szívéhez fordúlt s több száz forintra menő segélyt gyűjtött, ki továbbá az itteni szép kápolna kifestését és egyházi szerekkel földíszítését eszközlötte. — A prépost úr erre örömét jelenté ki, hogy csekély ajándéka köztetszésben részesül, még inkább örül annak, hogy az emlék-oszlop intelmei is tetszésben részesülnek, de különös örömét abban is leli, hogy az ország határain belül s kívül köztiszteletben részesülő József főherczegnek két nagyreményű fia, József s László főherczegek, is jelen vannak a mai ünnepélyen, kiknek parancsszavára ezen emlék-oszlop azonnal meg fogja mutatni varázserejét. És csakugyan egy alig észrevehető gombocskának József s László főherczegek által történt elmozdítása után veres és fehér bor folyt ki az emlék-oszlop rejtett csapjából.

Mindenkit meglepett e nem várt tünemény, a vendégek a legjobb kívánatok nyilvánítása mellett ízlelték meg a jó bort és hatalmas éljenekkel köszönték meg a prépost s a főherczeg uraknak eme meglepetést. A háromszegletű s három méter magas emlék-oszlopot egy kereszt s magyar, latin és német nyelvű szép föliratok ékesíték.“

1. A kereszten: In hoc signo vinces. Ave! Salve!
2. Az oszlopon: Féld az Istent! Tiszteld a királyt! Szeresd a hazát!
3. Óh felejtsd itt betegségedet, épen vidd majd haza testedet.
4. E forrást 1882-ik évben fölfedezte és ez emlékkel 1885-ik évben díszítette Oltványi Pál prépost Szegedről.
5. Dum me vides et hinc bibes, sitim pelles; sisto sites, alo vires, sudans vites.
6. Huc ad fontem salutarem hospites venite, tum sani ac laeti sospites domum redite.
7. Nudum mundanum in ritu et occasu mundo, sum primus et ultimus amicus mundo.
8. Hic vinum lac senum, nectar est juvenum, manna post descensum.
9. Natura fluo, arte effluo.
Ego imo, tu in vita coelum specta.
10. Sit laus proposito Oltványi, detectori saluberrimi novi fontis, sit ei laeta salus. (Ismeretlen tisztelő 1885.)

11. Oh mögen sie nur hier sich betend zum Himmel erheben.
Der Arzt und die Natur kann früher dann ihr Übel heben.

Magyar fordítás:

a) Ezen jelben győzni fogsz. Légy üdvözölve!

b) Ha látsz engem és iszol belőlem, elűzöd szomjúságodat, mert megszűntetem azt, ápolom erődet, izzadva kerülj.

c) E gyógyforráshoz vendégek siessetek, azután épen és vígan haza térjetek.

d) A világ polgárát születése s halála alkalmával én tisztítom meg, én vagyok annak első s utolsó barátja.

e) Itt a bor oly tápláléka az öregeknek, mint a tej, a fiataloknak bájital, halálunk után manna lesz az eledel.

f) Természeti erőm folytán ömlik, de mesterség által folyik forrásomból a víz ki.

g) Én (víz) a mélységet, te pedig, óh ember, éltedben az eget keress fel.

h) Legyen dicsérve Oltványi prépost ezen új gyógyforrás föltalálója üdv neki.

i) Bárcsak fohászkodva emelkednének itt fel az éghez,
Az orvos és a természet akkor hamarább gyógyithatnak.

1886. évben Oltványi prépost úr forrásának három csapon kifolyó vizét — 24 óra alatt körülbelől 100 akónyi folyik ki a forrásból — három m. távolságra a föld alatt külön csövezeten tovább vezetvén, oda egy vastag négyszegletű festett oszlopot helyezett be, melybe ömlik a forrás víz, abból is Fides, Spes, Charitas névvel jegyzett csöveken folyik ki az új medenczébe és onnét föld alatt a 6 m. távolságra fekvő kis patakba. Ezen új emlékoszlopot a prépost úr Magyarország védasszonyának Máriának terracottából készült szobrával s feliratokkal diszítette föl, a szepesi püspöki hatóságtól kinyert engedély folytán a Mária-szobrot 1886. aug. 15-én Nagyboldogasszony napján hazafias, szép beszéd mellett szentelvén föl, melyet a Tátrafüreden időző és a forrást üdítő vize miatt naponként többször fölkereső úri hölgyek alpesi virágokból font koszorúkkal ékesítenek föl.

Mária szobor.

Első oldalon:

„Én vagyok Védője a magyar Hazának,
Megígértem én ezt az első királynak.
Annyi vész s veszély közt föntartottam a trónt,
Török s tatár ellen megvédtem én e hont.
Ősök unokái, őket kövessétek,
Engem, királyt, Hazát híven szeressétek.
Hallottuk Védanyánk! bölcs szép intésedet,
Legyen édes Hazánk ezentúl is tied.“

Másik oldalon:

„Boldog Asszony Anyánk! régi nagy Patronánk,
Ma is, mint a múltban, így szóllít meg Hazánk.
Magyarországról, Pannoniáról
Ne feledkezzél meg a magyar Hazáról,

Magyarorsz. Kárpátegyesület. 14. Évkönyv 1887. *Ungar. Karpathen-Verein. Jahrbuch 14. 1887.*

Kárpáti-Muzeum Poprádon. — Karpathen-Museum in Poprád.

BIBLIOTHECA ACADEMIAE SCIENTIARUM HUNGARICAE
MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRA
BUDAPEST

Hisz szt. István király Néked ajánlotta,
A magyar nemzetet oltalmadba adta.
Védjed ezentúl is hű magyar népedet,
Mert szívből szeret az most is még tégedet."

Harmadik oldalon:

„Venite ad me omnes, qui onerati estis, et ego reficiem vos.[1]
Sub tuum praesidium confugimus nos Hungari.[2]
Dei, Regni, Mater nostra, te rogamus o Patrona,
Ut pro nobis semper ora, defende nos mortis hora.[3]
Et quia hic regnum nostrum erat, et est semper tuum.[4]
Super astra regnum tuum sit post fata aeque nostrum."[5]

Magyar fordítás.

[1] Jöjjetek hozzám mindnyájan, kik meg vagytok terhelve és én megvígasztallak titeket.

[2] Védő szárnyaid alá futunk mi magyarok.

[3] Isten, hazánk s mindnyájunknak anyja, arra kérünk téged, ó védanya, hogy érettünk imádkozzál, védelmezz meg halálunknál.

[4] Hazánk tied vala s most is az itt lent.

[5] Kérünk, hogy égi hazád szinte mienk legyen ott fent.

Negyedik oldalon:

„Sehe mich nur dankbar an, ich schütze das Ungarland.
Wer hier erscheint als Feind, auf meinen Wink wird Freund.
Allmächtig zugleich, gnädig ist mein göttlicher Sohn.
Meine Bitte, seine Hilfe schützte hier das Land und Thron.
Stets liebe mich und meinen göttlichen Sohn.
Gern reichet er dafür dir den reichen Lohn.
Liebe Mutter, wir versprechen, dass deinem Wink folgen werden.
Befürworte unser Flehen. Er gebe uns seinen Segen."

Évkönyvünkben ezen Oltványi-forrás emlékének rajzát közölni jónak véltük, mert a touristák — minthogy némileg útba esik — szintén meg szokták látogatni, és szép feliratai fölött elmélkedve a forrás jó vizét megkóstolni.

A Kárpáti-múzeum Poprádon.

(Melléklettel.)

Nem mindenkinek jutott osztályrészül, hogy touristaként a Kárpátok hegy-völgyeit bejárja, horhosait áthágja s magas csúcsait megmászsza; még kisebb azok száma, kik tudós vizsgálódással foglalkozván, oda künn a hegyek közt tanúlmányozzák a természet alkotásait. Mindazáltal vagy talán épen azért minden művelt ember érdeklődik hegységünk iránt, sőt közóhajjá lett, hogy mindazt, a mit a tourista és tudós látott és észlelt, könnyen hozzáférhető gyűjteményekben megtekinthessük s ily úton legalább némileg osztozzunk amazok élvezetében és örömeiben.

A M. Kárpát-egyesület, saját érdekében eleget akarván tenni ezen kívánságnak, az 1876. augusztus 6-án tartott közgyűlésen indítva érezte magát arra, hogy határozatilag mondta ki a Kárpáti-múzeum megalapítását, egyúttal egy Genersich

Károly, múzeumi őr, Raisz Miksa és Scherfel Aurél tagtársakból álló bizottságot küldvén ki s a szükséges lépések megtételével bízván meg.

Döller Antal, érdemes volt alelnök, hathatós közreműködése mellett részint ajándékozás, részint vétel útján a tárgyak nehány év alatt oly örvendetesen szaporodtak volt, hogy a közgyűlés 1881. aug. 7-én azt határozta, hogy Poprádon külön épületet emeljen az egyesület. Az e czélból kinevezett bizottság, melynek élén dr. Roth Samu állott, egész odaadással hozzálátott a szükséges pénzösszegek beszerzéséhez. A most következő fáradságos munkában, t. i. 400 pénzgyüjtő-ív szétküldése és egy országos sorsjáték rendezése 2000 db sorsjegygyel és 1000 nyereménynyel, a fáradhatatlan bizottsági elnökön kívül főként Husz Dávid, Wünschendorfer Károly és Dénes Ferencz vettek részt.

Ezzel párhuzamosam elismerésre méltó tevékenységet fejtett ki az alapjában újra szervezkedett múzeumi bizottság más irányban is. Miután a gyűjtött tárgyakat (1292 db), valamint a könyvtárt 1882-ben Késmárkról Poprádra átszállíttatta s ott a Huszparkban egy a tulajdonosától készségesen átengedett teremben felállította: azon volt a bizottság, hogy egyrészt a gyűjteményeket minél gyorsabban szaporítsa, másrészt pedig új segédforrásokat nyisson bútorok beszerzésére. E tekintetben is sikeresen működött; mert 1883—1886-ig begyűlt ajándékképen 1751, 2666, 1584 és 1045 tárgy, hozzáadván az 1884-ben 1500 frton megvett s 734 darabból álló, nagyon értékes Koczyan-féle madárgyűjteményt, valamint a folyó évben beküldött ajándékokat, a jelenlegi állomány a 9000-et jóval meghaladja. Pénzbeli adományokként — bele nem számítva az építkezésre gyűjtött összegeket — ugyan azon időközben folyt be: 89 frt 62 kr, 458 frt 69 kr, 389 frt 50 kr és 465 frt 72 kr, összesen tehát 1403 frt 53 kr, mely összeg nagyobbára adaptálási czélokra fordíttatott.

Teljesség okáért megemlítjük itt, hogy az egyesület mint ilyen 1877-től 1884-ig az évi számadások szerint 2123 frt 90 krt utalványozott ki a múzeum számára, de azon időtől fogva teljesen magára hagyta ezen maga-alapította intézetet.

A tagtársak közt azonban számos meleg barátra és nemes jóltevőre talált a múzeum. Mindenek előtt ott tündököl „Husz apó“ és felesége, kik az építkezési telket ingyen átengedték, vasrácsozattal ellátták s okmányilag arra kötelezték magokat, hogy életfogytiglan évenként 200 frtot adományoznak, haláluk esetén pedig a Husz-park egytizedét hagyományozzák a múzeumnak. Hasonlókép kapott a múzeum néhai Okolicsányi-Zsedényi Kálmán végrendelete szerint 1000 frtot,

Poprád városa pedig ugyan e czélra részint készpénzben, részint építőanyag fejében felajánlott 2748 frtot. Az eközben befejezett sorsjáték tiszta jövedelme: 4368 frtot, az önkéntes adakozásoké: 3222 frtot tett, úgy hogy, levonván a különféle előleges kiadásokat, 1884-ben építkezési alap czíme alatt 10110 frt állott rendelkezésére a bizottságnak.

A különben tekintélyes, de a Kund és Jakabffy építészektől eredt terv kivitelére mégis elégtelen összeg arra késztette az egyesületet, hogy attól a megkezdendő építkezésnél némileg eltérjen. A módosításokat Gleviczky Sándor eszközölvén, 1885. julius 22-kén tétetett le az alapkő s 1886. aug. 21-én fejeztetett be az építkezés Kazsimir János vállalkozó által.

Homlokzatával a Magas-Tátra felé tekintvén, emelkedik a csínos épület egy fákkal, cserjékkel és havasi növényekkel beültetett kert közepette Poprád városa és a Husz-park között. Magaslaton állván már messziről látható. Földszint van a felvígyázó lakása, a könyvtár és a mineralógiai terem (60m.^{2}), az emeleten a hason nagyságú botanikai és touristikai, végre a zoológiai terem (50 m.^{2}.)

Különféle kikerülhetetlen változások és több építkezés arra kényszerítették a bizottságot, hogy 2000 frtnyi kölcsönt vegyen fel. A törlesztési gondon kívül jelenleg még más fárasztó munka vár, t. i. a tárgyaknak az új múzeumba át- és elhelyezése, valamint a 2350 darabból álló könyvtár elszállítása, mely utóbbira az egyesület 1877 óta összesen 741 frt 17 krt költött.

E rövid vázlat kiegészítéseül közöljük a mostani bizottsági tagok névsorát: dr. Emericzy Géza, elnök 1884 óta, Wünschendorfer Károly, múzeumi őr 1882 óta, Husz Dávid és Dénes Ferencz, pénztárosok, Münnich Sándor, jegyző és könyvtáros, Róth Márton, az ásványtani, Weber Samu, a növénytani, dr. Greisiger Mihály, az állattani, Payer Jenő, a népisme-touristikai szak vezetői, továbbá dr. Hankó Artúr, Chyzer László, Peschko Frigyes és Götz Frigyes.

Sok, igen sok nehézséggel kellett a bizottságnak megküzdenie; megelégedésére szolgáljon azonban, hogy a Kárpáti-múzeum áll s július havában fog megnyittatni. Szerény eszközökkel létesült olyan mű, melyre minden egyesületi tag bizonyos önérzettel tekinthet, oly mű, mely valamennyi látogatónak gyönyört és oktatást fog nyújtani, fennen fogja hirdetni hegyeink pompáját, ezek iránt szeretetet gerjeszteni és azt meggyökereztetni. Az egyesület egyik-másik alkotása évek múltán el fog tűnni, hegyi útaink majdan görgeteg árkokká fognak változni, menedékházaink összeomolván, talán romokban heverni: a múzeum minden bizonynyal túl fogja

élni az idők még ilyetén roszra fordúlását is, s későbbi nemzedékeket emlékeztetni arra, hogy eszményi dolgokért lelkesúljenek és áldozzanak.

Az Erdélyi Kárpát-egyesület Évkönyve.

A VI. évfolyam díszesen kiállított, 344 oldalú kötetből áll és a rózsnyói vár igen szép fényképével, továbbá több a szöveg közzé nyomott ábrával van ellátva.

A könyvnek első részéből kitűnik, hogy testvér egyesületünk örvendetes munkásságot fejt ki és évről-évre szélesebb körben terjed el.

Az egyesületnek az 1885-iki évben 1549 tagja volt, kik 10 osztályra voltak felosztva. Azonkivül van az egyesületnek 7 tiszteletbeli és 21 alapító tagja. A bevétel 4031 frt 89 kr. volt. A kiadásokból kiemeljük: az Évkönyv kiállításának költségét 1466 frt 12 kr, az osztályok segélyezését 1410 frt, házi ipar gyámolitását 104 frt. Az egyesületnek vagyona 1338 frt 21 kr.

Az értekezések és útirajzok az Évkönyvben valóban sikerültek, és arról tesznek tanuságot, hogy az egyesület vezetői az Evkönyv értékét és nagy jelentőségét egy touristaegyesületre nézve becsülni tudják. Römer Gyula, a brassói osztály érdemes elnöke, két igen szép értekezést közölt: „A Hófehérke“ és „a Magas-Rong és a Magas-Koppe, két csúcs a bárczasági középhegységből.“ Szintén sikerült két értekezés: „A hegységek feltárásáról a legrégibb időktől kezdve a múlt század közepéig“ dr. Berverth Frigyestől és „A mi váraink“ dr. Teutsch F.-től. Dr. Kraus Frigyes adalékot bocsátott közre: „A Homoród-Almási barlangok“-hoz a nagy almási barlang rajzával. Paschner G. „A Beszterce-Nászód-Rodnai-osztály némely kirándulási pontjai,“ czimű művében egy a mi Keleti-Kárpátainkat érintő, újabb időben ehez számított területet tárgyal. Valóban szerencse, hogy az ilyen foglalások nem szolgáltatnak okot egyesületi pártvillongásokra, sőt ellenkezőleg szívesen fogadtatnak. Dr. Keintzel György „Valea vinului és környéke“ czimű művében ugyanazon vidékről értekezik. Továbbá tárgyaltatik még: Tusnád- és az Anna-tó, Kéroly-fürdő és a brassói hét falu. Végre Bielz Albert, az erdélyi topographusok Nestora, egy második értekezéssel lép fel: „Az erdélyi barlangismehez;“ ezek után kisebb tudósitásokkal fejeztetik be az Évkönyv touristikai-tudományos része. A mi szomszéd egyesületünk legyen meggyőződve, hogy mi az ő felvirágzását a legnagyobb örömmel szemléljük.

S. K.

Rövid közlemények más hegyvidéki egyesületekről.

1. **Német- és Osztrák-Alpegyesület.** (Deutscher und Oesterreichischer Alpenverein). Ezen hatalmas egyesület 1886-ban 18045 tagot és 140 osztályt számlált. A tagsági díjak 108270 márkára rúgtak; a többi bevétel 26461·48 mk. tett; ezek között az egyesületi kiadványok után (elárusitás, hirdetmények, postai- és czimzések nyomatásának költségei) 15216.12 mk., az utak és menedékházak építésének számlái 4516.16 mk. — A kiadások az egyesületi kiadványok, mint az „Évkönyv" és a havonta kétszer megjelenő „Közlemények"-nél (Mittheilungen) 76479.53 mk., az utak és menedékházak építésénél 32030.53 mk.

A központ minden egyes tagtól 6 mk. (3 frton felül) kap és ugyan annyit kapnak az osztályok is, a melyek azonkívül buzgó és áldozatra kész egyesületi működésük által nagy bevételi összegeket és így a gyakorlati és tudományos touristák körében sokat segítenek. Az „Évkönyv" és a „Közlemények" a népszerű és tudományos tanításnak, valamint a különböző alpesi vidékek művészileg feltüntetett képeinek valóságos tárháza.

2. **Osztrák-Touristaclub.** (Oesterreichischer Touristen-Club) 1886-ban 11432 volt a tagok száma (2412-vel több több mint az előző évben) 86 osztályban (az előző évben 64). A bevétel 56424.22 frt volt. (12471.22-vel több, mint az azelőtti évben). Az utazási jegyek számlája (a társulat által vett és egyeseknek átengedett bérlet-jegyek) 79266 frtra rúgott, mi az egyesületnek 5022 frt tiszta jövedelmet hozott. Az utak és menedékházak részére 18376 frt utalványoztatott ki; iratok és képek kiadására 14443.56 frt, a könyvtár, a kirándulások rendezése, az iroda és rendkivüli kiadások fedezésére 13278.47 frt. A maradék 3870.54 frt mutat fel; a habsburgi őrtorony alapja 5012 frt, a tiroli árvizkárosultak részére való gyűjtések 1060.61 frt. Az egyesületi élet lüktetése felülmúlhatatlan, számos, kis népvándorláshoz hasonló tömeges kirándulásban, (pl. a fényesen kiállitott Schüler-Frigyes alpesi ház megnyitásánál 2000 tag jelent meg), a látogatott előadási és zenei mulatságok tartásában, alpesi faluk szegény gyermekei részére való karácsonyi adakozásokban stb. nyilatkozván. Számos tagja látogatja már a mi Tátra-vidékünket is és reméljük, hogy rövid idő múlva tömegesen megjelent kirándulókat üdvözölhetünk a Tátra alján. A menedékházak számának szaporodása 9, a menedékgunyhóké 2; a kettőnek jelenleg együttes száma 44. Az egyesület első sor-

ban a belföldi hegyvidék gondozásával s tanulmányozásával foglalkozik és ennél fogva a legfelsőbb körök részéről különös pártolásnak és méltatásnak örvend. A club közlönyéül az ausztriai „Tourista-lap“ szolgál, mely 8—9 rovatban a touristikára vonatkozó minden tudni valót tartalmazza.

A jelenlegi hegyvidéki egyesületek összes száma (az első társulat az Alp-egyesület Londonban, mely 1857. alapíttatott) közel 90, az osztályok száma több mint 800, a tagoké közel 100.000. A számtalan kirándulás egész néptömegeket hoz évenkint mozgásba.

Menedékházak és kunyhók csupán az Alpokban 190 számmal vannak, az Alpokon kivül pedig 160 építtetett, mihez még több mint száz őrház és kilátó épület járúl. Ezen épületek magassági fekvése 4000 méteren felül emelkedik és egy menedékházra való legnagyobb kiadás: 28000 frtot tesz. A számtalan utak a hegyek és glecserek világának legbensőbb titkait feltárták és ezek folytán pl. a Magas-Tátrában a fürdők egész seregét több 100.000 frt értékkel és magán palotákat állíttattak fel. Igen, ennek következtében a hegybirtoknak értéke nagyon emelkedett és egész hegylánczolatok pl. a gasteini fürdő vidéke, az egész éjszaki Tátra egyes gazdag uraságok kezébe kerültek. És az Örtel-féle kúra használása a balzsamos, szívet és tüdőt feleleventő hegyi levegőben szintén igyekszik az egészségtant hatalmasan elősegíteni. A természettudományi tanúlmányozások (első sorban a meteorologia) a hangyák módjára hegyre fel- s levándorló touristákban megannyi segédkezőre találtak, kik a szakértőknek a legértékesebb anyagot szolgáltathatják, melynek összehordozása úgyszólván kényszerít vidéki múzeumok építésére. A humanus érzelmet leginkább e társulatok kelthetik fel és hozzák közelebbi érintkezésbe a városokat a hegyi lakókkal. Ekép az árvízkárosúltak az Alpok között több 100.000 mkval segélyeztettek. A nagyon megritkúlt erdők nemzetgazdászati jelentősége és viszonylagos értéke új emelkedést tanúsít. És így lehet remélni, hogy a lázas külföldi tourista-mozgalomnak következtében ki fog fejlődni nálunk, Magyarországban is a még szunnyadó egyesületi élet hogy ez virágzó tevékenységet fog kifejteni, és azok, kiket érdekel és illet, kezöket nem fogják hátuk mögött elrejteni.

A Német- és Osztrák-Alpegyesület és az Osztrák-Touristaclub folyóiratai után összeállította.

Dénes Ferencz.

Magyar Tudományos Akadémia
Könyvtára 10331/1951

Kérelem.

Hegyeink, nevezetesen a Magas-Tátra t. cz. látogatóit kérjük ezennel, szíveskedjenek hegyi kirándulásaik közben úgy saját, valamint egyesületünk érdekében a **lármázás** és **kiáltozástól**, különösen pedig a **lövöldözéstől tartózkodni**, mert ellenkező esetben nemcsak magokra fog kellemetlenség háramolni, hanem egyszersmind az is bizonyos, hogy egyes birtokosok vadállományuk iránti tekintetből területüket teljesen el fogják zárni a touristák elől.

Egyuttal intve intjük a hegymászókat, hogy a **Magas-Tátrában**, ámbár az útjelzés már megtörtént, **kalauz nélkül fenhavasi kirándulásokat semmi szín alatt ne tegyenek.**

Az elnökség.

Figyelmeztetés!

Tudomásúl hozzuk ezennel tagjainknak, hogy a **Kárpátok mindenféle térképei** a cs. k. katonai földrajzi intézet főraktárában, **Lechner R.** udvari könyvkereskedésében, **Bécs, Graben 31,** kaphatók.

Tarpataki szálló,

a vadregényes Tarpataki-völgyben (Magas-Tátra) nagyszerű kilátással a Lomniczi-csúcsra, Közép-oromra, a Nagy- és Kistarpatak vízeséseire stb.; Tátrafüredről $^3/_4$ óra alatt könnyen elérhető. Olcsó lakások rendelkezésre állanak. Jó ételek és tiszta italok jutányos árakon.

VIRÁGOS-VÖLGY,

fürdő Poprád közelében (Szepesvármegye), kies fekvéssel fenyves erdők közepette, félóránnyira a poprádi vasútállomástól, kényelmesen berendezett szobákkal, a tátrafüredi, Huszpark-beli és gánóczi vendégek kedvelt kiránduló helye, mint kellemes tartózkodási pont kéjutazóknak és erdei levegőt kívánóknak a legjobban ajánlható.

Ugyanott magán nyaralók is építhetők a legelőnyösebb feltételek mellett, ezek, valamint olcsó új építkezésekhez kész tervek és költségelőirányzatok iránt Poprád városi tanácsához fordúlhatni.

A hires

kárpáti egészségi pillulák

a legjobban bizonyúltak:

altesti betegségek, lomha székelés, vértódulás, szédülés, szívdobogás, nehéz lélegzés, üdült betegségek, láz és hízódásnál.

Egy katulya ára 21 kr., egy tekercs 6 katulyával 1 frt 5 kr., bélyegtelenül elküldve, a bélyegért 5 krral többet. Ha a pillula árához 20 kr. mellékeltetik és az egész összeg posta-utalványnyal küldetik, akkor az egész monarchiába bélyegmentesen történik a szétküldés. Ennélfogva egy tekercs ára 1 frt 25 kr., két tekercsé 2 frt 30 kr., 3 tekercsé 3 frt 35 kr., 4 tekercsé 4 frt 40 kr. és 5 tekercsé 5 frt 45 kr.

Főraktár: Friedrich János gyógyszerésznél Malaczkán, Pozsonyvármegye.

Raktárak: ***Budapest*** Pataky Károly gyógyszerésznél, az Ujépülettel szemközt, Széchenyi-tér, ***Pozsony*** Erdy István gyógyszerésznél „a veres ráknoz", ***Debreczen*** Mihalovits István gyógyszerésznél, ***Kecskemét*** Molnar János gyógyszerésznél, ***Szeged*** Kovács Albert gyógyszerésznél, ***Temesvár*** Tarczay István gyógyszerésznél.

Hálanyilatkozatok.

Vértisztitó pillulái csodás gyógyhatását gyomorhurutomnál különösen észleltem. Kitűnő találmányáért ezennel hálát mondván kérem, sziveskedjék egy tekercset a kárpáti egészségi pilluláikból posta-utalvány mellett megküldeni.

Drégely-Palánka, (Hontm.) 1885. febr. 5. Tisztelettel ***ifj. Stur Károly,*** jegyző.

Őszinte hálával kérem a Mindenhatót, hogy drága életét még számos éven át tartsa meg a legjobb egészségben azon jótéteményért, melyben Tek. a kárpáti egészségi pillulák által részesíti az emberisézet, egészsége e pillulák bevétele folytán rendes állapotba jutván s ily módon élete meghosszabbittatván. Nevemben és egyházaméban hálát mondván, maradok tisztelettel

Hliviscse (Ungm.) 1885. febr. 24.

Jaszencsák Agost, dékán és egyházi tanácsos.

Tessék nekem postafordúltával egy tekercset egészségi pilluláiból küldeni, melyek nélkül már nem élhetek, aranyérben szenvedvén. Fogadja tőlem a szenvedő emberiség nevében a legszivesebb hálát dicséretes és hasznos találmányáért. Nagyrabecsülésem kifejezése mellett Bussi (Nógrádm.) 1884. május 12.

Tantossy G. Kálmán, lelkész.

Tisztelt gyógyszerész úr! Sziveskedjék nekem négy tekercset egészségi pilluláiból küldeni, minthogy ezek kitűnő szolgálatot tesznek, kimondhatatlan hasznosak és szükségesek, a miért is Önt a Mindenható sok éven at egészségben megtartsa.

Nagylak, 1884. április 8. ***Antal Vincze,*** m. kir. erdész.

Öcsém számára két tekercset kérek kárpáti egészségi pilluláiból. Isten áldja meg; házam nem fogja többé ezen segedelmes pillulákat nélkülözni. Én dugulásban szenvedtem, férjem pedig hasmenésben; mindketten egészségesek vagyunk és a kitűnő pillulák segitettek rajtunk.

Nagybánya, 1884. julius 17. Tisztelettel

Laves Irma, cs. kir. kapitányné.

Igen tisztelt Uram! Ismételve kérem tessék nekem 15 frt ára kitűnő egészségi pilluláiból mentül elébb küldeni.

Bukarest, 1884. jan. 17. Tisztelettel

Feldrian P., a bukaresti cs. és kir. követség hivatalnoka.

Sziveskedjék az Ön pilluláiból, melyek éveken át házamban kedvelt házi szer, két tekercset elküldeni.

Körmöczbánya, 1883. május 7. ***Raab Károly,*** ev. lelkész.

Kerem, sziveskedjék kitűnő pilluláiból ismét tíz tekercset küldeni.

Árva-Jablonka, 1883. szept. 23.

Zvada Ferencz, r. kath. lelkész.

Szerencsés voltam Trencsén-Tepliczen pilluláit kaphatni, melyek nekem és nőmnek kitűnő szolgálatot tettek. Ezért kérek négy tekercset az Ön kitűnő csodahatású pilluláiból.

Neustadt (Morva) 1883. szept. 20.

Novotny Ferencz kávés.

Cacao

és

Csokoládé

SCHMIDT

VIKTOR és FIAI

melyek az I. bécsi konyhászati kiállításon a legnagyobb kitüntetésben, díszoklevélben részesültek, hamisítatlanok csak akkor, ha a hatóságilag bejegyzett védbélyeggel és czégünkkel vannak ellátva. — Kaphatók a legtöbb kereskedőnél és csemegeárúsnál.

Schmidt Viktor és fiai,

cs. k. szabadal. gyáros.

Gyár és központi raktár Bécs

IV. Alleegasse 48.

Minden jóhírű czégnek gyártmányainkat bizományba is adjuk.

Árjegyzékek ingyen és bélyegmentesen küldetnek.

Estragon-mustár

SCHMIDT

VIKTOR és FIAI

cs. k. szabadal. bonbons-, csokoládé-, sütemény- és fügekává-gyáros,

kitűnő minősége el van ismerve, üvegekben à $^1/_8$, $^1/_4$, $^1/_2$ kilo, és korsóban á 2, 8 és 16 kilo. Valódi, ha a hatóságilag bejegyzett védbélyeggel és czégünkkel van ellátva. Kapható a legtöbb kereskedőnél és csemegeárúsnál.

Schmidt Viktor és fiai,

cs. k. szabadal. gyáros.

Gyár és központi raktár Bécs

IV. Alleegasse 48.

Minden jóhírű czégnek gyártmányainkat bizományba is adjuk.

Árjegyzékek ingyen és bélyegmentesen küldetnek.

Eladási hely : Csak Theater an der Wien.

Autofix-csiptető! (Különlegesség)

Autofix-csiptető! (Különlegesség)

Optikai intézet:

Müller Lajos özvegye ezelőtt Müller és Gaebel

BÉCS

Theater an der Wien.

Alapíttatott 1848.

Alapíttatott 1848.

A használatban kitűnőknek bizonyúlt ezen *„Autofix“*-csiptetőknek (Zwicker) azon rendkivüli előnyök van, hogy *bármily alakú orron biztosan és kényelmesen ülnek.*

Ezen *„Autofix“*-csiptető nagyfontosságú mindazokra nézve, kik *szemüvegre szorúlnak* s kiknek foglalkozásuk vagy kedvtelésük nagy testi mozgással jár, mert az *„Autofix“*-csiptető oly szerkezetű, hogy a testnek bármily erős megrázkódtatás következtében, p. o. ugrás, lovaglás stb. alkalmával, el nem mozdúl vagy pedig az orról leesnék.

Az *„Autofix“*-csiptető tehát különösen ajánlható *katonák, touristák, bicyclisták, tornászok, evezősöknek* stb. Az árak következők:

„Autofix“-csiptető finom aczél foglalattal s a legfinomabb üveggel . . . . . 2 frt 50 kr.
„Autofix“-csiptető nikól foglalattal s a legfinomabb üveggel . . . . . 3 „ — „
„Autofix“-csiptető teknősbéka foglalattal s a legfinomabb üveggel . . . . . 3 „ 50 „
„Autofix“-csiptető ezüstben, a legfinomabb üveggel . . . . . 4 frt — kr.
„Autofix“-csiptető aranyban 6 kar. a legfinomabb üveggel . . . . . 8 „ — „
„Autofix“-csiptető aranyban 14 kar. legfinomabb üveggel . . . . . 16 „ — „

Ezen *„Autofix“*-csiptetőnek még azon rendkivüli előnye van, hogy *hosszú szempillák nem dörzsölődnek az üveghez* és a kellemetlen befuttatás sem történik.

„Autofix“-csiptető valódi hegyijegecz-üveggel, tengely szerint kőszörülve, darabonként 2 frt több.

Jó szemüvegek vagy csiptetőkhez ilyen Autofix-állványok alkalmazhatók.

Szemüvegek és csiptetők.

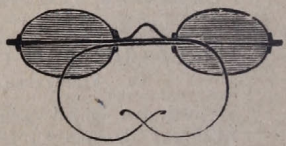

Szemüvegek vagy *csiptetők* 14 kar. aranyban karimafoglalat nélkül . . . . 10 frt — kr.
Szemüv. v. *csipt.* 6 kar. ar. karimafogl. nélkül . 4 frt 50 kr.
„ „ „ ezüstben „ „ . 3 frt — kr.
„ „ „ nikól „ „ . 2 frt — kr.
Valódi hegyijegecz szemüvegek vagy *csiptetők* 4 frttól felfelé.
Szemüv. vagy *csiptetők* 14 kar. aranyban karima-foglalattal 12 frt.
„ „ „ 6 „ „ „ 6 frt.
„ „ „ ezüst „ „ 3 frt.
„ „ „ nikól „ „ ? frt.

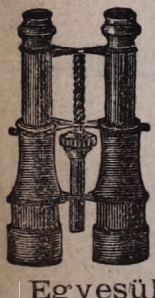

Magasságmérő-messzelátó.

Ezen, a tokon *aneroiddal, magasságmérő, iránytü* és *hőmérővel* biró távcsövek megbízhatóságáért jót állunk.

Touristа-messzelátók 3 szemlencsével, a síkságon és tengeren használható az üvegek különös élessége által és kicsiny voltuk (8 cm.) által tűnnek ki. Áruk tokkal és vállszíjjal 2 frt 25 kr.
Hegyi-messzelátók 8 lencsével, tokkal és szíjjal 10 frt — kr.
Touristа-távcsövek erős nagyítással . . 10 frt — kr.
Iránytük sárga rézből . . . 60 krtól felfelé.
Oraalakú *magasságmérők*, 2400—5000 m használhatók . . . . . 20 frttól felfelé.
Aneroid-barometerek . . . . . 5 frttól felfelé.

Egyesületünk tagjai számára 10% árleengedés.

Eladási hely : Csak Theater an der Wien.

Eladási hely : Csak Theater an der Wien.
Eladási hely : Csak Theater an der Wien.

ALSÓ-TÁTRAFÜRED

gyógyfürdő 940 méter tengerszín feletti magasságban a **Magas-Tátra** szép fenyőerdő közepén fekszik.

Évad megnyitása május közepén.

Magyarországnak első és egyetlen gyógyhelye, melynek fürdőháza

vasas lápfürdőkre (moór-fürdők)

kifogástalan kényelemmel és czélszerűséggel van berendezve. Ezeken kívül vannak:

törpefenyű-, sós- és ásvány-fürdők

Éjszaki szelek ellen védve és délnek szabadon, felette kedvező

éghajlati gyógyhely hideg vizgyógyintézettel.

Massage; tej-, kefir- és ásványviz-gyógymód. Tiszta alpesi levegő és kristálytiszta ivóvíz. Fürdőorvos Dr. Csügedi Pap Samu.

160 a legnagyobb kényelemmel berendezett szoba 60 krtól 2 frt 60 krig. Május, június és szeptember hónapokban 50—60%-al olcsóbbak. Kitünő vendéglő, nemzeti zenekar, billárd, croquet és kuglizó pályák, könyvtár és bel- és külföldi ujságok. Vasúti állomás Poprád-Felka. Menettérti vasúti-jegyek 33 1/3% árelengedéssel.

Lakás-megrendeléseket kérjük a

Fürdőigazgatóság czímén

(Posta- és távirda-hivatal.) **Alsó-Tátrafüredre** intézni.

MATLÁRHÁZA

(Magas-Tátra),

898 m. magasságban, a Lomniczi-csúcs déli lejtőjén, 1 1/2 órányira a Poprád-felkai vasúti állomástól, 2 1/2 órányira (gyalog) Tátrafüredről, illatos fenyvesek közepette, mérsékelt igényű, csendet és olcsóságot kereső nyaralóknak **hosszabb tartózkodási helyül** ajánlható.

Árak: Touristaszoba 70 kr.; fűthető szoba 2 ágygyal 1 frt 20 kr.; hosszabb tartózkodásnál árelengedés.

Elő- és utóévad 20%-kal olcsóbb.

Külön ágy 20 kr.; meleg kádfürdő zuhanynyal 20 kr.; törpefenyü fürdő 30 kr.; közös ebéd (4 tál) 1 frt, állandó vendégek 80 kr. Havasi tej és vaj mindig frissen kapható.

Loisch Mátyás

Hunfalu (posta) Szepesvármegye.

Alapíttatott 1849-ben.

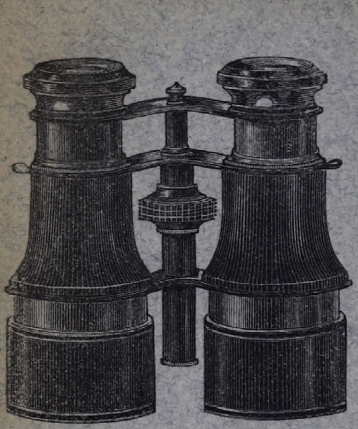

CALDERONI és TÁRSA

a váczi- és Deák-utcza sarkán BUDAPESTEN

ajánlanak **touristák** számára nagy választékban legújabb

kettős tábori látcsöveket

feketére fényezve vagy alanyítva, a tömör bőrrel bevonva, 42 m/m átmérőjű tárgylencsével, hordszíjjal ellátott erős tokban 10 frt

Kettős tábori látcsövek mint fennebbiek, finomabb kiállitásban, kitűnő üvegekkel . . . . . 12, 14, 20 frtig

Kettős tábori látcsövek a tirage rapide legújabb szerkezettel, gyors beállitásra . . . . . 15 frt

Kettős tábori látcsövek 3 különféle nagyitásu szemlencsével szinház, utazás és tengerészeti használatra, czéliránvos kiállitásokban . . . . . 25 frt

Kettős tábori látcsövek aluminiumból, melyek meglepő könnyűségük miatt igen kedveltek, finom kiállitásokban legújabb alakokban s legjobb üvegekkel . . . . . 40—50 frt

Távcsövek, egy szemre, 1, 2 és 3 kihúzással, díszesen felszerelve, hordszíjjal ellátva . . . . . 10, 15, 20 frt

Aneroid magasságmérő légsúlymérők zsebóra alakban, melyeken a magasságok 4000 mtr-ig közvetlen leolvashatók 10, 12 15 frt

Aneroid légsúlymérők magasságmérő beosztás nélkül 5, 6. 8 10 frt

Zseb-iránytűk 50 krtól 3 frtig, **zseb-hőmérők**, 50. kr., 1. frt 1.50 krt

Zseb-körzők 1.50, **lépésmérők** 15 frt.

Védszemüvegek és **orrcsiptetők** szürke vagy kék üvegekkel . . . . . 1 frt, 1.50. 3 frt

Fényképészeti készülékek mükedvelők, touristák, müépitészek festőművészek stb. számára, minőség és nagyság szerint . . . . . 30, 40 100 frtig

---

Képes árjegyzékek üzletünk különféle ágairól kivánatra bérmentesen állanak rendelkezésre.